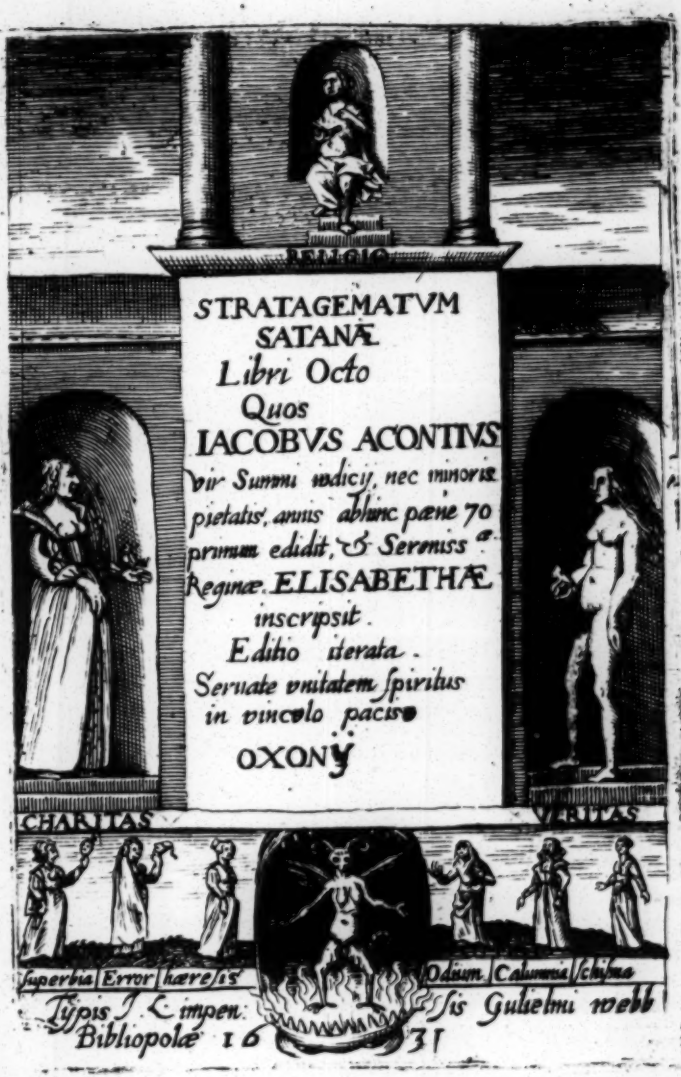

STRATAGEMATVM
SATANÆ
Libri Octo
Quos
IACOBVS ACONTIVS
vir Summi iudicij, nec minoris
pietatis, annis abhinc pæne 70
primum edidit, & Serenissæ
Reginæ ELISABETHÆ
inscripsit.
Editio iterata.
Seruate vnitatem Spiritus
in vinculo pacis.
OXONIÆ

Typis I. L. impen. Gulielmi Webb
Bibliopolæ 1631

B
F.MA
Oxf

DIVÆ

ELISABETHÆ ANGLIÆ, FRANCIÆ, HIBERNIÆ REGINÆ: NON TAM REGII FASTIGII AMPLITVDINE, QVAM PRÆSTANTISSIMIS MORIBVS INSIGNI LITERARVM, MVLTARVMQVE LINGVARVM SCIENTIA, ET ALIIS ELEGANTISSIMIS ANIMI CORPORISQVE DOTIBVS AD MIRACVLVM VSQVE ORNATISSIMÆ, IACOBVS ACONTIVS, IN SIGNVM MEMORIAMQVE GRATI ANIMI, OB PARTVM EIVS LIBERALITATE, QVVM IN ANGLIAM PROPTER EVANGELICÆ VERITATIS PROFESSIONEM EXTORRIS APPVLISSET, HVMANISSIMEQVE EXCEPTVS ESSET, LITERARIVM OCIVM, HOSCE OCTO SATANÆ STRATAGEMATVM LIBROS DICAT, CONSECRATQVE.

* * * *
* * *

IACOBI ACONTII IN SATANÆ STRATAgemata,

PRÆFATIO.

SI quis forte miratur quẽquam tanta extitisse audacia, vel sane temeritate (si ita malit dicere) vt Satanæ investigandis colligendisq; stratagematibus, eaque literis mandãdis, Oceanum se posse sperauerit exhaurire: eum ego considerare parumper secum velim, an quanto huius veteratoris plures sunt artes, magisque variæ, & abstrusæ, non tanto etiam cauendum ab illo nobis sit magis? Fateatur opinor, at verò qui caueas obsecro, artibus illis non

cognitis? An non timendum erat, ne vbi nihil esse putares periculi, ibi esset plurimum? Quà optime cavere te ab eo opinareris, eâ potissimum occultum aliquod incideres in laqueum? quod ipsum vtinam non nimium multis, nimisque sæpe contingeret: neque sane ineptus tantum quibusdam, sed & præstantissimis quibusque in Dei ecclesia viris. Quod si cauendum nobis erat: neque id fieri absque hac cogitatione poterat: tentandum profecto fuit, vtrum ea capi ratione posset vitro, rogandus fuit Deus (cui nihil sit non facillimum in eo nobis ne deesset, quod cum persæpe à nobis factum sit, speramus minime frustra factum fuisse: quin potius fore vt optimi quique Deo nobiscum maxi-

mas

mas agant gratias: quod & iniecerit nobis cogitationem hanc, et propitius cœptis nostris fauerit. Illud me diu multumque torsit: nam quantum in ijs sit positum, qui authoritate eminent in ecclesiis, nemo non intelligit: vt si ij stent, omnia bene se habere oporteat: si cadant, eorum ruina propemodum omnes comprehendat, quo fit vt eos fere vnos petat Satanas, ad eos polluendos, perdendos corrũpendos sũma omnia faciat. Quod si non semper ludit operã: quinimmo aliquos de ijs omnnunquã deportat triumphos, quibus id assequatur stratagematibus demonstrari, quin eadem opera deuictorum indicentur lapsus non potest, quod ipsum quam plenum sit inuidiæ, cogitare omnes possunt, nam homini

quidem cum ſemper iniucunda eſt omnis reprehenſio: tum vero acerba contingit, ſi ſit inſolens, præterque expectationem. Quid autem fieri poſſit inſolentius, atque expectatum minus, quam ſi eos reprehendas quos mirentur, maximeque venerantur optimi quique: & quorum eſſe videatur non accipere, ſed dare leges: non diſcere a quoquam, ſed docere omnes? Immo vero (inquies) ſi quos eis oſtenderis lapſus qua ſunt humanitate ac prudentia) gratias addent etiam, & magnas: tantum abeſt, vt inde offenſionem ſint vllam accepturi, ita equidem ſpero facturos, ſed tamen non tam ſæpe in mentem venit, quid ſit negocij, homines tanta authoritate, tantoque nomine habere infenſos. Sed multo

certe

certè plus addunt ſollicitudinis hominum nimis importuna quædam ſtudia: qui quos ſemel mirari cœperunt, eos iam non hominum, ſed Deorum quorundam loco habent: quos ſi verbo attingas, maledicere Deo ipſi videare. Quid igitur facerem? An invidiæ vitandæ cauſa non indicarem qui parari illis ſolerent laquei, non in eorum ſolum, ſed totius Dei eccleſiæ perniciem? Quid fuiſſet hoc, niſi ipſo cum Satana colludere: atque eorum propemodum in perniciem conſpirare? Quod igitur reliquum erat, feci, vt lenitate vterer quanta poſſem maxima, nominibus, peperci: res ipſas tantum, in quibus latere laqueos intelligerim, perſequutus ſum. Quòd ſi quis, quæ ſe quoquo mo-

do

do attingunt, ſi ea reprehendantur, id ad ſuam interpretetur pertinere iniuriam: in eo quàm juſtè, quamve honeſtè ſit facturus, ipſe viderit. Certè eadem ratione juſtas pronunciaverit ebrioſorum, adulterorum, homicidarum, aliorumq; facinoroſorum hominum omnium adverſus eos querelas, qui officij ſui cauſa malos hominum mores flagitiaq; inſectantur: quo quid fuerit abſurdius? Sed quid ſi digna (inquies) non erant quæ inſectaris? Equidem ſi quid ſit ejuſmodi, compertum cùm id habuero, vehementer me pœnitebit. Neq; ſanè is ego ſum, qui errare me non poſſe putem. Voluntas certè cujuſquam vel apertè, vel tectè laceſſendi nulla fuit, teſtis

teſtis mihi eſtis, quem clam eſſe nihil poteſt. Vt condonare id mihi facilè debeat cuicunq; vel tantillum ſit Chriſtianæ clementiæ, æquum tamen fuerit: quem attigerint ea quæ tractamus, eum ſe judicem non facere, ſed judicium ijs permittere, ad quos privatim nihil pertineant. Satius autem eſt multò, nos inter nos alios aliorum notare lapſus, atque emendationem amanter quærere, quàm expectare dum hoſtes noſtri arrepta inde occaſione in nos, profeſſionemque noſtram virulenti lingua debacchentur. Ridebunt tamen certè Pontificij, ſi quorum hæc in manus venerint dum noſtra detegimus vulnera. Sed præſtat eos ridere vulnera, ex quibus convaleſcere adhuc poſſumus, quàm

vt

vt ſinamus ea nullo adhibito remedio exulcerari, ac reddi prorſus immedicabilia: itaq; fiat vt tandem etiam noſtrum rideant interitum, tantum hoc illis dictum volo, cum ſua ipſi mala ſatis deploraverint: quin noſtris ridendis animum exhilarent, me non deprecari. Evolvant veteres hiſtorias, ac videant quo tempore tam preclarè cum Dei eccleſia actum fuerit: quin multa eſſent quæ optimus quiſq; ingemiſceret: quod ſi ita eſt, quid mirãtur, ne nos quidem omni ex parte ſanos eſſe? Sed rideant qui volunt: nos demus operam, vt ſublata omni (ſi fieri poteſt) juſtæ reprehenſionis materia non tam eorum compeſcamus cachinnos, quàm optimis eos exemplis nobiſcum invitemus ad

Chriſtum

Christum. Ac quominus tamen vereare vllam te hîc acerbitatem ſtyli offenſurum: ſcito nihil æquè nos quærere hoc toto noſtro opere: quàm vt ad ſummam lenitatem manſuetudinemque adducamus eos quibus tum verbo tum ſcripto in eccleſia quicquam tractandum fuerit. Quàm fuiſſet autem indecorum, atq; adeò iniquum, quod ius in alios ſtatuiſſem, eodem me non vti? Vt meritò mihi objici poſſit illud, Medice, cura teipſum. Sed ad rem quod attinet, quibus ſtratagematibus perpetuò ſatanas Chriſti Regno inſidiatur, vt evertat deleatq; illud, neq; reſtaurari poſſit, vtq; ſuum quoddam conſtituat, tueaturq;: ea tibi Lector, hic exhibemus ſi non omnia (quî enim potuiſſemus?)

non

non dubito equidem quin saltem summa quæque, & quo (mirari ne an lætari dicam) magis possis: ordine ac methodo comprehensa tali, vt eorum artem quandam habitumus sis. Addidimus ad ea declinanda cautiones: ac nisi me animus fallit ejusmodi: vt (nisi quis eas contempserit) quicquid moliatur satanas, optima deinceps esse possit ipse, fore vt operam ludat. Alicubi fortè cum ex ipsa contrarij ratione satis videretur per se cautio conspicua, pepercimus non necessario labore. Omnino autem quædam nullis illustrata exemplis nonnihil habere obscuritatis videantur: quæ quidem exempla propterea prætermisimus, quod quæ ad manum erant, ea vsurpari sine aliquorum non posse offensione

ne viderentur, quod (ne inutilis apud eos noster esset labor) vitandum erat, alicubi fingere exempla promptum non fuit, alicubi etsi fuisset, verebamur ne novis occasionem præberent litibus. Quod vtinam satis adhuc vitare potuerimus. Sed si sæpius si attentè legeris: nihil erit quod non tandem vel sine vllis exemplis assequare. Non deerunt qui hæc paulò fusius copiosiusq; tractari voluissent: neq; sanè immeritò. Quibus tantum illud responsum volumus, præstitisse nos quod pro tempore potuimus: saltem certè si premere opus diutius voluissemus, paulò limatius exisset. Verùm cum magnopere Christianæ reipublicæ interesse arbitraremur, hæc Stratagemata quamprimùm in lucem exire,

maluimus

maluimus existimationis nostræ rationem habere nullam, quàm editionem vel minimùm differre. Si nos Dominus ocio donaverit aliquo, dabimus operam vt prodeant aliquando minus & jejuna, & incompta: interim hunc quasi abortum Lector optime, boni consule, ac meliora vt nobis Dominus suppeditet, piè nobiscum orato.

SATANÆ STRATAGEMATVM

Liber Primus.

AD Satanæ cognoſcendas artes commodiſſimus ſit aditus: ſi, quis omnium conſiliorum ejus finis ſit, inſpexerimus, atq; is quidem in promptu eſt: ſiquidem ex eo quod dicatur *homicida fuiſſe iam inde ab initio*, quem alium hunc eſſe finem credamus, quàm hominis interitum, & eum quidem ſempiternum? Cum ſit igitur veterator maximus, quicquid ad perniciem facit hominis, id eum moliri in dubiis habendum non eſt: quicquid etiam conducere ei poſſit ad ſalutem, ab eo vt auertatur, illum conaturum perinde certum ſit. Eſt autem in eo poſita hominis ſalus, ſi Deo paruerit, interitus, ſi contra fecerit. *Si vita potiri vis* (ait Dominus) *mandatis obtemperato.* Accipimus autem hic diuini mandati, ſiue diuinæ legis nomine, quicquid non modo facere, aut vitare, ſed etiã perſuaſum habere jubeamur. Ex quo eſt cõſequens, illud ſibi propoſitum habere ſatanam, ne nos diuinæ pareamus legi. Ac vio-

lare quidem legem poſſit, & cui cognita ſit lex, & cui non ſit cognita, tametſi enim grauis multò delinquitis, qui cum Dei cognitam habeat voluntatem, ei non obtemperat, quàm qui per ignorantiam id facit, nō tamen prorſus inſontem quenquam fecerit ignoratio, vix enim eſt vt ignorantiæ non aliqua in homine inſit culpa. Sed duo quidē hæc: diuinæ legis ignoratio, & in eandē cōtumacia adeò ſunt inter ſe juncta, vt alterū alterius quodāmodo ſit cauſa. Nā qd Dei ignores voluntatem, fit vt contrà ac velit, facias, ratus etiam perſæpe te gratiſſimā ei rem facturū. ex quo ejus incurras iram: qua fiat inter alia, vt recti judicii lumine priueris omni: vtq; denſioribus indies obruaris tenebris. Si legem teneas, nec obtēperes; fiet juſtiſſimo Dei judicio, vt ab ejus cognitione excidas: magnoſq; aliquos in errores delabare. Ac cum is quidem ſatanæ conſiliorum finis ſit quem dixi mus, ſi quidē cum homine eſt ſatanæ negotium, eum vt perdat: quo illa aſſequamur cōſilia facilius hominis diligenter conſideranda eſt natura. Etſi homo initio ita conditus eſt, vt naturam obtinuerit bonam, rectā, omnibuſq; numeris abſolutam, tamen Dei violato interdicto excidit ab ea natura in aliā priori omnino contrariam, corruptiſſimam vide licet

licet, ac nulli non vitio obnoxiã. Atq; hinc quidẽ eſt, primùm, quòd ſe ipſe præter modum amet: ſed amore quodã cæco, atq; intemperanti: quo adductus à ſuo vero bono abhorret: quod autem ei malum eſt, ſectatur, vt fidem adhibuerunt primi parẽtes ſerpenti, quum dixit: *Quamprimum pomũ hoc guſtaveritis, eritis quaſi dii, boni ac mali præditi ſcientia*, ita hæſit in humano genere ea perſuaſio, vt ſibi quiſq; quaſi deus quidam videatur. Id quod oblata occaſione aliquã extemplo præſe fert. Etenim quã primùm ad dignitatẽ aliquam ampliorem ve fortunam eſt evectus, arbitratur quemlibet ſibi omnia debere, vt ejus etiam incõmodo ſuis inſerviat commodis: vt ſe veneretur, vt colat, & ſe jure optimo quolibet vti poſſe, ejuſq; rebus omnib. pro animi ſui libidine, ſi quid adipiſcatur eruditionis, illico ſibi videtur ſcire omnia, & ſolus ſcire, vt vniverſus terrarum orbis ejus gubernari debeat ſapientia. Atq; vt talis de eo ſit opinio, nihil nõ faciet, neq; ſanè intelligere poterit, ſe in eo minus rectè facere: aut ſi intelligat, non multum curaverit. Explendis corporis voluptatibus mirè eſt deditus, circaq; res eas ſumma vtitur intemperantia. Amat vitam hanc, atque ad eam ſuas omnes cõfert cogitationes, de altera ne cogitat

quidē. Hanc vitam æternùm duraturā ſomniat, atq; vt cadant quotidie ante oculos multa hominum millia, nunquam ſeriò atte-qui poſſis te eàdem conditione natum, vt moriendum tibi ſit aliquando, quoniamq; quicquid vſquam cupias, id opib. videtur comparari poſſe, opeſq; deſideriis explendis conſumuntur, tum autem quæ infinito conſumas tempore, eorum infinito quodā opus eſſe numero videatur, fit vt cumulandarum opum inſatiabilis quædam ſit cupido: vt Alexandro Magno tum propter hoc ipſum, tum propter inauditam quandam animi impotentiam peranguſtum videretur vniverſi terrarum orbis imperiū. Circa Dei ejuſq; voluntatis cognitionem, nec nó circa cognitionem ſui veri boni ac mali, quod totum in Dei aut gratia aut offenſione eſt poſitum: omnino cæcus eſt, ſed ſibi quidē oculatiſſimus videtur. Veritati hoc in genere aſſentiri, erroreſq; abjicere tam repugnat ejus naturæ, quàm gravi cuiq; rei, vt alta petat: non quia verum vt verum odio habeat, aut falſo vti falſo delectetur, ſed potius propterea quod iis in rebus corrupto vtatur judicio, vt falſa pro veris, vera pro falſis accipiat. Atq; vt ipſe affectus eſt, neq; tamen ſe eſſe intelligit, ita eſſe Deum opinatur: ac tanquam ita affectum colere vult

auro,

auro, argento, magni precii lapillis, gẽmisq; magnis sumptuosisq; ædificiis, ac rebus etiam nonnunquam ejusmodi, vt si homo hominem honore ijs afficere voluerit, rideri alter, contumeliaq; affici sibi videatur. Visibilem eum habere vult, propterea q; eũ sibi fingit pro animi sui libidine. Persuadere sibi serio non potest, humana Deum aut scire, aut curare, aut moderari, præmia daturum, aut sumpturum pœnas: quo fit vt à perpetrandis his, quæ ad ejus pertinere offensionem dicuntur: neq; pietate erga Deum, neque pœnæ metu abducatur. Adhæc in se quisq; cernendum, oculos non habet vt videat in altero, oculis est lynceis, quæ ad alterum pertinent, facilè malam in partẽ interpretatur, maximeq; suspitiosus est: sed si semel incipiat homo homini deferre (in iis præsertim quæ divinas res attingunt) omnes in eo transgreditur rectæ rationis metas, vultq; ex eo Deum sibi quendam facere: alioqui sibi soli bene esse vult, solus vult gloria excellere: itaq; si quid alteri accesserit vel commodi vel laudis, invidet, impedit, si potest, ne fiat accessio, alterius laudes extenuat, lapsus extollit, calũniatur: si quis ei re vlla paululum resistat, ad iram, & odia valde est proclivis, neque facilè deponere offensiones potest: quinimmò exacuit sese

magis ac magis ad ſanguinem, ad pernicię, ad immane quodq; vindictæ genus. Ita eſt homo ſua natura ſupra modum arrogans, elato animo, intemperans, avarus, inſatiabilis, alieni cupidus, ſupplantator, mendax, contentioſus, invidus, vindictæ cupidus, homicida, cæcus, præceps, præfractus, impius, atq; ad omne facinus natus. Vt in ſummam contraham, hominis natura (corrupta videlicet ea qua vtimur) ab impurorum natura dæmonum parum eſt abſimilis. Verum tamen eſt, quæ dixi mus, quæq; addere adhuc potuiſſemus, non ex æquo cerni in omnibus, appareat enim alia in aliis magis, quòd deſit aut facultas, aut opportunitas, fit quædam vitia ne emergant. Multum habent momenti corporis conſtitutio, educatio, conſuetudo, ſtudia, nec non alia id genus multa: quæ tum procliviorem reddũt ad vitia, tum abducunt ab ijs hominem, ſed nemo eſt tamen in quo non vitiorum omnium ſint ſemina. Tametſi quædam reliqua ſunt adhuc prioris naturæ in homine veſtigia, vt obſcura quędam juſti atq; injuſti, honeſti & inhoneſti cognitio: & quòd benefactis præmia, malefactis ſupplicia debeãtur, videtur ad ſciendi cognoſcẽdiq; cupiditatem natus. Ineſt in eo vis quædam à rebus ſenſu perceptis ad eorum cognitionẽ perveniendi

veniendi quæ ſenſu percipi non poſſunt: adeò vt induſtria ejuſmodi attollat ſeſe ad neſcio quam etiam divinæ naturæ cognitionem. Aliquam habet alterius vitæ ſuſpitionem, quæ vita æternum duratura ſit: bonis quidem beata, malis autẽ ærumnis cruciatibuſq; plena: argumento ſunt poetarũ fabulæ, quorum cum ad vulgi opiniones accommodata ſit oratio, exemplis eò pertinentibus refertæ ſunt. Cum infirma hac alterius vitæ opinione conjunctum eſt etiam aliquod ſalutis deſiderium, quo ſanè deſiderio adductus rationes quærit conciliandæ ſibi divinæ voluntatis, Deiq; colendi. Sed iſtæ quidem boni ſenſus reliquiæ, tanta ac tam multiplici depravatæ naturæ vi opprimuntur, vt in pleriſq; omnino evaneſcant, in nonnullis etiam magnopere naturæ vitio reluctãtur, vt in Socrate, Seneca, atq; aliis aliquot videre eſt: ſed nunquã tamen ea tanta eſt vis, vt, niſi divina ope adjuta, ad ſalutem momenti habere quicquam poſſit. Quinimmò tandem videtur denſiores hominem perducere in tenebras. Illud autem malè habet ſatanam, quòd cum Deus pro ſumma ſua bonitate humanum genus magno proſequatur amore, ſubinde ſeruos ſibi deligat ex ipſo hominum genere, quos ſuæ legis agnitione donet, mittatq; ad populos

instituendos. Sed cum hominis ea sit qua m posuimus natura, quem satanæ consiliis om nibus propositum esse finem diximus, quæ via sit ad eum finem perveniendi, sequitur vt indagandum esse videatur.

Omnino duo sunt status: quorũ in alte ro necesse est semper populum esse: aut enim in veritatis luce versatur, aut errorum ignorantiæq; circumfusus est tenebris. Neque vero tantum vnquam esse lucis intelligimus, vt non aliquæ restent errorum nebulæ: quod ideo monendum fuit, ne si cum de lucis tempore ageremus, aliqua fieret erroris mentio, alieno fieri loco videretur. Quum fruitur autem populus veritatis luce: tenebras conatur satanas offundere: quòd si tenebræ fuerint, eę perpetuo vt maneant, enititur. Atq; in ignorantiæ quidem tenebris versari possit quis, vel si religionẽ nullã colat: vel si falsam, corruptamq;. Rursus etiam sine religione esse potest: & qui ne auditione quidem quicquam audierit vnquam quod religionem attingat, neque cogitaverit de ea, & qui persuasus sit religio nem nullam esse: quod in numero sunt ea hominũ monstra: qui aut negant Deũ omnino esse, aut negant eum humanas res curare. Aliquem autem esse vnquam populũ tam ferum, in quo ne vlla quidẽ cogitatio

sit

sit de Deo: vix credibile videtur, sed nunquam non esse aliquem perditorum hominum numerum qui persualum habeant inanem esse de Deo, ineptamq; cogitationem: certius est, quã vt probatione opus sit, hisce quasi mancipijs vtitur satanas ad immanissima quæq; facinora perpetrandum.

Sed vbi semel in populo aliquo vera piaquè religionis doctrina extiterit, vt rursus ab ea in errores delabatur, mutatio fiat sententiarum necesse est. Mutationem porrò fieri aut animadvertit populus, aut nõ animadvertit. Si quidẽ animadvertit: vt ab ea deficiat doctrina quã probabat, ad aliã quã piã falsã, atq; impiã: causa existat oportet aliqua, propter quã illa fiat mutatio. Ac causæ quidẽ quãobrem mutatio fit verarũ de religione opinionũ in falsas, sunt falsa argumenta, motus animorum, vt cupiditas, ira odiũ, bona de ijs qui perperã sentiunt, opinio: & de ijs qui vera docent, mala, ac mendacia signa, seu prodigia. Falsa quidẽ argumenta intelligimus, ex quibus falsum quoquomodo efficitur, quod pluribus accidit modis, nam aut falsa omnia sumuntur: vt quum ita colligunt: Missam (quam vocãt) retinendam esse propterea quod Romana Ecclesia iam inde ab Apostolorum temporibus eam in vsu habuerit: & omnia quæ in

Romanæ

Romanæ Ecclesiæ vsu diu fuerunt, retinenda sint. Aut ex parte verum, & ex parte falsum sumitur: quod fit, quum ita colligunt: propterea quod Apostolorum instituta seruanda sint (quod verum est) & peccatorum in sacerdotis aurem enumeratio Apostolorum fuerit institutū (quod est falsum) peccata sic enumerandi consuetudinē seruandam esse. Aliàs vera illa quidē sunt quę sumuntur: sed quæ ad rem nihil faciunt, vt si ita dixeris: Retinendā esse ciborum differentiam ad Rom. Ecclesiæ præscriptum: quia minus nutriant pisces, olera, & alia id genus, quàm carnes, atq; oua. Aliàs eiusmodi sunt argumenta, vt tametsi effici aliquid videatur: nihil efficiatur tamē, qualia videlicet sophistarum sunt argumenta. Exemplū sit illud: Non licet Christiano homini sororem in vxorem ducere, at quælibet Christiana fœmina soror est, non licet igitur Christiano Christianam ducere. Animorum verò motus qui mutationi opinionum â veris in falsas causam præbere possint, sunt diuersi: quorum alij ad eos referuntur qui vera profitentur, alij ad eos qui profitentur falsa: alij deniq; respiciunt doctrinam, tum veram, tum falsam. In verā doctrinam suscipi potest odiū, propterea videlicet quòd accuset hominem: vetetq; ea quorum tene

tur

tur cupiditate: & ea imperet quę invitus faciat. Quã enim doctrinam odio habueris, ab ea facilè desilieris. Erga falsam doctrinã autem esse potest amor propterea quod ad voluptates liberiores sinat habenas. De veri quidem professoribus malam gignit opinionem: si videantur ipsimet parùm credere quæ docent, quod fit, si verbis repugnet vita: & si magis ad commoda, suasq; rationes respicere videantur, quàm vero religionis teneri studio. Multum etiam adimit ijs fidei: si videatur eorum causam Deus parũ probare calamitatibus afflictionibusq; eos premens, quod tamẽ apud eos tantum accidit qui res suo metiuntur judicio: nõ normis divinitùs traditis. Falsæ doctrinæ professoribus bonã conciliant opinionem cõtraria. Falsa porrò signa sunt, alias quæ falsò narrantur, aliàs quæ cum aut ab hominibus, aut à satana sint conficta, & composita; divinitus edita creduntur.

Quæ autem opiniones mutant, aut cuique sua sponte in mentem veniunt: aut necesse est paucos aliquot seductores esse qui ea cæteris proponant, quod ferè fit, alioqui enim vix accedere vlla insignis posset muratio. Ac seductores quidem aut publicè adversus receptam doctrinam docẽt, aut clã, & aut repugnante aliquo, aut nemine. Sed

vt

vt palam posset quis nemine repugnãte receptæ doctrinæ contradicere, oporteret in populo nullam prorsus ingeniorum diversitatem esse, quod fieri nõ potest, atq; si potentiores etiã fuerint qui adversantur, quã qui fauent, impedimento erunt seductori, nec dubium quidẽ est: quin, quo tempore est in populo verus dei cultus, si quis falsa serere dogmata conetur, plures adversaturi sint, quã fauturi: nisi fortè pessimè affectus vniversus esset populus: seductorq; maxima ad id vteretur arte, vtpote si prius magnã aliquã sapientię esset, sanctitatisq; opinionem adeptus, aut si eorum abuteretur authoritate, qui tales haberentur, quod olim faciebant ij qui ad ecclesias epistolas afferebant quasi ab apostolis missas, aut alia obtrudebant scripta falsis titulis inscripta: ac tali impostura simplices seducebant. Tale fuit Nicodemi evangelium, & Petri itinerarium, & alia, neq; solũ integra scripta, quasi partus non suis supponebantur parentibus, sed depravari etiam veros partus multorũ fuit querela. Sic sunt inter Augustini & aliorum clarissimorum virorum opera suppositicia non pauca, & loca multa depravata. Tanta fuit autem quorundam impudentia: vt vel viventibus authoribus, eorum scriptis insererent quæ persuadere cupiebant,

id

id quod Origenes sibi accidisse queritur. Alioquin videntur errores initio vix aliter spargi posse: quam inter paucos, & clàm. Quin & hic intelligere licet: vt possit seductor quispiã paucos aliquod à recepta doctrina clam avertere: valde tamen multos, quin id tandẽ palam fiat, non posse, vt quæ mutatio animadvertitur, vix fieri posse videatur absq; controversiis. Ac qui adversantur, aut ratione repugnant, aut authoritate: ratione quidẽ, si quis verbo aut scriptis receptã tueatur doctrinam, & impugnet novam: sive argumentationibus ad id vtatur, sive testimonijs: authoritate autem, si ij qui præsunt ecclesiis, aut ipsæ etiã ecclesiæ cõmunibus suffragijs novam illam doctrinam seu impiam, & Dei verbo repugnantem dãnent: & si magistratus pœna constituta eam doceri aut defendi vetet.

Quemadmodum autem si ritè resistatur seductoribus, omnia eluduntur satanę cõsilia: ita verisimile est admodum, satanã huc omnes suos dolos, omnem suæ versutiæ ac vafriciei vim conferre: vt quicquid fiat sibi resistendi causa, non solum sua non impediat consilia: sed adiuvet etiam, promoveatq; vehementer. Quare operæprecium fuerit, quibusnam id assequatur stratagematib. intelligere. Primum igitur ad rationem quod atti-

attinet, quæ seductoribus obijci solet. quod disputando fit, siue id coram, siue inter absentes fiat: illud certum est, ita demum eam vim habere falso dogmati resistendi: si commodè palàm faciat & infirmitatem fundamentorum eorũ quibus id innititur, & firmitatem eorum quibus nititur recepta doctrina, præterea si ijs quibus cum res est, pacato animo, incorruptoq; iudicio diligenter eam expenderint, nisi ergo & ratio sit ejusmodi: & oratio ad hanc tum animorum tranquillitatem, tum iudiciorum (vt ita dicam) sanitatẽ adversarios perducendi vim habuerit: sed potius contraria omnia efficiendi non resistet satanæ sed favebit mirum in modum. At verò expendere quæ ratio sit ad adversarij ingeniũ, iudiciumq; accõmodata: quæue non sit, haud sanè possit quispiam, nisi ipse pacato sit animo, meminerit q; id se expendere, ac diligenter quidem, oportere. Cumq; pacato ad id animo esse oporteat: quæ à m turbare animum soleant, latere no debet. Ac ferè quidem fiet, vt commoveare: si privatim tua quid interfit doctrinæ mutationẽ nullã fieri, id quod in omnes eos cadit qui docendi funguntur munere. nõ enim doctrinę fieri potest mutatio, quin de eorum dignitate existimatio neq;, quasi minus vera docuerint, atq; etli

de

de commodis deceedat plurimùm, facit etiã ipſe doctrinæ amor: vt haud facilè æquo animo ferre contradicentem poſſis, atq; vt ſimilitudo omnis morum, ſtudiorum, opinionumq; ad amorũ conciliandum valet plurimum: ita ad odium diſſimilitudo omnis momentum habet, quod ſi ad hæc, probra ab adverſario, criminationeſq; acceſſerint: multo etiam maiore vi moveantur animi oportet.

Neq; ſanè quicquam aptè infirmaveris: niſi antè, quid ſit, intellexeris, at verò qui non attentè, qui non patienter audit, qui non iudiciũ ſuſpendit ad finem vſq; : quid dicatur ſatis aſſequi non poteſt, ſed cum ad primum quodq; verbum divinare ſibi videatur, qd ſibi alter velit: eiuſq; verba ſuo præveniat iudicio: fiet, vt, cũ aliud ille voluerit, aliud hic intellexerit: non adverſarij argumenta confutet: ſed quæ ſua temeritate, falſaq; interpretatione ipſe ſibi finxerit. Atq; hęc quidem tum accidunt: quum odio habetur adverſarius, & quum irati ei ſumus: ſed maximè ſi eum contemnamus. Contẽptus porrò primaria, ac propemodum vna cauſa eſt: ſi ipſe tibi nimium placeas, ſi nimium arroges ſiue ſcientiæ, ſiue iudicij. Si quod eſt autem vitium, ad quod homo natus videatur: arrogantia eſt, quæ vires atq;

incre-

incrementa colligit varijs ex rebus. Quo in genere primum illud eſt: ſi de homine aliquo magna multorum accedere videatur opinio: ſi pauci aliter ſentire ſe præferant: ijq; habeãtur ipſi paruo in precio. Cum hoc coniunctum illud eſt: ſi quis ſibi videatur ſuæ ſapientiæ iudicijq; magnũ iam certũq; ſpecimẽ dediſſe, quod accidit ijs qui ex diſputationibus victores plerumq; aut ſemper evadere viſi ſunt, quiq; ad populum cũ ſæpe verba faciant: qui contra dicant rarò habent, aut nunquã, niſi enim magna prudentia caveant, vix fieri poteſt quin ſibi ſoli ſapere videãtur: cæteros autem præ ſe cõtemnant, ac pro nihilo ducant. Ac notum quidem illud eſt: Obſequium amicos, veritas odium parit. Quare quoram ea ſit fortuna: vt prodeſſe poſſe videantur, & obeſſe: commodare atq; incõmodare: honore afficere, atq; ignominia: ijs non facilè quis cõtradixerit, ſed aſſententur potius quamplurimi. Neq; verò putes, vt aſſentatores inveniãs, Romanum te eſſe pontificem oportere. Nam cum iam ſacris literis non ita multi admodum dent operam, præter eos qui ad Eccleſiaſtica munera animum adiecerũt, magis de ventre magna ex parte, quàm meliore vlla de re ſolliciti: quorum aut ſuffragijs aut commendatione ea munera impetrantur

trantur (præcipuæ videlicet authoritatis cuiuſq; Eccleſiæ paſtorum) tametſi alioqui minimè opulenti ſint: ijs tamen haud aliter aſſentari pleroſq; videas: atq; ſi apud Romanum illud Idolum opulentiſſimis inhiarent ſacerdotijs, quid fiat autem, ſi cùm authoritate ad munera promovendi, magnæ vllæ opes coniunctæ ſint? Sed ne illud quidem nihil eſt: quod (quemadmodum nunc quidem multis locis vſus fert) cuiuſque vita ac fama concionatorum (quos vocant) cenſuræ ſit expoſita, vt ſi eorum incurras offenſionem, ac propterea cenſuram, infamia planè obruare, quo quidem fit, vt nemo non malit eos amicos habere, quam inimicos, vtq; qui ijs ſe opponere velit, niſi graviſſima adductus cauſa, haud facilè invenias. Cum quibus quidem rebus ſi eruditio coniuncta ſit aliqua, quæ vel ſola, vt Paulus teſtatur, non ſua quidem culpa (quippe quæ magnum Dei donum ſit) ſed humanæ naturæ vitio, *inflare* hominem ſolet: permagna omnino fiet ad arrogantiam, inſolentiamq; acceſſio. Quare ſi cui ex horum numero ſeductori reſiſtendum ſit: niſi caute expenderit quid facere alioqui poſſit authoritas, eruditio, opum affluentia, ſi qua ſit, ac nominis celebritas, mirandum admodum fuerit, niſi inſolen- 1 Cor. 1.

ſolenter, arroganterq; fecerit, vt adverſario obijciat quicquid in buccam, ac nihilominus ſibi vehementer placeat: vt ipſe ſolus loqui velit, ac ſæpe nondum parta victoria triumphare, quo fiat, vt bona cauſa malum nacta defenſorẽ iam incipiat videri minus bona. Quin & illud fere vſu venit: vt quiſquis certo perſuaſum aliquid habet: rationemq; quamobrem ita ſentiat, tenet: haud poſſit quodammodo non mirari quenquã, quod ipſe videt, non videre, itaq; niſi vix vno verbo indicata ratione alter cedat: vt ſi per animi perverſitatem, pertinaciamq; id fieri certum eſſet: ita excandeſcit: nihilq; tam prope eſt, quàm vt veniatur ad convitia. Cumq; perturbatus animus neq; intelligere, neq; judicare rectè poſſit, ſi ei qui errore ducitur, præterquam quod etiam parum aptè alioqui confutetur error, inſuper maledictis perturbetur animus (quod ferè fit ab ijs qui ſuperiore de loco pugnare ſe intelligunt) ille quidẽ multo minus agnoſcere errorem poſſit. Tale eſt etiam hominis ingenium ad nimiã videlicet animi elationem ſuperbiamq; nati, vt omnibus in rebus, ſi poſſit, antecellere alijs videri velit. Quo fit vt invitus admodũ cedat cuiquã, aut ſuos fateatur lapſus, atq; vt quiſq; maximè invitus facit aliquid: ita ſe id facere debere difficillimè intelligit. Argumento qui-

Non diſputãt homines hodie, ſed vix ãtur, digladiãtur, ferunde, maledice.

dem sint, qui in foro quavis de re litigant. quanti enim sit negotij, eis qui iniustè quid petunt, aut negant, quod iniustè faciãt, persuadere? Ac quo magis etiã incaluerint cõtentione animi, eõ durius, gravíusq; videatur cedere. Quare si, præterquam quod ei qui in errore versatur, errorem parum apte parumq; perspicuè demonstraveris: quod; alioqui etiam verbis asperis eius turbaueris animum, illud accesserit, vt erroris magnitudinem, fœditatemq; intempestiuè exaggeres, vt si mirari videare quemquã tam nullo judicio, tam stupidũ, bardumq; fuisse, qui tã turpiter hallucinari potuerit, aut quid dixeris eiusmodi, quid illud fuerit aliud, quàm homini quicquid reliquũ iudicij fuerit eripere, prorsusq; ad insaniam adigere? Vt nihil minus possit iam, quam errorem vllum vel suspicari, nedũ palàm agnoscere, ac fateri.

Hæc igitur in disceptationibus si admittantur: vt ei qui errore ductus ipse, seducebat alios, haud perspicuè demonstretur error, qui seductori opposuerit se se, quid ille dicat non intelligat: propterea q: non illa conuellat, sed quæ ipse sibi falsa suspitione finxerat, receptamque doctrinam tueatur non ijs rationibus quibus oportuerat, sed ineptis quibusdã, quales videlicet col-

ligere temeritas dementatuſq; ira animu
potuit: quas quidem diluere promptũ ſit
&qui errat non victum ſe putet,ſed multis
gravibuſq; inſolenter affectũ iniurijs: eiuſ
modi quidem diſceptationes,etſi vt ſatan
repugnent inſtitui videntur, adeo tame
nullum eius frangunt conſilium: vt ad eiu
inſtituta promouendum omnino aptius fie
ri poſſit nihil. Errores enim nó oppugnant
ſed invictos reddunt,nó extorquent,ſed la
tè ſpargunt,non tollunt,ſed propagant, a
mirum quidem in modum. Invictos quid
reddunt, propterea quod ei qui erat, cum
ex ijs quæ contra afferuntur, facilè ac pró
ptum habeat effugium: magna cauſa eſt
quamobrem firmiora quæ ſibi obijciantur
non eſſe ſibi perſuadeat,cumq; viderit non
argumenta ſua confutari: ſed neſcio quæ a
lia,quæ ipſe ne cogitauerit quidem vnqui
quid mi credat id ideo factũ fuiſſe: propte
rea quod cũ ad ſua quod reſponderent, n
haberent viderit; tamen vellent reſponde
re cavillari ſua verba fuerint? Quibus rebu
planè cogitur pro certo ſtatuere: non ſe in
errore verſari: ſed eos qui ſibi adverſantur
Quòd ſi etiam acerbiora verba, inſolen
tia,iniurijſq; plena verba: ac ſi placet,etiam
minæ,& alia eiuſmodi,quid ſupereſt hic,ni
ſi vt ſibi firmiſſimè perſuadeat: aduerſarios
ſuos

ſuos, cum ratione tueri eorum cauſam ne-
queant, in ſola vi, atq; inſolentia præſidiũ
ſibi omne collocaſſe? cumq; ex iniurijs cõ-
cipiãtur odia: quid eſt quod errores maio-
re firmare poſſit pertinacia? atq; cum quiſq;
tam errorum, quàm odiorum hæredes, ſuos
relinquat poſteros: fit vt evelli ex hominũ
animis nunquã poſſint. Ita ſcinduntur po-
puli in ſectas, quæ ſe invicem odio proſe-
quuntur pluſquam Vatiniano nulli parcen-
tes iniurię generi, in quo quidem eo magis
ſibi indulgent homines: quod haud videã-
tur ſibi in eo ſuis parêre animorum permo-
tionibus, ſed rem Deo vehementer gratam
facere, cum interim propterea & maiorem
iucurrant indies iram Dei: & denſioribus
obruantur tenebris. Errores latè ſpargunt
diſceptationes illæ: propterea quòd qui fi-
unt in ijs ſtrepitus, quæ inde exoriuntur
rixæ: eæ multis materiã præbent ſermoni-
bus, atq; vt magna eſt vbiq; animorum, ju-
diciorumq; diverſitas, res variè admodum
& narrantur, & accipiuntur. Itaque fit: vt ſi
multi errorẽ improbent: nõnullis etiã arri-
deat, aliqui etiã, quã ipſũ improbant errorẽ,
tã improbabunt ſimul ea quæ fuerint ad eũ
impugnandũ adhibita, veluti inſolẽtiã, ma-
ledicta, & alia eiuſmodi: incipientq; propte-
rea eis minus placere ij qui errori oppoſue-
runt

runt seſe, ex quo fiet vt alium quempiam errorem admittant postea facilius. Cui quidem arridet error rebus narrandis vix possit non ei favere parti quam probat: vt addat, detrahat, mutet suo arbitratu multa, atq; ita quasi contagio quædam serpit malum, lateq; diffunditur. Propagantur denique inde errores multis modis. Primum enim qui errori opponit seſe, vix cavere possit: quin & ipse aliquem in errorem incidat: vel quod (quemadmodum proverbio dicitur) Charybdim vt viter, in Scyllam deferatur, medjum tenere nesciens, quod facerit, si quis, vt eis adversaretur, qui scripto Dei verbo, eiusq; lectioni tribuere omnia videntur, neque Dei spiritu explanatore, ac duce ad illud rectè intelligendum opus esse animadvertunt, ad solos divinos afflatus transferre hominum animos conaretur, ita enim requirendus erat spiritus, vt scripto verbo sua salua esset dignitas, non quasi humano invento cuipiam, sed vt rei divinitus traditę. Vel quod aliquid permittat seductori non permittendum, quod fortè fecerunt nonnulli ex antiquis patribus, qui ita restiterunt philosophis, vt philosophicis rationibus Christianorū dogmatum contaminarint puritatem. Fieri etiam potest: vt cum videaris tibi sententiā quæ

pro

pro vera tenenda sit verbis posse significantioribus, apertioribusq; exprimere quàm fuerit divinis literis expressa: ac melius cavillandi ansam tollere (nunquam enim non vult humanum ingenium Deo cautius sapientiusq; esse) eiusmodi vtare aut verbis, aut loquendi formis: vt inde aliquando alia minus vera piaq; colligi possit sententia. Præterea cum quæcunque indicat controversia, vtrinque afferre multa soleant in suam quique partem: si quidem contentio exacuerat non nihil, inflammaueritq; animos: facile videas ab vtraq; parte non pauca & asseri & negari, quæ compositis animis nunquam vel asseruissent, vel negassent, accidit enim illud.

Furor arma ministrat.

Quodcunque telum fors obiecerit: arripitur, quale sit, furor animadvertere nõ patitur, quodq; semel temerè exciderit, præsertim inter contentionem: superbia ratum fixumq; esse vult, atque inde novæ oriuntur controversiæ: eodemque modo errores noui sine fine. Apparet etiam contẽtionibus confundi pariter & ipsas res, & ingenia, amittitur veritas, & multi eò adigũtur, vt postea nihil constitui posse certi sibi persuadeant, atq; ita religionis omne studiũ adijciant. Quin ne illud quidem abesse

videtur posse: vt dum de vno quopiã religionis puncto perpetuò rixantur: alia multa quasi contempta in oblivionem veniãt, & fortè præcipua: vtq; talis quædam oriatur consuetudo, qua pius ab impio iam ea vna re discernatur (qualescunque alioqui sit vita) quod quæ hæretica habetur in vno aut altero puncto doctrina, ab ea valde abhorrere videatur. O si in conspectu esset; quot quãtasq; clades attulerit Christi regno satanas, quasq; vastitates fecerit hoc vno contentionum telo: planè ferreus esset qui tenere posset lacrymas, neque equidem fanaticos nunc queror spiritus illos satanæ emissarios, qui nunquam cessant curiosas, inanes, atq; impias lites serere: quid enim ab illis expectares aliud? sed eos multo magis, qui cum verum Dei cultum ament, non satis considerate in religionis versantur cõtroversijs, neque animadvertunt se plerunque studio quodam honoris Dei, puræq; doctrinæ conservandæ, sed vehemẽter præcipiti, multa facere, quibus, cum bellissimè se arbitrentur Christi causæ prospicere, tamen ita satanæ rem agũt, vt quid optet adhuc, vix relinquant. Immò vero nec vulgares quidem pastores, quosdam dico rerum imperitos, sed præcipuos quosque, ipsas, inquam, ecclesiæ columnas, neq; sanè huius

ius tantùm ætatis: ſed omnium, prophetas (qui appellantur) apoſtoloſq; excipio. Liceat enim mihi aliquando eccleſiæ vicem dolere: ac meas communibus calamitatib. dare lacrymas. Qui hujus culpæ partem habet nullam ſciat ſe hîc nihil attingi, nominatim neminem accuſamus: quin etiam ad quoſcunq; hæc pertineat culpa, quicquid dicimus, facimus non eos inceſſendi, aut notãdi cauſa: ſed corruptelæ tollendæ qua in eccleſia pernicioſior peſtis eſſe poſſit nulla. Non hîc hominibus bellum indiximus: quos & ſervatos, & ornatiſſimos eſſe cupimus, ſed ſatanæ. Ipſas tantùm res (vt præfati ſumus) perſequimur, quæ ferri ſine certiſſima Chriſtianæ reip. pernicie non poſſunt. Quòd ſi qui fieri id nõ poſſe arbitrãtur, quin ipſi quaſi digito monſtrẽtur: ab iis ego intelligere perlibenter velim, vtrum æquius fuerit, eorum ne dignitatis, ac famæ rationẽ me habere, an ſalutis publicæ? Certè quidem ſi ii ſunt qui videri volunt: Dei ejuſq; honoris amantes: non tantùm officium hoc noſtrum bonam in partem accipient: ſed magnas etiam Deo agent gratias: quòd per aliquem tandẽ (quiſquis ille ſit) patefecerit, haud eſſe ab ſe ea conſilia, quæ ipſi eccleſiæ ſaluti arbitrarentur imprimis neceſſaria. Sin autem ij ſunt (quod minimè ſuſpicor)

ſuſpicor) qui ſuam ipſorum dignitatem rebus omnibus antiquiorum ducant: mei quidem officii non fuit: cum bonum reipſtatum, ac ſalutem, tum Dei honorem eorũ famæ poſtponere. Neq; ſanè eorum mihi pluris gratia fuit, quàm Dei facienda. Hem hominum vecordia: occupaverat penè vniverſum terrarum orbem evangelium: tantũ fuit contentionum, tantum litium, tantum rixarum de religionis apicibus, ac plerunq; de rebus non maximi ponderis: vt paulatim penè interciderit: certè vix aliquo in angulo reliquiæ ſupererant exiguæ tantum quædam. Noſtra etiam ætate Dei bonitate quadam incredibili lucis aliquid obortum nobis erat: nos autem quid facimus? Num fortè majorum noſtrorum perterriti exemplo ſedulo inquirimus qui acciderit: vt Chriſtianus populus in ſectas primùm diſcerptus fuerit: mox autem cum pia ſanctaq; doctrina morum etiam diſciplinam omnem amiſerit: vt ejus pars maxima ne ipſũ quidem Evangelii nomen retinuerit: ô inauditam ſocordiam infinitis dignam lacrymis, immò verò vt ſi exemplum extaret nullum quo quid cavendum eſſet moneremur: ita eiſdem veſtigiis pergimus denuò clauſis oculis omnia evertere. Neq; quicquam prætermittimus, quo majorem quàm

In controverſiis tractandis ſumma lenitas ac manſuetudo neceſſaria.

quæ

quæ vnquam fuerit, vastitatem faciamus. Quot exortæ sunt oli n sectę, creveruntq; in immensum: quarum si initio in controversiis lenitas, ac mansuetudo adhibita fuisset aliqua: si patientia, si modestia, si pacis studium: ne nomina quidem ad nos pervenissent vnquam? Sed nos vt pedem ponere extra semitam videtur quispiam: nihil aliud factu opus esse arbitramur: quàm vt protinus classicum canamus: convitiis, probris, clamoribusq; omnia repleamus: quicquid in buccam venit: cum nihil persæpe sit ineptius: videtur quod objiciatur, aptissimũ ac sic belliss imè nos officio nostro satisfacere, & magnam nobis propterea deberi laudem arbitramur: prudentissimi videlicet homines: qui ad incendium extinguendum oleum afferamus. Quin hic, vbi considerati ssimis opus est consiliis: valeant iræ: valeat arrogantia: valeant clamores: atque vna hic dominetur ratio: non quam satanas gubernet, sed Dei spiritus.

Principio autem cavendum est etiam atque etiam, ne vlla non necessaria moveatur controversia. Offendit quid fortè aurem qnasi insolens? Tuus sanè, vt occurras te protinus hortetur sensus dexteritatis vllius minimè idoneus ille quidem magister vt eo authore, ac satana instigante ad minimam

mam quamlibet occaſionem præceps ſum. ma imis æquaturus ſis. At magna inquam res eſt, magni plena periculi, conſilio hîc, nō temeritate eſt opus. Quid enim ſi quod audiſti, novitatem quidem præſe ferat aliquam: cum tamen inſit nulla: ſed tantùm id accidat: quòd præter ejus qui dixit ſententiam, interpretatus verba fueris? Quæ igitur ſit inſania: vbi de rebus conveniat: de verbis lites excitare, ac quaſi nubes pugnis cædere? Atqui ſi acceſſeris, ſi amicè humaneq; quid ſibi homo velit interrogaveris: verbis explicatis controverſiæ ſublata occaſio fuerit omnis. Quòd ſi inſolens omninò ſit aliquid, ne tum quidem protinus cōſultum eſt illum rixarum verſutiſſimum ſeminato rem claſſicum canentem audire: ſed quando dictum eſt, nunquam populum aliquem in tanta verſari luce: vt non ſint aliquæ errorum nebulæ: expendendum prius diligenter eſt: conſentiat necne cum ea doctrina quæ eſt divinis literis comprehenſa. ne quando fiat vt cum te putes errori cuipiam reſiſtere, veritati reſiſtas. Sed hoc quidem fieri oportere, vt veritati nunquam reſiſtatur: quantumcunq; tandem habeat falſi ſpeciem: neminem eſt qui non perlibenter fateatur, ſed vt ipſe id caveas, quum tempus eſt: id verò tam difficilè eſt

factu, quàm quod difficillimum. Quamcunq; enim doctrinam quisq; semel imbiberit, eam non veram esse non potest sibi persuadere: ac proinde quicquid ab ea discrepat falsum esse: eiq; , ne fidem inveniat, resistendum. Quòd si ita comparati omnes sint: vt quicquid novitatem sapiat, rejiciant: quisquis fuerit in Ecclesia error, extirpari nulla ratione poterit; quin potius ex vno illo pedetentim pullulabunt quamplurimi. Quid faciendum igitur? Certè illud extra omne est dubium, quòd si ii qui in erroribus versantur, ita essent comparati, vt vellent patienter, ac pacatis, compositisque animis ab se dissentientes audire, rationũq; diligenter momenta expendere: perinde ac si fieri aliquo pacto posset (quicquid tandẽ videatur) vt errarent: fore vt pleriq; revocarẽtur ab erroribus: sed ideo in iis eos obstinatè perseverare: quòd venire in erroris suspitionem vilam nequeant, vt quicunq; aliter doceri ac ipsi sentiũt voluerit: extemplo opprimendum indicta causa arbitrentur. Quis igitur non intelligat optimum illis consilium futurum, vt quicquid audirẽt à suis persuasionibus alienum, non statim rejiciendum putarent: sed subsisterent nõnihil: atq; ita cũ animo suo cogitaret vnusquisq;: Mihi quidẽ vera videntur, quæ hactenus

ctenus cum vulgo credidi: ſed quid ſi mihi idem accidat quod valde multis ſolet: vt quod mihi maximè certum eſſe videatur, in eo potiſſimum errem? Quidni enim audiam hominem prius? Quidni expendam quod dicit? Pauli præceptum eſt: *Prophetias ne ſpernite: omnia probate: quod bonum eſt tenete.* 1. Theſ. 5. Ac diſcere equidem perlibenter velim ex te: quiſquis es, qui certiſſimè omnem abs te abeſſe errorem opinaris, opinaris dico? Immò & qui plenè id vides, ac palpas: qua nam putes adduci ratione eos poſſe qui errant: errare ſe vt ſuſpicentur: vtq; ob id reddantur paulò ad audiendum attentiores? Ea opinor: quòd certum ſit nimium multis id accidere, neq; ijs tantùm ex indocta plebe, ſed viris etiam eruditiſſimis (quod infinitæ propemodum agitatæ inter eos controverſiæ teſtantur) vt cum certiſſimè ſeſe rectè ſentire arbitrentur: maximis tamen involuti ſint erroribus: itaque prudenter facere, qui cum ſe homines eſſe meminerint: vt tam decipi ipſi, quàm vlli alii potuerint (etſi errare haud intelligunt) quaſi tamen errare poſſint: attentos ſe auditores præbent iis qui ſe meliora docere poſſe profitentur: atq; id ita faciunt vt non tamen niſi diligenti facti examine admittant quicquã, implorato etiam divino ad id auxilio

xilio: prorsus (inquies) ista: agè verò: apud quosnam valere hoc exemplum rationemque vis? Apud eosne, qui rectè sentiunt? Non id vis (opinor) sed apud eos solos qui errant. At hoc ipsum cognoscere vellem scilicet: qui probaturus sis eam rationem iis magis qui errant, quàm iis qui non errant? Anne hoc ipso quòd errent? At ne intelligunt quidem fieri posse vt errent: idq; adhuc agitur ea ratione, aliquam in suspitionem erroris vt adducantur. Quòd si tam abesse ie ab errore certò putant ii qui errant, quàm qui rectè sentiunt: immò verò plerunq; multo certius: *cum stulto* (vt inquit sapiens) *suæ pulcherrimè arrideant rationes*: sapiens autem quærat consilium: quæ alia sit via agnoscendo errori, si modo in ecclesia sit vllus, equidem non video: quàm si generaliter illud statuatur: Propterea quòd tam proprium sit hominis errare: neminem ex omnibus qui modo homo sit, tam confidentem esse opportere: vt errare se non posse persuasum habeat: vtq; quicquid tandem in controversiam venerit, arbitretur se frustra ea de re cujusquam verba auditurum. Sed hærendum (inquis) in religionis doctrina non est: immò exploratum habendum quid teneas, ita est, propterea q; perdifficilis est ad expediendum nodus.

nodus. Veritati reſiſtere, erroremq; non ag
noſcere, atq; abjicere, ſi ſit qui indicare poſ
ſit, vehementer malum eſt. Qui errat au
tem in erroris agnitionem venire ant
quàm vel poſſe ſe putet errore duci aliqu
ex quo fiat vt ad audiendum ſe compare
non poteſt: ſed neque hærere in religioni
doctrina licet, quonam nos igitur tande
filo exitum ex tam perplexis invenerimu
ambagibus? Sed abjiciendo tamen ſpes no
eſt inveniendus eſt omnino exitus. Ac illu
quidem jam omnino certum eſt, verita
reſiſtendum eſſe nunquam, ſed ne illu
quidem eſt dubium, qui errat, dum errat
intelligere eum non poſſe, quòd errer: pa
lam eſt etiam maximum eſſe ad veri agniti
onē impedimentum: ſi quis vehemēter
perſuaſus nullo ſe errore duci, rectamq; a
erroris agnitionem viam eſſe, primumqu
ingreſſum: ſi qua erroris incidat ſuſpitio
Quid ergo? Hæſitationem ne in fidei negot
tiis perpetuam probemus? Nec hoc quide
immò verò dandam puto operam: vt ſc
entiam aſſequamur quàm fieri poſſit, cer
tiſſimam. Quid tandem autem? Cum qu
circa rem aliquam, & benè perſuaſus e
poſſit, id quod res eſt credens: & malè, al
ter credens atq; eſt: cumq; is qui benè e
perſuaſus, poſſit & pertecto quodam mod
et

esse persuasus, quod accidit ei qui certam perspicuamq; adeptus sit scientiam: & imperfecto, quod accidit iis qui vera illi quidem amplectuntur: sed opinione ducuntur tantum: certam autem rationem reddere, quamobrem ita sentiant, non possunt: illud constat, in quo certa sit scientia, vt veras, constantes infallibilesq; causas suæ sententiæ, quas reddat, habeat, eum ea de re adduci jam in dubium non posse, aut seduci. Ex quo sequitur: quicquid illi des consilii, vt in suspitionem venire conetur erroris, id obesse ei nulla ratione posse: iis quidem in rebus quarum habeat scientiam: multò autem minus ei obesse possit, qui pravis imbutus sit opinionibus. Etenim qui ita errat, vt se etiam errare suspicetur: jam non omni ex parte errat: sed partim errori, partim veritati adhæret, atque quo magis se veretur errare: eo est veri agnitioni propior. Superest ergo videre, quid de iis dicendum sit, qui, cum veras amplectantur opiniones, rerum tamen scientiam adepti nondum sunt. In quibus sane erroris suspicio aliud non est, quàm quidam ad errorem accessus, id quod videri non potest per se non malum: sed & si tibi scientiam falso arroges: cum opinionem tantùm habeas: error sit. Atq; vt error

non poteſt eſſe non in malis, malum eſt e
tiam in pernicioſi alicujus erroris verſa
periculo. At verò qui opinionibus ducitu
tantùm, neq; explorata habet quæ tene
fieri poteſt in errorem vt ſeducatur. Itaqu
in periculo verſatur, id vt accidat; opti
mum eſt autem ab omni eximi periculo
Quocirca quemadmodum, etſi dolor om
nis in malis ducitur, ſi tamẽ ſuſcipiatur gra
vis morbi depellendi cauſa, boni, & quiden
inſignis, rationem habere videatur: ita, cum
opinio infirma quædam invalidaq; ſit ſci
entia, & animi ſi non morbus quidam, a
certè conſtitutio morbo obnoxia: qui in
ſpicionem injecerit erroris commemorati
one tam multorum, qui cum nihil minus ſi
bi perſuadeant, in maximis tamen verſen
tur tenebris, eum in finem vt certæ conſtã
tiſq; ſcientiæ adipiſcendæ viam monſtret: a
non pernicioſum dare conſilium, ſed ſaluta
re, ac vehemẽter neceſſarium videri debet
Quominus ergo vera docere parato nego
tium faceſſas vnquam: aut neceſſe eſt om
nium quę venire in controverſiam vnquam
poſſit in eccleſia ſcientiam conſequam
quàm pleniſſimam certiſſimamq;: id quod
quanti ſit operis, quis non videat? Aut cer
tè, ſi quando quid audieris auribus tuis
paulò inſolentius: ante quàm damnes, ſub
ſiſtendum

sistendum paulisper est, cogitandumque, quam habeas ejus rei scientiam. Ac ne fallaris, vehementem persuasionem certa pro scientia accipiens: quid scientiæ, quid opinionis nomine accipiendum sit, videndum est: quod ipsum tamen facere nos decet, non quasi philosophos, sed vt Christi discipulos. Nihil certius est quam nos (ad religionis doctrinam quod attinet) habere nihil certi posse: nisi ex divinæ vocis testimonio. Testantur id complura divinarum literarum loca: sed hæc pauca instar erunt plurimorum. David quidem Israelitici populi rex, idemque magni nominis propheta, cum instituisset Domino templum constituere: Dei tamen in eo divinare voluntatem non potuit: neque verò melius eam Nathan magnus & ipse propheta, attigit illo, suum vt institutum impleret, hortando: quippe per quem Deus Davidi vetuerit ne sibi ædificaret templum vllum, quod quidem minimè contemnendum est exemplum. De Iosue autem, qui Moysi successit, testantur literæ, *spiritu illum donatum sapientiæ*: eique promisisse Deum *ad futurum se ei perpetuo*. Sed imperatum tamen ei est: videret vt impleret legem quam accepisset à Moyse, neque *ab ea declinaret vel ad dextrã, vel ad levam*

Divino verbo sali, Spiritui, precib. insistendum.

2. Reg. 7.

Deut. 31.

vam & ratio additur quamobrem. *Vt intelligas* (ait Dominus) *quid facta opus sit*. Ex quo intelligere licet, ita demum constare nobis aliquid: si verbum extet Dei: sed quam diserte verbis id habetur alibi? *Non sunt*, inquit Dominus, *cogitationes meæ velut vestræ: neque rationes meæ vestris similes: sed quanto altius est cœlum terra: tanto superemineant cogitationes rationesque meæ vestras.* Neque verò satis est quomodocunque divinis innixi oraculis: sed necesse est ea cognita habere divino spiritu interprete; quippe cum videamus inter viros doctissimos, atq; in divinarum literarum lectione exercitatissimos: testatur enim Paulus vnum Dei spiritum divinas assequi res, neq; *hominis sensum ea percipere quæ sunt spiritus*, neq; *posse percipere* quòd videlicet inepta illi videantur: *Verum spiritu præditum omnia dijudicare.* Quæ circa qui *indiget sapientia eum* hortatur Iacobus *vt à Deo eum petat.* Quibus e rebus efficitur eum demùm divinarum rerum scientiam habere, qui & solo Dei verbo nititur: & veram ejus assequutus est intelligentiam, non alio quàm ipsius Dei spiritu interprete. Atque hoc quidem totum dabunt etiam haud inviti, ad quos nostra

ita. 1.Cor. 2. Iac. 2.

omni

omnis est oratio. Sed magna hîc subest difficultas. Nam pleriq; quod tenent, persuasum habent, id se posse divini verbi comprobare testimonio: atq; etiam suæ intelligentiæ Dei se spiritum ducem habuisse, ac doctorem: qui tamen toto (quod aiunt) cœlo aberrant. Videntur sibi spiritum à Deo periisse, in eoq; præsidium sibi omne collocasse: qui tamen non animadvertunt se id quavis alia potius in re situm habere, quàm in eo. Atqui ante quam statuere possis certò te spiritum ejusmodi adeptum, illiusq; ductu quid didicisse: quicquid tale est: vt potuerit tibi quid persuadere, aut conceptam jam persuasionem confirmare, quod genus est de te, aut alio quopiam hominе opinio, de illius scientia, judicio, spiritu, sanctitate: deinde eorum qui tecum sentiunt multitudo, aut eorum qui te laudant, mirantur, ex te pendent: tum autem temporis diuturnitas, qua invaluit ea quæ impugnatur sententia: deniq; quicquid Deus non est, neque ejus verbum: ab eo abducere oculos, animum, cogitationemque omnem oportet, non secus ac si nihil extaret ejusmodi: tandem autem abjecta quacunque alia spe fiduciaque, in vnum Deum oculos, mentemque defigere: ab vno illo pendere: atq; ita compara-

tum ab eo ſpiritum petere. Id ſi feceris, ſi frequenter, ſi ſeriò, ſi fidenter, tum demum jure optimo nullo te pernicioſo errore teneri ſtatuere certò poteris: aut, ſi tenearis, fore vt is tibi patefiat. Sed hæc quidem ſunt ejuſmodi: vt multò promptius ſit ea verbis, quàm re exprimere; adeò arrogantiæ temeritatiq; obnoxium eſt humanum ingenium, adeò errori: adeò etiam ad quālibet naſcitur potius fiduciam quam Dei. Deniq; tam vafer, diligens, variiſq; inſtructus artibus ſatanas ad fallendum: vt vel vbi ſumma omnia feceris, magni tamen ſit negocii, non alicubi hallucinari. Quod tamen eum in finem à me dictum intelligi minimè velim: vt putem divinis in rebus certitudini locum eſſe nullum. à qua ego ſententia tam longè abſum: quam qui longiſſimè. Sed illud nullo pacto velim, vt qui ad certitudinem nondum pervenit viam: forteq; falſis adhuc immerſus eſt opinionibus: ſcientiam ſibi arrogaret, ſed eam vt adipiſceretur daret operam: & eam quidem operam quam oportet. Qui ſemel ad perſpicuam certamq; pervenit ſcientiam: hortare illum quantum volueris: faciat etiam ipſe quantum poteſt, vt errare ſe ſuſpicetur: venire tamen in erroris ſuſpicionem nunquam poterit. Exhortationes igitur ejuſmodi

modi iis movere ſuſpicionem ſolis poſſunt, qui aut errant: aut nondum firmam conſtantemq; adepti ſunt ſcientiam: adipiſci tamen eam adhuc poſſunt: quibus cum recta monſtretur ad eam perveniendi via: moneanturq; à quibus eos cavere impedimentis, decipuliſque oporteat: equidem quamobrem quod iis datur conſilium videri poſſit non vehementer vtile ac ſalutare, non intelligo. Quare quo minus juſtam reprehenſionem quis incurrat vllam veritari opponens ſeſe, ſive publicè ſive privatim, & ſive verbo, ſive ſcriptis, vehementer ſuaſerim, vt quicquid de religione ſentit: examinaret ſingillatim quibus rationibus adductus perſuaſum id haberet, quàm diligenter, quãve certo ſpiritu divinas excuſſerit literas, quam circumſpectè prudenterq; ab omni prorſus re quæ neq; Deus ſit, neque Dei verbum, oculos dejecerit, tum autem qua fiducia preces ad Deum fuderit, deniq; quàm certam habeat rem quamlibet. Sed vt feceris hæc omnia quanto maximo potueris ſtudio, cum neque ingrata Deo eſſe vnquam poſſit modeſtia, neque diſpicere preces ejus qui non ceſſet petere majore indies ſeſe donari fidei certitudine, tamen ſi quid novi, propterea-que falſi atque impij tuas verberare aures

videatur, adhuc optimum factu arbitrer: vt antequam te objicias, subsistas nonnihil, cogitesq; cum animo tuo etiam atq; etiam, quàm exploratum habeas, falsum impiumque illud verbum esse: ac denuò precibus à Deo contendas ardentissimis, vt si in recta sis sententia, in ea te magis ac magis confirmet, sin humanitus tibi quid contingat, oculos tibi ita aperiat, tantumq; impertiatur luminis, vt agnoscere errorem possis, atque abjicere. Nam *si nos mali cum simus* (vt ait Dominus) *ita sumus affecti: vt bonis rebus donemus filios nostros, neque si panem petierint, lapides damus: neque serpentem, si petierint piscem*: quid de cœlesti patre censeamus? Eum ne, cum nunquam cessemus ab eo veri petere certitudinem, desiderio videlicet accensi ejus satisfaciendi voluntati, veritiq; ne qua fiat vt per errorem hostes fiamus veritatis, eumne (inquam) censeamus pro veri certitudine errores, pro luce tenebras nobis immissurum? Quàm esset hoc ab infinita ejus bonitate, atque adeò à certissimis ejus promissis alienum? Accedit & illud, quòd cum (vt dictum est) certi habere possimus nihil nisi à Deo docti, neque precibus præscribere Deo tempus, intra quod nos doceat, possimus, vt oculos à rebus omnibus

quæ

quæ Deus non ſunt abduxeris, vt omnem in Deo collocaveris fiduciam, adhuc tamen fieri poſſit vt nondum ſis a Deo edoctus, ſed per eum ipſum quem pro ſeductore habeas docturus te ſit, nam ſi te quidem iam docuerit, tantum etiam addiderit lucis certitudiniſque, vt hæſitationi nullus ſit relictus locus, tantum cauendum eſt, ne tibi fucum faciat ſatanas, meminiſſe oportet quantus ille veterator ſit: quàm belle *ſub angeli lucis* (vt Apoſtoli verbis vtar) perſona imponere noverit: exploratumq; habendum eſt, neminem ſibi ab eo plus ſatis cavere poſſe. Valeat autem vox illa: vetus eſt error iam diu, ac ſæpe confutatus, quid ſit adhuc malè defenſa cauſa eſt? Quid ſi hactenus & opugnatoris, & propugnatoris partes vnus egit ſatanas? Sed age, ſit ita ſanè, ſaltem certè vt tuo exemplo ad eam quæ omnino neceſſaria eſt facilitatem eos provoces, qui errant: quo minus ſint ad eos qui ſe doceri velint obſtinati: vtere ea comitate: vt prius audias intelligaſq;, quam damnes. Saltem vt querelæ anſam omnem adimas, quaſi indicta cauſa rem reijcias. Quid? an fortè re ſæpius excuſſa minus fiet veritas conſpicua: ac non magis ac magis indies certa, atq; illuſtris? Procliuius quidem nihil eſt, quàm litem ſerere cœpta cum tuerit, haud tam

facilè eſt finem invenire. Itaq; appoſitiſſimè Salomon, *cum qui litem movet* ei comparat, qui *aquis viam aperit* (intellige aut tem quaſi magnum aliquod amplumq; ſtagnum collectis) nam initio quidem contemnenda res videtur, at viam ſibi illa maiores ac magis ampliam, ac profundam facit, vireſq; maiores comparat: dum aggeribus latè abruptis, quicquid obuiam fit, perdit, foſſas cavat: agros glaria colluvieq; obtegit: arbores evellit: ædificia ſolo æquat: atq; horrendum prorſus aſpectum præbet, ita ex parvis contemptiſſimiſq; controverſiarum initijs videmus tandem mundum diſſidijs, calumnijs, maledictis, clamoribus repleri. Vt qui non putat à movenda lite, niſi plane coactum cavendum ſibi, tanquam maximo à malo: aut nihil prorſus videre, aut eccleſiæ ſalutem ne quidem poſſe facere videri poſſit. Quare etſi tandem compertũ omnino ſit, falſum eſſe id quod ſpargitur adhuc tamen antè quam litem movendam vllam putes, quanti ea res ſit videndum eſt. Nam *de inanibus quidem quæſtionibus*, præceptum extat Pauli, Tit. 3. vt refutemus quicquid aſſertum fuerit falſi: ſed *eas vt vitemus*: quare id vnum faciendum putem, vt avocentur animi à curioſis eiusmodi, nulliuſq; precij quæſtionibus

ſſi non propterea quod falſa dicãtur, ſed mul-
m to magis ne bonas horas malè perdant,
u præter quàm quòd ſæpe fiat, vt dum le-
iuiſſima de re agitur: in hanc aut illam par-
on tem ab ingenijs contentionis calore per-
na turbatis ea temere afferantur: quæ cum
cit, maioris ſiut momenti, doctrinæ puritatem
ou non parum labefactent. Accedit quod non
lit minus facile ad probra, maledicta rixaſq;
te veniri poſſit de aſini vmbra ſi ſit lis: quam
at ſi maxima quapiam de re fuerit, à quibus
et, malis magnopere Chriſtianorum pectus
er dedet abhorrere. Sed hoc opus, hic labor eſt:
m quæ invtiles ſint quæſtiones ab ijs in qui-
ri bus damnoſus error ſit, videre. Nam quic-
da quid in mentem venerit: ſtatim ſatanas dat
bi operam vt rem maxime grauem eſſe per-
ſu ſuadeat: vt, niſi exploratum ſit, quid teneas,
pi conſtare ſalutis ſpem non poſſe arbitrere.
em Equidem ita ſentio: qui non vana curioſi-
od tate, aut ambitione aductus, quo videlicet
em argutus evadat divinis de rebus diputa-
ſit tor, ſed vera erga Deum pietate, neque
em frigidiſſimo ſuæ ſalutis deſiderio in divina-
on rum verſetur lectione literarum: ei minimè
al difficile fore cognitu, quæ futiles maneiq;
ci ſint quæſtiones: quæuè haud indignæ quæ
io expiicentur, ſed tamen propterea quod
us multi hoc in genere non ſine magno eccle-
or ſiæ

siæ incommodo à scopo longè aberran-
haud ab re fuerit aliquam investig re ra-
onem, eamq; certam: cuius ductu discern
re inter has & illas quisque possit absqu
errore.

A curiosis quæstionibus abstine, secta re vtiles quæ les, quæq; vtræq;.

Igitur certum illud est: si quid vnum si
ad quod tanquam ad finem ac scopu
omnis quæ de Christiana religione est do
ctrina, pertineat, quæ res (cognita cui
fuerit) nullum ad eum finem vsum adfer
possit, ea de re inanem quæstionem om
nem futuram. Quare sit, nec ne finis qui
piam eiusmodi, & si est, quis nam ille si
quæq; nos ad eum ducant, videndum est
At Ioan. quidem non modò finem esse ta
lem, sed etiam quis sit, testatur his verbis
*Multa quidem & alia edidit Iesus signa
quæ non sunt hoc libro comprehensa, sed ha
quidem literis sunt prodita, vt credatis Ie
sum esse Christum Dei filium, vtq; creden
tes vitam per eum consequamini.* Quibu
verbis satis perspicue palam nobis fit, chri
stianæ doctrinæ finem ac scopum esse, æter
nam vitam, ergo quicquid ad æternæ vi
tæ adeptionem vlli esse vsui poterit id
vtile cognitu dicendum erit: quic
quid autem ad id conferre nihil possit,
contemnendum. Quid? (inquies) ergon
honoris Dei gloriæque nulla hoc loco ha
men

mentio? Respondeo: Quæcunq; ad honorem pertinent Dei, eadem cognita nobis sine dubio ad salutem conferunt omnia: ipsaq; in salute nostra Dei honor cernitur maximè. Ergo si, vt æterna vita potiamur, quicquam est quod nos facere oporteat: cum, nisi id ita fieri oportere didicerimus, facturi id non simus, necesse fuerit id nosse. Quoniamq; legem dedit Deus, quam qui numeris omnibus non implet, ei sempiterni exitij pœnam constituit: quam legem, cum implere homo nequeat, sitque aliud quid, quod si faciat, salutem obtinere tamen possit: intelligat oportet & se satisfacere legi haud posse: & quid illud sit, quod, si fecerit, saluti ei sit futurum. Cumq; illud sit: si persuasum habuerit, Dei filium hominem factum suorum delictorum pœnas patri persolvisse, ac se eius sanguine à peccati labe omni mundum esse redditum: sed requiri tamen à nobis vitæ sanctitatem atq; innocentiam, non vt ea freti salutem nobis promittamus: sed vt mores nostri sint qui Dei filios ac seruos tanto precio redemptos deceant, cum hæc (inquam) ita se habeant: & promissiones de Christo habere cognitas oportet: nec quibus in rebus vitæ sanctitas innocentiaq; sit posita, ignorare licet. Quoniamq; multa sunt, quæ &quasi manu ducere nos possunt ad collo-

candam in Christo salutis nostræ spem, in
plendamq; (quoad eius fieri potest) Dei
gem, & sine impedimento, siue moræ
quæ illa sint quæ aut conferant, aut
vehementer vtile est cognoscere. Persuad
autem nobis, vt spem in Deo nostram
locemus, eiusq; in nobis accendit amore
quo adducti eius parere mandatis sata
mus, cognita eius natura: non quemadm
dum eam nosse volunt philosophi, subti
ter de ea vt argutentur: sed vt intelligam
quam sit supra omnem cogitationem sap
ens, bonus, clemens, misericors, quam
vnguem suis satis faciat promissis. De eiu
modi eius natura testantur eius ope
mundi quidem etiam, eorumq; quæ
mundo continentur omnium creatio, se
præcipuè exempla quantæ curæ ei fuerin
qui pio sanctoq; timore eum coluerunt,
ijs necessarijs eorum temporibus ope
ferret: vt eos a mundi satanæq; insidijs tu
taretur, tum autem quot quantorumqu
reos, postquam pœnituisset, erexerit, serv
veritq; alioqui autem quam acrem pecca
hostem semper se ostenderit, aliaq; eiusmo
di, addita igitur eius naturæ notioni pro
missorum sæpissimè repetitorum record
tio, fidem vehementer confirmat, robo
ratq;, at nos vitæ emedationem vt serio in
stitua-

stituamus, magna vi impellit. Eodem etiam pertinent vaticiniorum siue propheti-
arum explanationes eorum præsertim quæ
ad præsentia referuntur tempora: quæ cum
divinæ providentiæ maximè illustre sint
testimonium, ad animorum confirmatio-
nem mire valent. Quæcunq; igitur res eius-
modi attingunt, ea cognitu vehementer
sunt vtilia, dignaq; imprimis quæ omni-
um terantur sermonibus domi, foris, pri-
vatim publiceq;. Quoniamq; eorum quæ
paulo antè dicta sunt, præstare nihil possu-
mus, nisi Dei adiuti ope & spiritu, hancq;
opem & spiritum vult Deus ab se peti, &
huiusmodi est Dei voluntas cognoscenda,
tenendæq; promissiones, si petierimus ea
nobis datum iri, atque omnino quæ sit Dei
invocandi, & gratias ei acceptorum bene-
ficiorum agendi ratio, non ignorandum.
Contra, magno nobis impedimento est ad
ea omnia: si de Dei natura, eiusq; volun-
tate, deq; eventu omni aliter iudicemus,
quam ex ea doctrina quæ est divinis lite-
ris prodita, impedimento est naturæ nostræ
corruptio: quæ à Dei iussis institutisq;
mentem, animumq; studia ad contraria
magna vi abducit, rapitq;. Quare cum
nobis necesse sit perpetuo bello ingenito
reluctari vitio, quo naturam divinæ subij-
cia-

ciamus voluntati: magnopere etiam neceſſ
eſt cognitum habere, & hoc originis viti
um, & quicquid ad id emolliendum do
mandumq; ſacris docemur voluminibus
Quoniamq; haud ſatis eſt, ſi quiſq; ſe ipſ
curæ habeat: ſed rationem habere oporte
vnumquemq;, & pro ſpiritus menſura qu
donatus eſt, & vitæ genere ad quod eſt vo
catus, eccleſiæ omnis: neque eorum tantum
qui ſunt adhuc in vivis: ſed & poſterorum,
quicquid eſt eiuſmodi: vt minus facilem
reddere poſſit, expeditamq; vllius vtili
ad vitam doctrinæ adipiſcendæ viam: aut
occaſionem præbere poſſit eam vel deſe
rendi, vel minoris quam par eſt, faciendæ
quid tandem illud ſit, ne ignoretur pluri
mum refert. Quandoquidem etiam mo
nent nos literæ: maximum verſutiſſimum
que nobis eſſe adverſarium, qui & hinc
nomen acceperit, qui ſine ceſſatione vll
inſidias nobis machinetur, quib. præcipite
agat, & à Deo avertat: quis dubitet maxi
mo nobis vſui futurum, eius probe cogni
tas habere artes? Et qua ſint prudentia de
clinandæ, intelligere? Deniq; vtilis doctri
na eſſe non poteſt, niſi vſum habeat aliqué
quod ſi ſola in ſpeculatione ſit poſita, nul
lam in actionem emergens, inanis futiliſq;
habenda eſt. Immo vero ne omnis qui
dem

dem doctrina quæ ad salutis adeptionem pertinere aliquo pacto possit, in vtilibus habenda est: vt vel expediat eam curiose admodum tractare: vel, si oriatur dissensio, magnopere, vt quid tenendum sit exploratum habeamus, laborandum sit, sed illud accedat oportet: vt alia non sint præterea, quæ eundem nos ad finem satis possint commodè perducere. Quod ex eo cognosci potest: quod cum persuasum habere nos oporteret, Iesum esse Christum: eum qui fuerat per Prophetas prænunciatus: eoq; spectarent signa ab eo edita, vt agnosci inde quinam esset, posset, haud fuerunt tamen mandata literis omnia: sed tot solūmodo, ac talia: vt inde quis esset, promptum esset cognoscere. Quod si contenderet quispiam, Dominum signum aliquod edidisse, cuius ijs libris quos de eius vita, ac rebus gestis habemus, mentio facta sit nulla, haud esset operæ precium certam rei veritatem perscrutati, aut ea de re litem movere, propterea quod, vt constaret rem ita gestam fuisse, eius rei nullus alius esset fructus, quam vt testaretur Iesum à Deo fuisse atq; eum quem se ipse faceret, quod tā plenè testātur alia miracula quamplurima extra controuersiam omnem posita, vt certitudo maior ne optari quidem possit, cō-

tra etiam, quanquam nulla esset eius miraculi fides, nihilo minor esset aliorum signorum quæ sanctissimi scriptores literis prodiderunt, authoritas. Quo fieret, vt siue crederetur miraculum illud, siue minus nihil nobis neq; accederet, neq; decederet. Quandoquidem etiam si religionis doctrina absurdi aliquid habere videatur, aut pugnantia ponere: id, quo minus eam amplectantur qui ab illa alieni adhuc sunt, est impedimento, quicquid ad tollenda absurda illa, conciliandaq; loca quæ pugnare videntur, pertinet: & id sine fructu esse non potest. Nisi fortasse conciliationes eiusmodi magnis controversiarum dissidiorumq; turbationibus redimendæ sint. Rationibus ergo eiusmodi videntur vtiles quæstiones ab inanibus nullo dignosci posse negotio, tum scilicet, quum nondum sunt iudicia studijs, contentionumq; calore perturbata, quumq; nondum cœptum est de ijs tanquam gravibus de rebus agi: at quum quodam quasi fascino tenentur homines, iam ingenita superbia, odia, indignationes, erroris consuetudo, ac satanas judicium non sinunt suum satis implere officium. Quis enim nostrum non summopere miretur hodie, tanta animorum contentione litigasse veteres, quando celebran-

da

da esset Paschatis (vt vocant) dies? Nonnulliſq; alijs de rebus admodum levibus atqui tum tantum non de ſumma rerum agi videbatur, nos qui in illis iudicio vtimur libero, perſpicue videmus, quam indigna res fuerit ſcindi Dei eccleſiam quaſi in ſectas, propter tam leves cauſas. Meum igitur tale eſt conſilium: vt quam primum intelligis falſi aliquid doceri, antequam ad contradicendum te compares, diligenter expendas, num forte id nullius aut parvi ſit momenti, atq; eiuſmodi ſi fuerit: aut iitem ea de re moueas nullam, aut vt pro opportunitate quam tibi permiſerit locus, tempus, perſonaq; tum tua, tum eius qui cum res ſit: tantum ab eiuſmodi ſpeculationibus hominem ad graviora dehorteris, idq; facias quanta maxima fieri poſſit dexteritate: ita, vt nulla inde ſequatur animorũ permotio. Sed vera ratio ab inanib. quęſtionibus homines adducẽdi eſt: ſi illi quorum munus eſt aut populum inſtituere, aut in ſcholis res divinas tractare, quiq; ad ſcribendum ſe conferunt: omiſſis curioſis quęſtionibus, inaniq; ingeniorum oſtentatione abiecta, ijs ſolis inſiſtant ipſi, ea vrgeãt quę pertinent ad firmandam fidem, ad vitia extirpandum, inijciendum Dei timorem, alẽdam pietatem, cõſolandos afflictos, melio-

remq; in ſpem erigendos, & eos qui fratrum nomine cenſeri volunt, in fraterna charitate dulci cum animorum interſe conſenſione retinendos, atq; id genus alia. Neque verò hæc ſunt eiuſmodi, vt citò vileſcere, quaſi minus quotidiana debeant. Primum enim etſi ipſa quidē ſumma capita minimè multa ſunt ac patent quā latiſſimè, deinde varietate tractationis facilè tolli faſtidium poteſt omne, præſertim ſi ſedulò animadverterint Evangelici præcones quibus rebus, quo tempore populus indigeat maximè, vt ſi rebus ſecundis efferatur luxuriæq; habenas laxet, ipſi prophetici comminationibus perterrefaciant animos in ordinemq; redigant. Si afflictio premat conſolationibus ſuccurrant. Si ocio torpeat, ad honeſtas hortentur occupationes. Si rei faciendæ nimis videatur intentus, moneatur brevitatis huius vitæ, & à nimia illa deducatur cura, atque ita quæ cuique tempori maximè convenire videbuntur afferant. Quanquam quid nimis quotidiana appellemus ea, quæ vix vnquam minima parte imprimi animis noſtris poſſunt? Vt neceſſe ſit tempus deeſſe argumento ſemper, tempori autem argumentum (atque intra prædictos quidem limites) deeſſe poſſit nunquam. Illud autem videtur mo-

uendi

vendis inanibus quæstionibus occasionem sæpe præbere posse, si sacris populo scriptis exponendis quasi legem quandam sibi indicat aliquis super quoque verbo absque discrimine multum immorandi. Quod nunc plerique videntur facere. Cum enim vtilia multa quæ dicant nó semper suppetant, necesse est curiositati laxare vela. Sunt forte qui cum & rerum abundent copia, & pro ingenij dexteritate vndecunque quidlibet dicendi arripere occasionem possint, sine reprehensione nullum non locum fusissime tractaverint, sed (vt est in proverbio) Non omnibus datum est adire Corinthum. Quorum non tam ampla est suppellex, ij multo prudentius fecerint, si conentur quod præstare possint. Vbi multa suppetunt quæ operæpretium sit audire, dicant multa, si locus pauca suggerat: ne pudeat parvo pedi paruum induere calceum: & maiores facere progressus. Quid referat autem, si, cum in vnum Evangelicæ historiæ caput viginti habueris conciones, proximum non plus vna enarraveris totum? Non omnia omnibus locis docere voluit Spiritus sanctus, sed aliud alio, quare nec omnis tua eruditio vno est loco effundenda, etiam si non ineptè possis, quam absurdum est autem, vt malis ad

futilia commenta descendere: aut ea inculcare quibus iam plenæ omnium sint aures: quam non videri satis multa ad cuiusq; verbi explicationem afferre? Peccant in eo aliqui inepta quadam copiæ ostentandæ libidine, alij exemplo: magis attendentes quid alij faciant, quam quid factu opus sit. Multo etiam maior est occasio curiosa inquirendi ijs qui sacros libros in scholis exponunt. Cum enim multa iam extent in eos commentaria quæ possint ipsi etiam studiosi perlegere, nolintq; doctores inanem aut parum necessariam suam videri operam: vt alienas tantum recitent expositiones, meditationes, argumenta, ipsaq; verba, sed aliquid semper habere quod studiosi in commentarijs non invenerint: præter quàm quod res cogunt suas mutare sedes, quæ vno loco sunt disputata, in alium comportantes: quo suum commendent acumen, aut excogitant obiectiones, quas solvant: aut nova fingunt verba, novasque loquendi formas: aut novas ponunt quæstiones. Præstaret perfectò nullos esse, doctores, quam vllos tales, quid enim, fecerint aliud, quam vt Theologicum studium in sophisticam rursus convertant vanitatem, quid igitur faciant? Inquies, quid profectò quidvis malim: quam vt sic ocia abu-

abuterentur. Quid autem velim aliud, quam vt quæ ſemel beue, commodè, atq; oportuno loco dicta ſunt, ea ne deprauarent, ne perverterent, ne inanibus quæſtionibus, tenebras offenderent? Illis & fruerentur ipſi, & paterentur frui alios? Ab alijs bene dicta referre, quam ſuum oſtentare acumen mallent? Si quid autem prætermiſſum fuiſſet, ſicubi viderent ipſi quod priores non vidiſſent: in eo ſuam commendarent diligentiam? Quod peius eſt autem, non ſatis eſt multis quod viva voce ſic doceant, ſed volunt etiam editis magnis voluminibus extare ſua commenta: vt amplior ſit indies argutandi ſeges. Quot extant enim iam in Pauli ad Romanos epiſtolam commentarij? Quotidie prodit in lucem novus aliquis, quiſquis enim eam in ſchola, aliqua cum commendatione exponit, vult commentarium edere. Quamquã ſi quæ ipſe commodius explicat, quam alij, aut quæ addit de ſuo colligas: per pauca ſint. Alia erunt eadem quæ priores aut eundem in locum ſcripſerunt, aut alibi tractarunt. Cumq; de induſtria abſtinere velint poſteriores priorum verbis: illiq; plerunq; præoccupaverint commodiſſimas quaſque loquendi formas, quæ plus redolerent ſpiritus, pluſq; afficerent, hiſce neceſſe

fuerit vti minus commodis,& quæ inanem tantum redoleant ingenij oſtentationem, nullumq; in animis aculeum relinquant. Qui iudicio falluntur, videnturq; ſibi non invtilem navare operam, cum eos commonefeceris, eſt quod etiã ignoſcas, ſed quos ad ſcribendum oſtentatio impellit & ambitio, eos ego inter præcipuas eccleſiæ peſtes numerare non dubitaverim, quippe qui non alij quàm ſatanæ ſuam ſceleſtiſſime locent operam. Sed iam ad reliqua pergamus.

SATANÆ STRATAGEmatum Liber Secundus.

DE invtilibus quæſtionibus qui ratione ab vtilibus diſcerni poſſent,& vt vitare eas oporteret,ſuperiore Libro dictum eſt, nunc ſi res quæ in controverſiam vocatur, cuiue contradicitur, haud levis conſtiterit momenti eſſe, quid facere pium hominem deceat: ſequitur vt dicendum eſſe videatur. Atq; hic quidem, ſi ſatanæ aures patefeceris,dubium non eſt, quin daturus ſit operam,vt inde ad ſua cõſilia magnum fructũ capiat. Ira, vt error il-

In magni momenti cõtreverſiis actus Satanæ.

le non quidem extorqueatur, ſed latè ſpargatur, atque vt quamplurimorum prætereà ſit quaſi ſemen: vt inde lites, diſcordiæ, contentiones, ſectæ, vaſtitates, incendia oriantur maxima: itaq; quantum facere enitique poterit, dabit operam, nulli moderato, circumſpecto graviq; conſilio vt ſit locus, ſed vt omnia temerè, inconſideratè fiant, nulloq; ordine. Quid porrò faciet hîc Chriſtianus prudenſque animus? An ſibi ſcilicet ei obſequendum putabit? An eum ſibi deliget ad ſequendum conſiliorum ſuorum ducem, autoremq;? Ac non potius ſumma animi contentione videbit, vt omnia fiant quam prudentiſſimè? Adeò vt ne vnum quidem verbum (ſi fieri poſſit) niſi ſumma ratione ſi natum exeat? An non expendet etiam atq; etiam, quid facto opus ſit? Hîc hîc prudentia opus eſt, principiis obſtat, dum tenuis eſt ſi mma: quòd ſi ei quid temporis permiſeris, atque adeò ligna etiam contuleris: quis demum extinguere incendium poterit? In tempore, inquam, prævidenda hæc ſunt. Si quidem impii quid audieris, quam putas fore in corde tuo ſatanæ orationem? Tentabit fortè, num & apud te in gratiam errorem poſſit ponere: ſed ſi hæc fores clauſas offenderit, aliaq; aggrediatur via, hem ſcelus (inquiet)

quiet) hem hominem dignum quem terra vivum absorbeat, cui potuerit tam nefandum verbum excidere: dignum quem de cœlo descendens ignis corripiat, absumat: que: hominum omnium qui vnquam nati sunt nequissimum impurissimumq;. Hæc ne quenquam designare, aut cogitare? Qualibus meditationibus si locus sit, quid feceris, dixerisue, quin sexcentorum malorum origo sit, & causa? Heus tu, illud tibi persuadeto, haud esse talium cogitationum authorem Dei spiritum, sed satanam. Cogitationes ejusmodi haud idoneæ sunt quæ tollant malum: sed quæ adaugeant magis ac magis, & deploratum reddant, malo vt medearc: aliud facto est opus. Ac primùm quidem quî scis, an fortè hîc (quicquid videatur) vnus sit ex Dei electorum numero, quem ipse Deus cadere quidem siverit suo quodam occulto, sed sapientissimo amantissimoq; consilio, vt eum rursus multo majore erigat cum gloria? Quem si id esse intelligeres, ergo ne in eum qui esset ad possidendam electorum gloriam, regnique hæreditatem cœlorum destinatus, in fratrem tuum, in Christi membrum, in Dei non modò servum, sed etiam filium, cogitare quicquam posses inhumanius? At enim (inquies) hac quidem ratione & Magistratum

gistratum furibus, latronibus, sicariis, aliisq; facinorosis hominibus oportebit parcere, quippe cum & illi omnes ex electorum esse possint numero, ad sanitatem olim reditur. Respondeo. Pius sapiensque Magistratus quum istos supplicio afficit, haud vllis indulget in eos odiis, sed officium ad quod vocatus à Deo est exequitur: cujus voluntati cognitæ, quicquid ei sua dictet ratio, parendum nihilominus esse intelligit: quemadmodum & Abrahamus, Deo jubente, Isaac cum filiũ suum charissimum pariter, atq; innocentissimum paratus erat immolare. Interim in eos qui morte sunt multandi, humanitatis officium nullum prætermittit. Sed addes. Ergone poterunt ejus qui Deum amet aures ipsum in Deum execrandas audire voces, ac quasi nihil se attingerent, non commoveri? Ego vero pium hominem commoveri, ac vehementer commoveri volo, sed permotionem eam velim esse zelum non præcipitem, temeritatisq; plenum, sed ratione moderatum optima, cujus non satanas esset author, sed Spiritus sanctus, si tibi frater sit, quem amore persequare minimè vulgari, aut, si mavis, filius: ne ejus quidem periculosum casum videre possis, quin (præsertim si vulnus ex eo grave acceperit) magnopere commoveare.

commoveare, sed quali nam tandem motu? An quo in eum asperis incitere verbis vt eum maledictis obruas, ac probris? Immò verò accurres: eripies; eum dexteritate maxima, iubebis bono esse animo. Nihilq; prætermittes, quod ei levare, aut certè lenire dolorem possit, nulli parces labori: vigil assidebis noctes integras. Quòd si dolor ex vulnere morosulum reddiderit, nihil propterea decedet de tua summa erga eum charitate. Persimilem ergo velim animi tui permotionem esse: vt dolorem accipias tu quidem ex fratris casu: doleas offensum Deum: doleas eorum qui ab eo prava docti sunt, vicem, propter quæ eorum in periculo versetur salus. Sed doloris istius fructus sit, vt coneris, quantum potes malum aut tollere, aut minuere, ac tanquam in re in qua errari sine maximo nequeat periculo, vt videas etiam atq; etiam ne facias, aut dicas quid cujus causa accessione accipere malum possit, immò verò cujus ante certam fructus spem non videris: vellem etiam redderet te idem dolor sollicitum adeò, vt observares diligenter, quod factum tuum, aut verbum, cujus boni fuerit, cujusve mali causa: atq; ita te comparares, vt si quando animadverteres quod bonum in finem feciſſes, malè cecidiſſe: paratus

ratus esses vel cum existimationis tuæ jactura errorem corrigere.

Tria porrò videntur spectanda: quæ sit ejus ratio habenda, qui errores seminat, quę eorum qui assenserunt erroribus: postremo, quæ eorum quibus periculum est, ne errorum obsit contagio. Ad erroris autho-rem quod attinet, principiò, quem tibi finem consiliorum tuorum omnium proponas, ac scopum, etiam atque etiam videndum est. Plerique expendentes, quàm pernicioſa res sit in religione error, propterea-que quantopere noceat Dei ecclesiæ is qui errores spargit, nihil satis atrox in eum designari posse putant. Itaque ad primum quodque verbum in convicia probraque erumpunt: atque omnia implent clamoribus in quo mireris quantum sibi placeant, quamve egregiè se tueri Christi causam arbitrentur. Neque sanè apud eos multum interest: sive per ignorantiam falsum aliquis doceat: sive vt suæ serviat libidini. Quinimmò perinde ac si compertum haberent, nihil vnquam ejusmodi nisi malicioſe fieri, neminem nisi tanquam malicioſum seductorem tractant. Hinc illæ verborum formulæ: Non puduit impurissimũ suem hoc & illud effutire, nihil sibi reliqui facit callidissimus versipellis, quo simplices

Eroris author tractandus leniter & amicè.

plices ſuo conficiat veneno: atque aliæ id genus multæ, quarum copia mirum quantopere redundent quidam. Quòd ſi quis vera piaq; ſe docere arbitretur, ac bene ſancteq; facere: propterea q; quibuſcunque rationibus poteſt, ſuos perſuadere conetur errores, plurimum etiam laudis ſibi deberi putet. Quocirca in eum ſi irrueris, ac malitioſe, impudenter ſcelerateq; facere contenderis, maximam ſibi fieri putabit injuriam. Itaque commovebitur incendeturque ira: atq; omnino certum illi fuerit errorem tueri: injurias non tantùm propulſare, ſed cumulatè etiam rependere. Tum autem accedent contraria hominum ſtudia, omniaq; contentionibus, rixis clamoribuſque turbabuntur, vt boni ſequuturum ſit nihil mali autem plurimum: quare vt tibi eſſe ſcopus debeat, ne juſtam meritamq; effugiat animadverſionem is qui errores ſeminat: multo tamen aliter tractandus is eſſet, qui falſus falleret: atque is qui malitioſe id faceret, neq; verò malitiæ ſumenda pœna eſſet, niſi de malitia conſtaret prius: atque in dubio quidem bene conſtituti eſſet animi, judicio: benigniorem in partem inclinare, vt errorem ſubeſſe, quàm malitiam interpretari mallet. Quin etiam cum ferè magna odia incurrere hominum ſoleant ii, cala-

calamitatesq; magnas sibi accersere, qui nova invehere conantur dogmata, miro ingenio sit oportet is qui hominum in se odiis insectationibusq; excitandis voluptatem capere possit vllam: vt quenquam id facere credere nemo debeat, nisi vehementer magnis coactis conjecturis, Atq; error si sit, non malicia: equidem ita sentio, si quicquam est in quo clementiæ vllus esse locus debeat, hoc in genere debere. Est quispiam Dei timore præditus, quæ vera salutariaq; arbitratur, ea dat operam vniverso hominum generi, si fieri possit, vt probentur, hîc, si homines spectes animum, an quicquid in eum designaveris durius, non inhumaniter crudeliterq; factum videatur? Is à Deo meliore vel ingenio, vel judicio donatus non est, neque sane majore spiritu: illi igitur si succenseas, non tam illi, quàm Deo ipsi qui non meliore eum judicio munierit, succensere tu quidem videâre. Quòd si fructum spectas, nihil conducit (vt dictum est) minus, quàm iræ, indignationes, criminationumque ac conviciorum plenæ insectationes. Sed si dolus malus insit, equidem lubens fatebor, nullam animadversionem, nullamq; pœnæ severitatem excogitari posse tantam, vt non sit tanta sceleris immanitate multis partibus minor,

vt

vt quempiam nihil Dei reverentia, nihil populorum salus moveat, sed dum suæ satisfaciat libidini, omnia susq; deq; habeat. At vero vt magna quis dignus animadversione sit: haud expedit tamen statim in eum pro meritis animadvertere. *Quidvis mihi licet* (ait Apostolus) *sed non quidvis expedit.* Quare videndum est etiam atqui etiam, quid expediat maximè, quam haberi personarum rationem oporteat, quid locus postulet, quid tempus: quæ videra, aut alia quapiam permotione turbatus animus non potest. Ira quippe caligines oculis offundit, hebetat judicium, turbat, depravatque denique deterrima est ad res omnes, omniq; tempore consiliaria. Dignus sane sit quispiam qui lapidibus obruatur, qui frustatim laceretur totus, judicio id fieri poterit Magistratus sine ira, sine insultu, sine convicio. Hisce enim affectionibus, omnisq; recti judicii veris hostibus quid est opus? Fietque multo majore gravitate & fructu: ac videatur non ab hominis libidine, sed à ratione ipsa potius profectum. Quare etiam severitatis illius exemplum multò majore vi hominum imprimetur animis. Curare autem hæc oportet, vt qui seducebat populum, ne seducat amplius, patiaturq; veritati locum esse: qui

seducti fuerant, vt ad sanitatem redeant: qui sani adhuc sunt, vt sint adversus erroris cõtagium præmuniti. Addendum, ne sit etiam, vt iusta animadversione quasi fræno quodam male feriatorum ingeniorum cohibeatur licentia, quominus quicquid in buccam venit, effutiant, postea videbimus: fieri etiam potest, vt quosdam velit Deus objurgari acerrimè, vt in novissimo die & minus excusationis habeant, & majorem subeant judicii severitatem: verum vt nemini ex omnibus qui talium sint in numero compertum esse potest, ita nemo est cui sit ejusmodi habenda ratio, si quos voluerit Deus ita objurgari, excitabit etiam qui id faciant, tantùm cavendum est, ne nos à satana seduci, nobisque ejus instigationes pro Spiritus sancti obtrudi afflatibus sinamus.

Sed vt qua ratione malitiosum seductorem à seducendo populo abducere possis, intelligas, considerandum illud est, qui tãtum scelus admittere in animum induxerit, eum oportere egregiè impium esse, atq; omnis timoris Dei expertem, de eo, igitur sive præsente, sive absente si ea dixeris quibus sit dignus, si eum suis depinxeris coloribus, atque is mox abstinuerit, quid illud erit? Annon videbitur palam fateri, quæ cri

mina ei adſcripſeris, eorum ſe omnium reum eſſe? Tu igitur ab homine in quo Dei timor nullus ſit, tantam tibi promittere animi moderationem poſſis? tantam remiſſionem? An non veriſimilius eſt multò, fore vt crimen omne depellere ab ſe conetur, multoq; plura in te conferat? Non potius die noctuq; ſuum fatigabit ingenium mendaciis calumniiſq; excogitandis, quibus tuum infamet nomen? Quid eſt autem à vero tam alienum, vt non id aſtuta oratio probabile videri faciat? Cumq; hinc inde creſcant paulatim iræ atq; odia, cum audiantur vtrinq; vehementes quotidie criminationes, ſcindatur populus ſtudia in contraria, quid aſſequi inde poſſis, cuius ſani judicii hominem non vehementer pœniteat? Si qua igitur ſpes eſt (quæ tenuis eſt) hominis ejuſmodi ab incœpto avocandi, haud eſt in eo ſita, ſi ejus prodas accuſeſq; malitiam, ſed in eo potius, ſi fraudem malitiæq; omiſſa mentione omni veritatem primum ita tueare, itaq; perſpectam reddas, vt palpari penè poſſit: deinde vt id facias dexteritate manſuetudineq; ſumma: nam cùm perdifficile impetratu eſt ab homine ſcelesto, ac nefario, vt victus videri velit, atq; errore lapſus, tum verò ineptè ſperaveris fore, vt videri velit etiã per ſummum

mum scelus sciens ac prudens fucum populo fecisse. Sed & iis qui seducti sunt ab errore deducendis, quid conducant probra in erroris authorem jacta, equidem non video. Ferè enim fit, vt qui cujusquam dogmatibus assentitur, simul eum charitate quadam complectatur, veneretur, laude atque honore dignum judicet, vt si dehonestare eum conviciis instituëris, insignem te illi facere injuriam dicturus sit, alienoque propterea abs te animo futurus. Quis autē nesciat benevolentiam aut odium, aliasque animi permotiones plurimum posse inclinando hinc, aut illam in partem judicio? Certè id fuerit aliud nihil, quàm ei vtrāq; obturare aurem, quo minus te vel audire possit. Neq; verò intelligo, cui admodum majori id vsui futurum sit præmuniendis ijs qui adhuc sint incorrupti. Convitiis enim criminationibusq; referta oratio vix est vt non ab ira, vehementive animi motu aliquo, proficiscatur, motus autem ejusmodi vbi fuerint, mirum, si satis circumspectè omnia dicantur, ac non multa peccentur potius, aut perperam seductoris verba referendo, aut ejus argumentis, non satis aptè respondendo, quibus ex rebus (vt ostendimus) magna sequuntur incommoda. Neque sanè desunt multi quos maledicentia

omnis, sive justum prætextum habeat, sive
injustum, offendat, atq; in quo vllum animi
advertunt maledicendi studium, de eo male
le opinentur, animumq; ab eo alienent.
Quod quid aliud est, quàm procliviores
reddi ad iis assentiendum, quos tu probris
deformare omni studio contenderis? Præ-
sertim si quam illi modestiam patientiam
callidè & versutè simulare noverint. Equi-
dem non negaverim apud nonnullos esse
tantum valere criminationes, vt quos illæ
tangant, eorum tandem ne nomen quidem
audire sine horrore possint, tantum abest
vt ab iis jam seduci se passuri sint: sed id se-
rè tum demum accidit, quum criminatores
in magna sunt integritatis, sanctitatis inno-
centiæq; opinione, vt nulla causa, nullaque
ratione ad faciendam cuiq; injuriam adduci
ci potuisse videantur, quam populi consti-
tem de te opinionem multò facilius tibi fal-
so arrogaveris, quàm obtinueris. Sæpe e-
nim ne ipsi quidem satis intelligimus, qui
ducamur spiritu, atq; innocentissimus vt sit
quis impetret vt non multa sanctissimè de-
signata malam in partem vulgo accipiãtur.
Atq; illi ipsi qui accusatis propter crimina-
tiones fidem omnem abrogarunt, idem, si
par est, fecissent, vbi iis audiẽtibus sine vl-
maledicto fuissent eorum dogmata relata

& argumentis testimoniisq; firmissimis certissimisq; humanè candideq; convulsa.

Hactenus ergo palàm factum est (vt videtur) ex maledictis permulta, maximaque sæpe incommoda creari, vtilitatem autem eorum esse aut nullam, aut perexiguam, quæ tamen & ipsa aliunde percipi multo possit certior. Supereſt solùm, vt de ea dicamus ratione, quòd hoc quasi animadversionis genere cohibeantur novorum dogmatum authores, atq; illud quidem primùm intelligendum est, nos hoc loco de Magistratus officio non agere: privati hominis hic officium persequimur, atque ejus etiam, cui sit populi ad pietatem commissa institutio. De magistratu dicemus postea. Quare cum animadvertendi in quenquam potestas cujusquam non sit, præterquam civilis Magistratus, cavendum est aliis, ne manum in messem mittant alienam. Egregius citatur Ciceronis locus ex quarto de Republica in hæc verba: Nostræ contrà duodecim Tabulæ cum perpaucas res capite sanxissent, in his hanc quoque sanciendam putaverunt, si quis actitavisset, sive carmen condidisset, quod infamiam faceret, flagitiumve alteri. Præclarè, judiciis enim, ac magistratuum disceptationibus legitimis propositam vitam,

non poetarum ingeniis habere debemus nec probrum audire, nisi ea lege, vt respondere liceat, & judicio defendere. Qua sanctione quid vel cogitari posset æquius? Quæ vetet probrum audire quenquam nisi ea lege, vt respondere liceat, & judicio defendere? An verò contemnenda quædam res est fama, vt cujusquam libidini exposita esse debeat? Si is qui rerum potitur, ita se comparet: vt quos libuerit infamia (vel si justa alioqui id causa faciat) indicta causa notet, quis eum regem, ac non verius tyrannum dicat agere? Ergo quod ne summus quidem magistratus facere, nisi per aperta potest tyrannidem, id licuerit vel privato cuiquam, vel ei cujus sit ad omnem honestatem, atq; moderationem non tam verbis quàm suo etiam exemplo populum instituere? Est quidem ecclesiastici pastoris reprehendere, objurgare, increpare, verumtamen facere id debet non tanquam hostis, sed tanquam pater, quatenus videlicet ad emendationem procurandam, vel opus sit, vel prodesse possit. Atqui animad vertendi in quenquam potestatem meminerit non sui esse muneris, sed magistratus, atq; vtid ad se contendat pertinere, quo tamen eventu prædictum in finem ea sit vsurus, videamus. Equidem non negaverim, multo

In objurgationibus abesse acerbitas omnis.

eorum

eorum perculsos exemplis, quos vident in-dies hac ratione in summam adduci cum invidiam, tum ignominiam, minus audaces fieri iis proferendis quæ sæpe curiosa suggerunt studia: verum nisi eorum qui tali vtuntur animadversionis genere omni vacet vita non modò vitio, verum etiam suspicionis, ac nisi eorum omni in re conspicua sit sanctitas atq; innocentia, vt divinũ quid referant potius, quàm humanum, minimè multum hac quidem ratione profecturos putem. Perinde enim accidet, atq; si quis aggeribus aquas cohibeat: nam illæ quidem parêre paulisper videntur, cursumq; sistere, sed tamen vndiq; exitum perquirent, aut certè altius sublatè exundabunt, tandemq; aggeribus corrosis ruptisq; magno impetu erumpent, ac vastitatem facient multis partibus majorem, quàm si impedita libertas initio non fuisset: nam cujus ejusmodi fræno cohibetur libertas, paret ille quidem aliquandiu, sed ægre fert, virusq; paulatim colligit, quo cum plenus est, effundat oportet, tantoque exitiosius, quanto continuit diutius: si quidem odiũ in eos quos sibi tanquam tyrannos imminere arbitratur, facit: vt quicquid illi sentiunt, ipse facilè aversatur, abominetur q;. Itaque omnibus quibus potest insidiis dat o-

peram: primùm vt modò hos, modò illos avertat, ſuarumq; faciat partium: atq; ita paulatim creſcit malum, colligitq; vires: vt tandem non vereatur ſecta ſe prodere, & rempub. turbare: cujus rei cùm alia multa tum recens admodum Monaſterienſis ſeditionis exemplum ampliſſimum eſſe documentum poteſt. Mirum eſt autem, quibus artibus ſatanas hoc hominum genus inſtruat, quibuſq; ſucceſſibus eorum promoveat inſtituta: quod ſi cõſideratius penderent ii qui in probris multum eſſe arbitrantur poſitum præſidii ad conſervandæ doctrinæ puritatem, iis fortaſſis multo delectarentur minus. Deniq;, ne longum faciam, vt non negaverim acerbitati in objurgationibus locum eſſe nonnunquam oportere, ita etiam contendo, perrarò ea concurrere omnia, quæ, vt percipi ex ea vllus fructus poſſit, requiruntur. Atq; vt miſſam faciam fructus rationem, valde magnũ mirabileq; eſt exemplum illud quod Iudas in Can. commemorat: *Michaelem Archangelum, cùm eſſet de Moyſis corpore contentio, non auſum fuiſſe maledictum ipſum in ſatanam conijcere, ſed optaſſe tantum eũ vt obiurgaret Deus.* O nos temerarios, quãta majore audemus perſæpe non in ſatanam (quæ tamen permagna eſſet arrogantia, vt

nobi

nobis plus sumere vellemus nos, quam sibi sumendum Archangelus putaverit) sed in homines Deo forte haud minus charos quam ipsi simus. Hoc vnum exemplum si perpendamus, tum autem cogitemus quãta licentia nos mutuo maledictis proscindamus, næ egregiè cæcum esse oportuerit eum qui non videat hanc omnem maledicendi consuetudinem non ab alio profectã spiritu, quam satanæ. Sed quoniam dictum est, quicquid fiat ad vllius erroris qui spargatur famam, quem ad finem referentur omnia, videndum esse, interq; alia, dandam, operã vt qui errore duceretur, ab eo avocaretur, neq; ad id quicquam prodesse vel maledicta, vel vllos insultus, quin potius obesse maximè, quod ergo optimum factum sit, sequitur vt indagemus.

Seductus quo pacto sanandus.

Duo sunt autem quæ ad id requiruntur, hinc demonstrationes eiusmodi, quæ apud hominem eo animo, ijs imbuto persuasionibus quibus est is qui errat, vim habeant erroris patefaciẽdi, illinc autẽ, vt is iudicio integro ac sano demonstrationes eas expẽdat. Quòd si aut demonstrationes parum erunt ad hominis intelligentiam accómodatæ, aut ille eas non expenderit, aut id fecerit judicio contaminato corruptoq; propositi

positi nostri finem non assequemur. Tum porro iudicium sanum incorruptumq; sit, quum id Deus suo spiritu sanauerit, reddiderit q; veri capax: prætereaq; quũ nullis est suspicionibus, nulliſq; animi permotionib. vexatum. Quare nihil hic tantopere est vitandum, quam ne quid excidat, aut facias, quod eius vulnere possit animum, atq; abs te alienare, quod genus est verbum omne, quod significationem vllam habeat alienatæ ab eo tuæ voluntatis, quod eũ pungat aut accusat, siue fraudulenti consilij, siue ignorantiæ, siue impudentiæ, deniq; quod ei quamlibet invrat notam. Quinimo omni est humanitate officioq; ad mansuetudinem, moderationem, benevolentiamque provocandus, cuius humanitatis nullus esse melior magister poterit vna charitate, sed ea sincera, minimeq; ad ostentationem composita, quam nisi intelligis tibi inesse, haud aggredi quicquam te oportet ante, quam eam sis adeptus. Quod si nihil vides in homine quod tibi eum conciliet, considera quot quantaq; in Deo sint eiusq; filio vnigenito cuius hic est opus. Nisi eum Deus in viuis esse voluisset: aut natus esset nũquam, aut statim obijsset, aut certè tandiu non vixisset, nunc autem vides: vt eum

Deus

Deus alat, vt illuceſſere illi ſolem velit æ-
que ac tibi: vtq; mille modis eum ſuæ infi-
nitæ participem faciat beneficentiæ boni-
tatiſq;. Tu ne ergo eius ſervus contrarios
tibi in eum animos gerendos putes? Qui
ſcis enim (vt iam dictum eſt) num forte ſit
vna ex Domini oviculis, quæ tametſi in
præſentia procul aberret à grege male ſa-
na, tamen ſit tandem à paſtore optimo &
invenienda, & curanda, & ad gregem de-
ducenda? Quòd ſi ita ſit: an non intelligis,
ipſum eſſe Dominum, qui ſub eius perſona
tibi infirmus, peſſimeq; habens occurrit:
tuæ vt periculum faciat charitatis, quam
in noviſſimo die poſtea commemoret?
cumq; tuum non ſit judicare, ſit, nec ne ſit:
ſatis tibi eſſe debet, fieri poſſe vt ſit, vt
quocunq; eum proſecutus officio fueris, il-
lud Dominus tanquam in ſe collatum tibi
acceptum ferat. Non igitur eius ſpectes
perſonam, ſed ipſius Chriſti quem refert:
memineriſq;, quàm mirifico is amore in te
fuerit: quippe qui gravatus non ſit ipſe iu-
ſtus, atq; innocens pro te iniuſto maximo-
rumq; delictorum reo mortem obire, præ-
ſertim tam ſævam atq; cruentam. O ſi de
homine quopiam ſuſpitio eſſet vlla, fore
vt aliquando in regem, optimumq; regem
evaderet, vt præſens fortuna humilis ob-
ſcura-

ſcuraq; videretur. quam tamen non co
temneremus eum? Aut quanta potius ve
neratione proſequeremur? At vero quid
regium decus, faſtigiumq; : ſi cum ea co
feratur dignitate, ſplendoreq; qui Dei el
ctos manet? Et hominem igitur quem ne
cimus an forte ad illam ſit natus gloriam
noſtra indignum cenſeamus humanitate at
que benevolentia? Fuerit etiam haud pa
vo adiumento ad conciliandum tibi homi
nem eiuſmodi, ſi in te ipſe deſcendens al
diligens, rigoroſumq; examen tuas omnes
revocaveris actiones, vitamq; & cogitatio
nes, eaſque ad divinorum præceptorum
normam exegeris. Quod ſi te quoque co
ram Deo maximis quamplurimiſq; fœda
tum culpis offenderis, ac nihilominus ſpem
bonam alas, fore, vt non ſeverè tecum a
gat, neque in te pro meritis animadvertat,
quinimmò tanquam clementiſſimum pa
trem ac Deum ſe ſe gerat erga te, quid eſt
quod non eandem clementiam contingere
illi poſſe ſperes? Ac quemadmodum
propter eam ſpem, nequaquam is tibi eſſe
videris qui contemni debeas, quid cauſæ
eſt, quamobrem non & de alio in ipſum
cenſeas? Cum meditationibus porro huiuſ
modi frequentes ardenteſq; ad Deum pre
ces coniungendæ ſunt, vt is cor tuum e
molliat

molliat, & in eo ſua manu veram vivamq; ſerat charitatem, quam vbi impetraveris ea magiſtra tam aptos appoſitoſq; cum fratre agendi modo; diſces, vt mirum ſit, ni breui eum ad ſanitatem revocaueris. Cumq; divinas res aſſequi nemo poſſit, niſi divino adiutus ſpiritu, ante quàm diſputationem aggrediaris vllam, precibus à Deo contendes, adiunctis etiam ad id pijs aliquod viris alijs, vt erranti adeſſe velit ſuo ſpiritu, eiq; cor aperire ſimul atq; oculos ad veritatem agnoſcendam, quin etiam eum, vt idem petat, hortaberis.

Argumentis ad rem & hominem ideneis.

Demonſtrariones ſane tunc vim habent illæ quidem verũ patefaciendi, quum earũ eſt author Deus, quemadmodum ſcriptum eſt, *Talia ego vos lingua ſapientiaq; inſtruã, vt nemo reſiſtere vobis poſſit.* Itemq; : *Tanquam de cœlo deſcendit pluvia & nix : neque eo revertitur, quin potius madefacit terram, mollemq; reddit, & vt germinet facit, fructuſq; ferat, ac panem ad victum ſuppeditet, ita erit verbum meum quod exore meo profertur, haud redibit ad me inane, ſed perficiet quod ego voluero, proſpereque cedet iis ad quos illud miſero,* Quod cum ita ſit, hic item neceſſariæ ſunt preces ad Dominum, vt non ſolum referet erranti cor: ſed etiã vt ea tibi dictet verba, quæ ſint

Luc. 21.
Eſa. 55.

ad

ad veri demonſtrationem quam aptiſſima. Quod niſi abſurdum eſt, aliquem etiam locum ijs artibus relinquere, quæ tamen humanæ appellantur, nihilominus ſi in haud aliter vſus fueris, atq; is qui & ſeri quidem, & irrigat, incrementi autem ſpem omnem ſolo in Deo collocat, quin dei dona ſint, negare nemo poteſt, addam etiam demonſtrationes eas vim habere perſuadendi: quæ è rebus notiſſimis, velut locis divinarum literarum maximè perſpicuis, quæq; pluribus intelligi modis nequeant ducto initio, ordine certo, perpetuoq; filo, nullo prætermiſſo medio, aut tranſpoſito propoſitam ad rem perveniunt, aut certè ab ea exordiuntur ſententia, quę ſubvertenda ſit, atq; alia quapiam extra omnem poſita controverſiam, gradatimque conſecutiones colligunt, dum ad magnum aliquod abſurdum deduxerint, quod cum defendi nulla ratione queat, falſi aliquid poſitum fuiſſe non poſſit, qui cum res eſt, non fateri, præſertim ſi id fiat verbis, loquendiq; formis minimè obſcuris, aut ambiguis, aut perplexis, verum perſpicuis, claris atq; vſitatis. Quod tamen (vt quod res eſt dicam) præſtare perpauci poſſunt, propterea quod mire pauci ſint qui non multo plus velint tum dicere tum ſcribere,

quàm

quàm meditari. Non ſatis eſt autem, ſi quam attuleris rationem, ea tibi ad rem accommodata eſſe videatur, ſed ad eius ipſius qui perſuadendus eſt tum ingenium, tum iudicium accommodata ſit oportet, exempli gratia. Cum tu Originis fortè anthoritatem tanti facias, vt ei omnino fidem adhibendam cenſeas, ſi quidem locum eius quempiam attuleris, quo loco tuæ palam ſuffragetur ſententiæ, tibi quidem teſtimonium illud belliſſimè ad rem facere videatur. ſed ſi is qui cum res eſt, parum fidei Origeni, aut nihil adhibendum putet, eo teſtimonio nihil egeris, neq; ſanè plus profeceris, ſi cum Turca, aut alio quopiam religionis noſtræ hoſte divinarum literarum egeris teſtimonijs. Idem fuerit, ſi, cum argumentis certandum ſit, ea ſumpſeris, quæ etſi tibi quidem ſint certiſſima, adverſarius tamen perſuaſa nondum habeat. Sumenda ſunt enim, non quæ tibi tantum, ſed quæ & illi ſint certa. Idem etiam fuerit, ſi argumentationis partem aliquam tibi quidem cognitam, ſed adverſario non item ſubtiçueris. Vt ſi dixeris, non eſſe ſacerdoti recenſenda delicta: quod Deus id minimè mandauerit: neq; quicquam addas; qui enim nondum novit: atq; etiam, cum nondum in promptu eſt, ea tantum nos

ſervare

seruare oportere, quæ Deus ipse mandauerit, ea ratione nihil mouebitur. Similis, sed multo obscurior Ciceronis locus est in Lælio: cuius hæc sunt verba: *Negabat Scipio vllam vocem inimiciorem amicitiæ potuisse reperiri, quam eius qui dixisset, ita amare oportere, vt aliquando esset osurus. Nec vero se adduci posse vt hoc (quemadmodum putaretur) à Biante dictum esse crederet, qui Sapiens habitus esset vnus è septem, sed impuri cuiusdam, aut ambitiosi, aut omnia ad suam potentiam revocantis esse sententiam. Quonam enim modo quisquam amicus esse poterit, cuius se putabit inimicum esse posse? Quin etiam necesse erit cupere, & optare, vt quam sapissime peccet amicus: quo plures det sibi tanquam ansas ad reprehendendum. Rursum autem recte factis, commodisq; amicorum necesse erit angi, dolere, invidere:* hactenus Lælius. Mirari enim quis possit quomodo & Biantis dicto hæc sequantur absurda: forte non miraturus, si integra esset argumentatio. Atque vt intelligas qua ratione moueri quis possit, quaue minus, optime cognitum habeas oportet, quid ille dicat, quid sentiat, tum etiam (præter rem quæ sit in controversia) quibus nam alis imbutus sit opinionibus, quæ maximè persuasa habeat, quoue sit iudicio. Nihil est autem

tem tam ſolenne in controverſiis,quam vt alter alterius cavilletur verba,eliciatq; abſurdi aliquid.Ex quo fit plerunque, vt impugnetur non id quod dicitur,ſed id quod falſa interpretatione tibi confinxeris,quod quid eſt aliud, quam adverſario (vt diximus) ſtomachum mouere, eiuſq; confidentiam confirmare,ac pertinaciam, tibi autem ad ſexcentas ineptias effutiendum feneſtram aperire, quæ ad rem faciant prorſus nihil? In quo imperitos quis imitetur medicos, qui morbo parum diligenter explorato,minime appoſita deſcernunt medicamenta, ægrotoſque, cum curare deberent,necant.Et ſibi tamen multi veheẽmter placent,ſi perperam acceptis verbis magni alicuius abſurdi inſimulare adverſarium poſſint. Verum hæc quidem conſuetudo inanibus eſt ſophiſtis relinquenda, hic rebus videlicet tam gravibus tractandis, ne ſit tibi illud propoſitum, vt quacunque ratione videare errorem expugnaſſe, verum id conare, vt re ipſa expugnes, nec adverſario quicquam relinquas quod hiſcere quidem poſſit, quod ſane nunquam continget, niſi diligenter videas, vt alterius verba recte aſſequare. Quod ſi quid vehementer abſurdè dici videatur, eò cavendum eſt magis: ne non ſatis aſſequu-

tus sis, potiusque petenda explanatio si quam exagitandum absurdum nondum sa tis certo, vtrum adversarij ea fuerit senten tia. Ac si quidem coram habeatur disputa tio, in eo plerunq; peccatur maximè: quod ex primo quoque verbo quid sibi alter vo lit, divinare se probe persuasum quisq; ha beat, vt respondere omnino, antequam il le dixerit, velit: ex quo fit, vt clamores ex citentur, iræ accendantur, neq; quicquam proficiatur prorsus. Mittenda est ergo di vinandi hæc temeritas: expectandumq; re spondendi tempus. Alij allato argumento quopiam triumphare ante partam volun victoriam, neq; expectare possunt, dum al ter respondeat. Cum enim effugium ipsi videant nullum, neminem videre posse cer to putant. Apage sis cum ista levitate, nu enim videmus omnes omnia, nam vt plu videas tu quam ego in rebus alijs omni bus, quid mirum, si ego fortè plus in hac vna quam tu? Quid feceris autem tua ist importunitate, quam vt insignem arrogan tiam, insolentiam morositatemque inepti prodas tuam? Si profanis in rebus experi entia magistra proverbij locum obtinui illud.

Et quandoq; bonus dormitat Homerus.

& illud.

Sep

Sæpe etiam est stultus valde oportuna loquutus.

Quid in divinis fiet, de quibus testetur veritas, *ita placuisse cœlesti patri, vt arcana sua sapientibus celaret; infantibus autem lactantibusque palam faceret?* Videre est autem, si adversarius animaduertat te suam mentem assequutum, nimirum quid sentiat, quibus persuasus rationibus id sentiat: videatq; nihilominus contradicere paratum, vix fieri posse, vt non de eius confidentia decedat plurimum. Antè persuasus erat, si modo satis intelligerentur eius commenta, neminem non assensurum, iam autem cum videat qui ea intelligat, neque tamen assentiatur, miretur necesse est. Quod quid aliud est, quam aliquam adduci iam in dubitationem, ne non satis firma sint quæ tenet? Simulq; hinc desiderio accenditur intelligendi, quid nam contra, quod obijcias, habeas: quod desiderium idoneum ad intelligendum reddidit, quò quum ventum est, parum abest, quin iam confecta res sit. Me quidem igitur authore, in errore depellendo ille præcipuus sit labor: vt quid dicatur, optimè intelligas ex eius qui verba protulit mente: non quomodo interpretari arguto cavillo verba possis, quinimmò si verbis facienda vis sit

aliqua, vt authoris ſerviant menti fieri multo malim, quam vt alio trahantur. Interalia, male interpretandis alterius verbis aliud peccatur ſæpiſſimè, quod cum animis noſtris ita ratiocinamur: ſi eſſet id quod iſte ait, hoc & illud inde ſequeretur, atque ita quæ conſecutiones ſunt noſtro collectæ iudicio, eas noſtris tribuimus adverſarijs, quaſi illi ita enunciarent, tempuſq; omnes teremus ijs refutandis quæ fortè ne cogitarunt quidem vnquam, quo tum eos irritamus, tum nos etiam riſui exponimus, quod planius vt fiat, tali vtemur exemplo, Propterea quod Pontificij dicant, oportere delicta poſt ſacram admiſſa ablutionem expiari aut bonis noſtris operibus, aut poſt obitum purgatorio quodam igne, ſi nos ita colligamus. Si neceſſe eſt delicta vlla expiari noſtris ſiue operibus ſiue cruciatibus non igitur ea deleuit Chriſtus, non igitur impleuit id ad quod miſſus fuerat, vt *diaboli opera aboleret*, ac propterea referamus, Pontificos negare Chriſtum id impleſſe ad quod miſſus fuerat, eatenus quidem vera noſtra fuerit oratio, quatenus quodammodo id illi negant, quia videlicet ex ijs quæ ponunt hoc ſequatur, ſed plane vera non fuerit, quatenus expreſſe id neq; ponunt, neque forte ſentiunt, itaq; ſi multis

tis verbis increpare eos pergamus, propter consecutiones eiusmodi, quasi eorum essent positiones, nos insanire dicent. Quid igitur facto opus est? Vt re eramus quod dicunt, nihil addentes, nihil detrahentes, nihil immutantes. Quod si absurda ex eorum sequantur verbis, ea colligenda sunt eum in finem solum: vt falsum esse quod ponunt, palam fiat, hic candor dignus est qui ametur, quæcunq; tandem tractetur res: sed Christi discipulos divinis de rebus differentes tam decet, quam quod maximè.

Ab omni autem Christiano congressu prorsus abesse vincendi studium oportet; vnus enim sit scopus, vt vincat veritas, per te autē, an per quemvis alium palā fiat, nihil interesse putes: satis bono loco tuū nomē fore statue, si cōstet Deo sua gloria, ad quā plurimum pertineat vindicata ab impostu-ris veritas. Quare si quidem ita accidat, vt ipsa ex disputatione innotescat tibi quod latebat ante: cave pudeat agnoscere, quis ille sit cui cedere oporteat, nihil cures. Maximè honorificum esse intelligito, à Deo doceri, per quēcunq; tandem id fiat, illos sanè pudeat, qui discunt nunquam, si eius quo Deus tanquam instrumento vsus fuerit, ad te docendum pudet; scio te non hominem

Sed id semper age, vt vincat (non tua opinatio sed) veritas

contemnere, ſed Deum, cuius ſeveram vindictam, niſi reverenti animo oblatam amplexus gratiam fueris, haud effugies. Cæterum quominus in eo difficultatis, quum res poſſet, experiâre, per quam optimè conſultum fuerit ea ſedulo vitare, quæ difficultatem augere hanc poſſint, quod genus eſt, ſi magna confidentia quid aſſeruerit: vt ſi teſtatus ſæpe fueris, magni te aut piaculi, aut ſceleris, aut etiam dementiæ loco habiturum, ſi quis auſus fuerit contradicere, ſi dixeris vehementer ſtupidum eſſe qui id non videat, & ſimilia. Grave enim admodum fuerit poſtea, tam longe videri à ſcopo aberraſſe, quare præſtat multo circumſpectè ſemper loqui, non vt hæſitare ſemper videare (laudandum enim id non eſſet) ſed vt quæ vera videntur, ea ſimpliciter aſſeras, quæ non videntur, neges eodem modo tum autem hanc aut illam in partem argumenta teſtimoniaq; afferas, tantum formulis illis, quæ impietas ſit? Temeritas? Quæ impudentia? Aut quæ ſtupiditas hoc vel illud dicere? Et ſimilibus, abſtineas. Mathematici firmiſſimis certiſſimiſque vtuntur illi quidem demonſtrationibus, verum apud illos tale verbum invenias nullum, nihil enim ad demonſtrationes aut perſpicuitatis addunt, aut certitudi-

dinis, si liberum nobis esse potest, veriorem, quandocunque patefiat, sententiam amplecti, quid nobis quasi legem indixerimus tali verborum temeritate falsæ perpetuo magna pertinacia adhærendi? Huc pertinere videtur Solamonis consilium illud: *Caue iuti implicere, ne si forte succubueris, pudore suffundare, neque quid facias Satis certum sit.* Prov. 25. Ac cum scire in quibusnam erremus, vt de ijs cauta nostra sit oratio, haud possimus, quæ cautio necessaria in ijs fuerit, eam quum opus erit, vix adhibuerimus vnquam nisi consuetudinem nobis adsciverimus, quacunque de re sit sermo, verborum formulas eiusmodi tanquam periculosissimos quosdam scopulos vitandi. Auget etiam mirum in modum prædictam difficultatem, si adversarium magno habueris cõtemptui, quocirca multo vt honestius, ita etiam prudentius faceris, si qualiscunque tandem contingere adversarius videatur, intra humanitatis te cõtinueris limites. Et si ab omni prorsus contemptus significatione abstinueris. Ac quoniam quicpuid tandem facias, vix assequare, vt non vehemẽter repugnante genio victus videri velis, oportet ad causas eiusmodi optimè munitũ esse animũ, efficaci videlicet ratione quàpiã animo frequẽti meditatione

di ratione impressa neq; sane efficacior vlla occurrit illa: vt meminerimus vitam hanc omnem vno durare momento, fabulæ persimilem, in qua introducantur principes viri, reges, servi, matronæ, ancillæ. Finita enim fabula, hystriones personis illis depositis aut pares sunt, aut nonnunquam qui in fabula rex fuerat, humilioris erit fortunæ quam qui fuerat servus. Quod si hystrionum aliquis graviter eas partes agere, quibus minus ei honestus contingat locus, malitq; eius incurrere indignationem qui eum extra fabulam & sublivere inopem amicus, & inimicus affligere tota vita possit, non omnes clament, prorsus insanum eum esse, quod pluris faciat vanissimũ vnius horæ fumũ, quàm tot vitæ commoda? An vero non hic eadem est amẽtia, aut etiã multis partibus maior? Sis victor an victus, quũ diuturni tẽporis fuerit siue gloriola, siue dedecus? Sed si veritati sciens restiteris, propterea q; tibi Deum infensum reddideris, quid de te fiet infelix? Forte tua peruicacia factum fuerit, vt oppressa maneret veritas: idq; in numerosissimi etiam populi perniciem, vt totidem futuri sint velut acerni acculatores tui: quot eius rei causa perierint, quis non hæc cogitans contremiscat totus? Valeat igitur, valeat hæc omnis pervicacia

cacia: certumq; cuiq; sit dignitatis suæ hoc in genere rationem habere nullam: sed in eo esse totum, vt in omni controversia vincat Christus: Neq; curet mundi vel excrementum fieri, dum in omni re Dei nomini sua constet gloria. Pungit videlicet te, si ei permittenda sit victoria, quem fortè paulo antè præ te nihil esse existimaveras. Itane verò? Atqui nonne aliud tibi certamen est cum satana multo maximum? Ille scilicet te tanquam arcem quandam sibi omnibus machinis, omniq; conatu oppugnandum delegit: abs te autem tui suscepta defensio est. Nunc ergo si cognitæ veritati per impotentem animi elationem reluctatus fueris, non arcem prodes satanæ? Non tu te hosti & tali hosti dederis quam turpissimè? Atq; in ipsius etiam imperatoris tui (quem clam esse nihil potest) oculis? An verò nihil hîc sit quod pungat? Expendendum est autem etiam atque etiam, qualis hîc detur optio. Duplex certamen est: nec datur vtrobique potiri victoria. Si illic victorem esse veritate oppressa, certum est, hoc in certamine quod cum satana est, succumbas oportet. Sin hîc succumbere nimis grave est, illic nonnihil criſtam demittas necesse est: quod quo adhuc minus difficili facias animo: & illud considerandum

est

est, nequaquam tam turpe visum iri alia
atq; tibi, si succubueris: quis enim nesci
at hominis nihil tam proprium esse, quàm
hallucinari? Ac omnino quidem cum vi
sit controversia, illud expectetur, vt pars a
tera succumbat. Haud igitur vehemente
mirum sit, si tu magis victus fueris, quàm
adversarius: atque vt sit dedecus vinci:
maxima dignum laude est, atq; ad con
ciliandam maximam bonorum omnium
benevolentiam valde aptum, si eo sis can
dore, vt cognitæ veritati haud invitus ce
dere paratus sis. Quare si de eruditionis tu
opinione ac fama (si qua sit) decedere ali
quid oporteat: at illud cumulatè compen
setur bonitatis laude, quam multò plurimi
faciendam esse ex eo facilè cognosci pos
sit, quòd eruditum hominem, sed iniquum
(si quidem cognoscatur) nemo non abo
minetur: virum autem bonum, quanquam
nulla omnino eruditione, omnes amore
atque etiam laude dignum putent. Neque
verò persuadere tibi debes, ni ipse sponte
cedas, victum te fuisse haud cognitum iri
immò verò quo reluctatus fueris magis, eo
majorem adversario dederis causam, per
vicaciam iniquitatemq; tuam efferendi
eoq; etiam pluribus minimè commodis de
te sermonibus materiam dederis. Vt tan
den

lem neque tuæ eruditionis tueri nomen
queas: & nequissimæ pervicaciæ notam in-
vidiamq; subiturus sis. Hæc si meditatus
assiduè fueris: mirum ni de innata animi
impotentia decedat plurimum. Vt quum
res postulaverit, æquiori animo passurus sis
veritatem vincere.

Disputationem ingressurus superbiam pelle, induc modestiam.

Ac cum vehementer etiam difficilè sit, in controversiis non & irritari, & irritare: danda opera est, vt persimilibus meditationibus, quasi medicamentis quibusdam, ita præparetur animus, ne quid committatur ejusmodi. Quapropter disputationem ingressuro perinde faciendum tibi sit, atque fortissimo cuipiam viro, & cautissimo in singulare certamen descensuro: is enim omnes feriendi cogitabit artes: & ad singulas rationem præmeditabitur defensionis. Ad hæc cogitabit, quas corporis partes minus armatas habeat: aut in quibus majoris sit vulnus periculi futurum, vt illis circumspectius caveat. Tum autem animum in certamen ita exacuet, vt constitutum deliberatumq; habeat, aut vincere, aut mortem fortiter oppetere. Sic cogitandum tibi cum animo tuo est, quicquid inter disserendum accidere tibi possit ad animum tuum ira accendendum, offundendamq; oculis caliginem, ac denig; omnia turbandum: vt

quòd

quòd convicia in te collaturus ſit adverſa-
rius: quod impiè te, aut impudenter, aut
ſceleratè facere accuſaturus ſit: quòd ap-
pellaturus te ſit rerum omnium ignarum,
ſtupidum, bardum: quod irriſurus te ſit ho-
mo nihili: quòd verba tua cavillaturus:
quòd deniq; ſumma ſit vſurus inſolentia
ac nihilominus certum tibi eſſe oportet
nulla re commoveri: quin potius ſumma
lenitate patientiaq; inſtitutæ diſputationis
filum ad finem vſq; proſequi. Si nobilitas,
ſi opes, ſi eruditio, ſi authoritas, aut nominis
claritas, aut quidvis aliud eſt quod attol-
lere tibi animos poſſit: cogita ea parte nu-
dum te eſſe, injuriæq; obnoxium: ac te, niſi
caveas, ibi vulnus accepturum. Caveris au-
tem: ſi intellexeris hæc aliud eſſe nihil
quam ſatanæ, quibus te oppugnet, arma,
quæ ita demum nocendi vim amiſerint
omnem: ſi quâm ſint inania, exploratum
tandem habueris. Illud autem fixum eſſe in
animo oportet, rem haud eſſe cum homine
eo qui cum diſceptes, ſed ipſo cum ſatana:
neque rei ſummam eſſe punctum illud
quod in controverſiam venerit: ſed multò
plura, majoraq;. Eò ſpectare ſatanam, vt ex
vna lite infinitas faciat, vt iras accendat, ec-
cleſiam in ſectas diſtrahat, ſeditiones exci-
tet, tyrannides erigat: denique eum nihil

niſi
Qua
rem
alio
ſed
poſ
tur
mo
ma
pu
tu
tu
me
ni
vr
re
eſ
v
ſt
c
a
v
h
d
c
a
niſi

niſi maxima incendia vaſtitateſq; moliri. Quare non vnum ſummiſſurum litigatorem, aut alterum: ſed quamplurimos alium alio ſemper morоſiorem, pervicaciorem ſeditioſioremque. Atque illud eſſe ejus propoſiti caput, non vt quæſtioni de qua agatur tenebras obducat (cum præ aliis quæ molietur minimum illud ſit) ſed multò magis tuam vt vincat patientiam: qua expugnata, reliqua minore negotio aſſequuturus videatur. Age autem quodnam igitur hîc boni fuerit militis officium? Animo frangi? Fatigari? Hoſti cedere? Minimè verò: ſed quo oppugnationem ille vrget improbius, eo præſentiore animo reſiſtendum tibi eſt. Id quod faciendum eſſe eo eſt alacrius, quòd nobis certiſſimam victoriæ ſpem Iacobus Apoſtolus faciat: teſtatus, *Si reſiſterimus Diabolo, fore vt recedat à nobis.* O ſi illud tantùm ſatis ſit in animis noſtris fixum: quæcunque moveatur controverſia, rem eſſe non cum homine qui eam movet: nec diſceptari de vno religionis puncto, ſed per eam occaſionem ſpectare ſatanam ad diſſidia, ſectas, rixas, ſeditiones, incendia, ac totius Chriſtianæ reipublicæ everſionem. Quanti id eſſet ad noſtros emolliendos animos: magiſq; ac magis ad manſuetudinem Iac. 4.

ſuetudinem, quietumq; ac circumſpectum differendi morem componendos? Sed inter alia quæ vehementer moroſum facium diſputatorem, primum locum obtinet arrogantia: ſi tibi ſapere omnia videâre, præ te neminem non contemnas. Hoſce autem ſpiritus addunt ſæpe opes, magiſtratus, ampla ſacerdotia, nominis celebritas atq; alia id genus. Qua perſuaſione dementatus animus ſi fuerit, neminem pati poſſit integram pronunciare ſententiam: ore vndum aperto, & quid dicturus alter eſſet, & quid etiam poſſet dicere, ſatis te aſſequutum putaveris. Atq; vno verbo: vno verbo autem? Immò verò vno aut riſu, neſcio quo, aut toruo aſpectu, aut geſtu quovis quid objectum ſit, abundè tibi diluiſſe videâre: quicquid autem affirmaveris, negaveriſve, ſi quis mutire quid contrà audeat, læſæ majeſtatis reus, ſacrilegusq; habeatur. Alius interim tantum abeſt vt ab errore avocetur: vt ad errorem accedat etiam ſumma indignatio, firmumq; propoſitum ſuum apud te non potuerit, apud quoſcunque, ſi minus palam, at certè clam & tutandi, & latè ſpargendi: à quo quidem morbo perdifficile eſt cavere. Vt quiſque enim authoritate antecedit, ſuperioreque è loco dicit: ita ſe ſapientiorem videri pu-

ta

tat oportere: vultq; plerunq; pro ratione ſuam valere authoritatem. Sed tamen occurrendum eſt huic malo, à quo infinita propèmodum maximeq; pernicioſa oriri mala poſſint. Imprimis autem cogitandum ſæpe eſt, quàm ineptum ſit, vel ſi opibus affluas, ex opibus: vel ſi in magiſtratu, aut ſacerdotio ſis ex hoc aut illo: vel ſi nobilis, ex nobilitate ſcientiam, ſcientiamve tibi vllam arrogare. Quid eſt enim cum iſtis rebus commune ſapientiæ? Si more hominum judicare velis: niſi fuit ingenium, niſi doctores, niſi diſcendi longus aſſiduuſque labor: nihil illa quidem ſunt: nominis etiam clariras, quid eſt aliud, quàm vulgi teſtimonium? Qualis verò authoris? Vix nimirum aliquando non maximè delirantis: quòd ſi eum audias qui vnus nec fallere, nec falli poteſt, ne illa quidem, ingenium, doctores, ſtudia quicquam ſint: ſed in vno Dei ſpiritu omnia poſita intelligas. Vt ſi hic vnus adfuerit affluenter: etiamſi nihil extiterit præterea, non ſapientiſſimus eſſe non poſſis: ſi defuerit hic vnus: vel in maxima rerum aliarum omnium affluentia non poſſis eſſe non ineptiſſimus. Quid te inſlent igitur vaniſſima hæc nomina? certè cum plus ſatis per ſe natura nullis externis adjuta rebus aſſentetur cuique: vtq; ſibi plurimum

ſapere

ſapere videatur faciat: cavendum eſt
ſtulta ejuſmodi rerum fiducia acceſſio
turæ morbo fiat. Ac cùm alia humanæ
turæ vitia ſingulatim comtemplanti
altas habere radices videatur vnum quo
que, ac difficillimè poſſe non dicam evel
ſed aliqua etiam tantum amputari pa
tum verò de arrogantia, ſic equidem ju
cio, ſi cum aliis conferatur, videri illa ni
propemodum hærere: etenim ſi ira acce
daris: ſi odium ſuſcipias, ſi furto aliena
rem ſurripias, ſi occidas: hac te patrare n
potes non intelligere: vt ſi ſæpius id faci
ad iram, ad odia, ad furta, ad ſanguina
fundendum, tuum proclivem eſſe anim
te non lateat: atq; aliquam tibi ipſe po
vim facere, ac paulatim ad ſaniores en
mores: ſed ſi plus æquo ſapere tibi perſu
ſeris: id te facere æquè intelligere n
poſſis. Si qua enim in re aberres: inter
dum erras, vt errare te intelligas: fieri n
la ratione poteſt, non magis quam vt ſim
vivas, ac non vivas; ſiquidem errare, en
remq; agnoſcere aliud eſſet nihil, quàm e
rare, & non errare. Fieri autem ſanè pote
vt poſtquam aliquandiu verſatus in erro
fueris, reſipiſcas, agnoſcaſq; errorem, ſ
quotuſquiſq; tamen agnoſcatur error: D
us novit. Atq; in iis ipſis etiam perpau
qu

quos agnoscimus, nunquam non est nimio sui cuique amori vnde excusetur: vt culpam quamvis aliam potius in rem rejiciat, quàm in suum judicium: itaque fit, vt se sibi plus æquo arrogare nequeat animadvertere: cumque lateat morbus, ne medicina quidem quæritur, neque alia sanè ratione quicquam hîc proficere nos posse video, nisi illa quam adhuc suprà attigimus: quam cum fixam firmamq; in nostris esse animis oporteat, eam quòd repetamus, pigere non debebit; ea verò erat hujusmodi: Cum dissensionibus in vita plena videamus omnia & divinis in rebus, & profanis, in publicis ac privatis, domi ac militiæ, denique omnibus: & tamen vna sit omnibus in rebus veritas, plurimi errent necesse est. Cumque dissideant inter se plerunque & alii qui sapientia præstare cæteris creduntur: sapientes etiam multi (qui habentur) errent oportet. Cumque alius hac in re erret, alius in illa: sintque propterea illa in quibus vnusquisque errat, quamplurima: & cum nemo tanta excellat sapientia, quin ei quotidie humanitùs aliquid accidat, nihil minus sibi persuadens. Ita tecum ratiocinator: Homines alii errant omnes, ac sæpe: neque hominis est vehementer sapientis, ne-

que limati judicij, sæpe errare: ergo
mo ex omnibus tantum adeptus est sap
entiæ, quin ad cumulum desit plurimu
& tamen nemo non plurimum sibi tribu
idq; cum faciat, sua opinione fallitur
hementer. De te igitur quid judicii fecer
Mon ita cogitabis? Homo & ipse sum: er
quod hominis tam est proprium, in
quoque (etsi animadvertere non possu
idem insit necesse est: vt ita tuam infring
re coneris arrogantiam? Sed est in hom
genius nescio quis adulator maximus,
mirè ille quidem artificiosus, qui inter m
ditationes ejusmodi nescio quid obmu
muret in corde: sed ita vt ejus potius m
veat, afficiatq; hoc est dementer, quàm
animadvertatur oratio. Sed si assequi se
sum possis, talis fuerit: ita est scilicet: nem
non fallitur nimium sibi tribuens: verùm
abs te procul est hæc arrogantia; tui multi
alia est ratio, qui singulari quodam ducari
instinctu, qui aberrare te in judicando no
sinat. tantaq; est hujus vis fascini, vt vel
diuturnum acerrimumq; ipse tecum ce
tamen habueris: vix tamen paululum de
ponere de inani illa persuasione queas. Sed
illud tamen exploratum habeas oporte
quo suspicari tua de arrogantia potes mi
nus, eo esse majorem, dum enim tu tibi pla
ce

nes: ineptis te enumerat ſapientiſſimus rex Salomon: *Inepto* (inquit) *ſuæ pulchrè arrident rationes: ſapiens autem quærit conſilium.* Vt humanæ ſapientiæ culmen eſſe videatur, ſuam ſuſpectam habere ſapientiam: atq; intelligere ſe alieno opus habere conſilio. Quod quidem verbum aſſiduè obji-ciendum eſt nequiſſimo illi genio, quò minus à modeſtia tuum avertat animum.

Ac quo magis intelligas, omnino in diſceptationibus modeſtia opus eſſe, quiddam addam, quod prima fronte videri non parum abſurdum poſſit: ſed tamen tam verum, quam quod veriſſimum: quiſquis fueris non poſſe te vllo cum homine vlla de re controverſiam habere: quin, quanto tu plus ſapere tibi videris, quàm ille: viciſſim ille tanto ſe plus ſapere exiſtimet, quàm te. In promptu eſt ratio; nam eam rem ſi reſpicias, quæ eſt in controverſia, ſi is te melius judicare arbitraretur, quàm ſe: tibi aſſentiretur: controverſiaq; nulla eſſet. Cum igitur diſſentiat, ſe melius judicare putet, neceſſe eſt, in aliis fortè videatur ille quidē te ſibi præferre: ſed revera id non faciet, nam ſi recenſeat vterq; ſuas opiniones omnes, de quibus quidem illi tecum convenerit: tam ſuum probabit judicium, quàm tuum: in quibus autem diſſentiet abs te, ſuum v-

tique tuo anteponet. Itaq; sapientior sib
videatur. Apparet id maximè in faciend
de authoribus judicio. Tantùm enim tri
buere cuique possis laudis, quantum tu
satisfacit judicio. Ac tantum detrahas ne
cesse est, quantum in eo sit, quod tibi no
atrideat; vt cuiq; recti atq; obliqui regu
suum sit judicium Quod cum ita sit, cu
quocunq; sit controversia, etiamsi ille om
nium sit ignorantissimus, tu eum te es
persuasum habeas, oracula qui loqui po
sis: quàm non æquo tu animo ferre posse
te illi esse contemptui: tam iniquo latum
est ille, si contemptui sit tibi: ac tanto fort
etiam iniquiore, quanto fuerit minus e
ducatus liberaliter. Vis igitur vno verb
dicam, quo pacto tractari eum oportea
omnis vt absit amarulentia? Finge, omn
contrario se modo habere: illum esse qu
tu tibi esse videre: te qui tibi videtur ill
ac qui mores tua digni essent persona, atq
illius: si ita se res haberent, eos dato op
ram, quantum poteris, vt exprimas. Id ni
feceris, crimen declinare insolentiæ vix, a
ne vix quidem possis. Hæc si quis assidu
meditatus fuerit, si in iis animum diligent
studio exercuerit: næ ille, nisi fallor, disce
tator evaserit, qui pullulantibus erroribu
ratione resistat, commodissimus. De qu
cur

cum satis multa dicta sint, de authoritate deinceps est dicendum.

SATANÆ STRATAGEMATVM

LIBER TERTIVS.

CVM authoritatem qua erroribus falsisq; dogmatibus resistitur, aliam ecclesiæ dixerimus esse, aliam civilis magistratus: de ecclesia dicamus prius. Ergo si quis ea doceat quæ à sanctarum literarum doctrina abhorreant, quominus ea invaleant, duo designare potest ecclesia: vt dogma ceu erroneum impiumq; damnet: & vt hominem ab reliquo ecclesiæ corpore, quasi aridum ramum amputet: in quibus trifariam peccari potest. Primùm quidem, si iniquè damnetur sive dogma, sive homo: deinde, si id fiat aliter, quàm par sit: tum autem, si id fiat à quibus non debet fieri. Injustè quidem primùm damnatur aliquid, si falsum non sit: quod quo minus fiat, quibus rationibus caveri debeat, ex iis quæ primo Libro dicta sunt, cognosci potest. Deinde etiam injustè damnatur: si gravius sit iudiciũ,

Authoritate, & primò Ecclesiæ.

Cavendũ autẽ ne temere damnetur sive dogma, sive homo.

quàm res de qua agitur, ferat. Non enim vnius sunt generis omnia veræ doctrinæ capita. Sunt quædam ita necessaria cognitu, vt fixa esse & indubitata omnibus oporteat. Sunt alia quæ inter Ecclesias controversa, fidei tamen consensionem non dirimant. Quod si error quispiam, cum hujus sit generis, perinde damnetur, ac si deerrantium salute spem adimeret: haud rectum fuerit judicium. Quo loco illud est videndum: quicquam ne referat hoc in genere minus rectum ferri judicium. Plerique nisi errorem quemlibet gravissimum esse volueris, dicent te erroribus patrocinari, errantium causam agere; quorum equidem laudo pium sinceræ doctrinæ conservandæ studium: sed mihi tamen, sit necne id erroribus patrocinari, operæprecium videtur certius cognoscere. Certè quidem quaque de re quisque aut alteram in partem judicio inclinat, aut ambigit. Qui ambigit autem, si persuasus sit in errore certum salutis positum discrimen esse, cum non sit, animo consternabitur. Quæ consternatio, tantum abest vt judicio quicquam conferat ad rectè judicandum: vt etiam obsit maximè. Labefactat enim judicium, caliginemq; offundit omnis animi perturbatio: certè quidem cum diffidentia de Dei in se misericor-

Distinguenda sedulo Capita fidei necessaria & certa à controversis.

cordia est conjuncta: quo ad salutem quid conducit minus? Immò verò quid obest magis? Quæ verò inde fenestra aperta sit satanæ ad expugnandam miseri hominis spem omnem, injiciendasque ei cogitationes multas valde pernicioſas? Fateor equidem, fieri etiam posse, vt sic consternatus animus ad Deum erigat sese, opemque ad certam veri agnitionem adipiscendam imploret, impetretque. Sed vt nonnullis sic contingat: quis negaverit aliquibus etiam illud posse, quod ante diximus, contingere? Qui veri agnitionem impetraverint autem, cum res (vt posuimus) cognitu necessaria non esset, non liberantur maximo à periculo: sed qui diffidentiæ de Dei in se misericordia fenestram aperiunt: eorum maximo in periculo versatur salus. Quo fit, vt, ad eos quod attinet, qui ambigunt aliqua de re, plus obesse videatur posse, si persuasi sint eam cognitu necessariam esse, quæ non esset, quam si rem non pluris fecerint, quàm quanti sit. Qui verò persuasus est, ac deteriorem in partem: is nisi conetur quantum posset aliis quibusvis idem persuadere quod ipse sibi intelligere videtur: Deum se propitium non habiturum arbitretur, itaq; palam ille quidem conabitur, si liceat: sin minus, clam sal-

tem non poterit id non moliri, nihil tale tentaturus, sa'tem certè tanto conatu: si rem haud tanti æstimaret. Atque in quibus quidem radices jam egit error: quid æquè impedit, quominus ab errore revocari possint, quàm si arbitrentur non posse se à sententia deduci absque salutis jactura? Ideo enim qui se meliora docere velit, audire non audent. Cumque id recusent: quis alius sit in viam reditus? Qui rectè sentiunt, equidem fateor, quo plus positum esse in quaque re opinantur, eò minus facilè ipsi præbituros aures, qui, quod sentiunt, vocare in controversiam velint. Verùm si minor eorum opinione res fuerit, in eo vehementer nocuus eorum erit error: quòd errantes ea in re à reliquo Christi corpore, hoc est Ecclesia, se parabunt, contemnent, execrabuntur: illi autem sectâ seorsum facere cogentur: quo exitio sius fieri nihil potest. Videmus enim quàm truculentas inimicitias exerceant sectæ inter se. Ac facit quidem odium, vt quicquid ab vna secta dicitur, facilè sit inimicæ suspectum: vtque ei illa contradicat. Et quicquid per temeritatem semel exciderit, non patitur id improba animi elatio, contentionisque studium retractari: sed tueri pertinaciter vult. Atque vbi invaluit

mos

mos, quo ob dissensionem quamlibet alius alium damnet, quotidie videas ex sectis sectas nasci: quæ sectarum multitudo quam plurimis desperatione consequendæ certæ veritatis omnem religionis cogitationem eripit: adeo vt si quis consideratius animadvertat, quam impediant Evangelij cursum sectarum multitudo, & quæ inter eas sunt dissentiones, atque odia: intelligere facile possit temerarijs eiusmodi iudicijs, vnde oriuntur sectæ, ad satanæ consilia accommodatius fieri nihil posse. Satius igitur est multo, quanti quæque res fuerit, tanti eam facere, neque eam vel adaugere, vel extenuare. Quæ sententia eo amanda est magis, quod cum vnicus puræ doctrinæ cõservator sit Christus ipse, is ad id nulla falsa persuasione opus habeat, quid enim fuerit in mendacio præsidij? Quod cum ita sit, sequitur vt ratio inquirenda sit aliqua, quæ librando rerum pondere à recto aberrare nos non sinat.

Primum autem illud firmum fixumque maneat oportet: Si â divinis oraculis quæ sacris sunt literis consignata, discesseris, nihil esse cui tuto fidem accommodes: nihil esse quod non aut fraudi, aut errori sit obnoxium: divina testimonia sola certa: sola digna esse cui acquiescat conscientia. Certè

tè etiam si de religionis puncto aliquo sit controversia, vt alij dicant adeo ad salutem necessarium esse, vt nisi quis illud intelligat amplectaturque, seruari nullo modo possit: alij, tametsi de re alioqui conueniat, negent tamen eam tanti esse ponderis, quin potius arbitrentur male de ea sentientes salutem posse adipisci, & in Ecclesiæ membris habendos nihilominus esse. Si talis (inquam) sit controversia, cum non vtrique rectè sentire dicendi sint, altervtros errare necesse fuerit. Quare compertum exploratumquè habere, vtri rectius sentiant, aliquid erit scire: quemadmodum in eo hærere, ac dubitare erit aliquid ignorare. consequens est ergo, vt ne hoc quidem sciri possit: nisi de eo diuina extent testimonia. Est autem hic omnino animadvertendum, longe aliam esse rem dogma aliquod, aliam vero eiusdem dogmatis pondus, ac judicium. Vt aliud est dicere: Circumcidendum non esse Christianum hominem: aliud est dicere. Si circumcidemini, Christus vobis nihil proderit. Nam qui illud audisset. Circumcidendum Christianum non esse; adhuc existimare potuisset, etsi non debeat Christianus circumcidi, si tamen putauerit quispiã se circumcidi oportere, non id multum admodum referre. sed

Dogmata vite & cum iudicio ponderanda.

Et trutina hic vtere solo Dei verbo.

audito

audito eo verbo. Si circumcidemini, Christus vobis nihil proderit: iam rem intelligat multo maioris esse momenti. Cumq; alia res sit dogma, alia dogmatis iudicium, & æstimatio: si quidem in quæstionem venerit, vtrum sit cognitu necessariũ dogma aliquod, vt quod iurare in iudicio liceat: nihil ad rem fecerit, si quis testimonia multa adferat, quibus testimonijs non recusandum in judicio iuramentum evicerit, dicat enim aliquis, id se quidem dare, nec de eo se quærere, sed de rei pondere, sit necne tanti res momenti: vt si quis persuasus sit, quæcunq; sit causa, jurare nunquam licere, atq; in tali perseueret errore, de eius salute habenda spes non sit. Itaq; testimonijs hic opus fuerit, non quæ doceant, iuramentum esse in iudicio (id quod in dubium non vocatur) sed quæ doceant, qui persuasus fuerit, non licere sibi jurare, eum damnatum iri quale de non retinenda circumcisione extat.

Intelligetur autem divino aliquid doceri testimonio, ac probari: si ipsum testimonium verum esse non possit: nisi id etiam verum sit, quod probandum erat, id quod accidet, siue testimonium id ipsum exprimat quod probandum erat, siue ea enunciet, quibus positis, illud necessario sequatur,

tur, exempli causa, probandum est, fide iu-
stum censeri hominem, non legis operibus
citanturq; Pauli verba illa, *Censemus ergo*
fidei iustificari hominem, absq; legis operi-
bus. Hoc testimonium id ipsum exprimit
quod docendum erat. Sed propositum fit
docere, sola fide iustificari hominem, itaq;
ratiocinetur quispiam. Nisi vna sola esset
iustitiæ ratio, & ea per fidem ineptè intu-
lisset, Apostolus, ex eo quod scriptum esset,
iustum per fidem vivere, & opera fides non
essent, ob legis opera iustum non viver
hoc est in legis operibus iustitiam non esse.
Atqui Apostolo inepta ratiocinatio absq;
scelere tribui non potest. Est igitur in sola
fidei iustitia, igitur sola fide iustificatur ho-
mo jam quod allatum esset testimonium
non dicetur quidem id exprimere quod
docendum erat: sed tamen ea enunciare,
quibus positis necessario id sequatur.
Quod si possit quidem verum esse quod
pro testimonio affertur: & tamen non esse
id quod probandum erat, non dicetur ta-
li testimonio id probatum: quare si, vt do-
ceat aliquis, Romanum Pontificem autho-
ritatem habere novas leges, quibus homi-
num obstringat conscientias, condendi, lo-
cum illum citet. *Quicquid ligaveris super*
terram erit ligatum & in cœlis, ideo nega-
bitur ille locus probare quod est in con-

troversia, quia potuerit Petro ligandi potestas tribui, & tamen non tribui Romano Pontifici potestas novas leges condendi.

Exprimi autem potest aliquid & generalibus verbis, & nominatim, Etenim cum generale legis verbum & eam legem complectatur quæ est de moribus, & eam quæ est de ceremonijs, & divinas leges, & humanas, quod qui in moralis legis observatione iustitiam habuerit positam, nihil ei profuturus sit Christus, Apostoli testimonio negantis *quicquam rei esse cum Christo ijs qui in lege positam habent iusticiam*: generalibus verbis dicetur expressum esse. Quòd autem fide justificetur homo, illis ejusdem Apostoli verbis: *Censemus ergo fide iustificari hominem absq; operibus legis*; nominatim expressum intelligemus.

Aliud porro ex alio, quod quidem ad rē faciat duobus modis cōsequi posse video. Vnusq; ille est, si posita re quapiam vti cognitu necessaria, ea intelligi crediq; non possit: nisi alia quæpiam intellecta, creditaue ante fuerit: nam & hæc vtique in necessarijs habenda erit, ita cum inter necessaria sit, vt credamus Christum à mortuis fuisse excitatum: neque possimus id credere, nisi credamus etiam mortuum eum fuisse: profecto etiam mortuum eum fuisse necesse erit credere. Alter modus est: si expressum fuerit, cognitu necessarium esse

id quod magis dubium esse debuerit, vtrum esset necessarium, aut certe non minus dubium, & id enim erit necessarium quod aut minus fuerit dubium, aut non magis.

Sed quærat aliquis: an si constet quid oportuisse aut fieri, aut esse: protinus ex eo constet idem nobis cognitu esse necessarium. Similitudine quod velim, planum faciam. Qui calido laborant morbo, eum frigidis medici curant medicamentis: neque sane quicquam referat eum qui est in morbo, ignorare cuius facultatis ea sint medicamenta: si modo ijs vtatur. Siquidem igitur & nos quodam eramus in morbo, damnationi videlicet propter peccatum obnoxij: multa enumerari possint, quæ vt servaremur, tum esse, tum fieri oportuerit. Veluti peccata nostra aboleri, & per hominem peccati omnis expertem, & virtute immensa, propterea q; Dei filium, itemq; Deum & similia. Sed faciamus inter alia, omnino oportuisse eum accusatum, & iudicio damnatum mortem perpeti. Quærat (inquam) aliquis: vtrum quam necesse fuit Dominum iudicio damnatum mori: tam etiam necesse sit compertum habere, quod non quoquo modo trucidatus, sed accusatus, & iudicio damnatus obierit an

vero

vero tam liceat nobis hoc ignorare, quam non necesse est calido morbo laboranti nosse cuius sint facultatis, aut vbi, quomodouè parata fuerint ea quæ illi porriguntur medicamenta. Certe artem vt constet hæc etiam credi tu esse necessaria, aut oportet testimonium habere ex divinis literis quod pronunciet, quicquid fieri oportuit, id etiam (vt quis servetur) necessario credendum esse: aut dicendum est ex eo, quod pronuncietur aliquid fieri oportuisse: consequi, vt id cognitum habere oporteat. Atqui testimonium quod pronunciet, quicquid fieri oportuit, id etiam factum credi oportere, nullum, quod sciam, extat, vtrum autem ex eo quod pronuncietur aliquid fieri oportuisse, etiam necessario id credendum esse consequatur: sic cognoscere liceat, finge ita scriptum esse: Oportuit omnino ad abolenda hominum peccata Christum iudicio damnatum mortem perpeti. Si aliter quam iudicio damnatus motiem obijsset; homini eius mors proficua esse non posset. Vult autem aliquis hoc testimonio probare quod nisi quis crediderit Christum iudicio damnatum obijsse, saluus esse non possit. Quæritur igitur: sit nec ne id huiusmodi testimonio probatum. Atque hinc quidem non probatum esse apparet:

parit: quia possit & id verum esse quod pro testimonio est allatum: & non esse id quod probandum erat etenim quæ sententia contradicit ei quæ probanda erat, non ei contradicit quæ pro testimonio est allata. Non cum aliud sit oportuisse Christum iudicio damnatum mori, aliud credere quod ita fieri oportuerit, qui dicit eum qui ignorauerit Christū iudicio damnatū obijsse adhuc seruari posse non ei contradicit, qui dicit oportuisse Christū iudicio damnatum mortem perpeti nihilq; impedit quominus vtraque enunciatio vera esse possit. Quod cum ita sit, non potest igitur eo testimonio probatum intelligi, quod qui non crediderit Christum iudicio damnatum obijsse, salvus esse non possit. Ex quo efficitur vt ad probandum quod aliquid sit credendum necessarium, nihil faciat qui probaverit illud esse, aut fieri oportuisse.

Deq; iis quæ ex principijs consequitur.

Quærat etiam aliquis: an si quid consequatur Dei verbo cognitu esse necessarium: quia quid ex alia re necessaria consequution colligi potest, id similiter cognitu necessarium videri debeat: qua quidem in re animadvertendum est, cum (vt diximus) aliud quiddam sit dogma aliquod, aliud autem ipsius dogmatis iudicium: sic aliud esse, consequi aliquod dogma: aliud cons-

qu

qui orationem dogmati, iudiciũ ac pondus exprimentem, non potest autem in dubium vocari hoc posterius consequutionum genus. Nam cum scriptum sit. *Nihil vobis Christus proderit qui in lege positam habetis iustitiam*, sitque circumcisionis institutum lex: si quis diceret, qui in circumcisione iustitiam collocauerit, fieri potest vt ei nihilominus Christus prosit, is Pauli verbis contradiceret. sed de ijs quæstio est, quæ consequuntur ipsum dogma cognitu necessarium. Cum igitur antecedens ponere, & consequens tollere, sit pugnantia dicere: qui negat id quod rem cognitu necessariam omnino consequitur, non videatur re vera eam credere, quare neque salvus esse posse. Sed respondeo: cum ego dem antecedens cognitu necessarium, etiam sed id nego quod tu putas necessario inde sequi, quare non itidem dicar quod tollere videor, non tamen re vera tollere? Cum, inquam, simul consistere hæc non possint, antecedentis positio, & consequentis negatio: quare magis videatur negatio consequenti etiam antecedens negare, quam dato antecedenti etiam consequens dare: tam enim certe verum est, posito antecedenti consequens poni: quam quod sublato consequenti tollatur, antecedens. Palam est autem, qui

intelligit hoc ex illo ſequi, contingere non poſſe, vt ſimul illud ponat, & hoc neget. Quod ſi quis cum antecedens putet verum eſſe, conſequens non admittat: id accidet propterea, quod non videat hoc illud conſequi, videre enim quod hoc illud ſequatur & illud perſuaſum habere, hoc non habere aliud eſſet nihil, quam idipſum & videre & non videre quod vt fiat, contingere non poteſt. Poſſe autem contingere, vt quod aliud quiddam neceſſario conſequitur, quiſpiam id conſequi non intelligat: tam certum eſt, vt nihil magis, quam multa enim ſicut tum in Mathematicis, tum in alijs, quæ cum firmiſſimè demonſtrentur, multi tamen qui eorum non tenent demonſtrationes, & ignorant, & non credunt. Vt, exempli gratia, ſolare corpus toto terrarum orbe multis partibus maius eſſe. At ſi quis contraria ijs quæ demonſtrantur, potuerit: veluti ſolare corpus terra maius non eſſe, ea poſuerit quæ pugnent cum pronunciatis adeo perſpicuis ac certis, vt vera ea eſſe nemo poſſit non intelligere: cum ijs videlicet ex quibus illa demonſtrantur. Sed ideo pronunciatis illis perſpicuis ac certis fidem adhibent: ijs quæ inde neceſſaria conſecutione colliguntur, non adhibeant: quia hæc cum illis inſolubili

bili nexu cohærere non intelligunt, nisi enim id accederet: cum principiorum ex quibus demonstrationes omnes fient veritatem nemo non cognitam habeat: quæcunque demonstrari possunt, ea necesse esset absque discrimine omnes scire: atque ita omnes essent Geometræ, omnes Arithmetici, omnes Musici & Astrologi. Accum contingere possit, vt aliquis quod consequitur aliud quiddam, id consequi non videat? ac proinde illud persuasum habeat, hoc non habeat, profecto ex eo quod aliquis necessarium negat consequens, non efficietur omnino vt antecedens cognitu necessarium non credere videatur: præsertim si adeò firmiter antecedens persuasum habuerit: vt facilius posset etiam consequens admittere, quam antecedens negare. Quod si potius negaturus esset etiam antecedens, quam vt consequens admitteret, tunc sanè aliud videretur dicendum. Saltem certe non esset id antecedens firmiter credere: patet igitur quæ testimonia docuerint, aliquid cognitu necessarium esse: ea non docere etiam quod quæcunque eam rem consequuntur, perinde cognitu sint necessaria. Hic locus acumen habet: & vt intelligatur, attentum potest lectorem: sed est ad tollenda temeraria judicia, propter

propter quæ Ecclesia in sectas discerpitu
cognitu valde necessarius. Sed istis qui
sic expositis, sequitur vt indagemus, qu
nam in divinis literis nobis proponant
ita cognitu credituq; necessaria: vt cui
cognita perspectaq; non fuerint, is in D
servis, Ecclesiæq; membris habendus n
sit: quisquis vero amplexus ea fuerit o
nia, is salutis particeps esse credatur pos
etiamsi in rebus alijs omnibus procul
scopo aberret. Qua de re multo maluisse
equidem aliorum audire sententiam, qua
meam præcipiti: ac forte parum religio
multorum censuræ subijcere, sed mul
tamen plus apud me potuit Christianæ
clesiarum tranquillitatis pacisq; spes, qua
privata vlla ratio. Non quasi decreta cu
quam à quibus dissentire non liceat, pr
scribimus sed quod nobis aperire digna
tus est Dominus, id ita in medium affe
rendum putauimus, vt certiora afferen
credere lubentissimo animo parati simu
Non id sane agimus, vt quacunque ratio
nostram obtrudamus, valereque vel
mus sententiam: sed potius vt ipsa in l
cem proferatur veritas. Quemadmo
dum enim non raro accidit, vt, a quo Mu
sico nullis precibus impetrasses vt fidibu
caneret, id vt faciat adducatur, si indo
Etu

ctus quiſpiam optimum aliquod attigerit inſtrumentum, atque incondite eius obſtreperit auribus: ita nos ſperavimus fore, vt niſi aliquid dixiſſe videremur in re maximi extra omnem controverſiam momenti, aliquem ſaltem excitaremus maiore donatum ſpiritu atque ſapientia, qui quod nos parum feliciter aggreſſi eſſemus, fœlicius ipſe præſtaret. Interim a pijs boniſque omnibus petimus etiam atque etiam, vt qualecunque ſit de ſententia noſtra iudicium: noſtrum tamen pacis, conſenſuſq; nec qualiſcunque, ſed Chriſtiani, ſtudium boni conſulant ac nobiſcum ab eo qui cura omnis boni, tum veræ pacis ſolus author eſt, ſummis precibus contendant: vt vt ea aliquando ad ſui nominis gloriam ſuas donare Eccleſias dignetur. Expendamus igitur diligenter, excutiamuſq; ea ſacrarum literarum loca, quibus fidei aut incredulitatis ergo vel promittitur, vel negatur ſalus.

Ait Dominus: *Illud certiſſime perſuaſum habetote, qui ſermonem meum audit, & ei credit qui me miſit, eum æterna vita fruiturum, nec in iudiciũ venturum eſſe: ſed mortem cum vita commutaſſe.* Ioan. 5. *Item: Hæc eſt eius qui me miſit voluntas: vt quiſquis filium viderit, eique crediderit, vitam conſequa-* Ioan. 6.

Mar. vlt. *ſequatur ſempiternam, & rurſus: Ite per totum orbem, nunciantes Evangelium omnibus: qui crediderit, & baptizatus fuerit, ſervabitur, qui vero non crediderit, condemnabitur.* Quæ loca & ſimilia vt intelligenda ſint, dubitari poteſt, Nam quærat quiſpiam: quid nam ſit Dei filio, eiuſue Apoſtoli credere: etenim & is certe credit qui veracem eum qui loquitur perſuaſus eſt eſſe, etiamſi, quid dicat, non intelligat. Quomodo nemo eſt ex Chriſtianis omnibus quin divinis literis eatenus fidem adhibeat, vt quicquid omnino ijs continetur, verum eſſe non dubitet, cui verus ſenſus omnium perſpectus ſit: forte neque eſt vllus, neq; fuit vnquam: is multo magis credere dicitur, qui cum loquentem veracem eſſe perſuaſum habeat, etiam quid dicat intelligit. Quin autem quod quiſque intelligit Dei filium ſiue per ſe, ſiue per apoſtolos ſuos docuiſſe id certiſſime verum haberi oporteat: adeo vt id in dubium vocari abſq; pernicie nō poſſit, arbitror extra omnem eſſe controverſiā. Non enim ſimul ſtare poſſent hæc: vt quis Ieſum Dei filium eſſe crederet, atque interim eum veracem eſſe, & præſtātiſſima quaque ornatum virtute, non eſſet perſuaſus. An vero etiam neceſſe ſit, vt ſervemur, quæ Dominus tam per ſe, quam per

Apo-

Apostolos suos docuit, eorum omnium rectam habere cognitionem intelligentiamq; ita vt ea omnia non solum confusa, hoc est generali fide, sed etiam distincta amplectamur, quæstio est.

Omnino autem necesse est, quæcunque divinitus sint, tradita, aut ea omnia ita esse cognitu necessaria, vt eorum nihil prorsus absque pernicie vel ignorare, vel perperam interpretari liceat, aut aliquod eorum est discrimen, vt quædam sint omnino cognitu necessaria, quædam, & si vtilia quidem sint cognitu, neq; parvipendere ea liceat: vsque adeo tamen necessaria non sint: quin immo etiamsi circa illa aliquis contingat error, servari adhuc qui errat possit. Ac testatur quidem Dominus, *nihil se docere, nisi quæ à patre accepisset, & quæ à patre accepisset, ea se suis discipulis tradidisse, & eos illa amplexos fuisse, & se à patre missum esse credidisse, itaque orat pro eorum salute, atque omnium etiam eorum qui per ipsorum sermonem crediturí essent,* & Apostolis dictum est: *Ite per totum orbem, nunciantes Evangelium omnibus, & docentes servare quæcunque præcepi vobis, qui crediderit & baptizatus fuerit, servabitur, qui vero non crediderit, condemnabitur.* Quibus ex verbis innuitur, nisi

Ioan. 17.

Mar. 16. Matth. 28.

quis omnia assequutus fuerit, eisque fidem adhibuerit, eum salutem adepturum non esse, ita Paulus cum carceris custodi interroganti quid faciendum ei esset: *Domino Iesu, vt fidem haberet præcepisset atque ita salvum fore ipsum & eius familiam*: postea eum in Domini doctrina instituisse traditur, vt verborum eorum, *Fidem habe Domino Iesu, & saluus eris*, hic sit sensus: Amplectere Christianam fidem, atque doctrinam, & saluus eris. sed maximè id ex eo confirmari videtur, quod scribit idem Apostolus: *Si quis nos diversum doceat ab eo quod nos docuimus, esto detestabilis*. Diversum enim docet quisquis alicubi verba perperam interpretatur. Contra autem, quemadmodum Paulus, vt doceret in legis operibus iustitiam non esse inter alia tali vtitur argumento, *quod si hæreditas ad eos pertineret qui legem servassent, cum nemo servare eam posset, nemo servari potuisset: quare cum promissio inanis non esset, alia dari oportere iustitiam, quàm quæ in lege esset posita*. Ita eodem prorsus modo hic ratiocinari liceat: eum nemo ex omnibus omnia recte intelligat quæ diuinitus sunt tradita: necesse autem sit, vt quis servetur, eum omnia rectè intelligere, neque vlla in re errare:

Act. 16.

Rom. 4.

re: nemo igitur ſervabitur. Atqui certum eſt, *maximam atq; adeo innumerabilem multitudinem ſervatum iri*: neceſſe eſt igitur homines ſervari poſſe, etiam ſi quid minus rectè intelligant, atque aliquo teneantur errore. Et Paulus teſtatur, *nos in hac vita non plenè omnia, ſed aliquatenus ſcire, & aliquatenus vaticinari.* Sed quid apertius vel optari poſſet? Dominus antequam mortem obijſſet, teſtatus eſt, *diſcipulos ſuos amplexos eſſe quæ ipſe à patre acceptа tradidiſſet, & pro illis precatur*: & tamen nondum aſſequuti fuerant, neque quòd Chriſti regnum ſpirituale eſſet, non mundanum: neque quòd Chriſti beneficium ad exteras gentes pertineret. Quas tamen res & docuerat eos jam, & maximi erant momenti. Apparet igitur, quòd Dominus dicebat, diſcipulos quæ eis tradidiſſet, accepiſſe, de iis quæ ad ſalutem eſſent neceſſaria, intellexiſſe: non quod prorſus quæ docuiſſet aſſequuti eſſent omnia. Cumq, hæc quæ diximus, nondum fuiſſent aſſequuti, illis quidem ad ſalutem neceſſaria non fuiſſe. Ex quo efficitur, non omnia quæ Chriſtus docuit, ita cognitu eſſe neceſſaria: vt ſi quis aliquid ignoret, ſervari non poſſit. Et valde dignum eſt notatu: quòd cum nondum intellexiſſent diſcipuli

Apoc. 7.

1. Cor. 13.

ſcipuli Chriſti, regnum ſpirituale eſſe, & exteras etiam gentes vel potiſſimum ſervatum iri: tamen eis ſui corporis & ſanguinis ſymbola diſtribuerit.

Cum igitur certo certius ſit, non eodem loco eſſe omnia quæ divinitùs ſunt tradita: ſed quædam omnino cognita compertaque eſſe oportere: quædam poſſe abſq; certa pernicie ignorari: certè aut neceſſe eſt aliquam eſſe generalem ſive notam, ſive differentiam qua hæc ab illis ſecernantur: aut ea tantùm Chriſtianæ doctrinæ capita exploratum erit cognitu eſſe neceſſaria, de quibus ſpeciatim, ac ſigillatim certa verbi Dei teſtimonia extiterint, quòd ſint neceſſaria. Generalem autem vllam notam, vel differentiam equidem cum diligenter indagaverim, nullam vnquam invenire potui. Nam ſi dicat aliquis, præcipua quæque doctrinæ capita inter neceſſaria connumeranda eſſe: cum veriſſimè dixerit, nihil tamen dixerit. Quæram enim protinus, quænam ſint præcipua illa? Et ſi de puncto aliquo ſit controverſia, debeat necne inter præcipua numerari: quæram quanam ratione aut nota cognoſcere poſſim, aut habendum eſſe in præcipuis, aut non habendum. Apparet igitur, nos adhuc in eodem verſari luto. Idem eſt enim, ſive quæram, quænam

ſint

sint religionis capita cognitu necessaria: sive quæram, quæ sint præcipua religionis capita: & vtrunque æquè obscurum est, vt non possit vnum ex altero conspicuum fieri. Proinde quarumnam rerum intelligentia & fides nominatim requiratur, indagandum est.

Ait Dominus: *In hoc autem sita est vita aeterna, si te solum cognoscant verum Deum, & eum quem misisti Iesum Christum.* Et Propheta: *Quisquis Domini nomen invocaverit, servabitur.* Et Apostolus: *Hæc est quam de fide publicè habemus oratio: quod si & ore Dominum Iesum confessus fueris: & à Deo ex mortuis excitatum animo credideris, servabere.* Sed insignis esse ille Ioh. locus: *Et alia quidē multa miranda* (inquit) *fecit Iesus in conspectu suorum discipulorum, quæ hoc libro comprehensa non sunt. Hæc autem sunt literis consignata, vt credatis Iesum esse Christum Dei filium: vtq; credentes vitam per eius nomen consequamini.* Quo loco notare licet: primùm, quæcunq; de Iesu scripta sunt, eò pertinere, vt fidem faciant, Iesum esse Christum Dei filium. Deinde si quis per eum salutem se crediderit consequuturum, eum sua spe non frustratum iri. Quare cum Petrus confessus esset *Iesum esse Christum viventis Dei filium*

Ioan. 17.

Ioel. 2. & Rom. 10

Io. 20.

Mat. 16.

lium, beatus dicitur: quippe cujus cognitio cujusmodi non ab vllo fuisset homine, sed à Deo. Sic Martha postquam ei dixisset Dominus, *se resurrectionem, vitamq; esse: ac*
Io 11: *si quis ei crediderit, etiamsi mortuus fuerit, tamen esse victurum: omnesque qui viverent ipsique crederent, nunquam esse mo-*
Luc. 23. *rituros*: Respondet. *Ego credo te Christum esse Dei filium, qui in orbem venturus eras.* Et Latroni qui Dominum rogasset, vt, quum in ipsius regnum venisset, sui meminisset, ita respondet: *Hoc tibi recipio, te hodie fore mecum in paradiso.* Et Eunuchus
Act. 8. posteaquam confessus esset, *Dei filium esse Iesum Christum, baptizatur.* Quum etiam *paralyticum quatuor in lecto portantes offerre eum curandum conarentur: & cum per multitudinem eis non liceret, per tegulas illum in medium cum lecto ante Iesum demisissent: Iesu cognita eorum fide, tanta homini dixit: Nate, ignoscuntur tibi peccata tua.* Quo loco conjicere licet, quænam illius paralytici esset fides. Credebat enim (vt par est) hominem eum qui Iesus diceretur, à Deo esse, & apud eum gratiosum: itaque sperabat per eum sanitatem se posse adipisci. Illa vero eum cognita etiam habuisse omnia quæ diu pro articulis fidei necessariis habuit Ecclesia, quàm sit verisimile,

verisimile, cuique judicandum relinquo: sunt & alia loca multa quæ eodem prorsus tendunt. Nam & impudicæ mulieri quæ lachrymis Domini pedes lavit, dicitur: *Tua te fiducia servavit.* Idem dicitur alteri illi sanguinis profluvio laboranti, quæ speraſſet, *si modo togæ limbum tetigisset, se sanatum iri.* Idem vni illi è decem leprosis curatis, qui redidisset Deo gratias actum. Et Ioannes inquit: *Hinc cognoscetis Dei Spiritum: quisquis spiritus Iesum Christum venisse, & hominem factum esse confitetur: is à Deo est, & rursus: Quisquis Iesum Dei esse filium confessus fuerit: & in eo Deus, & is in Deo manet.* Negat etiam Paulus, *quenquam posse Dominum Iesum dicere, nisi per Spiritum sanctum.* Ac cum Abrahamus *credentium pater* dicatur, ejusque potissimum exemplo doceamur, *in fide positam esse iustitiam:* operæprecium quidem est videre, quid nam illud sit, *quod cum credidisset, id tributum ei sit iustitiæ.* Promittebatur ei proles in numerosissimum populum propaganda: promittebatur fore, vt omnibus orbis nationibus propter ejus semen bene feliciterque eveniret: denique etiam promittebatur ei Cananæa terra, & prosperitas maxima. Ceterùm de religionis apicibus istis quos ignorare opinantur

Luc 7.
Luc. 8.
Luc. 17.
1. Ioh. 4.
1. Cor. 12.
Rom. 4.
Gal. 3.
Gen. 12. & 15.

tur, fas non esse, mirum est silentium. Quin ipsum etiam salutis mysterium per ejus semen rectè admodum, obscureque pronititur. Neque sanè plura invenio ego quæ exprimunt sacræ literæ, vt quis servetur, necessariò credenda esse. Videamus nunc incredulitatis ergo, quibusnam negetur salus.

Generaliter quidem Apostolis dictum est: *Ite per totum orbem, nunciantes Evangelium omnibus, qui crediderit, & baptizatus fuerit, servabitur: qui vero non crediderit, condemnabitur.* Quæ verba ex iis quæ paulo antè dicta sunt, apparet non ita esse intelligenda, ac si dictum esset: Qui non rectè intellexerit quicquid docueritis, sed in puncto aliquo malè interpretatus vestra verba fuerit, condemnabitur: sed Evangelii nomine intelligendum esse felix redemtionis nunciu n per Christi nomen. Vt sit sensus: Qui crediderit, se per Christi nomen servatum iri, servabitur: qui hoc non crediderit, condemnabitur. Eodem modo intelligenda sunt illa Pauli verba, *Si quis*
Gal. 1. *vos diversum doceat ab eo quod accepistis, esto detestabilis*: videlicet, perinde ac si dixisset: Si quis nos alia ratione salutem adepturos docuerit, quam fide per Christi nomen, esto detestabilis. Quinquam etiam quicquid aliquis doceat aliter, quàm ab Apostolis

Apostolis est traditum, tametsi ad præcipua religionis capita non pertineat, eatenus haberi possit execrabilis: quatenus omnis falsa doctrina aliunde non sit, quàm à mendacii patre diabolo. Sed non protinus necesse est, eum hominem prorsus extra salutis viam esse: nam & Petrum objurgans Dominus, qui se à subeunda morte dehortatus esset, *Satanam* appellat. Speciatim autem ait Dominus: *Nisi filij hominis & carnem comederitis, & sanguinem biberitis, non vivetis.* Quod idem valet, ac si dictum esset: Nisi credideritis me Dei filium esse, & à Deo patre missum, & vos per nomen meum salutem adepturos: non vivetis. Et rursus: *Nisi me eum esse credideritis: in peccatis vestris moriemini.* Et Ioannes: *Quis est mendax* (inquit) *nisi qui Iesum negat & filium? &: Hinc cognoscetis Dei spiritum: Quisquis spiritus Iesum Christum in carne venisse confitetur, is à Deo est: quisquis autem spiritus Iesum Christum in carne venisse non confitetur, is à Deo non est.* Addit Paulus: *Si circuncidemini, Christus vobis nihil proderit.* Et paulò post: *Nihil rei vobis cum Christo est, qui in lege positam habetis institiam beneficio excidistis.* Et Petrus: *Non est aliud nomen sub cœlo apud homines, per quod servandi simus.* Quibus testi-

Ioan. 6.

2. Io. 2.

1. Io. 4.

Gal. 5.

Act. 4.

testimoniis docemur, quæ loca testantur, qui crediderit filium Dei esse Iesum Christum, servatum iri, non ita intelligenda quasi quomodo credit aliquis, Iulium Cæsarem primum fuisse qui Republica in servitutem redacta, Romæ solus rerum sit potitus: aut quamlibet rem aliam quæ ad se nihil pertineat: si quis eodem modo crediderit, Iesum Christum Dei filium esse, is salutem sit adepturus. Sed eum rectè Iesum Dei filium credere: qui id credit, tanquam rem quæ ad se pertineat: hoc est, qui credit eum quem Iesum nominant, Dei filium, & suum Iesum, & suum Christum esse, hoc est, suum servatorem, & suum regem, in quo solo omnem suę salutis spem habeat positam. Nisi hæc admittatur expositio, neque Pauli neque Petri verba consistent.

Hæc nos per pauca illa quidem invenimus quæ exprimant divinæ literæ cuique, vt servetur, necessaria esse creditu: nempe, *vt agnoscat vnum solum verum Deum, & eum quem ille misit Iesum Christum eius filium, hominem factum, & eum à Deo ex mortuis fuisse excitatum credat: ac per eum nomen salutem se adepturum, non in legis operibus positam habeat iustitiam*: quinimò persuasum habeat, nullum aliud nomen sub cœlo esse per quod servandi simus. Ex-

ploremus

ploremus nunc, quid nam sit aliud quod ex iis quæ jam posita sunt, consequatur, etiam necessarium esse creditur. Ac cùm doceant divinæ literæ, omnem hominem severo Dei judicio esse obnoxium: quippe qui propter primorum parentum lapsum in peccatis conceptus, ac natura præditus qua nunquam non Deum offendat, æterni sit reus supplicii: cum doceant etiam, fore tandem hujus mundi finē, & vt reviviscant noviſſimo die omnes: *iusti quidem ad sempiternam beatitudinem, iniusti verò atque impij ad sempiternos cruciatus*: intelligere nemo potest, quid sit servari, ac proinde neque quod oportet credere, nisi & suum statum, & divinam legem, & Dei propositum de judicandis vivis ac mortuis aliquatenus cognitum habeat. Testatur enim Apostolus, *Ex lege oriri agnitionem peccati: & se peccatum non fuisse cognituram, nisi per legem.* Rom. 3. Non sequitur autem ex iis quæ posita sunt, tantam aut divinæ legis aut humanæ conditionis cognitionem esse necessariam: vt si quis in alicujus præcepti interpretatione, aut in æstimandis humanis viribus paululum aberraverit, salvus esse non possit. Sed tantum sequitur esse necessariam, vt quis intelligat æternæ damnationi se obnoxium.

à qua deinde confidat se per Christum liberatum, ejusq; beneficio sempiternæ destinatum beatitudini. Cum etiam palàm testetur Paulus, nihil esse rei cum Christo iis qui in lege positam habuerint justitiam, in Dei inquam lege: quid de iis dicatur, qui in hominum legibus in hominum mandatis & inventis justitiam positam habuerint: multò certè magis Christi beneficio excidisse dicendi erunt. Cum similiter doceant divinæ literæ, per solum Christi nomen sperandam esse salutem: sequetur, vt qui per nomen aut beatæ virginis, aut Petri, aut Pauli, aut cujusvis sancti viri, speraverit se salutem adepturum, ei cum Christo nihil rei sit. Cum item in necessariis creditu positum sit, quòd Christus à mortuis excitatus fuerit: neq; intelligi possit revixisse qui prius mortuus non fuerit: vtiq; & mortuum eum esse necessariò credendum erit. Quoniam deniq; præceptum est Domini, vt *vt omnes doceantur Evangelium & baptizentur in nomine Patris, & filij, & Spiritus Sancti*, cujus opus est hæc fides: quatenus ille corda nostra aperit, & hanc Dei in nos beneficentiam nobis patefacit: & hoc mandatum cognoscendum est, & quòd sit Spiritus sanctus per quem credamus, & per quem Deus in nobis habitet:

Mat. vlt.

qui

qui denique assiduis precibus petendus nobis à Deo sit. Quid præterea demonstrare possim vllo divinarum literarũ testimonio, ad salutem cognitu omnino necessarium, equidem fateor me non invenire. Si quis plura docere possit, nihil mihi fuerit optatius, quàm quæ non illa sint, intelligere: & quænam ea sint testimonia, quorum authoritate pro necessariis agnoscere illa oporteat, audire. Vt autẽ nunc singillatim quænam putemus in necessariis habenda non esse, enumeremus, neque necesse est, neque expedit: & infinitus labor fuerit. *Est enim rectum & sui & obliqui regula.* Tantũ quo melius intelligatur, quicquid in controversiam venerit, qua ratione evinci possit aut esse, aut non esse ad salutem cognitu necessariũ, duo excutiemus dogmata: vt quomodo hæc excutientur, alia excutiantur omnia

In cæteris concordiam fraternam cole.

Sabellius (vt Vigilius martyr Tridentinus episcopus refert) ita agnoscebat patrem filium & spiritum sanctũ vt non alium patrem, alium filium vellet intelligi. Sed qui pater esset, eundem aiebat Mariæ virginis vterum implevisse, & in eo ipso homine quem assumpsisset, filium nuncupari, cùm non alius atque alius, sed idem pater intelligeretur. Atque hac ratione vnum Deum coli. Quærat igitur aliquis: sit

necne hæc res ejusmodi, vt necesse sit ei qui servari velit, in ea non errare: hoc est, potuerit, necne Sabellius tali cum errore salvus esse: an omnino pro hæretico, ita vt habitus semper est, haberi debeat. Sane illud creditu esse necessarium, demonstratum jam est, quòd Iesus Christus sit Dei filius. Atqui credere, Dei filium esse, non est vel verba hæc pronunciare, vel etiam cogitatione filii Dei appellationem Christo tribuere: sed potius id quod verba significant, sincera fide ei tribuere. Verbum autem filii non significat tale aliquid: non inquam ea est hujus verbi notio, vt quis intelligi possit sui ipsius filius. Quemadmodum neque pater intelligi potest sui ipsius pater: sed filius dicitur qui patrem habet, non se, sed alium: & pater qui habet filium, non se, sed similiter alium. Cum igitur patrem cum filio confunderet Sabellius, negaretque alium atque alium esse: satis evincitur, Christum ab eo Dei filium creditum non fuisse; id quod omnino creditum oportuit. Quo exemplo docemur, quæ divinitùs proponuntur, tanquam creditu necessaria, in iis diligenter quid verba significent, videndum esse ne inani quadam verborum vmbra retenta, quas res verba significant, negemus

mus, ſed ipſas res ſincerè amplectamur. Hoc dogmate ſic excuſſo, aliud quoddam vt quidem nunc ſunt tempora, cognitione fortè haud paulò dignius, aggrediamur.

Magna iamdudum fuit, & verè tragica controverſia, de interpretatione verborum eorum, *Accipe, hoc eſt corpus meum.* Quare videamus, an res hæc tanti ſit ponderis, vt propter eam alii alios rejicere, exagitare, omni contumeliæ genere afficere, & hoſtium loco habere debeant. Non neceſſe eſt autem, me hoc loco, vtrarum ſim partium, aperire: tantùm eatenus quidem, vtrarumq; eſſe me profiteor: quòd vtroſque ad veram Dei Eccleſiam pertinere nihil prorſus dubitem. Agam autem ſeorſum cum vtraque parte: atque vt vtroſque aliogui rectè dicere concedam, ac Domini verba rectè interpretari: tamen docebo, neutros debere alteram partem damnare, aut vllius hæreſeos ream facere. Agè igitur, vt hinc dicendi faciamus initium, qui in Domini verbis nullum admittitis tropum: ſed vt verba ſonant, ita intelligenda eſſe arbitramini: eos qui tropum ineſſe volunt, non ſolum Domini verba perperam interpretari dicitis, ſed etiam eodem habere loco videmini, quo qui peſſimè de

religione sentiant. Nullum satis atrox v
detur verbum suppetere, quo illos pro m
rito execremini. Quid si cum tam mag
atque infando errore salutem nihilomin
consequi possint, atque ad Dei pertinea
Ecclesiam? Qui possint (dicetis) quibu
aut mendax, aut ineptus sit ipse Dei fili
absurda, & cum rationis judicio maxim
pugnantia, pronuncians? Hem miseri
quò nos impellunt ex contentionibus n
tæ simultates? Ergone quia in controve
siam vocetur verborum interpretatio, n
cesse protinus sit mendacem facere Chr
stum? Quis vnquam eorum quos hac in
habetis adversario, negavit illis, aut vllis
liis Christi verbis fidem esse adhibendam
Immò cuî vnquam in mentem venit, quic
quam suspicari ejusmodi? Scilicet, ne men
dax ille esset, vererentur, propter cujus no
men sævissimos quosque contemnere pos
sent tyrannorum cruciatus. Faceſſat mora
sa ista, atque omnino iniqua interpretatio
de verborum sententia lis est, non de veri
tate: qua nihil ex rebus omnibus certius
esse, perlibenter fatentur. At (dictis) ad
eò clara, perspicua apertaque sunt verba
vt non cerni, quæ sit sententia, non possit.
Vobis qui intelligitis, aperta perspicuaque
sunt: ei qui alium eorum sensum esse pu-

tat, non perinde sunt aperta: aut si sunt, alio sensu sunt aperta. Itaque omnino illud concedatur oportet: de interpretatione sola verborum litem esse, non de veritate. Itaque qui dicis, qui negant Christi corporis præsentiam in Dominica cœna, hæreticos esse, & salutis expertes; quibus id ex sacris literis doces testimoniis? Ipse Dominus omnibus qui ejus nomen invocaverint, qui Dei filium esse crediderint, qui in illo vno non in legis operibus, aut alia re vlla salutis suæ spem omnem positam habuerint, vitam pollicetur. Hanc fidem atque spem constantissimè profitentur ij quos tu hæreticos facis: quibus verbi Dei testimoniis adductus, salutem eis tuo adimis judicio? Profer vnum verbum ex divinis literis, quo pronunciatum sit, tales æternæ vitæ participes non fore. Ex tuo certè capite pronunciare id non licet: an fortè fieri non posse putas, vt quis Domini nomen invocet, & in illo spem suam omnem positam habeat: etiamsi non intelligat, propterea que non credat ejus corpus re ipsa præsens in cœna distribui? Quid ni? Quòd si contendis fieri non posse, vt quis illa credat, nisi hoc crediderit, perlibenter audierim quopacto id quod dicis evincas. Sin potest absque hac

Dominici corporis præsentiæ confessione ea fides consistere, cui salutem Dominus promittit: ac nihilominus qui eam colunt, non desinis pro alienis à vera Dei Ecclesia habere: vide etiam atque etiam ne quod crimen in alios falso jacere sis solitus, quod mendacem faciant Christum, eodem ipse verè te contamines.

Venio nunc ad eos qui tropum in verbis esse volunt, qui ex eo quòd dicatur præsens in pane Christi corpus esse, atque eodem tempore locis quamplurimis, multa permagna colligunt absurda: sed illud præcipuè, quòd cum tali positione humanitatis Christi sit conjuncta negatio. Quare cum hic locus de Dei filio homine facto, à mortuis excitato, ad ea pertineat Christianæ disciplinæ capita quæ ignorare non liceat: negabunt eos qui ejusmodi asserunt præsentiam, nisi resipuerint, servari posse. Quæ ipsi colligunt absurda ex illius præsentiæ positione, vt ea inde non arbitrentur consequi (sive errent, sive minus) tamen experientia testis est, fieri nulla ratione posse. Demus igitur omnino, consequi inde absurda illa omnia. Quid tum an propterea qui statuunt præsentiam illam, absque Christo erunt? Necesse est, (inquies) pugnat enim cum ven

Christi

Christi humanitate ea conditio quæ illius tribuitur corpori: vt possit eodem tempore pluribus locis esse: vt qui dicit, Christi corpus eodem tempore pluribus locis esse, perinde faciat, ac si diceret, Christi corpus non esse corpus, & si Christus vero corpore præditus non est: non est igitur verè homo, & si non est vere homo, aut non factus est vnquam homo, aut non revixit, quorum vtrunq; creditu necessarium esse, ostendimus, cumque pugnantia credere nemo possit: verum sit autem, istos non credere quod Christus vere homo & factus sit, & revixerit: verum igitur esse non poterit, eos id credere, ac cum non credant id quod est ad salutem cognitu necessarium: consequens est, vt servari non possint. Acriter vrgent isti quidem: sed experiamur tamen, possimus ne ostendere vel cum tam absurdis erroribus salutis spem esse reliquam. Igitur quod dicunt, fieri non posse vt credat aliquis quæ pugnant inter se, id ita demum (vt docuimus) verum est: si intelligat ea pugnare. Fateor enim, nõ posse quenquã simul credere, & quod vero humano corpore sit præditus Christus, & quod non sit. At quæ re vera pugnant inter se, videri tamẽ possunt multis non pugnare. Et si videntur non pugnare: nihil impedit

pedit quominus ea simul credant, quare etiam si verum esset hæc pugnare inter se: neque posse simul consistere, vt aliquod sit verum corpus, & tamen eodem momento pluribus sit locis: possunt tamen videri non pugnare, vt dubium non esset, quin videantur: proinde fieri potest, vt credant homines Dominum vero humano corpore præditum esse: & tamen illud corpus eodem momento pluribus esse locis: Cum credant igitur, & firmissime credant, Christum verum hominem, ac Dei filium, & à Deo à mortuis excitatum esse, & alia omnia quæ sacræ literæ, tanquam necessaria creditu, proponunt: quid est quod eos in suo etiam errore servari posse neges? Apparet igitur, tam eos qui Dominici corporis præsentiam in pane statuunt, quam eos qui eam negant: quanquam in errore versari altervtros, necesse est: vtrosq; tamen (Si alioqui Domini præceptis syncere pateant) in via salutis esse. Quo fit, vt debeant sibi mutuo charitatem, ac veneration̄, tanquam fratribus Dei seruis, & Christi membris. Si convicijs, contumelijs ac maledictis sese mutuo exagitaverint: si odia inter se perrexerint exercere: non evadent severum Dei iudicium. Itaque hortor vtrosque obtestorq; per Christum Iesum

sum: vt simultatibus depositis, temerarijsque iudicijs, charitatis officijs certent inter se: & controuersias amice humaniterq; tractent. Absint maledicta, scommata, contemptus, ita fiet certissime, vt qui errant, ad veritatis tandem agnitionem pertrahantur: Si semel hæc animorum coniunctio coaluerit, non negabit nos Dominus quencunque fauorem ac successum: neque committet vt patiatur, qui vera cum charitate fratres suos ab errore conati fuerint avocare, eorum absque fructu comsumi operam.

Iam quomodo hæc duo dogmata discussimus, Sabellij videlicet errorem, ac controversiam de corporis Christi præsentiam in pane eo qui fidentibus distribuitur, quiuis facile, quæcunque alia in controversiam venerint, dijudicare poterit. De quocunque enim errore sit quæstio, inspiciendum est, vtrum qui sic errat, possit nihilominus ea credere omnia cum quibus salutis conjuncta est promissio. Vt si possit, intelligat errorem in re ad salutem cognitu necessaria non esse. Si non possit, intelligatur esse. Cæterum quemcunque damnari aliquis velit ob errorem quempiam, quàm exploratum habeat cum tali errore contingere salutem non posse, videndum illi est etiam

etiam atque etiam, quid enim? Cum dicat Dominus. *Venite ad me omnes qui laboratis, & onere pressi estis, & ego vos sublevabo:* tanta erit aliquis temeritate, vt accedentem retrahere audeat, atque ei suo ex capite dicere: Heus tu? Frustra accedis qui hoc & illud non credas, quis tu es qui id tibi sumas? Quis tu es, qui alieno seruo sis impedimento? Qua fiducia id tibi sumis, vt diuinam voluntatem tibi non valde perspicuè expressam, divines? Tu scilicet diuinæ bonitati, misericordiæ beneficentiæq; tuo ingenio vllos præfixeris terminos? Ille ipse cuius est vitam largiri, omnes ad se vocat ac tuis nescio quibus acceptionibus qui pollicetur gratiam non limitat: tune limitabis? Quid facis autem, quum hoc facis? Certe quantum in te quidem est, homini vitã eripis: neq; sanè hanc quæ verius mors est, quàm vita, sed sempiternã, & cœlorum regnum & sempiternis addicis cruciatibus, neque vni hanc facis iniuriã, sed fortè multis millibus. Christum totidem mutilas membris discerpis Dei ecclesiam in sectas: deniq; infinitis malis viam sternis. Ac si tanta severitate minatur Dominus ei qui minimo cuivis offendiculo fuerit: quid ijs futurum putes, qui temerarijs suis iudicijs ad sectas faciendas homines adegerint nul-

la

la neceſſaria cauſa? Veh illis. Quod ſi non ſatisfacit neceſſaria religionis capita à non neceſſariis dignoſcendi ratio a nobis tradita: profer ipſe, ſi potes, meliorem, ſed certam, firmam atque conſtantem. Si miraris inter ea quæ recenſuimus cognitu neceſſaria non numerari quoſdam, ſummo quamuis loco habitos religionis apices, evolue diligenter totum vetus & novum Teſtamentum: & perquire, quibus teſtimoniis docere poſſis, apices illos vſque adeo cognitu neceſſarios eſſe, vt ſervari, niſi qui aſſequutus eos fuerit, non poſſit. Expende quam potuerint ex veteris Teſtamenti libris Iſraelitico populo eſſe cogniti: quos tamen eadem qua nos fide ſervatos oportuerit. Quinetiam expende, quæ cognita habere potuerit vel latro ille, quum ei dictum eſt: *Hodie mecum eris in paradiſo:* vel Eunuchus, quum eſt à Philippo baptizatus: vel impudica mulier, cui, cum lachrymis Domini pedes laviſſet, dictum eſt: *Tua te fiducia ſervavit*, vel altera illa ſanguinis profluvio confecta, vel Paralyticus, vel tot alijs, quibus ad ſolam nominis Domini confeſſionem condonata ſunt peccata. Obſervandum eſt etiam, quid ſit quod, cum ea quæ neceſſaria eſſe docuimus, tam ſæpe repetant divinæ literæ, tam ſæpe exigant

exigant vtineceſſaria non ſimiliter exigant quæ quidem tanti faciant. Si humano ingenio conſcripti eſſent libri illi quos pro ſacris (ita vt ſunt) agnoſcimus, bonum alicubi dormitaſſe Homerum doceremus. Sed Dei ſpiritu authore ſunt ſcripti, qui neque memoria lapſus eſſe poteſt, neque dormitaſſe. Non igitur caſu id factum eſt, ſed certo Dei conſilio: qui ſi eodem illa loco eſſe voluiſſet, ſaltem certe alicubi aperte ſemel teſtatam ſuam voluntatem reliquiſſet. Cumq; id non fecerit, quis eſt homo, vt Dei voluntatem divinare poſſit? haſce res non noſtro aut iudicio, aut ingenio metiri oportet: ſed divina ſapientia cœlitus nobis patefacta, quicquid ratio dictet: hæc ſola eſt audienda.

Cavendũ an tẽ ne temere damnetur ſive dogma ſive homo.

Cæterum ſi quis in re erret, quam certam exploratamq; eſſe oporteat, neq; ad ſanitatem revocari ratione vlla poſſit: eum juſtè damnari, & ab reliquo piorum cœtu rejici, nemini dubium eſſe debet. Neq; ſolum ſi & ſeducere alios pergat admonitus ne faciat: ſed etiam ſi ſilentium cuſtodire velit, neq; enim quicquam commune cum Dei eccleſia eſt illi cuius fidei promiſſa æterna vita non ſit. Sin punctum de quo malè quis ſentit, ex eorum numero non eſt quæ omnino ſint cognitu ad ſalutem neceſ-

ceſſaria: iam diſtinctione arbitror opus eſſe. Nam ſi is qui male ſentit, neque ab errore abduci poteſt, etiam ſeducere alios conatur, quanquam ſæpe vt deſiſtat admonitus: quin reijci à cœtu poſſit, debeatq; non video. Nam fratres offendit vehementer non enim ſi res ex præcipuis non eſt, ideo error non pernicioſus non eſt. Quemadmodum enim ex ſcientia vna ſcientia ducitur alia: ita oriuntur ex erroribus errores: quid autem (cum vllo pacto ad Dei gloriam pertineat) non magni eſſe poteſt momenti? Quod ſi alios non ſeducat: dum, quæ neceſſaria ad ſalutem ſunt, tenet, quanquam infirmus, in fratrum tamen adhuc ſit numero, itaq; ſi abſcindant ab eccleſia, vivum adhuc membrum à Chriſti corpore (quantum in ijs eſt) abſcindant quod nefas ſit, neque ſane mandatum extat Dei, fieri vt id debeat. Atq; hactenus de iuſto iniuſtoq; iudicio dictum ſit: nunc vt rite recteq; eo veniatur, quid ſequi, & à quibus cavere oporteat, videndum,

Ad dogmata quidem quod attinet, ſi valde pernitioſus exoriatur error, nihil cauſæ eſt, quamobrem cunctemur, quin primo quoque tempore occurratur: doceaturq; populus (vt ab eo caveat) quale ſit dogma. Sed homo eijciendus non eſt antè,

quam

quam ex Evangelij Præscripto eius lucrifaciendi causa frustra tentata omnia fuerint, atque ad reiectionem si veniendum omnino sit, videndum est vt nihil fiat, ex qua ad Ecclesiam aliquod redire incommodum possit. Atqui obscurum illud non est quo peius in Ecclesiam animatus quis fuerit, eo illi plus expectandum inde negotij videlicet vt eo improbius, eoq; animi contentione insidias ei machinetur: vt clam seducat quoscunq; possit: vt calumnijs invidiam conflet, aliaque moliatur eiusmodi. Quo autem acerbius acceptus quis fuerit, eo peius fuerit animatus. Quare, me quidem authore, ita damnabitur hæreticus: vt exposita simpliciter causa convicium probrumq; omne absit: netq; cum significatione magis doloris, quam iræ vllius, aut odij; vt iudicium quidem gravitatem habere, non acerbitatem vllam videatur. Sed supra, cum de privati hominis officio ageremus, ea dicta sunt quæ non minus ad hunc possint locum accommodari: ostendimusq; nunquam non plus accipi posse incommodi ex verborum acerbitate, quam commodi. Deniq; cavendum est, ne ij iudicium siue doctrinæ, siue hominis sibi arrogent, quorum non sit. Certum est enim, id non privati esse cuiusquam: sed neque

duorum

duorum aut trium: quinimmò ecclesiæ. *Prophetæ duo aut tres loquantur* (inquit Paulus) *cæteri dijudicent.* Atque hoc quidem pacto ecclesia pullulantibus erroribus authoritate sua occurrit. nunc de Magistratu est dicendum. Locus est controversus & perplexus, si quis alius, & in quo plurimum sit momenti. Qui ab receptis dogmatibus abhorrent, siue melius ipsi sentiunt, siue deterius: ijs vehementer graue est, non posse impunè in medium afferre quod sentiunt. Contrà, quorum jam doctrinam & Magistratus & populus comprobavit, qui quo authoritatem sunt adepti, cum sine magna molestia, nonnulloque etiam sæpe existimationis suæ discrimine audire quotidie controversias nequeant: ijs ad eos qui receptæ acquiescere nolunt doctrinæ reprimendos, non potest gladij vsus non maximè videri necessarius & fere vt quidque cuique ex vsu est: ita etiam facillimè rectè id fieri sibi persuadet. Quare cum proprij commodi habita ratio judicare satis rectè non permittat, ab huiusmodi rationibus abducenda est (quoad ejus fieri potest) cogitatio, aut si id factu sit difficile, proximum est, vt saltē cogitatione suū, quisq; contrariam in partem cōmutet statum: ac sic ratione ineat, quid maximè

1 Cor. 14.

Secunda, Magistratus.

cum expedire, tum divinæ legi consentaneum esse videatur. Itaque si tibi commoda futura sit siue libertas, siue licentia: fingete eius esse loco qui receptam probet, conseruatamq; cupiat doctrinam: ac quotidie esse qui tibi negotium faciant homines nulla eruditione, nullo indicio, nullo spiritu, sine pudore, quotidie obstrepere, maximeque molestos esse, de summis religionis capitibus sarctores, piscatores, lanios, coquos, mulierculas, pueros confidentissime argutari, contendere, nihil intactum relinqui, omnia in dubium vocari, simplicibus fucum fieri, offendiculis omnia repleri. Certe hoc in statu si saltem (vt dm cogitatione fueris, atque hæc fieri intelligas: vix profecto videri tibi possit non maximè necessarium, tantã frænari licentiam. Quod si tum ea inspexeris diuinarum literarum loca quæ armare magistratum in religionis corruptores creduntur, forte multo fueris, quam ante in eam partem proclivior, vt ea putes ad rem facere. Qui arbitratur eam quæ vulgo recepta est doctrinam veram & sinceram esse: consultumq; putat, ad eam conservandum morte multare hæreticos: cogitat fieri posse nihilominus, vt paulatim dormitantibus pastoribus corrumpatur doctrina, degeneretque

Controversiæ religionis an gladio ultimendæ, aut accersendus carnifex ad errantes.

que à pristina pietate ecclesia. Quamprimum enim contingit ei pax tranquillitasq; aliqua, solvitur paulatim disciplina, refrigescit pietas, atq; obrepit Dei, eiusq; legis mira quædam oblivio. Quam ingratitudinem cum invltam finere non possit Deus, suum subducit spiritum, ac liberiores seductoribus habenas sinit, cuius artibus ac vafricie fit, vt, tametsi doctrina eadem manere videatur, mutetur tamen paulatim, corrumpaturq; vbi autem invaluit vsus controversias de religione gladio dirimendi, qualiscunq; doctrina sit postea in populo: quisquis ei doctrinæ adversari ausus fuerit, siue iure, siue iniuria, omnino hæreticus habeatur: & quæcunq; aut ex divinis literis testimonia, aut argumenta attulerit, ad ea omnia vnus respondebit carnifex. Atque ita fiet: vt quæ olim iusta severitas fuerat, satana demum longè lateque dominante, in portentosam immanemq; evadat sævitiam: finge igitur, te in ea incidisse tempora quibus ijs qui rectè sentiunt, reprehendere vulgo receptos errores impune non liceat: sed si quid mutire ausi fuerint, gladius, cruces, ignes præsto sint: causæ dicendæ locus sit nullus: succurrat autem eiusmodi tyrannidi à sumptis de veris hæreticis suppliciis originē duxis-

se: profectò malis nullum vnquam in hæreticum animadversum fuisse, quam talem introductam tyrannidem. Cogitandum est etiam, quàm non respondeant persæpè votis eventus hæreticis occidendis. Nam si quis intelligat se haud tuto suam in medium afferre sententiam posse, eam non quandocunque, non vbicunque, non cuicunque, aperiat: sed explorabit ante animos, cuniculos fodiet paulatim, insinuabitque sese, ac si videat parum idoneo se fodere loco, alio sua convertet consilia. Sin animadverterit patere sibi aures, progredietur paulatim vltra, dum totum amici occupet animum, idque faciet modo cum hoc, modo cum illo quosque faciet erroris consortes, eosdem fere faciet studij ac alios atque alios clam corrumpendos, ac sectam propagandam, vt antequam intelligat magistratus vnum seductum fuisse magna nonnunquam seducta sit pars populi: ac penè immedicabile acceptum sit vulnus. Cumque hæc clam fiant, ne ij quidem qui præsunt ecclesiæ sua adhibent ad errores convellendos remedia, verbi videlicet vim: nam vt nonnullos audiant rumores: quid tamen fiat, plane intelligere non possunt, quibus seductores vtantur artibus, quibus sua rationibus persuadeant, nem-

est qui referat. Qui possent enim, neque audent, neque volunt: qui vellent, ignorant: ac plerunque suas tantum referunt suspiciones, aut figmenta, ac si maxime habeant pastores quod eam in rem afferant: cum ijs quibus mederi eos oportebat, quasi tyranni quidam vehementer sint exosi, eorum sine fructu omnis insumitur opera præsertim si & illa accesserint, quæ plerunque solent, verborum acerbitas, & probra. Præterea, cum pastores conservandæ doctrinæ, resistendique hæreticis in gladio positam habeant spem, neque videant ad eam tuendam magna se opus habere eruditione, desidiæ dant sese: atque ita paulatim ignoratio sequitur rerum omnium: vt postea nullas non superstitiones atque errores obtrudere satanas possit nullo negocio. Ac ne illud quidem parui faciendum est, quod cum insectationes, ignominias, afflictionesq; religionis causa perpeti piorum plerunq; sit: hac quasi nota certissima, præsertim si eas animo forti, hilari constantique ferant: & inculpta sit externa vita, simplicibus suam causam vehementer probant: contraq; à quibus talia perpetiuntur, ij vix magnæ iniusticiæ, tyranicęq; sævitiæ effugere opinionem possunt. Quibus rebus fit, vt quotidie magis ac magis

exulcerentur, obfirmenturq; in errore animi, ac fiant prorsus immedicabiles: quorum quidem malorum exempla haud magnoperè opus fuerit ex veteribus exquirere hiſtorijs. Nimis enim multa ſunt ante oculos, quæ ſi quis diligenter conſideret, næ ille quamobrem ad extirpandas hæreſes gladij magnopere vſum deſideret, vix habeat. Denique vt judicium purum ſincerumque ſit, ita te comparas oportet: vt non magis hoc, quam illud velis: ſed illud ſolum, vtramcunque tandem in partem cadat: quod magis & verbo Dei conveniat, & cum eius gloria coniunctum ſit.

Ac illud quidem certum eſt, in ſeductores veteri lege mortis pœnam conſtitutam fuiſſe, quin etiamſi civitas quæpiã ſeducta à legitimo Dei cultu ad idola defeciſſet, eã civitatem iubebat lex deleri, vrbem incendi: neque poſtea reparari vnquam. Sed ſunt qui tantum vſque ad Chriſtũ viguiſſe eam legem putent, neque in Novo fœdere locũ ei eſſe, ex eo capta coniectura quod Iſraeliticus populus Chriſtiani populi eſſet typus: haberetq; etiam promiſſiones rerum ſub ſenſum cadentium, quarum hac in vita eſſet vſus, talia haberent ſacrificia: talia denique omnia: quæ tamen inviſibiles res, ad æter-

Deut. 13.

æternamq; vitam pertinentes significarent. Quod cum ita sit, colligunt, & pœnam illã corporalem æternæ damnationis typum fuisse: ac propterea legem hanc cum cæteris omnibus ad futuram rerum significationem latis Domini adventu cessasse. Quę quidem coniectura adeo mihi non inepta visa est, vt quamobrem reijci posset, non invenirem: nisi ei ratio in lege posita refragaretur. Est enim in lege: vt *omnis Israel audiens timeat, neque posthac quicquam admittat eiusmodi.* Quæ certe ratio perpetuo viget: vt quanquam lex ipsa expiraverit, tam sit tamen ius magistratui similem aliam condendi, quam ei ius est in homicidas, adulteros, alioſque facinorosos homines leges condere. Sed contrarium tamen suadere videntur Domini verba, quo loco zizaniorum proponit similitudinem. Servis enim interrogantibus, *deberentne ire collectum zizania*, respondisse traditur paterfamilias, *ne irent: ne forte colligentes zizania etiam triticum evellerent.* Quem locum cum alij aliter interpretentur: intelligere est, quantum referat, testimonia conquirere: non vt fixam iam in animo tuo constabilias sententiam, sed vt ijs considerate excutiendis veritas palam fiat. Esset autem ad veritatis inventionem via,

Parabola de zizaniis excutitur. Matth. 13.

si reperta expositione quæ tuæ suffragaꝛ
sententiæ videretur, dissentientis sumere
personam: & quid contradici posset di
gentur perscrutare. neque tibi quam pri
mum plauderes. Ita fieret, vt qui disse
tiunt inter se, non perpetuo dissentirent
sed crederent tandem errantes rectè sen
entibus. Atqui de victoria plerunque ma
gis sumus solliciti, quam de veritate; quo
niamque proposiri no i solutio omnin
in huius loci vera expositione posita vide
tur, cavendum est etiam atque etiam, n
nobis vllum studium oculos præstringa
neue parum diligentiæ. temporisue in e
expendendo insu amus. Sane quidem e
interpretatio qua dicunt quidam, Ch istum
non quemlibet rigorem hic tollere, sed to
leranda esse ma a, admonere, quæ sine
pernicie corrigi nequeant: haud videtur
patrisfamilias verbis consentanea: non e
nim dicit, Age, ite sed videte etiam at
que etiam, *ne vna cum zizanijs etiam tri
ticum evellatis*, sed omnia vetat ire. Vult
que tam zizania, quàm triticum cresce
re vsque ad messem. Ex quo aparet, mag
nam verbis vim fieri tali expositione, ne
que tane commodius exponere ij videntur
qui de vniversa ecclesiæ perpurgatione hic
agi volunt, quam jubeat Dominus in no

vissimi

vissimi diei tempus differri: sed non propterea vetari particulares ecclesiarum perpurgationes. Neque sanè prolixè excutiendum videtur, quàm verè dicatur pro patrisfamiliâs seruis angelos accipi: quin potius quid vetitum sit, intentis animis inspiciamus. Hinc enim facilè etiam quibus vetitum sit, palàm esse possit. Ac constat quidem, triticum esse pios, zizania impios: omne autem impiorum genusne, an quoddam solum postea videbimus? Et ager quidem est mundus. Est igitur zizania ex agro colligere, impios occidere, & ex numero hoc in mundo viventium tollere. At vetat id fieri Dominus, vultque eos crescere cum tritico: neque ab eo ante messis tempus separari. Sed (ais) vetat vniversam agri perpurgationem fieri, non particulares singularum ecclesiarum. Quid ergo, si ita diligentes homines sint particularibus illis purgationibus faciendis, vt nulla ecclesia relinquatur non purgata? An non sic vniversa facta purgatio fuerit? Sed negas id posse fieri: at finge, posse: fatearis necesse est, nulla particulari Ecclesia relicta non purgata, vniversam purgationem fore factam. Quod si accideret aut messis tempus, contrà accideret atque Dominus mandasset, quam cum ante mes-

sis

sis tempus fieri noluerit: tam profectò per homines fieri noluit, quàm per angelos. Quòd si magistratus quilibet aggrediatur non quidem vniversam purgationem qui non possit facere, sed eam quam potest: quid aliud hoc fuerit, quàm contra Domini voluntatem atque mandatum facere, quantum potest? Ac certè quantulacunq; purgatio fuerit, vniversæ pars erit: vt qui fecerit quantam potuit, per eum non stetisse dicendum sit, quominus vniversam faceret. Ex quibus quidem efficitur, vt probari expositio hæc non possit. Alii tantùm, ne bello tollantur zizania, interdici volunt: sed cum verba æquè & ad eam accommodari possint zizania evellendi rationèm qua in singulos animadvertendo evellant: & ad eam qua bello evellant, qui de altera tantum sensisse vult patremfamilias, certâ, quamobrem sic interpretetur, ratione non allata, is non interpretari, sed divinare dicendus est. Nisi enim certa ratio aliud suadeat, vt sonant verba, ita sunt accipienda: vt si generalia sint, & generalem esse intelligamus sententiam: si lex non distinguit, nec nos distinguamus. Quonam igitur pacto similitudinem hanc exposuerimus? Non possent (inquis) verba illa, *Sinite vtraq; crescere vsq; ad messem*, sic, vt sonant, intel-

intelligi, vt finendi sint crescere tam impii quàm pii: hactenus non repugno. Video enim quæ sequantur absurda: siquidem tolleretur omnis magistratus authoritas, omnisq; disciplina. At certum est tamen, quoddam hîc poni impiorum genus, qui tametsi videri potuissent de medio tollendi: tamen iis quorum fuisset id facere, ne faciant, interdicitur. Intelligi autem hoc non potest dictum de adulteris, latronibus, aliisue facinorosis hominibus, cùm constet *Magistratus à Deo constitutos esse: ac eius esse ministros, & vltores malefactorum, neq; frustra gladium gestare*: quinimmò ne si triticum quidem, hoc est de electorum numero videatur esse is qui adulterium, homicidiũ, aliudve facinus patraverit (quippe quia insignis secuta sit pœnitentia) ideo ei parcere magistratus debebit, nec sanè quisquam tam amens fuerit, quin facinorum monstra quædam gladio vltore intelligat omnino coerceri oportere. Quod si ad impios omnes accommodari quod in similitudine dicitur, non potest: ad quos quidem pertinet, ii ab aliis omnibus aliqua certè differentia distinguantur oportet. Vnde autem melius ea sumatur differentia, quàm ab ea re qua maximè differunt inter se pii, atq; impii? Ea verò quænam sit? An

Rom. 13. 1. Pet. 2.

non

non religionis doctrina? Cujus potissimum respectu hi quidem pii, illi dicuntur impii. Sed impiorum duplex genus est: nam alii a vera religione & re & nomine alieni sunt, vt idolorum cultores, vt Turcæ: sed maximè athei: alii nomine quidem ac professione Christiani sunt, sed re ipsa non sunt: quippe cum eorum magnis erroribus fœdata corruptaq; sit doctrina quos Hæreticos appellamus. Prius genus rursus duas in partes potest distribui. Quidam enim Christianam religionem professi nunquam sunt, quidam ab illa defecerunt. A religione igitur cum sit sumenda differentia, dicere oportet: aut de vtroq; hîc agi impiorum genere, aut de alterutro: de vtroq; vt intelligamus, non magnopere suadent similitudinis verba: agitur enim de semine quod inimicus inter triticum severit: vt de iis impiis agi appareat, qui inter pios, hoc est veros Christianos, versantur: quique Christianorũ se ornant nomine: quod genus sunt hæretici. Ac vehementer quidem id convenit zizanii naturæ: dicitur enim aliud esse nihil, quàm triticum, aut hordeũ nimia loci vligine corruptum, frequentibusq; pluviis dilutum: vt hæresis significari similiore vlla re non potuerit, perinde ergo, ac si servi Dominum interrogassent,

deberent

deberent necne occidere ac de medio tollere hæreticos. Hanc neq; absurdam, neque incommodam, sed potius necessariam esse hujus loci expositionem, intelliget, opinor, quisquis verba nulli studio, præterquam veritatis addicto, expenderit. Dicitur *inimicus inter bonum semen, suum sevisse*: inter semen (inquam) quod sevisset Dominus. At seminis quidem vocabulum accipitur modò pro ea re ex qua quid nascitur (idque propriè) modò (sed minus propriè) pro re quæ nascitur ex semine. Propriè autem semen quod seuit Dominus, fuit Evangelium, quod docuit: quemadmodum proximè præcedenti similitudine vsurpatur; impropriè autem sunt ii qui crediderunt Evangelio. Sic Diaboli semen propriè sunt falsa dogmata inter Christianos sparsa: impropriè autem, sunt ii qui falsa illa dogmata amplectuntur. Ita autem appellari tam pios Domini semen, quàm impios semen diaboli: vt habeatur respectus ad semen vnde eorum tum pietas, tum impietas originem duxerint, palam est ex eo, quòd post factam sementem dicantur crevisse bonæ pariter ac malæ herbæ: ac serui mirati fuisse, vnde essent zizania: cum non nisi bonum semen fuisset iatum: neq; nisi malo ex semine malæ herbæ nasci potuisse

tuisse viderentur. Quibus ex rebus efficitur, vt zizaniorum nomine intelligi alii non possint, quàm hæretici. Vetus igitur lex (inquies) ejusq; ratio abrogata prorsus per hanc fuerit. Sed quid si nihilominus vigere vtraque simul queat, neque hæc illi quicquam deroget? Mirum (opinor) videatur. Sed quid si possit? Quid tandem causæ reliquum erit, quamobrem hæc admittenda non sit expositio? Age igitur, videamus possit necne cum illa hæc stare, etiamsi hæreticos vetet occidere, In quosnam autem lata est vetus lex? Certe in eos qui à Deo Israelis ad externorum deorum cultum vel abducere alios conati essent, vel seducti ipsi defeciissent. Atqui eos qui tale quid faciant, non hæreticos appellamus, sed desertores, transfugas, & ferè Græco vocabulo, apostatas, Hæreticorum ibi mentio est nulla. At perinde abominatur Deus eum cultum (dices) qui à suis abhorreat mandatis: atque si externos deos colas: Sit ita sanè: sed quid tum? An propterea palam est, quæ lex in apostatas sit lata, eam ad hæreticos trahendam? Hæreticus Apostatæ appellatione aut ratione non continetur, neque sanè vllo alio legis verbo attingitur. Quòd si ad eum trahere legem velis, id fiet non quidem ex propria verbo-

rum

rum vi: ſed (vt Iureconſulti loquuntur) per extenſionem, latamq; interpretationē, Atqui cognoſcendum prius fuerat, omniſne lex ejuſmodi admitteret extenſiones: & ſi non omnis, quænam admitterent: & quamobrem: & vtrum in iſta ea ineſſent propter quæ facienda eſſet extenſio. Certè quod verba non exprimunt: ad id ſi legem accomodes, id fit tantùm conjectura quadam legiſlatoris mentis. At de quo legiſlatore hîc agitur? De eo nempe cujus mentem divinare tam ſit difficilè, quam quod difficillimum: vt conjectura omnis eiuſmodi carere magno dubio non poſſit. At verò cum generalis extet lex, quæ vetet occidere, non dubiæ legis authoritate, ſed maximè certæ ad fundendum ſanguinem veniendum eſſe videatur. Quam quidem difficultatem res haberet omnem: etiamſi inter apoſtatæ cauſam, & hæretici nihil nos videremus differentiæ. Suſpicari enim meritò poſſemus, etiam ſi nos non videremus: multum tamen fortè intereſſe. Neque ad faciendam legis extenſionem in cujuſquã vitam præcipites rueremus. Sed quid ſi non deſint minimè etiam leves quas cernamus, differentiæ? Nam apoſtata non tantùm à vero Dei cultu deficit: ſed etiam verbo Dei fidem omnem abrogat: apud hæreticum

hæreticum ejus salva adhuc est authorit
Vt quibus armis conficias hæreticum, e
resistas, præter lapides, aut ferrum habe
Dei videlicet verbum: quibus apostata
conficias, non habeas. Quapropter volu
fortè Deus hominem à cogitatione des
rendi omnino sui cultus, fideiq; omnis
verbo abrogandæ gravissima pœna consti
tutam absterrere: neq; tamen voluit eide
pœnæ subjacere hæreticum. Accedit quòd
ab apostatis nihil redeat ad ecclesiam fru
ctus: ab hæreticis verò multum. Sed exe
præcipuè, quòd ab iis excitentur pii
Scripturas multò studiosius diligentiusq
pericrutandas, alioqui desidiæ daturi se
atque ignorationem rerum omnium pa
latim incursuri. Sed maximè illud interest,
quòd videri magistratui à religione pro
sus deficere, aut ad defectionem alios solli
citare qui id non faciat, non potest: aut, n
ei videatur, in doctrina errare qui non er
ret: aut gravissimè errare, qui non erre
adeò graviter, facilè contingere posse, tot
controversiæ etiam inter viros doctissimos,
quibus nunquam non exercetur ecclesia,
certissimo sunt argumento. Dico autem,
si errare posse magistratum: non propte
rea quòd verbum Dei non sit apertum, ac
certum, sed sua culpa: quia ad judicandum

neq

neque eam eruditionem, neque eum ſpi-
ritum adferat, qui eſt opus: vt non id ſta-
tim ad verbi Dei pertinere videri debeat
ignominiam. Quotuſquiſq; enim eorum
qui magiſtratum gerunt, etiamſi Evange-
lio dedit nomen, ſatis multam in diuina-
rum literarum lectione ponit operam? quo-
tuſquiſque ſingulari vlla eſt pietate pru-
dentiaque: vt ab eo vel iniquum, vel præ-
ceps timendum hoc in genere non ſit ju-
dicium? Dices: Non quæritur, an magiſtra-
tus omnis in eos quos pro hæreticis habeat,
animadvertendi habeat jus: ſed de verè
pio prudentiq; magiſtratu, deq; veris hæ-
reticis agitur. Audio equidem: Verùm
quis non cum gladium geſtet, pius haberi
velit: ſitque pro hæretico habiturus quiſ-
quis ſibi in religionis doctrina adverſetur?
Itaque illud omnino ſequatur: vt quod
jus pio magiſtratui in veros hæreticos per-
miſſum fuerit, id quilibet in eos, qui ab
ſe diſſenſerint, (quicquid tandem ſenti-
ant) vſurpaturus ſit. Cum igitur docueri-
mus, ne tum quidem legis extenſionem
tutò fieri potuiſſe: ſi nihil intereſſe inter
apoſtatæ cauſam, & hæretici animadvertere
potuiſſemus: quid fiat, cum tam multum
intereſſe appareat? Cõſequens eſt ergo, ma-
nere quidem ſuo in vigore veterem legem,

aut certè renovari ſimilem poſſe: nequetamen permitti hæreticorũ ſupplicia: quia videlicet alia ſit apoſtatæ, alia hæretici cauſa.

Sed quæraat aliquis: anne tum quidem animadvertendi in hæreticum jus ſit: ſi imperato ei ſilentio, non ceſſet quoſcunque poſſit, ſuo inficere veneno? Magni res eſt momenti: periculoſuſq; in vtramvis partem error. Nam ſi ea quidem Dei eſt voluntas, vt magiſtratus in ſeductores hæreticos animadvertant: id vult nimirum, quia Eccleſiæ ſuæ id fieri expediat, & ad ſuam pertineat gloriam: vt ſi negligens in eo fuerit magiſtratus, magnas Deo ſit daturus pœnas: at ſi non vult Deus in eos animadverti, certum eſt etiam ei ſatis magnam conſtare cauſam, quamobrem nolit, vt impunè magiſtratus contra ejus voluntatem facturus non ſit. Ergo diligens danda opera eſt, vt quæ ſit Dei voluntas, non ſuo judicio, aut ingenio magiſtratus divinare velit: ſed vt ex Dei verbo diligenter examinato, atq; excuſſo percipiat. Ac cum conſtet, jam zizaniorum involucro hæreticos ſignificari: niſi quid aliud eſſet additum, quàm quòd vetarenrur occidi hæretici: vera, & ad communem loquendi vſum accommodata interpretandi ratio haud obſcurè poſceret: vt intelligeretur lex (ſic enim

liceat

liceat patrisfamiliâs interdictum appellare) hæreticos occidi vetare, quatenus essent hæretici: sive ob id quòd essent hæretici. Quemadmodum si lex vetet furem occidi, vetare intelligatur eum occidi ob commissum furtum. Quòd si quis præterquàm quòd esset hæreticus, contra magistratus interdictum docere veller, non viderentur eum tueri legis verba: tanquam si quis cum furto homicidium conjungeret, non eum liberaret à supplicio lex quæ furem occidi vetaret. Sed addita est ratio & causa, quamobrem nolit paterfamiliâs evelli zizania: videlicet, ne cum zizaniis evelleretur & triticum, hoc est, ne cum hæreticis occiderentur & qui hæretici non essent, sed Dei filii, Oportet igitur ex hac ratione certam legis venari interpretationem, Erroris autem periculum in eo situm esse putant plerique: quòd qui hodie sit hæreticus, olim, si vixerit, possit resipiscere: eaque de causa interdici ne occidantur, cui quidem sententiæ prudenter admodum occurrere mihi videntur ii qui dicunt, si ejusmodi resipiscentiæ habenda ratio fuisset, tam fuisse habendam in veteri lege in seductores, & divini cultus desertores lata, quàm in hac nova lege. Cumque in illa non fuerit habita, ne in hac quidem

dem habitam fuisse, credendum esse. Accedit, quòd qui hodie sit hæreticus: si sit ex Dei electorum numero, occidi non possit, quin ei patefiat antè quicquid ad salutem cognitu necessarium fuerit: si non sit, resipiscentiæ spes cesset. Vt hæc quidem minimè idonea videatur causa: quamobrem hæretico parcendum sit. Ac nisi resipiscentiæ habita fuit ratio, non est aliud erroris periculum, quàm quòd magistratus aliquando pro hæretico habiturus sit eum qui non sit: sive quia non is malè sentiat, sed magistratus: sive quia error haud sit tanti, vt quis ideo pro hæretico sit habendus. Quòd si huc respexit paterfamilias, id est Dominus, profectò definitè declaravit, magistratus non esse idoneos dogmatum judices: interdixitq; illis talis jurisdictionis vsu omni. Sin aliquis adhuc contendat resipiscentiæ habitam fuisse rationem, is tamen non ob id evicerit istius alterius erroris habitam rationem non fuisse. Lex vetat occidi hæreticos, ne cum hæreticis occidantur qui non sint hæretici. Quacunque igitur ratione fieri possit, vt alius pro alio occidatur, ea ratio ad legem pertinere dicenda est, generaliter atq; indistinctè lex loquitur. Qui igitur id sibi sumet, vt distinguere velit, nisi ei certa, quamobrem id faciat,

faciat, constet ratio: potius divinare, quàm exponere videatur. Id quod carere temeritatis vitio non potest: cum generaliter (inquam) atque indistinctè lex loquatur, nisi certa obstet ratio: generaliter & indistinctè est intelligenda. Qui temerè suo arbitratu distinctionibus excogitandis sibi indulserit, is non interpretari, sed subtili quodam cavillandi genere eludere legis verba velle dicendus erit. Quibus ex rebus efficitur, vt sive resipiscentiæ habita ratio fuit, sive minus: ejus quidem erroris quo magistratus aliquando pro hæretico sit occisurus, qui non sit hæreticus, omnino habita esse videatur: atque ita, vt hæc quidem judiciorum genera ad magistratum non pertineant, neque ad vllos homines, sed ad solum Dei filium qui in *novissimo demum die per Angelos suos separaturus sit â tritico zizania, eaq; in ignem conjecturus.* Quod si magistratus idoneus judex non est ad discernendum inter eum qui sit hæreticus, vt occidere posset: & eum qui non sit, vt parceret: quî poterit idoneus esse ad discernendum inter causam quæ hæreticum faciat, hoc est hæreticum dogma, vt doceri constituta pœna illud veret, & eam quę non sit idonea causa? Quid est enim hæreticum cognoscere, nisi causam quæ hæreti-

cum faciat, cognoscere? Quid errare in cognoscendo hæretico: nisi errare in cognoscendis causis propter quas habendi sint pro hæreticis? sed introspiciamus tamen paulo penitius. Certè enim apparet ex patrisfamilias verbis, quòd interdixerit servis, ne zizania colligerent: id eum non zizaniorum gratia fecisse, verùm frumenti ejus quod per errorem pro zizanio accipi posset. Voluit enim (vt apertè loquamur) verbis hæreticis parci: vt verorum Dei servorum saluti consuleret, negavit piis ac prudentibus magistratibus in veros hæreticos animadvertendi potestatem, ne eorum exemplo impii atque imprudentes in pios abuterentur Dei servos. Cum igitur lex ista piorum Dei servorum gratia sit lata, ne aliquando perverso judicio quasi hæretici mortis pœna multarentur: cavendum est, ne talis admittatur interpretatio: vt cum videatur sibi magistratus legi parere, tamen legislator finem cujus gratia legem tulit, non adipiscatur. Atqui si legem ita interpretetur magistratus, vt hæreticis quidem qui suas hæreses sibi habuerint, neque aliis eas persuadere conati fuerint, parcendum putet: sed mortis pœnam se posse arbitretur constituere, si docere alios voluerint: eritne sic consultum piorum virorum

virorum incolumitati? Non vtiq; ejuſmodi enim magiſtratuum edicta, quotieſcunque veritas hæreſeos nomen conſequuta fuerit, Dei ſervos de medio tollent: nam cui patefacta à Deo veritas fuerit, ei acceptum talentum in terra defodere non licet: hoc eſt, non licet eam ſilentio diſſimulare. Sed vult eam Deus coram hominibus agnoſci: vult patefieri, Non poteſt igitur contingere, vt bonum ac fidelem aliquem Dei ſervum magiſtratus pro hæretico habeat: quin idem, quæcunque ſit pœna conſtituta, quæ hæreſis videtur magiſtratui, conaturus ſit quibuſlibet eam perſuadere. Itaque fiet vt cum talium gratia fuerit lex lata, nullis profutura ſit minus, quã illis. Sequitur ergo vt interpretatio illa legiſlatoris menti conſentanea eſſe nullo modo poſſit: quinimmò ei re pugnet maximè. Neq; verò nullum ob id volo pii magiſtratus in Chriſti regno eſſe officium, multa ſunt alia quæ facere & poſſit, & debeat: vt, punire irreverentes in Deum voces: animadvertere in eos qui deſerere vniverſam Chriſtianam religionem, quique authores eſſe cuiquam, vt eam deſereret, auſi fuerint. Si qui inſtituti fuerint externi cultus, aut erecta ſimulachra, ea tollere, avertere à piorum cervicibus impiorum

vim, atque injurias: publicam tueri tranquillitatem: & si quid aliud est ejusmodi. Cæterùm vt se controversiarum judices constituant eorum, qui se Dei verbi subjiciunt authoritati, ejusq; vtuntur testimoniis: vtq; vi interposita hæc dogmata doceri jubeant, illa vetent, videant etiam atq; etiam quid sibi sumunt, & quantum sibi permittant. Sunt quibus quiescente gladio, protinus de religione omni actum fore videatur: magna verò fiat Domino injuria, si eum dormire suspicemur: neq; sui populi vllam eum curam tangere, vel sine gladio Evangelium eum suum conservare non posse, quasi verbi nulla esset vis: verùm Christianis omnis in ferro posita spes esse videatur. Nam si postquam occupassent omnia satanæ præstigia, ipseq; satanas rerum esset potitus: tamen verbi Dei tanta vis fuit, vt potuerit satanam de fortissimo munitissimoq; suo regno deturbare: itane verò defendendo Christi regno ab hebetatis, confractisq; jam satanæ jaculis nulla vis fuerit, nullum robur? Bono simus animo: non dormit Dominus, sed vigilat. Si in illo nostra posita sit spes omnis, si verbo pugnaverimus: sed ejus afflati spiritu (qui assiduis impetrandus est precibus) diligenter prudenterq, vitatis satanæ dolis iis de

quibus

quibus adhuc diximus: næ, quod ab hæreticis timeamus, nihil fuerit congrediatur caute cum impoſturis veritas ac tandem ſuperior evadat, neceſſe fuerit. Proinde ſi quotidie ſint qui novas moveant quæſtiones, novas ſerant lites, paſtoribus oblatrent, negotium faciant: veniat aliquando illud in mentem cogitare: Quid ſibi vult hic ſatanas? Evangelicam ſcilicet oppugnatum venit veritatem: ſed hoc ne autem ſolum? Quid ſi & hoc quidem agit, & aliud forte quiddam adhuc maius? Vt videlicet novæ (ac tua quidem opera) fundamenta iaciat tyrannidis, quam aliquando in pios Dei ſeruos exerceat: ipſumq; prorſus deleat Evangelium, factus demum rerum Dominus? Age igitur, quid tu hic qui ſtudium honoris Dei iactas? Qui te Evangelicam veritatem tanti facere prætefers? Qui totus eccleſiæ commodis mancipatus vider vis? Quid (inquam) tu hic facies? Ibis ſcilicet, ac tuas cum ſatana coniunges vires? Tuam ei locabis operam? Inſtrumenta, lapides, cæmenta ſuppeditabis? Communis tibi cum ſatanæ mancipijs erit ſudor? Itane vero, vt vnius momenti declines moleſtias, adiutor iaciendis tanti mali fundamentis fueris? Quid ſi id etiã agit, vt à quibus armis ſibi maxime timet: ea tibi è manibus

bus extorqueat, & ad ea provocet quæ nihil formidat: immo verò quæ plane contemnit? Certè autem ferrum atq; id genus terriculamenta ille ne pili quidem facit: nihil est autem quod timeat magis, cuiq; resistere minus possit, quam Dei verbum. At vero, si semel illud obtinuerint pastores, vt quisquis mutire quid ausus fuerit, protinus sit accersendus carnifex, qui solo gladio omnes soluat nodos: quod deinceps magnum sit divinarum literarum studium? certe non magnopere sibi opus esse intelligant. Poterunt enim quicquid somniauerint misero popello obtrudere & suum nihilominus tueri dignitatis locum. Væ nobis, væ nostris posteris: si hoc quo vno & pugnare nobis licet, & vincere semper possumus, abiecerimus telum, actum sit. At enim (inquies) quorundam adeo importuna, adeoq; intolerabilis est cum impudentia, tum rixandi libido, vt necesse sit alijs quam solius verbi armis coerceri. Vis dicam quid istud sit? profecto non aliud, quam si dicat miles quispiam, & vero is miles quim militari virtute antecedere sibi omnes videatur, adeo gnaviter, adeo strenue suum pugnare hostem, vt abjicere sibi hastam necesse sit, eique obtemperare. O egregium militem: quid enim aliud faceret

Certe telum vnum vnicumq; confodiendis hæresibus, Dei verbum.

satanas

ſatanas: quam vt egregie perditos ſummitteret homines, qui Dei ſervos irritarent, & improbiſſime quidem irritarent? Ergone, quia illi ſtrenue ſatanæ rem agunt: nos quod maximè volebat ſatanas, fecerimus? Illud, inquam, maximè agit ſatanas, vt nobis hoc verbi telum extorqueat: noſque alio muniti armorum genere quod ipſe contemptui habeat, in certamen deſcendamus. Ergone quia ille maximo id conatu enititur, qua pertinaciſſime pugnat, quia maximè idoneos ſuo conſilio exequendo ſummittit milites, obtemperandum ei eſt: vt abiectis ijs armis quibus vincere ſolis poſſumus, ea arripiamus quibus ſuccumbere protenus nos oporteat, quæque in noſtrum protinus iugulum convertenda ſint? Quin protinus hoc verbi Dei telum mordicus teneamus: hoc vno pugnemus: hoc vno conemur & ſatanam ipſum, & omnes eius emiſſarios iugulare: demus autem operam, vt & feriendi hoc telo, & ictus repellendi commodiſſimas quaſque diſcamus rationes: qua quidem de re ſatis multis ſupra egiſſe videmur.

Sed cum alienum ſit à magiſtratus officio: vt ſe dogmatum iudicem faciat, vimq; adhibeat: tum vero alienum ſit maxime: ſi alieno arbitratu vim adhibuerit. Veluti ſi,

Non ſit magiſter. Miniſter alienæ libidinis, ſeu furoris.

si, cum certis hominibus religionis curam permiserit: in quoscunque illi suaserint, gladium stringere sit paratus: aut eosdem ipsos etiam ad id armaverit. Quàm autem probatutus sit suum factum regum regi in die illa, impijs quidem summi terroris, at delectis summæ iucunditati plena, hinc perpenditur: si ipse rex, cum esses peregre profecturus, regni, familiæ, rerumq; tuarum omnium curam commisisses alicuius servi fidei: isque in quibus positum esset regium decus, dignitas fortunæq; omnes, ea alijs deligasset servis, qualibuscunq; illis quidem, sed præsertim eiusmodi, vt qua essent sapientia fideq; exploratum non haberet: ipse interim rerum leviſſimarum quarumque curam sibi delegisset: cumq; venissent summa illa in discrimen, ipse nihilominus in suo perseveraſſet instituto, domum vbi rediſſes, atque hæc cognovisses, tibi ne probari illius servi factum posset? Etenim vt salva inveniſſes omnia, non eum propemodum eodem haberes loco: ac si adversa omnia contigissent? Quid verò si indigna, maximeq; indecora aliqua accepta clades fuisset? Quo supplicio dignum eum servum iudicares? At vero Dei ecclesia non ne Dei est regnum, patrimonium, deliciæq; omnes? An non in eius do-

ctrinæ

ctrinæ puritate, atque ad eius præscriptum instituto cultu omnis eius decor, dignitasque est posita? Quid habet autem vniversa regni administratio, quod, si hisce cum rebus conferatur, non leviſſimum sit quiddam, nulliusq; precij? Age igitur, qui agnoscere possis rectè de religione sentire quenquam vt tuum ei tuto committas credasq; gladium, nisi ipse ante, quid sentiendum sit, diceris? Sin autem res tantas eorum commiseris, tum fidei, tum iudicio quos non (quod dicitur) intus & in cute noveris: immo vero si qualibuscunque commiseris: ipseq; alias res egeris: qualem administrationis tuæ rationem redditurus es? Præsertim si te dormitante, tantaſque res nihil curante, & pia doctrina pro impia oppressa fuerit, & impia pro pia stabilita: propterea q; sequuta sit & multorum piorum cædes, & innumerabilis populi perditio? Quem populum tanti fecerit Dei filius, vt pro eo servando suam non dubitaverit vitam impendere? Quam in te futuram judicij severitatem putas. Equidem ita sentio: Quicquid Dei gloriam vllo modo attingat, siue coercenda sit hæreticorum in spargendis perniciosis erroribus licentia, siue quidvis aliud (quantum videlicet aut postulare, aut permittere muneris tui ratio vide-

videatur) id ſine maximo pretermitti crimine non poſſe: veruntamen culpam infinitis maiorem fore partibus, ſi aliena in eo vti malueris ſcientia, quam vt quid fiat ipſemet intelligas, ſumma omnia facere, quod ſi aſſequi non poſſis, multo minus fore periculi, ſi nullam potius interpoſueris neque per te, neque per alios authoritatem tuam. Quo autem illuſtriori moneri exemplo potuiſſent magiſtratus, ne cuiuſquam fiderent iudicio, quam quod ipſe Dei filius per huiuſmodi ignaviam iniquiſſimorum hoſtium ſuorum non tam iudicio, quam libidini permiſſus fuerit? *Accipite* (inquit Pilatus) *eum vos, atq; vt veſtra ſege cautum eſt, ita eum iudicate*. Caue autem ita cogites: Nunc in clariſſima Evangelij verſamur luce: nunc ſanctiſſimi ſunt paſtores: nunc in tuto ſunt omnia. Quid? An etiam ſatanam ſtertere arbitremur? Non enim quicquam moliri? Vt novi alicuius regni fundamenta iaciat? Vt novas erigat tyrannides? Nova pariat monſtra? Notum eſt autem illud: parvus error in principio, fit maximus in fine. Cumq; maximi hæc omnia ſint momenti, quicquid occurrat, magiſtratum equidem hortaret: vt ab eo ardentiſſimis precibus peteret conſilium, qui fallere poſſit nunquam: nihil autem

tem constituetet neque in illam: nisi exploratum haberet se recte facere. Quod si tandem in ea consistat sententia, vt putet se edictis præscribere posse quæ dogmata docenda sint, quæue non sint: saltem cavendum est etiam atque etiam: ne hic quicquam lucretur satanas: dum autem nimis procul ab hæretici sententia magistratus suam ponit, incidit q; in Scyllam, cupiens vitare Charybdim: aut quid ei permittit quod non oportuit: aut verbis loquendive formis vtitur, quæ, cum nihil minus velit, tamen novum aliquod invehant dogma: aut quod ex divinis literis quasi necessaria consequutione colligerit, forte non satis recte, pro sententia, à qua dissentire non liceat, esse velit. Quo minus autem eiusmodi errorē incurrat vllum, exploret quam compertum quidq; habeat ijs rationibus quæ supra sunt à nobis expositæ. Ac præterea optima nobis illa cautio videtur, vt quicquid ponatur tanquam cum divinis literis consentiens, eisdem etiam verbis ac loquendi formis quibus Dei spiritus ijs in literis est vsus, exprimatur. Alioqui fieri vix possit, quin aliquid de suo humanum intrudat ingenium: quod si accidat, propemodum immedicabilis sit error: cavendum est etiam, ne aliud narre-

tur

tur hæreticus tenere, prohibeaturq; docere, quam quod tenet, docetq; ad ea vitanda incommoda quæ supra commemorata a nobis sint.

Illud profecto, quin omni prorsus careat ratione, assequi nunquam potui: quod qui falsum quid, impiumq; docuisse videantur, vt palinodiam canat adigendum putent, proposita (si faciat) impunitate. Quorsum id quæso? Quæ vtilitas fuerit: si declinandi supplicij causa reluctante conscientia, suam hæreticus retractaverit sententiam? Illud vnum prætexi potest: quod qui eodem tenentur errore, ac forte latent, eius exemplo idem facturi cum animis suis videantur: erroremq; abiecturi, quin etiam aliusalij vt idem faciant, authores futuri. Leviſſimè vero impreſſam eam persuasionem esse oporteat, quæ tam facile evelli possit. Quid? nulla ne subeat suspicio, vitandi supplicij causa non ex animo factam retractationem? Non hinc potius ad invidiam accesserit plurimum, si videatur magistratus non corpus tantum occidere, sed etiam in animi machinari perniciem? Itane autem inermes ad debellandos errores simus, vt ponendum nobis sit in mendacio, in fictis præ metu retractationibus præsidium? Sed dicat aliquis: Minimè ve-

ro

rò hoc agimus, vt qualemcunque extorquamus palinodian: sed vt hæreticus errorem non tam ore quam etiam corde agnoscat: Præclarè id quidem: si modo impetrare possis. Verum quid sibi volunt hîc siue minæ, siue blandimenta? Nam hæc quidem ad voluntatem expugnandam valere aliquid possint. Sed cum intellectu res est: ille neque minis, neque blandimentis mutatur. Efficere hæc non possunt, vt quod verum ante videbatur, postea videatur falsum, ne si mutare quidem sententiam vehementer cupiat. Quod si tuis fortè auribus novum mirumque sit: haud multis tecum egero argumentis. Tu censes videlicet hominem, quum vult, nulla noua oblata ratione, quæ ei aliter rem se habere, atque persuasus fuerat, videri faciat, sententiam mutare posse: ego nego. Experire igitur ipse tecum, possis necne in hoc ipso ad minimum tempus abs tua abduci sententia: vt mecum credas non posse hominem, quum vult, sententiam mutare: absque dubio enim intelliges te id facere non posse. Verum cave imaginationem pro persuasione hîc accipias, nam quominus imaginatione fingas quicquid volueris, nihil impedit. Illud etiam quæso expendet, si quid fortè vereare: veluti ne parum bene cadat

quid, ne contingat quod minime velles, protercaque id te vehementer sollicitum habeat, vt ne capere qnidem somnum possis: mutato tibi in eo opinionem, vt bene speres, ac sic sublata ægritudo fuerit. O facile promptumque ad levandam hominis ægritudinum partem maximam in vita, remedium: ô breuem etiam philosophiam: si quicquid timuerit homo eventurum mali, credere possit (si modo velit) non eventurum: quicquid eum male habeat, propterea quod videatur malum (cum persæpe ne insit quidem re vera mali quicquam) persuadere sibi possit, quum vult, non esse malum. Verum experientia horum quicquam fieri negat posse. Quod si non potest, hæreticus ne, si velit quidem errorem, nisi cogat ratio, abijcere: quid estis misero vt mentiatur, Deumq; in eo magis ac magis offendat; molesti? Negari profectò non potest, quin satanæ hoc fuerit inventum, quo suppliciorum metu Dei servos renunciare Christo cogeret. Vt mirer, non id vidisse quosdam alioqui minimè ineptos. Quam præstaret autem, si exploratum sit, alioqui morte plectendum esse quempiam religionis causa, siue recantaret, siue minus, lege agere: neque eum vel vno verbulo ad recantandum invitare, nisi vt lucri fieret.

Quod

Quod tamen ipsum non minis, aut blandimentis, aut vlla spe proposita: sed testimoniorum demonstrationumq; efficacia faciendum esset.

Sed in eo maximè necessaria est magistratus authoritas ne immodestiam, maledicendique libidinem in quoquam, quisquis ille sit, impunitam sinat. Si probrum audire aliquis debeat, audiat vbi respondere liceat, & iudicio defendere. Cæterum tuta sit à cuiusuis tum lingua, tum stylo alterius vita, nomenque. Si controversiæ de religione sint, testimonijs argumentisque certetur vtrinque sed quicquid ad se mutuo lacessendum pertinet, videant etiam atque etiam magistratus, vt ab eo constitutæ pœnæ metu abstineant. Id si fecerint, & vehementer tranquillam reddiderint ecclesiam, & ampliſſimam apud cordatos omnes laudem consequentur. Atque hactenus quidem de ea lententiæ mutatione, quæ in religionis doctrina fieri animadvertitur, dictum sit. Qua in mutatione, qui errores sunt amplexi animaduertunt illi quidem se sententiam mutasse: verum meliorem in partem eam se mutasse arbitrantur: tantum aduersarij deteriorem in partem fuisse factam intelligunt. Nunc quo pacto fiat, vt adulteretur doctrina, no-

bis non animadvertentibus: & qua ratio id ne fiat, cavendum sit, dicemus.

SATANÆ STRATAGEMATVM

LIBER QVARTVS.

QVòd cum depravetur doctrina mutatio tamen fieri videatur nulla, plures sunt causæ: quarum alias ipsa in doctrina intelligas: alias in mutatione quæ fit modo. Nonnullę eos respiciunt qui docent nonnullæ eos qui docentur. In doctrina hæc mihi videntur esse: primum quod sit quasi plurimorum dissimilium granorum accervus quidam vt mutatio per partes easque minutissimas fieri possit. Quemadmodum enim, si ex magno acervo quopiam aliquot quotidie grana auferas alijs eorum loco restitutis: manere acervum idem videatur, cum tamen paulatim mutetur, incipiatq; esse alius ita, cum religionis doctrina ex plurimis constet dissimilimis sententiis, quanquam consentaneis, eodemq; tendentibus: modo hac, modo illa depravata, commutataq; ipsum doctrinæ

(vt ita dicam) corpus, eandem illud quidem retinere videatur ſpeciem: ſed tamen omnino idem non manſerit, partim enim factum fuerit aliud. Immo vero vna ſola ſententia tanti eſſe poſſit, vt ea depravata ac mutata, tametſi haud ita videatur, tamen cum eius ſententiæ depravatione doctrinæ omnis fit coniuncta depravatio. Quia videlicet abſque illa ſententia, reliquæ doctrinæ omnis nullus ſit fructus, nullum precium. Atque eiuſmodi quidem illa eſt ſententia, quod *ſolo Chriſti ſanguine pro nobis fuſo, eiusq; ſacrificio pro ſalute noſtra in cruce oblato, noſtra omnia expiata fuerint crimina.* Quã ſententiam ſi ita commutaueris, vt dicas: crimina noſtra eſſe noſtrorum bonorum operum meritis, aut vllis ſanctorum ſuffragijs, ex Chriſtiana doctrina prorſus Antichriſtianam feceris. Neque vero propterea quod ex multis diſſimilibuſq; ſententijs conſtet doctrina, occultæ mutationi obnoxia eſt, quatenus ſolum ita depravari, commutariq; ſententiæ ipſæ poſſint, ſed etiam quatenus poſſunt aliæ addi, aliæ ſubtrahi. Non dico autem, huiuſmodi depravationem ita fieri occultè poſſe, vt etiam ſacri corrumpantur libri. Id enim ſi fieret, latere dolus non poſſet: verum ita, vt tũ in ſermonibus tum in ſcriptioni-

tionibus falsæ vsurpentur sententiæ pro veris & pro sinceris depravatæ. Quo porro maior acervus fuerit, eo etiam minus promptum sit, si mutatio contingat, eam animadvertere. Quapropter plurimum ad eam occultationem facit doctrinæ amplificatio: atque amplificatur quidem, dum variè tractatur, dum multis ac variis extenditur quæstionibus quæ pullulant aliæ ex alijs, propaganturque in infinitum. Cuius mali causa est nimia hominum curiositas, temeritas, arrogantia & ambitio, quibus morbis dementati quicquid somniamus literis mandare volumus. Immo vero si desit quod scribamus, aliena reteximus, ac de novo conteximus: malumusq; actum agere, quam videri nihil agere. Sed illud ad tegendam depravationem plurimum adiuvat: si, quæ pro sinceris sententijs falsæ reponuntur, cum re sint multo aliæ, in speciem tamen eædem videantur. Quod pluribus potest rationibus accedere. Ac prima quidem est, quum vera quæpiam sententia in divinis literis verbis fuerit comprehensa, quæ plures admittant interpretationes. minime tamen veras omnes: aliaque contraria fuerit quæ verbis illis perperam acceptis sit consentanea: ita enim cum multo aliud dicatur: idem tamen dici videatur,

Causæ mutationis duæ partim in doctrina ipsa partim in mutationis modo quæ paulatim sensimq; fit sine sensu.

videatur, neque mutatio vlla fieri. Huc autem pertinent, si figuratus sit sermo: vt aliud dicatur, aliud dici videatur, accipiatur autem quod dici videtur: atque id quidem fieret, si, cum scriptum sit, *Si oculus tuus offendiculo tibi fuerit, erue eum, & abijcere*, ita dicatur, si homini peccandi occasio sit videndi sensus, eruat sibi oculos, fiatq; omnino cæcus, atque ita peccandi ab se occasionem amoueat. Videntur enim verba illa hanc exprimere sententiam, cum tamen multo sit diuersa: illud enim volunt. Quicquid sit quod in Euangelij via tuos vel retardet, vel impediat progressus: amoue id abs te quamprimum. præstat enim eo carere, quam ab eiusmodi cursu auocatum regni cœlorum iacturam facere, atq; sempiternis addici cruciatibus. Eodem pertinet: si, cum eadem sit sententia quam verba exprimunt: perinde tamen exponantur, atque si aliud vellent. Quod fit de verbis illis: *Ito, ac te ostendito sacerdoti:* ex quibus illa sumpta est sententia, qua jubetur quilibet sacerdoti sua enarrare delicta. Altera est ratio, quum in vera sententia aliquid intelligitur (siue exprimatur, siue minus) ac falsa ita exprimitur, vt ei locus non relinquatur. Estque aut exceptio, aut conditio, aut circumstantia, aut

explanatio quælibet: aut additur aliquid, aut ponitur siue conditio, siue expositio quæ non conuenit. Conditionem aut exceptionem omnino habent Apostoli verba illa: *Ne erretis, neque scortatores, neque idolorum cultores, &c. Regnum Cœlorum adipiscentur*, intelligenda est enim conditio, nisi resipuerint. Quod si quis ita diceret, impudicitiæ crimen nunquam condonatur, verbis quidem illis consentanea poneret, verum sententia esset multo alia. Ita expositione opus habent Salomonis verba illa. *Eadem est hominum & brutorum conditio*, vt hæc moriuntur, ita & illi: perinde vtraque respirant, neque quicquam præstat homo brutis. Estque expositio quam intelligi oportet quad quantum assequi humano iudicio licet, ita sit, non autem omnino. Qua excluſa expositione, si quis Salomonis verba vsurpet, religionem omnem ipsis à fundamentis eversurus sit. Veræ sentiæ illi addunt, qui pronunciant eos vitam æternam consequuturos: qui credent condonata sibi peccata propter Christum, si modo peccata sua singillatim sacerdoti recensuerint, absolutionemque ab eo obtinuerint. Mutat aliquid ex vera sententia, quidicit sanctam esse legem, propterea quod eius cognitio sanctum homi-

hominem efficiat. Non enim ideo ſancta eſt, ſed propterea quòd hominem de ſuis viribus deſperare faciat, & ad Chriſtum vnicam ſalutis ſpem perducat, quodque inſuper quæ placeant Deo, quæue diſpliceant, monſtret: quo eum non noſtris inventis inſtitutiſq;, ſed ad ejus præſcriptum colamus. Alia deniq; ratio eſt, quum ex vera quapiam ſententia perperam falſa elicitur, deinde autem ejus ſententiæ loco vnde fuit ducta, conſecutione vtuntur. Ita cum Romanus pontifex illis ex verbis: *Quicquid in terra ligaveris, & in cœlo ligatum erit, & quicquid in terra ſolveris, ſolutum & in cœlo erit*: hanc coegerit ſententiam, qua ponit ſe poſſe novas leges condere, novaque conſtituere doctrinæ capita (fidei articulos vocant) hominesq; tum ad illas ſervandas, tum ad hæc credenda adigere: conſecutionem eam, tanquam ſententiam divinitùs traditam vſurpat. Sed falſarum conſequutionum quoddam eſt genus mirè occultum, quippe quæ partim ex ſumptionibus ducantur, quæ neque exprimuntur, neque fortè cogitatione comprehenduntur: ſed vt ſi ex maximè certis conſpicuiſque emanarent, ita citra vllam admittuatur controverſiam. Quod accidit de ea quæ modò commemorata eſt conſequutione

quutione. Vt enim efficiatur Petro legis condendi permissam fuisse potestatem, oportet ligandi verbo idem significari, quod leges condendi. Sic enim rectè colligas: ligare est leges condere: Petro ligandi permissa est potestas: igitur & leges condendi. Atque eodem etiam modo colligere liceat: solvere, est leges abrogare: Petro autem tributa est solvendi potestas, igitur & leges abrogandi. Cumq; dictum sit, Quicquid ligaveris: & quicquid solveris: consequens erit vt licuerit Petro quascunque leges tum condere tum abrogare, vel si Decalogum abrogare in animum induxisset. Deinde vt id juris ad Romanum pertinere pontificem efficiatur, illud sumendum erat: Quodcunque jus Petro tributum est, idem Romano pontifici tributum est: cum igitur Petro quascunque leges & condendi & abrogandi jus tributum sit, idem Romano pontifici est tributum. Atqui hæc conclusio collecta est, mentione nulla facta sumptionum illarum, quòd ligare ac solvere, sit leges tum condere tum abrogare, & quòd quicquid juris Petro tributum est, idem ad Romanum pontificem pertineat. Neq; sanè sit cujusvis, quid consequutionibus cogendis prætermittatur, silentioq; tanquam exploratum aliquid involvatur, cum tamen minimè

minimè verum sit, animadvertere. Obscuritate etiam verarum sententiarum contingere, vt si qua fiat mutatio, ea deprehendi facilè non possit: intelligere quivis sua sponte possit. Contingitque Christianæ doctrinæ obscuritas primùm ex eo, quòd quæ spiritus sunt tractet: propterea q; sine spiritu intelligi non possint. Cujus si sit inopia, etiam si magna fiat doctrinæ depravatio, haud tamen agnoscatur. Accedit deinde alia obscuritatis causa: quòd, cum aliis linguis fuerit tradita, aliis in quas magna ex parte parum commodè sit translata, addiscere eam nobis opus sit: ac tametsi ad eas linguas discendum se cótulerit quis, Hebraicam dico, & Græcam, cum tamen ea amplius in vllius populi vsu non vivant sed in solis jaceant literis, ac libris, nunquã eas tam plenè assequatur, quin eum propria multorum vocabulorum, locutionumque vis, multiplexq; vsus lateat: quæ tamen obscuritas tanta non est, quin si aliquid adsit spiritus, ea saltem quæ ad salutem cognitu necessaria sunt, intelligi facilè possint. Ac de causis quæ in doctrina intelliguntur cum dictum sit, de modo quo fit mutatio, dicendum est.

Causæ mutationis illius partim in doctrina ipsa, partim in mutationis modo quæ paulatim, sensimq; sic fit sine sensu.

Quo minus igitur conspicua sit quæ fit mutatio, illam habet modus occultationis causam

cauſam, quòd mutatio paulatim fiat. Etenim ſi, quòd modò dicebamus, ex magno quopiam granorum aceruo aliquot quotidie grana auferrentur, aliaque totidem eorum in locum ſubſtituerentur, atque in acervo confunderentur, quis poſſet commutationem eam agnoſcere? Quis etiam notaverit, quantum quotidie accedat ad proceritatem puero cuipiam? Aut quantum quotidie ſeneſcat homo? At idem omnino in doctrinæ mutatione accidit. Si quidem hic hodie, ſi non aliud, generale aliquod excogitabit nomen, cui res aliquot, quarum communis ſit vel natura, vel ratio ſubjiciat, poſtea idem nomen ad res transferetur admodum diſſimiles: itaq; fiet, vt priorum illarum obſcuretur notio, ratioque: quod fecerunt, qui ſacram ablutionem, ac Domini cœnam, Sacramenta cœcœperunt appellare. Quid enim hîc mali vel ſuſpicari aliquis potuiſſet? Sed poſt aliquod tempus fuerunt, qui, cum quemlibet ſacrum ſanctumve ritum Sacramenti nomine putarent appellari, cœperunt vocabulum illud etiam ad manuum impoſitionẽ, ad matrimonium, pœnitentiam, confirmationem, & extremam vnctionem transferre quo factum eſt: vt cum ablutio ac cœna commune cum rebus admodum diverſis

adeptæ

adeptæ nomen essent, earum obscurata sit ratio. Manſit enim cum generali nomine generalis etiam & communis cum iis rebus notio: quæ propria erat, quemque nunquam non versari ante oculos oportebat, ea in oblivionem venit. Inde etiam factum est, vt, quam constabat obliuionem, ac cœnam à Domino fuisse institutas, tam crederentur vulgo ab eodem instituta fuisse omnia quæ dicerentur sacramenta. Tandem cœptæ sunt ablui etiam campanæ: (quas vocant) quod quid aliud fuit, quam occasionem præbere imperitæ plebi cogitandi, tantundem esse in hominis ablutione, quantum in campanæ intelligerent: atque ita ablutionis peccatorum memoria, quam ablutionem Christi sanguine factam fuisse, ea quæ aqua fit, significat, tolleretur? Illud autem multum adfert ad tegendum dolum, si coloratus adsit prætextus: vt non innovare aliquid, sed accepta instituta infirmiore observatione custodire velle videantur. Quare cum primi Christiani, aut potius qui primis successerunt, de pristino pietatis ardore non parum remisissent (quod ferè fit, cessante afflictionum exercitio) ideoque non iam adeo frequentes in panis fractione essent: fuit fortè qui consultum putaverit, si saltem sacerdos

sæpius

sæpius multis astantibus eum panem ac vinum ipse sumeret, atque ita mortis Domini memoriam celebraret: idem enim propemodum futurum, ac si astantes omnes participassent. In quo sanè innovatio esse nulla videri poterat: quin potius aliud videbatur nihil, quàm ne maximè salutare Domini institutum desuetudine obsoleseceret, prospicere. Quod cum in consuetudinem abiisset, propterea quod id totum in ejus sacrificii commemorationem fieret, quod pro nobis Dominus in cruce obtulisset, nec deesset jam sacerdotis nomen: occasionem id alicui præbuit rei significatæ nomen ad significantem transferendi: vt eam actionem non ipsum sacrificii commemorationem, sed sacrificium appellaret. Postmodùm vt sacrificii nomen res obtinuerit, ita pro sacrificio haberi cœptam, quis miretur? Ita cum quotidie innovatum aliquid sit, quia tamen minima erat quæ quoque tempore fiebat mutatio, neque vnquam speciosissimus aliquis fucus deerat, animadverti non poterat; vt tandem simplicissimum Domini institutum fractionis panis in augustissimum operosissimumque illud Missæ opus mira quadam metamorphosi conversum sit. Idem de rebus aliis omnibus accidisse, quisquis attentius in-

spexerit

ſpexerit, facilè inveniat. In iis qui docent, ſi quid depravent, quominus id appareat, illud præcipuè facit, ſi in magna ſint pietatis, ſanctitatis eruditioniſque opinione, & ſi credantur erga receptam doctrinam optimè affecti. Eiuſmodi autem opinionem quilibet aſſequitur, aut dato ſui egregio aliquo ſpecimine, aut teſtimonio quopiam eorum qui ſint ipſi optima in opinione, aut quaſi hæreditario quodam jure. Bonũ ſui ſpecimen dat, qui acutè copioſeque divinis de rebus diſſerit, multiſq; citandis è ſacris literis teſtimoniis, neq; ineptè, multum in ſtudiis ejuſmodi verſatus videtur: ſed præcipuè, ſi iis oppugnandis dogmatibus à quibus abhorret populus, acrem ſæpe ſe præſtiterit: & ſi quos populus plurimi facit, eos ipſe etiam ſe vehementer ſuſpicere colereque præſeferat. Opinionem autem afferunt probatorum hominum teſtimonia: quòd credantur propter eorum gravitatem prudentiamq; non niſi de iis quæ explorata habuerint, teſtaturi fuiſſe: cum tamen perſæpe multis ſimulationibus, aſſentationibus, aliiſque artibus nimia expugnatur bonorum virorum facilitas, vt ad eos commendandos, quorum pietatem, eruditionemq; parum cognitam habent, adducantur. Sed tamen quomodocunq; ex-

Aliquando in iis qui docent, ob magnam eruditionis & ſanctitatis famam.

cidant

cidant quibuſdam teſtimonia: non aliter tamen fidem adhibet ſimplex vulgus, quam ex tripode editis. Quaſi hæreditario quodam iure opinionem adipiſcuntur quidem ideo, quod eorum in locum ſuccedant quorum admodum probata enim vita tum doctrina fuerit. Veriſimile eſt enim, bonorum in locum non niſi bonos ſuffectos fuiſſe, itaq; tranſfertur probitatis eruditionisque opinio ab vno in alios: non ſecus atque à patribus in filios hæreditates. Verum enimuero quemadmodum qui ab humili tenuiq; fortuna magnis laboribus ac moleſtijs, pariq; induſtria amplas ſibi fortunas pepererunt, filios relinquunt partorum quidem bonorum omnium, ſed non ſuæ induſtriæ ingenijq; hæredes: quippe qui inter opes nati exercendi ingenij neceſſitatem nullam ſint experti: ita qui divina providentia ad perpurgantum ab erroribus eccleſiam nonnunquam excitantur, cum neceſſe ſit eos magis arduiſq; difficultatibus exerceri; neceſſe eſt etiam eos præſtantiſſimis communiri virtutibus, indeq; illuſtres admodum fieri: qui poſtea ſecedunt rebus iam compoſitis, quo tempore ſatanas non vi amplius, ſed dolis, quos illi minimè animadverterunt, bellum gerat, nulla præclara habent prudentiæ pietatiſq; exercitia.

Sed

Sed tametsi virtute multò impares, tamen externa quadam specie majorum suorum vt locum obtinent, ita dignitatem, opinionemque sustinent: quoque longius à primis illis receſſeris, ferè eò etiam minus similes illis succeſſores videris. Cumque eadem, aut etiam major maneat autoritas, minimum autem sit pietatis, prudentiæ, eruditionis, cordatæque diligentiæ: quis non intelligat facillimè fieri posse, vt & depravent per insciti am indies multa: & tamen propter authoritatem nemo animadvertat? Quo autem ejusmodi sufficiantur pedetentim pastores, vt ab iis majorem satanas doctrinæ corruptionem celerioremque sperare possit, maximo illi adjumento est, si cum Ecclesiasticis muneribus ea fuerint conjuncta, propter quæ admodum reddantur optanda: vt si pastores plurimi fiant, iis omnes assurgant, loco cedant: si commode vivant in magna aliqua opum affluentia: si eorum esse videatur omnium censuram agere: eos autem attingere nefas existimetur. Quis enim tali esse in statu non maximè cupiat? Quare si hujusmodi adsint illecebræ, locus aliquis, vbi vacaverit: cave putes fore vt eum optimus quisque obtineat, multò facilius qui ambiendi artibus omnes vin-

cat. Vir bonus ac pius, vel si videatur sibi alioqui honestè ambiturus totus ad Dei gloriam, non ad suam dignitatem aut commoda intentus: ideo tamen non ambiat, quòd in quibus vera insit pietas, cum ii præter cæteros imbecillitatis suæ, quæ nunquam non magna est, sibi sint conscii, de se modestè sentiunt, ac propemodum neminem non sibi præferunt. Quòd si tam bona adhuc sint tempora, vt munera non ad petitores, sed ad delectos deferantur: ne tum quidem meliorum melior semper fuerit conditio. Etenim homines simplices omnis doli, omniumq; malarum artium hostes cùm magis dandam sibi operam putent, vt sint boni, quàm vt videantur, in adipiscenda sanctitatis opinione ab artificiosis hominibus honorum avidis facillimè vincentur. Suas enim labeculas minus studiosè tegent. magis laborabunt, vt deponant sua vitia, quàm ne appareant, nullis artibus hominum aucupantur studia. Qui ad honores animum adjecerit, sua omnia vitia teget studiosissimè: quæ maximè probari ab iis intellexerit qui se promovere possint, ad ea quam studiosissimè componet sese; nihilque simulando, dissimulando atque assentando sibi reliqui faciet, dum se illis probet ad amussim: atque hoc tecto, multoque

toq; majoris tum artificii, tanoperis ambiendi genere non minus vincunt nonnunquam improbi, quàm si aperto illo vti liceret.

Superest vt de iis dicamus causis, quæ cum animadvertere, quòd mutatio in doctrina fiat, non sinant, in iis qui docentur sunt positæ. Sunt autem potissimum duæ: incuria, & ignorantia. Incuria magna ex parte ex eo obrepit, quòd populus suis nimium fidat pastoribus: persuasumq; habeat, eos nullum esse in errorem lapsuros, ac propterea nulla magna animadversione opus esse: quinimmo quod ipsi dederint accipere oportere, neq; curiosius examinare. Accedunt ad id occupationes aliæ quibus homines dant sese. Latissimè enim patet illud, *Vbi thesaurus, ibi cor*: & illud, *Nemo potest duobus Dominis servire.* Quî fiat autem, vt postquam semel fuerit in populo magna divinarum rerum cognitio, ea quasi evanescat: præter eam causam quæ modò dicta est, alias etiam nonnullas alibi enarrabimus. Illam vnam nunc quidem addemus: quòd populus ipse in continua quadam mutatione sit aliis indies decedentibus, aliis subnascentibus atq; succrescentibus. Quo fit etiam, vt cum minima sit quæ cujusque sit ætate mutatio, aut ob-

Aliq. eorum qui docentur incuria sive insciitia.

Mat. 6.

ſervare eum non poſſit : aut ſi inſpiciat, tã-
ti eam non faciat, vt propterea vllam putet
movendam litem : ſed quominus populus
mutationem vllam fieri animadvertat, ma-
ximo & illud eſt impedimento : ſi perſua-
ſum habeant homines de iis quæ religio-
nem attingunt, judicare ſe non poſſe; quaſi
non idem ſignificent in divinis literis, Eſt &
Non, aliaque verba quod in communi lo-
quendi conſuetudine, aut ſine magna tum
linguarum, tum rerum aliarum peritia in-
telligi nihil poſſit: quaſiq; ſpiritus abſque
hiſce adjumentis nulla ſit vis. Quo fit, vt
cum ne ea quidem intelligere ſe putent,
quæ tamen intelligunt quodammodo,
quæ videlicet verbis expreſſa ſunt maxi-
mè perſpicuis : tandem eò ſtupiditatis ve-
niant, vt re vera non intelligant; adeò, vt
quanquam ante oculos ſententiam habe-
ant divinitùs traditam adeò perſpicuam,
vt clarius fieri poſſit nihil : tamen, ſi ii quo-
rum omnia tribuunt authoritati, planè
contrarium aliquid dixerint, fidem illis ad-
hibituri ſint, ac ſe, quod apertiſſimè vident,
non videri opinaturi. Atque hiſce quidem
rationibus accidit, vt cum doctrinæ fiat
deteriorem in partem mutatio, non anim-
advertatur. Quum porrò corrumpendæ
doctrinæ factum initium fuerit, conti-
nuò

nuò neceſſe eſt ex erroribus errores naſci, atque in infinitum propagari: tantamque paulatim ſibi accerſunt homines caliginem Deo juſtiſſimis eos de cauſis obcæcante, tamq; fœdos delabuntur in errores: vt ſi cujus miſertus Deus ei oculos aperiat, vt quibus verſatus ſit in tenebris videat, vix poſſit ſibi ipſe credere, ac ſe tam cæcis involutum aliquando fuiſſe erroribus perſuadere. Quòd ſi ineptis tantum quibuſdam de plebe homunculis acciderei: multò eſſet miraculum mirandum minus. Sed peræquè accidit hominibus maxima eruditione, maximoq; rerum vſu præditis, ſi Scholaſticorum (quos vocant) Doctorum quorundam perlegeris ſcripta, tantum alicubi invenias acuminis, vt mirêre. Quid? Findere eos ſæpe videas tenuiſſimum filum multas in partes, ac pulicis anatomen conficere: mox autem adeò turpiter labi, tamque abſurda ponere: vt ſtupere ſatis nequeas. proinde obtemperandum eſt poetæ conſilio illi:

Principijs obſta: ſero medicina paratur.

Eſt autem duplici opus cautione: videlicet ne fiat in doctrina, quum pura eſt, mutatio, & ſi qua facta fuerit, vt animadvertatur. Quæ fit autē mutatio ejuſmodi, quorū eſt populum docere, ii omnem propemodum

dum culpam sustinent: nam si ejus ipsi sunt authores, at certè ipsis fit dormitantibus. Oportet igitur pastores doctoresque lynceis esse oculis: causasque eas, quibus fit quo minus notentur mutationes, in promptu numeratoq; habere: ac sedulò videre, ne quo impingant, Optima vero cautio puræ doctrinæ conservandæ fuerit, si curiosas omnes, inanesq; vitaverint controversias: si doctrinæ omnis scopum, prætereaq; seriem rerum omnium quæ eòdem tendunt (qua de re dictum à nobis est suprà) nunquam non ante oculos habuerint: si modò res ipsas, verùm etiam verba ac loquendi formas quibus Spiritus sanctus est vsus, amaverint, alias vehementer suspectas habuerint. Non quòd velim eos nihil præter Ebraismos sonare: neq; enim plana perspicuaq; eorum esse posset oratio: sed eas loquutiones vitari velim omnes, quæ præter necessitatem Græca aut Ebraica exprimendi à nimium argutis disputatoribus excogitari solent, easq; sententias quas homines suo ingenio ex divinis colligunt testimoniis. Quod quantum referat, hujusmodi exemplo conjectare liceat. Pontificii nihil interesse putant, sive dicant, ecclesiam errare non posse, sive afferant Domini verba illa, *Ubicunq; erunt duo*

Cautiones ad puritatē doctrinæ cōservandum.

Ipsis scripturæ verbis phrasibusq; anxie inhærendum.

duo aut tres congregati in nomine meo, in medio illorum ſum. Atqui quantum interſit, ex eo palam eſſe poteſt: quòd ſi quis intelligat eccleſiam eſſe Papam, Cardinales, & à Papa vnctos Epiſcopos: audita priore illa ſententia. Quicquid illi decreverint, ratũ firmumq; eſſe oportere, opinetur. Quòd ſi ipſa Domini verba potius animo intueatur: veniatq, in mentem, id genus homines nihil præter ſua commoda, opes, potentiam curare: tantum abeſt, vt idem ſit intellecturus, vt fortè cum eorum actiones, factaque probare nequeat, in ſpem venturus ſit ex iis verbis, ſe cum aliquot bonis viris Deum ex animo amantibus, ſi convenerint, vnaq; divinam opem imploraverint, de eo quod credendum faciendumque ſit, ſalutis adipiſcendæ cauſa, melius conſtituere poſſe, quàm ſi perſtiterint talibus confidere paſtoribus. Atque id quidem vt verba vſurpent potius quæ divinis literis ſunt comprehenſa, quam vlla alia: tum præcipuè faciendum eſt, quum enunciatur quid vt certum exploratumque: aut quaſi fidei vitæve regula: aut ex quo conficiendum aliquid ſit aliud. Nam in expoſitionibus vt majore fortè aliquo opus fuerit licentia, ita minus eſt etiam periculi. Vbi enim ſimul veluti in conſpectu ſunt & Dei

verbum,& expoſitio: ibi latere non poteſt, expoſitionem hominis eſſe verbum,vt eam rejicere niſi idonea videatur,liceat. Quaq; ratione rectè caverit quis,ne fiat mutatio: eadem explorare poſſit, facta necne ſit vlla. Conferre autem debet quiſq; ætatis ſuæ doctrinam non cum alia quàm quæ extra omnem controverſiam abſque vlla fuerit macula: hoc eſt, cum Apoſtolorum doctrina. Quare & ſi ætate noſtra quaſi revixit Evangelium: non tamen ita cogitet quis, explorandum ſibi eſſe, deceſſerit, necne quid de ea puritate quam Evangelium aſſequutum hoc tempore fuerat: quinimmo videndum potius eſt etiam atque etiam, reliquane ſit labes vlla: aut, ſitne parte aliqua ad priſtinam ſuam puritatem priſtinumq; candorem non ſatis plenè reſtitutum: certoq; ſibi perſuadeas, vix te vnquam ſatis ſuperſtitioſe (vt ita dicam) verbum omne quod in divinis non ſit literis rejecturum. Nuſquam enim non vult homo Spiritu ſancto eſſe cautior ſapientiorq;, vix poteſt non de ſuo aliquid immiſcere. Itaque nunquam ſatis poteſt, quicquid ab homine eſt, ſuſpectum eſſe. Ac quoniam quo plures quæque res cuſtodes habet,eò ſervatur melius: monendus crebrò eſt populus, non ad ſolos eccleſiæ paſtores pertine-

pertinere tum divinorum librorum lectionem, tum religionis curam. Sed quisquis se salvum cupit, eum etiam exploratorem esse debere, num quæ inferatur, aut illata labes sit: non secus ac si persuasus esset alios dormitare omnes ac quicquid abducere ab eiusmodi studijs plebem solet, danda est opera vt id omnino amoveatur. Qua de re paulo inferius commodior fuerit dicendi locus.

Quandoquidem autem haud magni sit fructus, si privatus quispiam homo animadverterit erroris aliquid invectum, nisi id aperiat, palamq; faciat: rationem certè esse oportet aliquam, qua commode id fiat. Atque aptior quidem ea fieri possit nulla, quam Corinthijs proponit Apostolus. *Prophetæ* (inquit) *duo aut tres loquantur, & cæteri dijudicent*, quod si alij patefactū quid fuerit assidēti: prior taceat. Potestis enim singillatim prophetare omnes, vt omnes discant, & omnes exhortentur. Si vnus quispiā perpetuo verba faciat in ecclesia, neq; ei quispiam contradicat vnquam: vehemēter mirum fuerit, ni vnus ille inflatur, ni in eam de se persuasionem delabitur, vt ipse sibi vnus esse omnia videatur, solus mentē habere, solus sapere: cæteros esse quasi bruta 1 Cor. 14.

ta animalia quæ à se pendere oporteat, vt
discant tantũ. Quod si quis docere etiam se
posse quid speraverit, piaculum videri de-
Ibid. beat. Sed quid ad hæc Apostolus? *An à
vobis sermo Dei profectus est? An in vos so-
los incidit? Si quis videtur propheta esse aut
spiritualis: agnoscat quæ scribo vobis, quod
Domini sint præcepta. Cæterum si quis igno-
rat, ignoret. Proinde fratres ad id enitamini,
vt prophetetis, & loqui linguis ne vetue-
ritis, omnia decenter & ordine fiant.* Hanc
consuetudinem huiusque Dominici præ-
cepti vsum non restitui in ecclesijs, mag-
nopere dolendum est. Sed dicat aliquis.
Tanta est hoc seculo temeritas, tanta auda-
cia, tanta impudentia, vt, si liberum sit cui-
q; in ecclesia verba facere, nullus conten-
tionum rixarumq; futurus sit finis. Quid
ita? An aliud quid forte nunc est homo, at-
que olim fuit? Etiam, inquis. Degeneravit
enim indies humanum genus adeo, vt iam
ad summum ventum esse videatur. Itane
vero? At vt ita sit: qui populi es institutor,
an non & ipse ex eodem es luto? Non tu
eodem es natus seculo? Quinimmo cum eo
imprimis pertineat hoc institutum, vt pa-
stores intra modestiæ contineantur cancel-
los: vt intelligant non se divini sermonis
authores esse, non se solos esse spiritum a-
deptos

deptos: quo magis degenerauit humanum genus, eo neceſſariumeſt magis, quod enim maior hodie eſt temeritas, arrogantia, ſuperbia, id tam ad eos pertinet qui præſunt, quam ad reliquum populum. An tu propheta es? (Teramus enim hoc verbum) an eſt in te quid ſpiritus? Si non eſt. adeo non te ſolum decet in eccleſia verba facere: vt propemodum ſolus dignus ſis qui taceas. Quod ſi es propheta, ſi eſt in te ſpiritus attende quid tibi dicat Apoſtolus: *Agnoſce* inquit, *quæ ſcribo præcepta eſſe domini.* Age igitur, ab vna parte eſt Domini iudicium volentis prophetiam (& hoc enim verbo vtendum nobis eſt) commvnem eſſe omnium: atq; non in perniciem eccleſiæ, verum in ſalutem: ex altera tuum eſt verentis, ne id contentiones confuſionemque gignat vtrius igitur iudicio ſtandum magis fuerit? Si tuo putes: vide quid tibi ſumas, ac quem locum tuæ relinquas modeſtiæ. Scilicet non intelligebat Dominus, quale animal eſſet homo: tua videlicet opus habebat ſapientia, qui moneres periculi: aut non ſuccurrebat fortè præter modum corruptum iri humanum genus, vt libertas eiuſmodi futura vtilis non eſſet. At reſpondet tibi Paulus, *non eſſe contentionis authorem Deum, ſed pacis:* qui cum optimè *Ibid.*

mè intelligat; quid ſerere contentiones poſſit, quid pacem parere, neque tamen contentiones amet; aut velit, ſed pacem: hanc prophetandi libertatem in eccleſia velit eſſe. Quid tu contra afferes? Quid tu ipſi obijces Deo? Illum ne accuſaueris imprudentiæ? lingua quidem nemo tam nefarius fuerit, qui auſit. Verum tuum ſi cor exploraveris diligentius, procul dubio eiuſmodi ſenſum aliquem, neſcio quomodo ipſo cum Deo litigare paratum deprehenderis: qui audiendus non eſt, ſed acriter reprimendus, ac ſpiritui omnino ſubijciendus. Abſurdum illud quidē videatur, poſtquam fortè eruditiſſimus quiſpiam verba fecerit, contempto cuipiam eſſe contradicendi locum. An ne autem tale quid aggrediatur ille, ſiue temeritate maxima? ſi humano rem iudicio metiri debeam, negare equidem non poſſum? Verū ſi ſerio perſuaſi ſumus, divinarum rerum ſcientiam non vigiliis noſtris, non ſtudijs, nō ingenijs acceptam fieri debere, ſed Deo, eiuſque ſpiritui: atq; is momento donare ea poteſt vel ineptiſſimum quenq;: neq; ſane maiore labore aut difficultate quam eum qui Neſtoris annos in ſtudijs contriuerit: quid eſt quod hunc, ſi contradicturus aſſurgat, temere putem facere? An non potuit ei quid

ſpi-

ſpiritus aperire, quod te celaverit? Ac ſi aperuit, & in eum finẽ aperuit vt contradicat, vt per eum res illa eccleſiæ palàm fiat: an ego temere eum dixerim facere qui Spiritui ſancto pareat? Quod ſi tibi aliter videtur, næ haud perſuaſus es huius ſcientiæ authorem doctoremq; eſſe ſpiritum: verum eam laudem ſtudijs, vigilijs ingenioq; deberi omnem putas. Ac ſi ita cenſes, tibi iterum dico: dignũ te eſſe non qui ſolus verba facias, ſed qui ſolus taceas potius. Ac quo magis intelligas, dicendi locum eſſe oportere, vel indoctiſſimo cuiq; vult Deus ſuorũ donorum ſe agnoſci authorem: non vult ſuam laudem tribui noſtris aut ſtudijs, aut ingenijs, ſed ſibi. At ſi is qui omnẽ vitam in ſtudijs conſumpſerit, ſapienter loquitur non id Deo tribuitur, ſed ſtudijs: verbo quidem forte, ſed vehementer tamen repugnante noſtro iudicio: hoc inquam pati non vult Deus. Sin ex indocti cuiuſpiam ore ſapiens verbum audieris, velis nolis, Deum authorem agnoſcas neceſſe eſt. Sic cum Iſraeli Gedeone duce, in Madianitas tributurus victoriam eſſet Deus, coegiſſetque Gedeon xxxij hominum milia, ne gloriaretur Iſrael, ſe ſua virtute victoriam reportaſſe, nõ Dei favore (quod videri potuiſſet, ſi tam numeroſo pugnam commiſiſſet exercitu) non ſu- Iud. 7.

pra

pra trecentos esse voluit: vt appareret, victoriæ authorẽ fuisse, non pugnantiũ numerum, vel virtutem. Est autẽ cum Dei gloria coniuncta maxima ecclesiæ vtilitas. Nam si videat populus modo hunc, modo illum prophetiæ donatum spiritu, præter omnem expectationem, erigentur multi talibus exemplis in spem eiusdem doni, si petierint, obtinendi: accendentur ad diuinarum literarum lectionem multi: discent, proficientq; multi, atque ita fiet: vt cum verbi ministri opus electione fuerit: non necesse habeat ecclesia peregrinos, ac sibi incognitos accersere, sed habeat ex suis quorum nota sit vita, & spectati mores quos elegat. Cumq; magnus esset eorum numerus qui ad prophetandum idonei redderentur, non necesse esset ijs vti pastoribus, qui iam inde à pueritia eiusmodi munera sibi tanquam studiorum suorum mercedem proponunt: neque secus ad diuinarum rerum studia se conferunt, quam ad aliam artem quamlibet ex qua sibi victum quærerent, feciſſent: vt vix perpaucos eorum alios sperare possis evasuros pastores, quam mercenarios, fuisse autem hunc communis prophetiæ morem in veteri Iudæorum ecclesia, ex eo conjicere licet, quod literis proditum sit, *Dominum Na-*

Luc. 4.

zaret

zarea die qui ſabbatum dicitur, pro more in Synagogam cum veniſſet, librum accepiſſe, & Eſaiæ locum expoſuiſſe: & *quod duodecem* annos natus Hieroſolumis in templo inter doctores ſederet, diſputaretque. Non enim ratione vllius ordinarij muneris id facere poterat, cum neq; id ætas ferret, neque quis eſſet, doctoribus illis conſtaret. Quinimmo oportet in eo Dominum poteſtate cuique permiſſa vſum fuiſſe. In Chriſtianorum quidem eccleſijs duravit ſaltem ad tempora vſque Conſtantini. Sic enim ea de re ſcriptum reliquit Euſebius: *Si quis Dei afflatus gratia ad populum orationem haberet, magno omnes ſilentio defixis in eum oculis, vt ſi cœlitus nunciaturus aliquid eſſet, ita eum auſcultabant.* Tanta erat auditorum reverentia, tantuſq; in ſacerdotibus cernebatur ordo, inde alius. neq; ſolum duo, aut tres, ſicut Apoſtolus dixit, ſed quibuſcunq; daretur quod dicerent. Vt magis contingeret in eis illud quod Moyſes optaſſet. *Quis det vt populus omnis prophetet?* Nullus enim livor erat: nemo invidia æſtuabat, dona Dei diſpenſabantur, vnuſquiſq; pro vt ſcriptum eſt, ad eccleſiæ confirmationem vt abundaret, dabat operam: fiebantque hæc omnia cum charitate ita, vt certatim ſe honore afficerent mutuo, & aliter alterum

Lib. 9. Eccl. Hiſt.

terum ſibi preferret. Sed vtilis eſſe poſſit eccleſiæ communis hæc prophetia: attendendum diligenter eſt, quid nos moneat Apoſtolus, nam certum illud eſt, hominis tantum eſſe ſuperbiam, vt quicquid ſemel exciderit, omnino ratam eſſe velit: neque pati poſſit id a quoquam infringi. Ergo ſi eius eſſe poſſit iudicare, qui prior dixerit: mirum fuerit, ſi ſemel in vita contingat videri qui contradicenti cedat, quid porro hic Paulus? *Prophetæ duo aut tres loquantur* (inquit) *cæteri iudicent*. Non vult ergo eoſdem eſſe partes ac iudices. Additq; paulo poſt: *Et ſpiritus prophetarum prophetis ſubiectus eſt, non enim diſſentionis eſt Deus, ſed pacis*. Quare vbi quiſque ſuam dixerit ſententiam, eum aliorum acquieſcere oportet iudicio, neque pertinaciter contendere, hoc ni fiat: certum eſt contentionum finem fore nullum. Sed quid ſi aſſidentium iudicio acquieſcere quis nolit? Equidem dixerim admonitum grauiter, ne turbet eccleſiam, neuè contra Apoſtoli, vel potius Domini præceptum faciat, iubentis prophetarum ſpiritus prophetis ſubiectos eſſe: ejiciendum è cœtu, vel ſi principem in eccleſia locum obtineret. Monendus etiam ſæpe eſt populus, non fieri cuiq; ab apoſtolo dicendi poteſtatem in eccleſia: vt

1 Cor. 14.

Sed abſit contendendi libido verecunde modeſteq; agere oportet

vt tanquam in foro liceat quicquid in buccam venerit, sed quum ei cui patefactum quid fuerit, loquendi potestatem facit, abesse omnem vult temeritatem impudentiamque. Qui Dei ecclesiam veritus non fuerit: is Dei spiritum, qui ei præsidet, sciat se spernere, neque impune laturum. Antequam in medium adferat quid, cogitet quid, cogitet etiam atque etiam cum animo suo, quam certam eius habeat patefactionem: ac quicquid tandem sit: meminerit verecundię ac modestię, sine quibus certè fieri nihil potest. Sed hic videndū est intentis animis, & quatenus, acquiescere quēque sedentiū oporteat iudicio, & quis merito haberi ecclesiæ turbator possit. Equidē catenus cedendum puto, vt postquam quæ habebā in sententiam meam attulero, si adhuc sedentibus minus mea probetur sententia, tueri eam desinam, cessemq; ecclesię ea de re molestus esse, vt autem etiam fatear me errasse, vllamq; culpam deprecer cum errasse me nondum intelligam, cogi non debeo, cum si paream, reluctante conscientia id facturus sim, ideoq; in Deum delicturus. Ecclesiæ ergo turbator is fuerit, qui statre aliorum iudicio quatenus dictum est, recusat, pergitq; molestus esse: sed maximè is qui exigere ab alio quod non debet, velit:

videlicet vt recantet non persuasus. Sed plerunque turbatores habentur ij qui suo calculo probare quicquid quomodo pastoribus exciderit, recusant. Rursus quæri hic haud absurde possit, vtrum postea quam semel aut iterum quapiam de re actum est, si quis denuo cognito iam ecclesiæ iudicio revocare eandem rem in controversiam velit, audiēdus sit: an potius silere, ac rem pro judicata haberet iubendus. sed de hoc alius commodior fuerit differendi locus. Quod superest igitur, assiduis precibus cōtendendum a Deo est nobis, vt det hac tam salutari libertate vti, & ex ea fructum consequi quam amplissimum. Atque id vt accidat, suo spirito nostros vt domet frangatque spiritus ac mansuetos reddat: neque patiatur, quod ipse ad ecclesiam suam confirmandam stabiliendamque instituerit, nostra pervicacia ingeniorumque perversitate in eius malum perniciemque converti. Sæpe autem illud factum est, vt si gravius aliquid occurreret judicium, non vna particularis quæpiam ecclesia sola iudicaret, sed aut provinciæ, aut vniversi etiam Christiani orbis consilium convocaretur. Quod an fieri debeat, & quæ conciliorum esse debeat authoritas, quærere aliquis possit. Quod retinenda consuetudo

tudo sit convocandorum conciliorum, mihi videatur satis aperte Apostolorum docere exemplum. Si enim veris tanto spiritu donatis expediebat conferre inter se de religionis controversiis: multo magis id fieri debere videtur, vbi non tantum est spiritus: neque vero parvi facienda est Domini promissio, qui receperit, vbicunque convenerint duo, aut tres eius nomine, se interfuturum, sed de authoritate difficilior est quæstio. Ac cum mihi nunc non cum Pontificijs res sit, sed cum ijs qui Evangelicam restitutam velint veritatem: non esse vlli concilio ius aut nouas leges condendi, aut novos cultus instituendi demonstrare multis verbis, necesse non est. Sed quid de religionis controversiis quæ super sanctarum Scripturarum interpretatione oriuntur, dicemus? An de illis saltem ius sit concilio, quid tenendum sit statuendi? ac nisi hoc saltem facere possit: an vllus alius reliquis sit conciliorum vsus? Et quicquam ne interfit inter Apostolorum, & successorum concilia? Si quam certum est Dominum staturum perpetuò suis promissis, tam etiam certum esset, qui conveniunt, semper ad Dei gloriam suas conferre cogitationes, eorum veri cognoscendi spem in solis Domini promissis, eiusque spi-

ſpiritu poſitam habere: quin conciliorum iudicia omnia firma rataq; habenda eſſent, nulla cauſa eſſet. Verum cum hæc animorum cordiumq; ſint arcana: ea cognoſcere ſolius eſt Dei. Cumq; hæc lateant quæ Domini promiſſioni ſunt adiuncta, nihil habet hic conſcientia cui inniratur certi. Doce me conueniſſe ſiue epiſcopos, ſiue quoſvis alios Chriſti nomine: libenter acquieuero, ſed vt id fecerint, quo pacto id docueris? Quia ita illi teſtentur? Quaſi vero non & impij ſimulatores idem de ſe teſtaturi ſint. Certè autem nullo modo veriſimile eſt, Deum nobis talem impoſuiſſe legem: vt aliquando ſiue parere ei velemus, ſiue nollemus, omnino culpæ nos ſubiectura eſſet. Eiuſmodi eſſet autem nobis lex impoſita: ſi cum obtemperare nos concilio oporteret, aut concilium errare poſſet, aut ſi erraret, nolq; pareremus, habitura apud Deum excuſationem non eſſet noſtra obedientia. Atqui errare poſſe concilia, non dubitamus: quinimmo ſæpiſſimè erraſſe, nihil eſt certius. Nos autem ſi impio cuipiam concilij iudicio parueri mus, excuſatum iri nullo verbi Dei teſtimonio certi ſumus: immo vero graviter monemur, ne vel cœleſti angelo, ſi docere quid voluerit, præterquam quod ab Apoſtolis ſit traditũ, fidem

fidem habeamus. Divina enim ſcripta propoſita nobis ſunt, ex quibus Dei voluntatem cognoſcamus: quæ vt rectè intelligamus, docemur ſapientiam ſpiritumque à Deo petere concilijs vt acquieſcamus nullum eſt, quod ſciam, verbum. Quod ſi neque excuſationem habitura eſt noſtra erga concilium, ſi perperam quid decreverit, obedientia: neque certum eſt, concilia nunquam errare: neque dicendum eſt, Deum nos tali legi ſubiecisſe, cui aliquando neque parere, neque non parere abſque culpa poſſemus: ſequitur vt conciliorum iudicijs acquieſcere nemo ſit cogendus. Cumque idem ſit, ſiue dicas, ius concilium habere de religionis controverſiis iudicandi: ſiue dicas, oportere quemlibet, quicquid concilium decreverit, ei obtemperare; nos autem docuerimus, nulla lege quenquam parere juberi, conſequens eſt, vt conciliũ tale ius non habeat. Quid porro de eo dicamus qui ad docendi munus ſit vocatus? Num ei omnino obſequendũ eſſe concilio vt non aliter doceat, quam quemadmodum à concilio ſit ſtatutum? Abſurdũ quidem fuerit, quenquam quod credere ipſo tutò nequeat, eũ id docere alios oportere. An verò ſi impium in ducendo concilij iudicium ſequutus fuerit, magis excuſa-

bitur, quam si ei fidem adhibendo ipse sit sequturus? Immo vero multo minus eum enim qui quid docuerit, præterquam quod ab Apostolis est traditum, execrabilem vult Paulus esse, aut is ne magis quam qui tantum credit concilio, nec docet, tali teneatur laqueo. vt siue obsequatur, siue minus, in culpa sit futurus? An silentio potius se dederit? *Væ mihi* (inquit Paulus) *nisi Euangelium docuero*, & Petrus: *Magis oportet obedire Deo quam hominibus.* Patet igitur concilium ius non habere de controversijs ita iudicandi, vt eius decretis parere oporteat. Cumque concilia conuocanda illa quidem sint, sed non hunc in finem: necesse est, finem alium esse aliquem, cuius gratia conuocentur. Quod si coierint concilia, vt propositis controversijs quæ turbent ecclesiam, & facta cuique libera dicendi potestate, quibus placuerit Domino aliquid quod ad rem faciat, patefaciere, ij verba faciunt, dicantque quod sentiunt: alij deinde iudicent: non vt collectis sententijs maior numerus legem faciat, quæ cuiquam assentiendi necessitatem imponat (sic enim plerumq; maior pars meliorem vinceret) sed vt quisque expenderet, quod dictum esset, vt si idoneis diuinarum literarum testimonijs comprobati videret

videret: id &amplecteretur ipſe, & alijs perſuadere conaretur non concilij authoritate, ſed ijs verbi Dei teſtimonijs quæ didiciſſet in concilio. Certè hunc ſcopum ſi propoſitum ſibi haberent qui conveniunt, etiamſi inter ducentos aut trecentos hypocritas tres tantum aut quatuor eſſent verè pij, quibus cordi eſſet Dei gloria, quique Domini promiſſis fiderent, & peterent ſibi veritatem patefieri, illi tam pauci non fruſtra convenirent, non faceret profecto tanta illa hypocritarum multitudo Domini promiſſa irrita: quod vni patefactum fuiſſet: id omnes quicunque eſſent dociles, amplecterentur, atque ita fruſtra victoriæ ſpem collocaret ſatanas in imperitorum, ſuorumque ſimulatorum numero, aut in externa perſonarum dignitate. Non tantopere laboraretur in redimendis ſuffragijs, eorumq; implendo qui vincere poſſet numero: ſed magis vt ea invenirentur veritatis fundamenta, quibus videret ſe tuto quiſque poſſe initi. Videremus profecto non raro, etiam per contemptiſſimum quenq;, Deum magnas diſijcere errorum nebulas. At quandiu numero, atque externæ dignitatis ſplendori ptimæ potioreſq; tribuentur partes, quandiu maioris partis conſenſus quaſi legis loco fuerit,

rit, nihil certius est, quàm fore, vt plerunque vincat satanas. Quo pacto igitur poterit (inquies) aliquis cuiuspiam impij dogmatis ergo piorum priuari communione? An maior fuerit particularis cuiuspiam ecclesiæ, quam vniversæ authoritas, vt illa damnare tum dogmatum hominem possit, hæc non possit? Respondeo: Ecclesia quæpiam, quum aliquem damnat, nisi id iustè facit, à se quidē eum separat eatenus, vt non agnoscat pro suo: sed nō separat à Christo: neq; propterea quod sibi fidem non adhibeat, vlli eum apud Deum culpæ subijcit: quam iustè quidem reijciat, ipsa viderit. Cęterum quum iustè reijcit, non ideo iustè reijcit, quia sua ille dogmata non amplectatur, aut suis iudicijs nō acquiescat: sed quia doctrinam divinitus traditam respuat, & eam quidem ad salutem cognitu necessariam. Quum etiam ecclesia quæpiam hoc probat dogma, illud improbat, non credendi legē cuiquam imponit, quam Deus omnino ratam habeat, sed tantum suam declarat fidem: vt qui non idem sentit, saltem in præcipuis doctrinæ capitibus, is ad eum cœtum intelligat se non pertinere, necesse est enim, aliquam esse politiam, vt non cogatur cœtus habere communia cum eo sœtorum iura, quem cum Dei ecclę-

ecclesia nihil commune habere persuasum habeat. Atque ex his quidem quid interſit inter Apoſtolorum,& eorum qui ſe illorum ſucceſſores faciunt, quicunque ii tandem ſint,concilia ,& intelligi facilè, & explicari vno verbo poteſt. Quandoquidem conſtabat, Apoſtolos ab ipſo Domino ad Apoſtolos,ab ipſo Domino ad apoſtolicum munus nominatim delectos fuiſſe, conſtabat magna ſpiritus vi donatos, qui ſpiritus eos in omnem ducturus veritatem eſſet: de vllis autem ſucceſſoribus nullum tale extat teſtimonium: ſed tantum qui , & quales ſint ex eorum tum dictis,tum factis in quibus fucus eſſe poteſt, capienda conjectura eſt: in Apoſtolorum conciliis, ſpectandum erat, non tam quid judicatum eſſet, quàm per quos id judicatum fuiſſet: vt non neceſſe haberent quamobrem quid decernerent,multis verbis rationem reddere.Contra,in ſucceſſorum conciliis non ita multum refert , qui ſint qui quid decreverint: ſed illud multò magis eſt videndum, quid, & quale ſit id quod decreverint, quæ teſtimonia ex divinis afferantur literis,quam apertè,quàm perſpicuè ea teſtimonia id doceant quod aſſeritur. Ita quod Lutherus docuit, ſolo nos Chriſti beneficio ſervatum iri, id nunc perſua-

ſum

sum habemus: neque tamen Lutherum hi: intuemur, sed quæ citat è divinis literis testimonia, quæ ipse etiam interior expositor spiritus testatur animis nostris id velle. Alioqui sint valde multi, sint pii, sint eruditi, sint sancti, immò verò sint etiam cœlestes angeli: nisi id quod asserunt verbi Dei testimoniis comprobatum intellexeris: non est quòd tibi concilii splendor oculos præstringat. Eam tamen concilio authoritatem tribui æquum est (nisi palàm sit veritatis hostium fuisse concilium) vt non temerè ejus rejiciatur sententia: sed eam expendat quisque diligenter, implorata ad rectè judicandum divina ope. Hinc etiam conjicere licet: quibusnam esse aditus debeat in concilium, quibus in eo esse locus. Nam cum non ad fidei leges vllas condendum conveniant, sed magis ad petendum à Deo spiritum per quem in veritatis viam perducantur, atq; vt vno verbo dicam, ad discendum: non necesse fuerit aut Episcopum, aut Archiepiscopum, aut Romanum Pontificem esse, sed neque prælato vllo eruditionis nomine, immò verò in quocunque aliquid esse videatur pietatis, atq; spiritus: quamobrem excludendus sit, nulla causa erit. Ita videre est in Apostolici concilii decreto post Apostolos: ac seniores

res totam nominari ecclesiam. Cum enim non sit Sp. sanctus vlli externæ alligatus dignitati, aut certò personarum generi: quis novit per quem potissimùm sit Deus veritatem patefacturus? Cumq; non vilius suffragiorum spectandus sit numerus, sed tantum quid dicatur: tametsi ineptus fortè aliquis, aut simulata vir pietate admissus fuerit, obesse non multum poterit: siquidem qualem eum sua expresserit oratio, talis habeatur. Ac de doctrina quidem quibusnam depravetur rationibus, & quibus cautionibus ad eam, quum pura ac sincera est, conservandam vtendum sit, dictum est: deinceps vt morum solvatur disciplina, vtque quo minus id fiat, sit cavendum, sequitur vt dicamus.

SATANÆ STRATAGEMATVM

LIBER QVINTVS.

CONTRA legem qui committunt, partim intelligunt illi quidem se delinquere: sed aut depravatæ naturæ quodam rapti impetu, quodammodo inviti delinquunt: aut ruptis timoris habenis omnibus

omnibus, legem parvi faciunt: partim in delinquunt, vt ſe contra legem facere aut non intelligant, aut non animadvertant. Ac non intelligere quidem dicendi ſunt ii qui legis cognitionem aut nullam habent, aut magnis impiiſque depravatam erroribus: qua de re ſatis multa dixiſſe videmur Libris ſuperioribus. Non animadvertere autem, qui etſi legem vtcunque cognitam habent, eam tamen ad faciendum ſuarum actionum, ſtudiorum cogitationumque examen non adhibent, tanquam qui ſpeculum haberet ille quidem, verùm haud introſpiceret: propterea que maculas quas haberet in facie minimè cerneret, aut ſi adhibent, adeò depravato, nulloq; in eo vtuntur judicio, vt quales ſint in ſuis actionibus videre nequeant. Quemadmodum ſi quis proponeret quidem ſibi ſpeculum: ſed cum corrupto vteretur videndi ſenſu, videre ſuas maculas non poſſet. Vt qui legem cognitam habent, eam ad judicandum de ſuis actionibus non adhibeant: id pluribus de cauſis poteſt contingere. Præcipuaq; illa eſt, quòd in rebus aliis occupati hi quidem ſuis voluptatibus illi in ſuis mercaturis, alii in quærendo ſuis manibus victum, alii in humanarum literarum ſtudiis: quinimmò etiam divinarum

Sanctimoniæ ſimulandæ artifices.

(ita

(ita videlicet contemplationibus dediti, vt quis earum esse vsus debeat obliviscantur) alii occupationibus aliis districti haud sumunt sibi tempus ad faciendum suæ vitæ examen, eamq; ad divinæ legis normam exigendum. Alii hoc examen prætermittunt: quia tantum jam profeciſſe sibi videntur, tamq; in promptu legem habere, vt parum iam arbitrentur necessarium. Quasi labi amplius ac decipi recti specie non possint. Qua persuasione ducti, securi vivunt: multaq; more hominum admittunt, in quibus etsi plurimum sit culpæ: tamen vel tantillum inesse ne venit quidem in mentem vnquam suspicari. Sed plèrisque illud quidem accidit, vt tãtùm aut ea mala opera intueantur quæ suo judicio nó perpetrant, aut ea bona opera quæ se facere opinantur, vt in illis sibi placeant: quid mali perpetrent, aut quid prætermittant, haud ita animadvertunt. Itaq; fit, vt cũ Pharisæo blandiatur sibi quisq;, *quasi non sit qualis cæteri homines.* Atq; hujusmodi quidem incuriam ille consequi plerũq; error solet vt somniãtibus persimiles vitæ sanctitatem omnem in re quapiã collocent, quæ à Dei prorsus abhorreat institutis: defixisq; in eã oculis præclarè admodum secum agi arbitrantur: aut etiam in res aliquot earum quę

divina

divina sunt lege comprehensæ intenti, pe
inde ac si à nobis Deus nihil præterea e
geret, rerum aliarum non recordantur. E
quidem, vt mira quædam fœdissimorū
errorum caligo fuerit in Papatu (vtam
enim hoc verbo) nunquam tamen eò ce
citatis ventum esse crediderim, quin,
quempiam interrogasses, crederet nec
decem Dei mandatorum necessariam ho
mini Christiano observationem esse: re
sponsurus esset, omnino eam se credere ne
cessariam. Et si præterea interrogasses
Quid ergo? Cum ne tu in bonis piisq;
Christianis duxeris, qui illorum decē
mandatorum neglecta observatione, con
spiceretur tamen frequentare missas, absti
nere carnium esu iis diebus quibus à Ro
mano Pontifice iis interdictum est: semel
aut bis in anno sua confiteretur sacrificulo
delicta, divorum veneraretur imagines, &
alia id genus omnia faceret? Non dubito
quin prorsus negaturus esset, & tamen id
viu venire certo certius est: vt si quis vide
atur frequentare missas, aliaque servare quæ
modò à nobis dicta sunt: etiamsi confite
eum esse adulterum, aliisq; vitiis deditum,
quæ sunt decem Dei mandatis damnata:&
aliorum judicio, & suo ipsius Christianam
ille vitam ducere perpulchrè videatur. E
jusmod

jusmodi igitur persuasio, quòd vitæ sanctitas illis solis in rebus insit, ita latet in hominum animis, vt se sic judicare non animadvertant: immò verò si quis interrogetur, ita respondeat, vt nihil minus credere videri velit: sed eo tamen errore duci plerosq;, ex cujusque tum de aliis, tum de se judicio certissimè cognosci potest. Eodem modo si à quamplurimis ex nostris scisciterè, arbitrenturne in eo Christianam pietatem positam: vt de Rom. pontifice, cardinalibus, monachis, ac sacrificulis contumelioseloquendi finem quis nunquam faciat, eorum tum impostura, tum errores nunquam cesset stomachari, nullum habeat (religionis quidem causa) ciborum delectum: adeò fateantur ad vnum omnes, nequaquam in rebus ejusmodi solis pietatem esse positam: vt mirabuntur sint, id cuiquam venire in dubium potuisse: sed nihilominus latêre in multorum animis hujusmodi quandam persuasionem, perspicere licebit: si quis diligentius ex vna parte observet quales sint iis in actionibus quæ verè Christiano sunt homine dignæ: ex altera videat, quantam suæ sanctitatis præ se ferant opinionẽ, haud alia de causa, quàm quòd magnas profiteantur in Papatum inimicitias, ac magnificè de Evangelio in congressibus

congressibus, atque inter pocula loquantur, mirificisq; laudibus eos extollant qui in Evangelii restitutione clari extiterunt. Permulti etiam in eas res nimium intenti, quæ res potius sua sponte veram animi dejectionem consequuntur, quàm quòd vllo studio eas affectet vera pietas: quod genus sunt, omnis ornatus in vestitu, in rebus omnibus neglectus, omnis musicæ, nisi quæ aliquod conjunctum habeat pietatis exercitium, contemptus, quædam vultus severitas, atq; in actione omni gravitas, qualis in iis cernitur omnibus qui animo res magnas, gravesq; agitant: hisce igitur in rebus, atque id genus aliis occupati, adeò in eis sibi placent, tantique eas faciant: vt eorum ex quibus hæc sua sponte manare oportebat, ne meminerint quidem: cumque in illis abundè sibi satisfaciant: Christianè sancteque se vivere non dubitant. Idq; iis accidit non ideo, quòd à quodam tantùm excitati somno qui eorum occupat mentes de rebus judicare melius non possent: sed quia quid faciant, parùm attendunt. Quid autem remedii opus fuerit istis omnibus, nisi vt à somno excitentur, moneanturque frequenter, quàm brevis sit hujus vitæ vsura: quas pœnas daturi sint ignaviæ, incuriæ oscitantiæq;: nisi intentis animis Domi-

ni

nil legem meditati fuerint die noctuque, & ad ejus normam vitam ſuam prudenter inſtituerint? Sed ſunt & alii, ac valde quidem multi: quinetiam eorum ex numero qui non parvo intervallo alios ſe putant antecedere, immò verò alios omnes præ ſe contemnunt: qui ſimiliter quid faciant non attendentes, mirum quoddam ſibi finxerunt ſanctitatis genus: nam diligentiſſimè quiſque vicini ſui facta explorat, ſuamque ad cenſuram revocat. Neque verò hi ex illis ſunt qui vulgo compotationibus, gulæ, crapulæ, ſcortationibus, luxui, laſciviis, aliiſque id genus perditiſſimis moribus ſunt dediti: quinimmò ex iis quorum alioqui multo emendatior videatur vita quàm cæterorum. Sed cum hominis Deum amantis ſit ab omni vitæ turpitudine, licentiaque abhorrere, ac rectè, honeſtè ſancteque factis delectari, hanc pietatem quam in ſua quenque vita præſtare oportebat, in examinandis aliorum factis præſtare magna ex parte volunt. Itaque indagant illi quidem admodum curioſè, qualem hic, & ille ducat vitam: quid faciat, quid dicat: quinetiam fortè quid cogitet: quos amet, quos colat, quos minùs: neque vlla tam parva res eſt, quin ea ſatis ſit idonea propter quam malè de fra-

Quidam ut ſe ſanctos ſimulent, vigidè tetricq; alios cenſent damnantq;

tre ſentire incipiant. Quicquid ejuſmodi eſt, vt potuerit tam malum, quàm bonum in finem fieri, id aliter quàm deteriorem in partem interpretaturi nunquam ſint: minus ſæpe videlicet ſe erraturos rati, ſi ſemper quod deterius ſit, opinati de altero fuerint. Ac ſi ſemel aliquando minus commodam quiſpiam apud eos in opinionem venerit, actum fuerit. Illum enim eodem perpetuò habebunt loco, ac exploratum haberent, ad meliorem eum frugem redire nunquam poſſe: quamprimùm autem ad eorum aures de vicino quid pervenerit, cave putes fore, vt eum conveniant, amanter moneant, officiiq; vt meminerit, hortentur: nihil minus. Immò verò cum quovis potius de eo maledico dente egerint, quàm eum illo vel vnum verbum fecerint, in vulgus rem extulerint citius: neq; ſuſurrandi finem facient antè, quàm aliud aliquod argumentum illis offerat ſeſe adegregiam illam ſuam pietatem exercendàm. Tantumque abeſt vt deinceps eum in fratrem vllum collaturi ſint officium: vt potius, ne apud quenquam vllam poſſit ille humanitatem invenire, operam ſint daturi: atque hæc cum faciant, mirum quàm ſublimi loco ſuam ſitam ſanctimoniam arbitrantur: vtque qui ſe non imitantur, ſpernunt,

ac

ac pro nihilo ducunt : id quod eò est dolendum magis, quòd isti ex iis sint qui Evangelii causa extorres fieri, bona, honores, commoda, propinquos, amicos relinquere non dubitarunt : quoq; speciosiora eorum fuerunt initia. Equidem quid dicam, scio multos novi, nec vno loco, nec vnius nationis : sed erant tamen omnes propter Christum extorres. Hem fratres, ista quidem quam ingressi estis, haud recta via est ingressi quidem olim rectam estis : sed declinatis ab ea. Certè autem quam nunc insistitis, ea vos perditum ductura est : redite verò in rectam, dum licet, dum diei vobis supereſt aliquid, neque committatis, vt istac vos aberrantes nox offendat. Certè autem charitati adeò non lyncei sunt oculi ad videndas alterius maculas, vt ne sint quidem ei oculi vlli : plánè cæca est. Tegit alterius peccata : neque sinit ea videri, ac libet ne quî id fiat, perspicere ? Matrem intuere quæ filiolam vnicè diligat : tametsi minimè venusta sit forma, ei tamen videatur valde egregia; si ejus inconditi, rustici, atque etiam perversi mores sint : ei tales videri non possunt. In morbo quũ fuerit, si ea illi accidant quæ cuivis movere stomachum possint, ab iis mater nihil abhorret. Si grandior facta

1. Cor. 13. 1. Pet 4 Prov. 13.

ad mores parum honestos deflexerit, vix tandem post omnes mater persuaderi id sibi patitur: quicquid eam illi suspectam reddere debuerat, id meliorem in partem interpretatur: neque de ea suspicari quicquam potest mali ante quam peccati teles suosmet oculos habuerit: hæc scilicet facit amor charitasq;. Sed stolidam (inquis) ineptamq; tu quidem charitatem narras: ego verò stolidam atq; ineptam: non enim charitas fuerit (in homine quidem) nisi stolida & inepta fuerit. Quid illud est enim? *Male cogitat. omnia fert, omnia credit, omnia sperat*? Tibi ne Apostolus hisce verbis videtur admodum callidam versutamq; depingeret? Annon matris videtur, quem modò dicebamus, affectum exprimere? Pulchrè etiam concinit quod ait Solomon, *Odium suscitat rixas: at universa delicta operit charitas.* Sed, obsecro te, si cui offensionem cõdonaveris, isq; eadem ipsa die cum te rursus offenderit, veniat, dicat se pœnitere, ac sibi ignosci postulet: quid ineptius fuerit (nostro quidem judicio) quàm fidem adhibere, ac non potius ludibrio te illi esse suspicari? Hoc enim eadem dictaverit sapientia quæ illud: Qui semel malus, semper putatur malus in eodem genere mali: attamen quid hic præcipit Dei filius? *Si in te* (inquit

1:Cor.13.

Prov. 20

(inquit) *peccaverit frater tuus, reprehende eum: & si eum pœnituerit, ignosce ei. Quod si vel septies vno die in te peccaverit, & septies eodem die ad te redierit, & se pœnitere dixerit: ignosce ei:* consulite hîc, quæso, rigidi tetriciq; censores omnes, vbicunq; terrarũ estis: consulite vestros sensus, an non ineptissimè vobis videatur facturus, qui huic paruerit præcepto. Huic septiesne? Et eadem die? Negare non potestis: at cum is constans vester sit sensus, vt quæ Dei filius præcipit, ineptissima judicet: atque adeò non repugnetis ei sensui: vt potius eo nomine in vobis mirum in modum placeatis: quòd quæso istud est judicium? Non res ipsa palàm loquitur spiritus Domini in vobis esse minimum? Quod si est ita: quid est quod vos tantopere inflet? Quid alios præ vobis contemnitis omnes? Non necesse habeo hîc quibusnam dicam, significare. Ad quos hæc pertinet oratio: eos (si legerint) sua indicabit conscientia: ac si ipsi intellexerint, satis est: non enim eum in finem hæc scribimus, vt vllam cuiquam infamiam inuramus: sed vt charissimos fratres nostros ad mansuetudinem, ad charitatis officia, & ad verum, non fucatum sanctitatis genus pertrahamus. Hæc igitur: ad vicini peccata cæcutire, meliorem Luc. 17.

in partem interpretari omnia, nihil non bene ſperare de altero, adeò conjuncta cum charitate ſunt, vt vbi hæc non ſunt, ibi eſſe charitas non poſſit: non magis quàm ignis, vbi non ſit calor; proinde cum charitatem à nobis exigat Deus, & hæc profectò vnà vult, quæ ſeparari à charitate nequeunt: non ſanè, quin veriſſimum illud ſit quod dicunt quidam: Si minus ſæpe errare volueris, quod deterius ſit de quocunque ſemper cogitato: quippe cum optimè conveniat verbo illi. *Non eſt qui bene*
Pſ. 13. *faciat, ne vnus quidem, aliſq; ſimilibus*: ſed ideo nobis hac charitatis cæcitate opus eſt: quòd egerrimè inducere ſuum in animum poſſit quiſpiam in eum vllum conferre beneficium, aut eum amore proſequi, de quo haud bene ſentiat. At verò ſi curioſius lucerna adhibita velimus in alterius quiſque vitam inquirere, tandem quales ſumus, inveniemur omnes: vt ejuſdem videamur farinæ, quorum videlicet præſtantiſſimaque opera, (vt inquit) *Cum immundiſ-*
Cap. 64. *ſimo mulieris conferri panno poſſint*, quæ conſuetum patiatur profluvium. Cumque ſuis culpis extenuandis nemo non clementiſſimum agat, indulgentiſſimumque judicem: alienis autem judicandis plus ſatis ſimus ſeveri omnes, nihil erit quod conci-

lia-

liare alterum alteri possit: ad odia vero occasio nusquam deerit. Sed cum velit Deus bonitatem nostram suæ esse similem qui solem illucescere faciat bonis pariter ac malis: & quantacunque sit aliquis perversitate, eum tamen immensæ suæ beneficentiæ expertem non finit esse: non vult in nobis tantum studium quo nos, quales simus, mutuò cognoscamus: immò verò id ipsum etiam quod exploratum de altero habeas: quodammodo non vult te credere: vt ita cum charitate ferre inter nos possimus. Nam vt fratrem ad bonam frugem revoces, à malo quopiam abducas instituto, non dedecet neque ejus cognitas habere actiones, neque vt cognoscas satagere. Sed ita demum, si tantum in Christi schola profeceris, vt possis fratrem vel innumerabilibus obrutum delictis diligere: nisi adhuc hoc sis animo, scito in alterius vitam inquirere tuum non esse: domi tuæ quod agas adhuc plus satis esse: tibi adhuc dici illud meritò posse. Medice cura teipsum. Etenim ineptè quum in vicino quod non placeat offendis, ejusq; rei causa indignum gratia tua judicas, quid videre te tandem arbitrare? Etiam si indigna admodum res fuerit, ne dubita, multò adhuc deteriora esse quæ latent. Quod

quidem cernis, non nisi festuca est quædam in ejus oculo: sed permagnæ adhuc insunt trabes quas aspicere non potes. Ac nihilominus eum vt diligas, exigit abs te is cui omnia debes. An verò tuo in oculo nullam festucam esse censes? Sunt absque dubio multæ, easque tam vident alii, quàm tu alienas. Immò verò & trabes insunt, & magnæ trabes, quas præter Deum, ac tuam fortè ex parte conscientiam videre nemo possit. Apostolus quidem intelligebat, in suis se oculis habere trabes: & ita intelligebat, vt graviter ingemisceret: *Hem* (inquit) *me miserum, quis me liberabit à corpore mortis huius?* Quare cum domi tuæ habeas quod aspicias, quod arguas, quod odio prosequâre: tantumne tibi supereſt ocii, aliena vt inquiras? Qua fronte ea impetere audes? Qui audes ob eam causam à fratre tuo tuum avertere animum, eiq; & apud alios invidiam conflare? Atque si fratrem tua indignum benevolentia judicas propter vel multa magnaq; delicta in eo animadversa: qualem, quamq; severam in te ipse pronuncias sententiam? Qui fac vt non tantopere, at certè omnino Dei misericordia & ipse opus habes. Non te illud verbum terret? *Serve nequaquam, ego rogatus abs te totum illud debitum tibi condonavi*

Matt. 18.

donaui, non ne debebas tu viciſſim tui conſervi miſereri, quemadmodum & ego miſertus eram tui? Te vero miſerum, cum fratri id quod maximè ex omnibus quiſque charum habet, bonum videlicet nomen tua linguæ petulantia eripueris: qua illi magna in re profueris vnquam? quum eum tuis ſuſurris fama ſpoliaueris, quid ei relique-ris? Leue tibi quiddam videtur (credo) os aperire, ac verba effutiri. sed perinde ne leuis tibi res videtur, vbi idem quiſpiam in honoris tui fraudem faciat? Quod ſi etiam tum ſolum id faceris: quum exploratum tibi eſſet fratris peccatum (cum fieri poſſit, immò vero charitati quæ omnia credit, credibile ſit admodum, fore vt is reſipiſcat, abducaturq; à praua illa conſuetudine) eo efferendo, atque per ora hominum traducendo rem faceres Chriſtiano homine minimè dignam, id quod Ioſephi exemplo doceri poteſt. Exploratiſſimum illi erat (quantum humano quidem iudicio aſſequi poſſet) Mariam ſuam ſponſam, quã, cum nondum attigiſſet, grauidam tamen comperiſſet: magnum admiſiſſe facinus, ac magna dignum animadverſione. Quid dicit autem ſacræ hiſtoriæ ſcriptor? Eum ne protinus exclamaſſe: rem in vulgus ſparſiſſe: ad magiſtratum quettum iniuriam confugiſſe

fugisse? Sic certè fecissent isti de quibus nunc agimus, sancti viri. Sed vide quam nihil eiusmodi cogitaverit Iosephus: quàm alio prorsus fuerit concilio, sensu? *Iosephus* (inquit Matthæus) *vir pius cum esset* (nota) *vir pius cum esset, nolletq; eam traducere, cogitabat quomodo eam clam repudiaret.* Ergo si hominis pij erat peccatum illud tegere: profecto impij fuisset, eiusq; in quo neq; Dei timor, neq; vlla esset charitas, id efferre: tametsi delicti tanta esset (vt ita dicam) certitudo. Quod si, quum quis compertum alterius habet peccatum, tamen haud optimè facit eo divulgando: quid fuerit, si nihil habuerit præter suspiciones, ac leues etiam suspiciones? An vero vel mica Christianæ charitatis in eo esse possit, qui ad quemlibet leuissimam etiam suspitionem ea re temere privare fratrem non dubitaverit: qua, secundum Dei gratiam, nihil habere possit præstantius? quamque restituere postea ei, si maximè cupiat, nequeat? *In quo autem non sit charitas, qui-ue suum non diligat fratrem: quod facere de eo possis iudicium, nisi quod Deum nondum noverit?* Quid? Tu ne legem eum in finem positam fuisse somniaveris, vt quisq; quam sanctè hic eam impleret, quam ille nequiter violaret, curiosè obseruaret: potiusque

Matth. 1.

vt

vt vicinum carperet, efferretq; quam vt ad ſanitatem reducere eum conaretur? Si ita exiſtimas: verè tu quidem ſomnias. Non (inquam) is eſt datæ legis finis ſed hic potius, vt eſſet cuiq; vitæ regula, in qua, tanquam in ſpeculo inquinamenta aſpiceret, fœditateſq; non vicini, ſed ſuaſmet, vt vitam ſuam corrigere primum, deinde etiam vicini, ſi poſſet.

Aliud hallucinationis genus eſt, in quod qui incidunt, multa admittunt peccata: nihil minus ſe facere opinantes. Quod quidem eſt huiuſmodi: Cum actiones, factaq; multa ideo ſolum tum laudem, tum reprehenſionem mereantur, quod vel bonum, vel malum fuerint in finem inſtituta: multis vſu venit quod merito mirari omnes poſſint, vt ſuaſmet cogitationes ſenſuſque minimè intelligentes alio concilio revera quid inſtituant, alio id inſtituere ſibi videantur. Scio abſurdum hoc auditu viſum iri: ſed tamen (mihi crede) nihil verius, ac ne longe abieris, Iacobus & Ioannes Domini diſcipuli, quum in quodam Samaritanorum caſtello vna cum Domino admiſſi hoſpitio non fuiſſent propterea quod Hieroſolymam contenderent, cui ciuitati propter religionis controverſias quas illi cum Iudæis habebant, infenſi erant, Dominum

minum ſic interrogarunt: *Vis ne iubeamus ignem de cœlo deſcendere, qui eos conficiat: quemadmodum Elias facit?* Sed quid Dominus? *Neſcitis* (inquit) *quo ſitis Spiritu.* Videbantur illi ſibi procul dubio diuinæ gloriæ ſtudio, eaque charitate, & pietate qua Dominum proſequebantur, id cogitaſſe: alioqui enim nunquam ſic Dominum interrogaſſent. Verum quod retulerunt reſponſum, palam oſtendit, ab offenſione ex denegato hoſpitio accepta, inveteratoq; quod inter duos illos erat populos odio, nec non ab occulta quadam vindictæ cupiditate profectam eam cogitationem fuiſſe. Sed & quo tempore cœperunt Romani Pontifices opinionem, authoritatem ſplendoremq; adipiſci, equidem nunquam crediderim eos omnis expertes fuiſſe pietatis, præter fortè paucos quoſdam: cum minime vulgaris pietatis eorum in ſcriptis conſpicua videre liceat veſtigia. Igitur cum illi non modo paterentur ſe honorificentiſſimè coli, evehi, liberaliſmeq; donari: ſed etiam in acquirenda maiore indies authoritate potentiaque diligentem ſuam ponerent operam: veriſimile profectò eſt, ita viſum illis fuiſſe, eum ſplendorem Dei eccleſiæ vehementer fore vtilem: vt cum in maiore eſſent apud ordi-

nes

nes omnes veneratione, eorum multò plus ponderis haberent & monitiones,& reprehensiones, & ecclesiasticæ censuræ, quibus in officio populum continerent. Sed nihilominus ingenita in homine insatiabilis quædam habendi cupido, summaque animi elatio, qua fit vt quisque sublimi semper loco suam tum dignitatem,tum authoritatem, si possit, esse velit, non fere quicquam aliud illas ecclesiæ vtilitates eis persuadebat, & si nihil tale animadvertentibus. Nostra etiam ætate in Evangelij oppugnatione vt multi nihil spectent aliud, quam ne quid eis decedat de existimatione, de commodis, de opibus: quippe qui religionis cogitationem omnem ineptam, cachinnisque dignam putent : multos tamen adhuc esse, non possum mihi non persuadere,qui, quod faciunt, videntur sibi religionis amore,atq;vt Deo suam probent pietatem,facere. Immo vero ita futurum multis ante seculis ipsemet prædixit Dominus, ô qui tamen nisi eorum privatim quicquam interesset, vtra prævaleret sentẽtia: quam non tanto impetu, tantisq; animorum contentionibus hisce in cõtroversijs versarentur. Quid de ijs dicam, qui ad. tutandam Evangelij causam arma induunt? Equidem vereor, multos magis duci conceptis Matth.11.

ceptis in aduersarios odijs,& vindictæ ſtudio, tum autem etiam patriam ſedem, bonaq; ac commoda conſeruandi cupiditate, vt Chriſtum domi commode liceat colere, neque extorres contempti inopeſq; eum ſequi cogantur,quam vlla admodum ardenti veraq;pietate.Faxit Deus,vt mea hæc prorſus inanis ſit ſuſpitio:certè committendum nemini eſt, vt non diligenter ſuos examinet ſenſus, ne fortè ſibi ipſe fucum faciat: ne cum ſuam rem agat, Chriſti ſe rem agere ſibi perſuadeat. Non diſputo autem hic quid liceat hoc in genere Chriſtiano homini, quid minus: tantum ſuos cuiq; falſos prætextus notos eſſe vehementer velim.

Quin ſummi viri multoties hic fallunt ſe ſuam cauſam agunt quin Dei ſe agere putant

Maior quædam hic occurrit ſpeculatio, in qua eorum ad quos ea pertinet, æquanimitate vehementer mihi opus ſit. Obſecro itaq; eos per Chriſtum Ieſum, ne quicquam, niſi re plenè cognita, commoueantur: tum,ſi temerè, ſi iniquè feciſſe reperiemur, ſuccenſendi locus ſit, ſin dixiſſe aliquid viſi fuerimus, eorum erit dignitatis pietatiſq; boni id conſulere. Qui docendi in eccleſia funguntur munere, eaque de cauſa præclarum nomen opinionemque ſunt adepti, ſi quis eorum attingat dogma aliquod: videmus ſane quanta in eum ſo-

Adeo efferuescunt ſi quis ſibi auſit contradicere.

leant

leant acerbitate insurgere. Neq; vero dubito (nam non nisi de pijs hic agimus doctoribus) quin sibi in eo videantur nihil spectare aliud, nisi vt Christi causam agant. Sed an subesse tamen possit aliud præter omnem eorum opinionem: quia tales homines maxime interest Christianæ reipublicæ nulla in re (magna præsertim) labi, vt à quo cavendum eis sit non lateat, magna animi intentione indagandum est. Cum prædixisset Dominus Hierosolymam proficiens, quæ illic sibi eventura essent, eumque hortatus Petrus esset, sibi vt parceret: quid illi Dominus? *Apage sis*, inquit, *satana: impedimento mihi es, non enim divina sapis, sed humana*. Quorsum hæc? Nimirum vt Domini apostolo, & ei quidem Apostolo cui Dei filius summi in se amoris testimonium reddiderit, ac pro cuius fide, ne vnquam deficeret, oraturum se pollicitus est, tale aliquid excidere appareat potuisse tam gravi dignum animadversione, vt eum Dominus, qui incredibili esset lenitate, satanæ appellaret nomine. Cum tamen verisimile omnino sit, visum sibi fuisse Petrum ea pietate qua Dominum coleret, addictum, sic eum fuisse hortatum. Quare etiam si præstantissimi sint aliqui in Dei ecclesia viri, & vates, & Apostoli ad eam instaurandam

staurandam missi: tamen haud absurdè eorum facta aliqua in dubium vocatum iri potuerint ne aliunde, possintuè quam à Dei spiritu proficisci. Certè autem, quandiu eorum dogmata ita communi omnium consensu coluntur, vt omni careant controversia, eorum illustriori loco sit nomen, dignitasq; : spectatior authoritas, vita omnis iucundior, magisq; tranquilla. Si illa in dubium vocentur, simul de omni eorum statulis eis moveri videatur: id quod placere humano ingenio non potest. Ac tametsi isti Dei servi sunt, magnaq; sanctitate viri: homines tamen adhuc esse, certum est, in quibus hæreditatis quam à primis parentibus acceperunt, aliquæ adhuc maneant reliquiæ quæ reliquiæ temporibus eiusmodi ociosæ non possunt esse, ac si minus emergere palam possunt, at certè clam insidiosè aliquid moliantur oportet, ne eo quidem animadvertente, in quo id conentur. Certe autem, si quicquid faciunt optimi isti viri, eo in genere rectè faciunt, ac solo Dei glorię studio ratione alia nulla admixta: cum *nos ne cogitare quidem boni aliquid quasi per nos possimus, sed ad quamcunq; rem simus idonei, id à Deo sit:* Dei spiritu duce id faciant necesse est, at vero spiritum carni, hoc est humano sensui repugnare

2 Cor. 3.

pugnare, humanumq; ſenſum ſpiritui, eius eſt doctrina qui mentiri non poſſit: vt quicquid facias impellente ſpiritu, non niſi tota reluctante natura, ægrè atq; invitus facturus ſis. Quod experimur amandis inimicis, condonandis iniurijs, agnoſcendis erratis delictiſq; ſi quis nos merito reprehendat: exponenda vita propter Dei gloriam maledictis, ignominijs, inſectationibus: deniq; cruciatibus, atq; id genus alijs. Age igitur ad quos hoc quidem pertinet, expendite, obſecro, cum animis veſtris ſi quando in aliquem inſurgitis qui cum aliquid ſit vobis de doctrina controuerſiæ, magnaq; eum inceſſitis verborum acerbitate: quam invitis, quam reluctantibus eò impellamini ſenſibus veſtris. Sic enim fieri par eſt, ſi quidem impellente Dei ſpiritu id facitis. Itaq; veriſimile eſt, quaſi coactos ad id venire haud alio ſenſu, quam credibile eſt, Abrahamum vnicum filium ſuum Iſaacum immolare paratum fuiſſe: vt parendum quidem cenſeret Deo, verum præduram ſibi rem mandatam tota exclamaret, doleret q; natura. Veriſimile eſt, non facilè eo vos deſcendere, neque primo quoque impulſu: ſed acriter demum, ac ſæpe extimulatos, non dico adverſarij irritamentis,

ſed internis ſpiritus motibus docentis omnino exigere Dei gloriam, eccleſiæq; ſalutem: vt tales homines quam aſperrimis tractentur modis. Veriſimile denique eſt, frigidius vos, parcius jeiuniuſq; omnia exequi, quam exigat interna illa ſpiritus vis, ægrè verba quibus alterum durius imperatis, ſuppetere, ſubinde ad leniorem manſuetioremq; delabi ſtylum: orationem vix poſſe ad probra & maledicta redire. Conſiderate, quæſo, apud animos veſtros, primum ſit nec ne veriſimile: quæ quis facit Dei ſpiritus impulſu, in ijs eum tam difficili, tardo tergiverſantique verſari ingenio. Simul autem expendite, eiuſmodi ne vos pugnam tergiuerſationemque hoc in genere experiamini. Quod ſi vlla hic eſt vis, miror equidem vnde tanta ſit verborum copia, atq; in quibuſdam etiam tam elegans, tam ornata, ac tam pulcrè, concinnequè compoſita. Etenim quorundam ſcripta ſi quis inſpexerit quibus rixentur, cum aliquo: iuraturus ſit, nihil fieri poſſe eloquentius, nihil copioſius. Quare ſi ad inceſſendum inexhauſta quædam vobis ſuppetit lectiſſimorum aculeorum copia: ſi inſtar cuiuſdam rapidiſſimi fluminis veſtra currit oratio: ſi ad initium faciendum leviſſima quæque vobis ſatis idonea

Ad convitia promptiſſimi, in ijs facundi.

idonea est causa ac nusquam non satis multæ vobis occasiones offerunt sese: & postquam semel vellicare quempiam cœpistis, quasi addita in dies flammis materia, vester sedari nunquam videtur impetus posse: hîc invito genio rem agi nullo apparet vestigio. Quare videte, obsecro, etiam atque etiam, ne non vllus Dei spiritus vestris tunc aspiret velis: potius enim videtur tum Dei spiritus vestris animorum permotionibus excussus vos vobis omnino permisisse, vt per vos quidem qualesnam sitis appareret, id nisi ita esse vobis videtur, periculum facite vestræ in tractandis controversiis lenibus verbis, humanis, mansuetisque dexteritatis. Ac viderimus, vtrum hîc eadem futura sit verborum copia, idem ornatus, eadem vis. Equidem vereor vt tantundem præstare hic possitis. Quæ sit autem causa alia, nisi quod insectandis adversarijs, vestris obsequamini ingenijs: & quod vestræ est naturæ aptissimum, facia-tis. Lenitatem autem vt adhibeatis, charitate opus est, magnaque vi spiritus: cuius videte ne vobis non nimia sit copia. Neque vero propterea nego vos Dei servos esse, quin etiam ad res maximas delectos. Etenim si minus agnoscere Dei spiritum possum in tanta vestra acerbitate, vel si ipsum

in ſatanam vteremini, ne dicam aliquando in homines non peſſimos: alia eſſe video, quæ aliunde quam à Dei ſpiritu profecta fuiſſe perſuadere mihi non poſſum, ſed Dei ſerui erant & apoſtoli illi quos modo dicebamus: cum interim à Deo non eſſet neq; vindictæ cupido illa, neq; vitandæ mortis conſilium. Equidem pro Dei ſervis vos habeo, pro quibus etiam Deo maximæ debeantur gratiæ: quippe per quos tot, tamq; tetras fugaverit tenebras, tantum lucis attulerit Evangelio, ac tam immenſum hominum numerum à ſæviſſima ſatanæ tyrannide liberaverit. Magna hæc ſunt, quæq; facilè ingrata deleri oblivione nõ debeant. Verum enimuero non ideo fit, quin homines ſitis, & hominum more nonnunquam faciatis aliquid. Quare oportet ea opera quæ Spiritu ſancto duce atq; authore perpetratis, ab ijs ſeparare quæ veſtra ſunt propria: illaq; cognoſcere, vt eorum nomine ingentes Deo (vt dixi) agamus gratias, eamq; imitari conemur: hæc vt eundem precemur Deum, vt ea qualia ſint vobis patefaciat, neq; in ijs perſeuerare vos permittat: nobis autem det vt ea prudenter declinemus. Sic aliud judicandum erat de Ionæ concionibus quas ad Ninivitas habebat, quæ à Deo erant: aliud de execrandis verbis, quæ

ipſi

ipsi Deo iratus dicebat. Quamobrem autem iratus? ô quam detestabilis res est hominis ingenium, si suum Deus subtrahat spiritum: quia, quemadmodum per ipsum Jonam comminatus ipsis Ninivitis fuerat, nolebat amplissimam eam vrbem delere: quinimmo perspecta eius populi pœnitentia parcere ei maluerit, quod quidem exemplum divinis ideo mandatum literis non est, vt eo legendo tantum oblectaremur, tempusq; falleremus ridenda inepta hominis insania, qui Deo ipsi in animũ induxerit irasci, ac mirum in modum: cuique videretur Deus tanta exercenda clementia haud sapienter facere, seque melius quid facto opus esset intelligere. Immò verò, vt sunt omnia ad nostram tradita institutionem, documentumq; sic exemplum hoc scriptum reliquit Dei spiritus: vt in eo quasi in speculo, qui nostri sint sensus, qualeq; nostrũ ingeniũ dispiceremus, quod cũ salutẽ adipisci aliter nequeamus, quã à sũma Dei misericordia, clementiãq; inpetratam, ita sumus affecti: vt hanc clementiam, atq; misericordiam quisq; sibi tantum habere velit, ac paucis quibusdã quos diligat: in cæteros autẽ omnes vellet Deũ summo iure agere, severe, crudeliterque. Ac qualem quidem videre Deum vellet, talem nimirũ

ſe ipſe gerit. Quinimmo proditum eſt literis hoc exemplum præcipuè, vt vobis documento eſſet, qui Dei agitis internuncios ac legatos, quorum proprius hic ſenſus eſſe ſolet. Non ſane quaſi deteriore vos ſitis ingenio quam alij: ſed quia in vobis officij veſtri opportunitate, niſi magna ſpiritus vi reprimatur, magnis prodat ſeſe, vt intelligeritis, veſtros ſenſus cum Dei natura nihil habere ſimile: itaq; veſtro munere exercendo haud eos duces ſequendos putaretis, ſed Dei præcepta: diſceretiſq; eius exemplo, qualem ſe ipſe præſtitit erga Ionam: talem ſe quiſq; veſtrum erga eos omnes genere quia à rectis inſtitutis deflexiſſe videbuntur. Ac videte vt deflecteret Ionas, cui Dei non ſatisfaceret iudicium, qui ſuum præferret, & ita præferret: vt ipſum in Deum excandeſceret, eſt ne quicquam quod vel cogitari poſſit ſceleratius? Non ne illud erat puditiſſimam ſuam ſtultitiam immenſæ Dei ſapientiæ præferre? Sed vbi ſunt tamen convicia, probraq; tanta digna arrogantia? *Non tu* (inquit Dominus) *vehementer es commotus?* Quaſi diceret: Quid hoc rei eſt, Iona? Mihi ne tu ſuccenſeas? Neque in mentem veniat, quis tu ſis, quis ego? Mecum igitur tibi agendum putas, perinde atque cum homine quopiam æquali tuo?

An

An neſcis me cœli, terræ atq; omnium quæ ijs continentur eſſe opificem? Me ea omnia ſumma adminiſtrare ſapientia? Hanc meam ſapientiam nullis terminis, nulla menſura contineri longiſſimè ſupra omnium poſitam cogitationes: cum tu perſæpe ne intelligas quidem vbi tuum figas veſtigium? Itaq; cohibe ipſe te, ac quid facias cogita. Hic nullum eſt convicium: nulla contumelia: ſed potius ſumma quædam lenitas. At quam init deinde rationem, vt Ionam in ſuæ agnitionem perducat amentiæ: ſiue cucurbitam, ſiue hederam creſcere facit, quæ Ionæ tugurioium opacaret, *cumque magnam ex ea Ionas capiſſet voluptatem, vermes qui eam perderent immittit*: vt cum Ionas doleret rei nihili iacturam, quæ vna nocte nulla in eam inſumpta moleſtia, nullo labore creuiſſet, eo exemplo eum doceret, quam gravior fuiſſet ſibi cauſa tam amplæ civitatis excidium dolendi, *in qua eſſent præter iumenta, ſupra centum viginti milia hominum, qui ne dextram quidem à ſiniſtra diſcernerent.* Non igitur ei inſultat: non eum convicijs obruit: quod plerunque facere vos ſoletis: ſed dexteritate maxima ei ſuas patefacit ineptias. Quod ſi Deus ſic ferre hominem poteſt non ſe homines ferent mutuo, nemo cum Iohn 4.

sit qui non aliquo teneatur errore, qui non suo laboret morbo, qui non aliena & ipse opus habeat mansuetudine, clementia ac misericordia? Taceo quod nonnunquam aliquis alterum magna animi indignatione insectetur, contumeliisque afficiat, qui cõtumelijs illis multo ipse sit dignior. Non frustra etiam quo loco Dominus respondet Petro, non ad septies, sed ad septuagies septies ignoscendum esse peccanti fratri, similitudinem adijcit eius servi, qui cum à rege suo debiti decem milium talentorum liberationem impetrasset, mox in conservum suum qui ei centum denarios deberet lævire non dubitaret: ad vos enim potissimum pertinere hoc exemplum præcedentia facile declarant. Ex quo dicendum vobis est, vt extenuetis apud vosmetipsos multitudinem, magnitudinemque delictorum quæ vobis Deus condonaverit, tamen, si cum peccato aut errore quem aliquando in altero tam acerbe insectamini vestrum quo Deo obstricti eratis conferatur debitum: eandem proportionem fore, quæ sit inter decem talentorum millia, & centum denarios. Quod exemplum profecto ad frangendos tantos quorundam spiritus aliquam habere vim deberet, Quæ cum vos vestra sponte non fa-

tis

tis animadvertisse videamini, ægre ferre non debetis: quinimmò magnas Deo gratias habere, agereque, quòd ea alicui patefecerit qui vos amanter moneret: non vt vllo modo vestram inquinaret famam, sed potius vt vos ista vestra minimè laudabili consuetudine valere jussa, aliam quæ magis vestris digna esset personis, cum cæteris maximis vestris laudibus conjungeretis: itaque fieret, vt in Dei regno ejusmodi essetis lux: vt nullum vestrum factum, nulla actio indigna quam posteritas omnis imitaretur, notari posset. Quòd si is quem ad vos monendum excitavit Dominus, haud ea est vel nominis celebritate, vel authoritate quæ videri in eo posset necessaria, qui magnos in Dei ecclesia viros moniturus esset: cogitate quam non sit hoc novum: vt Deus ad maximas quasque res gerendas contemptissimis vratur hominibus. Quæ facinora patravit Deus per Apostolos? Sed quales homines? Quam magnus autem vir fuit Moyses? Sed is tamen socerii sui hominis alienigenæ, ac nullo pacto sapientiæ nomine cum eo conferendi opus imbuit consilio: Quod cum datum ei esset, adeò non contempsit, aut minui in eo dignitatem suam arbitratus est, vt humanissimè probaverit, vsusq; eo fuerit. Reprehē-

dit

dit etiam Iudith & fœmina,& juvenis Hierosolymitanum senatum : neque tamen ille id ad vllam suam revocat ignominiam: quinimmò humanissimè aures ejus præbet monitis, obtemperatque. Proinde si vos eam assequi laudem non potuistis, vt vestra sponte quæ oportuit, vitaretis: quia videlicet homines sitis, non dii : saltem cavete etiam atque etiam ne ea quæ proxima est,effugiat: quaque nulla fortè in hominem cadere potest major : videlicet vt vestra cernatur modestia, qui rationi, per quemcunque patefiat, ac quantacunq; sit nominis vestri authoritas, parêre lubentes velitis; vtque cor habere non lapideum, sed carneum videamini. Id tam decet vos facere, quàm quod maximè: quippe qui lux sitis mundi,in quos omnium sunt ora, oculique conversi. Neq; verò omnem ego verborum damno acrimoniam sublato omni personarum, rerum, loci temporisq; discrimine. Sic enim & Ioannem cognomento Baptistam reprehenderem, qui Pharisæos quosdam viperarum progeniem appellaverit, & Dominum ipsum qui idem hominum genus tam duris, atrocibusque aliquando acceperit verbis. Sed hoc tamen contendo,magna graviq; ac maximè certa causa opus esse,vt eò veniatur. Vt exempli

gratia

gratia, compertum habeatis errorem esse, ac magnum eum quem oppugnatis, & authorem perverso pertinacique esse animo, qui ne agnitæ quidem veritati velit acquiescere. Verùm vt propter quemlibet vel leviſſimum lapſum, niſi quis ad primum quodque verbum vobis cedat, ac proſtratus quaſi deos quoſdam colat, excandeſcatis, ad probra, & maledicta veniatis, morbum reddatis incurabilem, ad ſectas conſtituendas homines adigatis, ſumma imis æquetis: nonnunquam etiam hæc faciatis, cum vos hallucinemini, non ii quos inſectamini: quis ferre poſſit? Quis etiam, cum vos videat quaſi indoctos medicos ad omnem morbum idem ſemper miniſtrare medicamentum: quis (inquam) non maximè ſtomachetur? Vultis quod res eſt, dicam? Dicendum omnino eſt, vt demittatis animos, vt magna patientia eum audiatis qui vobis videatur ſapientia eruditioneq; multò interior: vt expiſcari velitis quænam illæ ſint decipulæ quæ rudi ineptoque, ſed tamen fortè arroganti cuipiam ingenio fucum faciant: vt excogitare velitis rationes adeò apertas, conſpicuaſq; vt quibus cum res eſt errores ſuos videre ac palpare poſſint: hæc, inquam, vt faciatis, magno conatu naturæ reſiſtatis oportet, quæ minima

minima quaque re commovetur, impatiens est, & ad injuriam maximè prompta: ac proinde ægrè contineri intra modestiæ, humanitatisq; limites potest, invicta quadam opus est patientia, magnaque vi spiritus. Vt merito hoc dici angustum possit ostium. Vt autem ad iras, ad insultus, ad probra maledicta q; veniatur, humano quidem ingenio haud opus est calcaribus. Neque sanè ei vt obtemperes, magna est opus industria. Quod adeò verum est, vt etiam si hanc quam nos laudamus lenitatem adhibere instituerís, acerbitatemq; vitare, tamen nunquam tantum depositurus sis ferociæ, quin adhuc plus satis retineas. Quòd si naturæ per se præter modum feroci etiam calcaria addiderimus quod ejus sit, Spiritui sancto tribuentes, nobisque in eo blandiamur, quonam res evadet tandem? Profecto necesse fuerit pulcherrimum instauratę Ecclesiæ ędificium denuò ruinam facere irreparabilem. Videre est autem, si quis bonum aliquem in finem facere se somniet id, in quo tamen suis indulgeat cupiditatibus in eo nullas esse metas, nullas leges quibus sic fucata coerceatur libido. Ita Romani Pontifices cùm suum splendorem, opesq; ad Dei gloriam, optimumq; Christianæ reipublicæ statum pertinere

tinere arbitrarentur, ipsimet sibi in eo fucum facientes: tantæ illis indies accensiones factæ sunt potentiæ, dignitatis, fastus, vt potentissimis quibusq; regibus, atque Imperatoribus esse possent invidiæ. Cui libet quæ maximè miretur videre, perlegat librum cui titulus est Ceremoniale Romanum, non ita pridem Coloniæ Agrippinæ excusum. Ibi videbit qua pompa Romanus pontifex solennem celebret Missam: qua pompa solenne convivium, qua pompa solenniter equitet: vt si Deus humana forma inter homines regnaturus sit, moreque hominum pro dignitate sua pompa vsurus: quid jam pro eo cogitari posset majus, reiectâ videatur nihil. Vna ex re qualia sint cætera conjectare liceat. Etenim inter alias leges & illa est: vt si, quo tempore pontifex solenniter equitat, rex quispiam adsit, aut ipse etiam Imperator, illi etiam obeundum aliquod sit munus. Sed quale, obsecro, munus tamen? Fortè vt sua tum sapientia, tum authoritate omnia decenter fieri, ac concinnè pro fabulæ dignitate curet: & certè vt secundum eum primum obtineat locum? O indignum facinus. Quis credidisset? Immò verò pontificia illa lege Imperatori munus fuerit, vt pontificem quasi pedetter famulus à latere comitetur.

quod

quod fecit in Constantiensi concilio Sigismundus, cum pontificiam coronam obtinuisset Martinus Quintus: quid addi vel cogitatione ad tantam possit superbiam? Ita si qui videantur tibi Christi rem agere, ac Dei gloriæ inservire quibuslvis quacunque ratione insectandis: cum interim id ad eorum pertineat vel commoda, vel dignitatem, vel studia, nihil tam acerbum, nihil tam sævum, nihil tam crudele, aut atrox excogitare possunt, quin eis lenitatis nimium habere videatur, & clementiæ: adeò vt mentiri eorum in fraudem quos exagitandos, aut conficiendos putant: eosq; maximis, & iniquissimis quibusque calumniis onerare multo eis res sanctior videatur, quàm si vlla alia in re verum dicant: atque horum vni cuipiam vitam eripere, quàm plurimos alios vel eorum ipsorum quibus favent, servare incolumes.

Ficta plurimorum in Deum fiducia, ac etiam gratitudo.

Persimilis suprascriptæ alia quædam accidit tum collocanda nostra quacunque in Deum fiducia, tum agnoscendo quicquid adepti fuerimus beneficii authore prævaricatio. Sit enim quispiam rebus necessariis ita instructus, vt vivat commodè, sive ex fundis suis, sive ex arte, aut mercatura; sit hujus vita honesta, mores qui bonum virum deceant, religionem amet, cœtus frequentet

quentet, conciones audiat, Deum tam publicè quàm privatim vocet: denique ea præstet omnia quibus commendare non indiligens observator pium hominem possit. Neque verò simulatè ille se quicquam arbitretur facere. Hunc igitur si ita interroges: Vnde nam iste tuus est victus? à tuisne fundis? Quid (inquiet) à meis fundis? illi quidem mei citò esse desierint: nisi efficeret sua summa bonitate Deus, mihi vt essent salvi. Neque verò mei etiamsi essent, alere me possent, nisi idem mihi fructuosos eos redderet. Perbella verò sanctaque oratio; cui fortè addiderit insuper, dixeritque: ne eum quidem panem quem jam paratũ domi habeat, immò quem manu teneat, alere se posse: nisi dederit Deus eo frui, atque ali vt possit: itaque petendum illum nihilominus esse etiamnum. Hujusmodi verbis quid cogitari possit vel sanctius, vel religiosius? Nihil (inquis) si modò nihil habeant fictum, sed hominis sensum bona fide exprimant. Fac hominem illum haud aliter loqui, quam ipse sibi persuasus esse videatur. Quid si nihilominus aliam re vera hominis esse fiduciam docuerimus: aliam eum sibi præter omnem suam existimationem fingere? Difficile (opinor) factu videatur: sed certum est tamen experiri. Age igitur

igitur hanc ingrediamur viam: eripiamus huic pio homini bona, artem omnem lucri faciendi, amicos, hominum omnium societatem: denique quicquid Deus non est: constituamusque eum in deserto quopiam loco, procul ab oppidis, pagis, omniq; hominum commercio cum sola conjuge, ac filiolis quos vnicè diligat, sine vllo commeatu. Audiat clamantes filiolos, panemque poscentes: quid faciat hic noster cum solo Deo relictus? Cœnæ (opinor) tempus patienter expectabit: quod cum venerit, Deum precabitur cibum sibi vt suppeditet: aut fortè etiam majusculo filio de more id delegabit muneris, certus non minus divitem ac liberalem hîc fore Deum, quàm domi cum esset expertus eum fuerit. Hei mihi quàm vereor ne hic multò videatur alius, vt videlicet exanimatus ægrè spiritum trahens magnis gemitibus petiturus à Deo sit, ne se deserat. At quid hîc sibi volunt isti gemitus? Domi quidem quum esset: haud habebant preces hunc gemituum comitatum. An veretur fortè ne non tam habeat hîc in deserto Deus quod suppeditet: quàm domi quum esset? Aut minusne factus est bonus Deus nunc, quàm erat paulo antè? Vbi pristina illa tam firma, tamq; tranquilla fiducia? Quî fit vt non eadē hîc

sit

sit quæ domi fuerat? Idem certè Deus est. res quidem hîc loquitur ipsa: domi quum hic noster esset: quæ fiducia videbatur in Deo posita, rerum quæ aderat, innitebatur affluentiæ penè omnis. Sed quòd homo eam se habere in solo Deo positam putaret, non nisi præstigium quoddam erat, ac somnium. Deo videlicet fidebat (quod vulgo dici solet) accepto pignore: dum aspiceret Deum in penu, in horreo, in cellis, abundè fidebat ei; is postquam corporeis ab oculis subduxit sese, vt jam nonnisi animo cerni possit: multò alia res est. Hinc igitur illæ lachrymæ, atque illi gemitus: huiusmodi autem exemplo, sive similitudine discere possumus, quod dictum est à Domino. *Si tantum fidei habueritis quantum est granum sinapis, si dixeritis huic monti, Migra istinc illuc* migraturum: haud ita accipiendum, quasi in verbis excessus quidam sit, qualis in illis intelligi possit Ioannis quibus dicit: *Si literis mandarentur singillatim quæ fecit Iesus omnia, fore vt ne ipse quidem mundus tot libros qui scriberentur capere posset*: sed accipiendum, vt verba sonant: nostram enim fidem, vel cum maxima videatur, si ab iis omnibus abducantur oculi, omnisque cogitatio quæ Deus non sunt, tam exiguam esse, vt perci-

pi vix possit. Maximè autem prodest hîc non hallucinari ne cum abundare nos eo opinemur, cujus maximè simus inopes, non ea animi intentione qua oportet, id nobis tribui petamus.

Quàm parùm autem ponere in Deo fiduciæ solemus: tam parum etiam, quicquid assequamur, illi acceptum ferimus: quodq; fit in rebus ad vitam necessariis, idem fit aliis in rebus omnibus. Quis enim nostrûm est, qui quantulamcunq; habeat cum cæterarum rerum, tum præcipuè divinarum scientiam, non ea sibi videatur Deo acceptam ferre: atque illum se ejus adnoscere doctorem? Verùm si tam commodè hîc atque superiore exemplo ab omni re abducere cogitationem possis quæ Deus non sit, palàm fieret, adeò exiguam hujus honoris partem nos Deo tribuere, vt percipi vix, ac ne vix quidem possit. Verbo quidem Deum fatemur authorem: nec sane simulare nobis videmur: sed interim nostrum ingenium, vigiliæ, labores, libri, doctores sunt ante oculos. Vt si à calce ad carceres simus revocandi, ac erepta nobis scientia de novo acquirenda sit: sed ita, vt ista nobis desint præsidia, solus nobis Deus à quo eam impetremus, ejusque oracula relinquantur: nescio quàm certam simus

spem

ſpem ejus adipiſcendæ habituri. Hujuſmodi ex diffidentia manant omnes illæ proviſiones, quas excogitare homines ſolent ad conſervandam, quominus depravare eam queat poſteritas, doctrinæ puritatem: eas dico proviſiones, anxiè citra vllum Dei mandatum ſua humana prudentia comminiſcuntur: quas profectò miſſas facerent, ſi ſeriò perſuaſum haberent, Deum harum eſſe rerum diſpenſatorem: perpetuò vivere, atque excubare ejus ſpiritum: vt eas cuſtodiat, & ab adverſarii artibus inſidiiſque tueatur. Sed cum præſidium ſibi in ſuis collocent inventis: velit autem Deus quàm inepta omnia noſtra ſint conſilia, conſpicuis docere experimentis: fit, vt ſua ſubtracta tutela, nos ſinat noſtro Marte cum ſatana bellum gerere, hoc eſt quamprimum ſuccumbere, atque vt meriti ſumus, perdi. Si omnis ſapientiæ Deum verè agnoſcemus authorem, nequaquam talia legerentur vſquam verba: Niſi à nobis didiciſſent, ne verbum quidem de Evangelio facere poſſent. O bone vir, nunquam non tibi in manibus eſt Evangelica hiſtoria, neque ſuccurrit illud verbum, *Si hi tacuerint, lapides loquentur?* Sanè tui fuit ingenii, vt ſanam Evangelii intelligentiam aſſequerere: tuque vnus ex

omnibus natus es, qui facere id posses: ita est: nisi tu fuisses, pro humani generis salute nihil erat spei reliquum: igitur tam præclaro in facinore restauratæ Ecclesiæ Spiritus sancti nullæ partes fuerint: tibi ergo vni acceptum ferri oporteat: tibi omnis debeatur gloria. Quòd si illud Dei opus fuit, si ejus contigit munere, vt veritatem aspiceres: annon æquè cuique alii aperire Deus oculos potuisset atque tibi? An ille fortè tuo ingenii acumine indigebat? Aut
1 Cor. 4. tibine quid debebat plus quam alii cuiquam? Quid est igitur quòd dicas, Nisi à nobis didicissent, ne verbum quidem de Evangelio possent facere? Sed ne illud fieret, vt quicquid in lucem prodeat quod ex tua non exierit taberna: quasi propterea satis certum sit, nisi malum esse non posse, protinus in animum veniret cogitare: aha, quid novi excogitavit Satanas? Neque te, re nondum cognita, præceps objiceres. Quin potius ita cogitares cum animo tuo: Dominus quidem perbenignè mecum egit, qui mihi plurima, eaq; admodum præclara patefecerit: quid si huic quoque patefecit aliquid, quod me adhuc celaverit? petamus à Domino, vt si ab ipso sunt quæ hic dicit, det nobis vt & nos grato reverentique assequi ea possimus animo. Sin humana

mana sunt inventa, ac proinde à vero aliena, det nobis vt tanquam vana, nulliusque precii contemnamus: neque patiatur ea in nostros illabi animos. Quòd si ita se res habet (vt certè habet) vt nisi tibi Dei spiritus illuxisset, non plus videre tu potueris, quam quivis alius: & eo beneficio tam alium quemvis prosequi potuerit, quam te: tum autem illi perinde facile sit, quicquid vult, siue hunc, siue illum docere absque vllo discrimine, neque tibi quicquam debuerit magis, quam alij cuiquam: qui fit vt ad contemnendum quicquid ab alio proficiscatur, tam sis proclivis, vt protinus suspectum habeas? Immo vero vt pro damnato habeas? Teque omnino re in comperta obijciendum putes? Neque tanta vti potes patientia, vt auscultes prius: atque perpendas? Profecto non alia causa est: nisi quod tuo ingenio, iudicio, vigilijs quidē omnia tribuas. Quoniamq; tibi instar es phœnicis cuiusdam, cum quo conferri nemo possit, necesse est tibi cuiusuis contemptui esse ingeninm. Quoniamq; in locum incidimus cognitu valde quidem necessarium, operæ precium fuerit, paululum hic insistere,

Contingit temporibus alijs, & nostra etiam ætate, vt inter viros quorū spectata esset

non tam eruditio, quam pietas, interceſſe-
rint de religionis doctrina controverſiæ:
atque adeò nulla coire facilè potuerit cō-
cordia: vt potius indies lites increbuerint,
recruduerintq; magis ac magis. quid ergo
hîc dicendum eſt? Vbi idem tum aſſeritur
tum negatur, vera dici vtrinque non poſ-
ſunt: vt alteram partium errare neceſſe ſit.
Quid (inquam) de ea quæ erret, dixeri-
mus? Nunquamne eam ad Deum confu-
gere, qui ei opem ferat, ſuumq; impar-
tiat lumen: vt rectè eo duce judicare de re-
bus poſſit? Veriſimile id quidem non eſt:
immò verò conſtat in fieri, ſi non alibi certè
publicis in precibus; quid ergò? Fortè
non ſtat Deus promiſſis dando petentibus
ſuo ſpiritu? Ne id quidem fieri poteſt.
Quid denique? An iſti abſq; fiducia petunt?
Abſq; maxima fortè fiducia fieri poteſt ſed
prorſus abſq; vlla, credibile non eſt: ac mi-
rum eſt tamen, eos veri lumen nunquam
impetrare. Profectò huius rei alia cauſa
eſſe nulla poteſt, niſi quòd tametſi lumen
ſpiritumque à Deo poſcentes agnoſcere
videantur ſe illo carere, atque opus habe-
re, re vera tamen id non agnoſcant. Quin
immò in ea eſſe videntur perſuaſione, oc-
culta illa quidem, ſed maximè tamen fir-
ma, atq; conſtante: vt tantum ſe jam pro-
feciſſe

feciſſe arbitrentur, vt errare amplius non poſſint, neque quicquam quod præterea diſcant, ſuperſit, ſaltem certè hominis cujuſquam ope adjuti. Hinc illa ſunt verba quæ de quopiam narrantur: Huc niſi diſcendi cauſa nemo intret. Præclarè. Annon hic videbatur non tantum guſtaſſe aliquid de arbore ſcientiæ boni ac mali: ſed ipſam planè arborem totam, quanta quanta erat, devoraſſe? Huic quidem qui iam Dei ſibi eſt inſtar: idque à Deo petit quo ſe abundare affluenter arbitratur, quem ſpiritum, quod lumen dederit Deus? Fieri etiam poteſt, vt petant iſti quidem, verùm non rei, quæ in controverſiam venerit gratia: quippe quam ſe certiſſimè cognitam habere arbitrentur, ſed generatim rerum omnium gratia: neque tam quia intelligant quicquam ſibi deeſſe, quàm inveterato potius quodam vſu verba non tam corde attentè, quàm lingua perfunctoriè pronunciantes, quodq; faciunt ſuper vno puncto in controverſia poſito, idem facerent ſuper quocunque alio quod deinceps vocaretur in dubium. Quo fit, vt tametſi iſti in vniverſum opus ſe habere majori lumine videntur non diffiteri: venire tamen tempus nequeat, quo tempore præſenti quapiam in re eo ſe carere intelligant, ac pro-

pterea aliqua id petant animi intentatione. Huiuſmodi porro perſuaſiones à primis noſtris parentibus hæreditate accepimus: quippe qui ad arrogantiam, ad ſuperbiam temeritatemque ſimus nati. Accedit autem eò, quod homo in rebus omnibus huiuſmodi vtatur induſtria, vt ſi quid obſeruauerit frequenter certo quodam modo fieri: neque vnquam accidere aliter animadverterit: coniecturam faciat, id ſemper ita contingere. Quare, cui aperti oculi fuerint, vt multos diſcernere erorres poſſet tam antiquos, quàm recentes, de omnibus ſe eodem modo abſq; vlla erroris ſuſpicione iudicare ſe poſſe ſibi perſuadet. Cumq ;ea coniectura eadem capta ratione quæ omnibus in rebus capitur, eò pertineat quo ſuapte natura homo maximè fertur: ad eius videlicet laudem, dignitatemquè: videri mirum non debet, ſi altiſſimas firmiſſimasq; in animo radices agat. Quòd ſi aliqua etiam acceſſerit popularis aura (vt deeſſe quidem non poteſt)quaſi hominis diuinę ſapientię certũ firmumq; teſtimoniũ: id verò ſit(niſi diuina in tẽpore occurratur prudentia) hominem prorſus in ſui opinione dementare. Sed quid de populis dixerimus? ô rem prorſus admirabilem. Excitabit Deus hominem qui in quibus

verſentur

versentur erroribus, eis ostendat: omnisq; eius hominis oratio eum habuerit ingressum, quod fidendum hominibus non sit: quippe qui tum fallere, tum falli possint, quinetiam plerunq; & fallantur, & fallant: immo vero ne multum quidem tribuendum vniversi populi iudicio, neque multarum simul nationum neque multarum ætatum, quia falli nihilominus, si fidem adhibueris, possis: vnam autem esse Dei vocem cui tutò absque vlla erroris suspicione possis acquiescere, qui tandem divino illi homini aures præbebunt: quid facient? quid? Pape, inquient, hic qui ab hominibus in solum Deum omnem nostram transferre vult fiduciam, soli Deo fidem adhiberi, sanctus vir, piusq; sit necesse est. Quam hic, hic dignus est quem sequamur: huic tutò plenam possumus fidem adhibere: huic possumus fidere: non illis qui seducere nos, suam vtrem agerent, solebant. & sic cum & cogitent, & dicant, videntur tamen sibi recto sancti hominis consilio obtemperare, fidem suam ab hominibus in Deum transferentes neque animaduertunt se eam ab hominibus in hominem transferre: cuius haud talis erat oratio: Ne illis aut illis hominibus fidem habeatis, qui tantùm humana

mana vos docent inventa: sed mihi qui vos non nisi divina sum docturus, sed hæc, ne vllis credatis hominibus, cumq; & ipse homo esset: ea lege ne ipsi quidem credendum erat, nisi quæ attulisset, conspicuis confirmasset divinarum literarum documentis, sic enim non tam ei credidissent, quam multo magis divinis illis quæ attulisset testimonijs. Quod si hic vir errores omnes qui essent in ecclesia videre nequaquam potuit: aut in novos forte incidit aliquos (quod quibusdam contigisse constat) populus, cum eisdem fere rationibus adductus, quibus vir ille in nimiam sui fiduciam illapsus fuerat ex eo Deum sibi fecerit: iam aures quibus eos audiat, qui vel latum pedem ab eius dogmatibus declinare velint, non habeat. Quod si quis objiciat ei, non esse vni cuipiam homini, quisquis ille sit, tantum tribuendum, quin eius omnia dogmata Dei verbo indicanda sint: ita eundem ipsum docuisse quem sequatur, nihil proficiat. Quanquam enim nihil iam audire possit præter doctoris sui decreta: nunquam tamen efficies, vt se vni homini totum initi, non Dei verbo assequatur. Sed hoc adhuc nihil est. Sit alius quispiam qui primi illius lapsum aliquem animadverterit: eius notauerit morositatem,

tem, nimiamq; ſui fiduciam: ſed & populi hallucinationem, qui cum videatur ſibi ab hominibus in Deum ſuam tranſtuliſſe fidem, ab hominibus in hominem tranſtulerit: expertus etiam fuerit, quantum ea res habeat incommodi: quare ſumma omnia fecerit, vt eum populum ab eiuſmodi quaſi faſcino quodam liberaret, aditumq; ad eum veritati patifaceret: deniq; oſtenderit ſuis hæc omnia: & ita oſtenderit, vt illi nihil mirentur magis, quam erroris vim illam tantam. Sed quid tandem faciat ipſe? multo opinor prudentius cavebit videlicet, ne quod in alio damnauerit, idem ipſe admittat, ſuos monebit ne ſibi plus adhibeant fidei, quam par ſit ſe hominem eſſe, propterea q; errori obnoxium immo vero fieri vix poſſe, quin multa ignoret, itaq; eatenus tantum ſibi fidem habeant, quatenus ex divinis literis certa perſpicua q; teſtimonia attulerit, ſi quem autem animadverterit ſe nimio in honore habentem, obiurgabit eum: vt fecerunt Paulus, & Barnabas, quum eis divini offerrentur honores. Heu, quicquam ne horum faciat? Niſi magna cogat vis ſpiritus: caue tibi perſuadeas. Immo vero & ipſe eum ſe eſſe arbitretur qui omnia noverit, qui

errare

errare nequeat, in quem Deus immenſos ſuæ ſapientiæ theſauros ita effuderit, vt quod alij tribuere poſſit, nihil ſibi reliqui fecerit: qui denique ſapientia ipſum æquet Deum, quare claudere cœlum volet, ne vel gutta pluere amplius poſſit: nullam aquam patietur bonam exiſtimari, niſi ſuo de fonte fluxerit. Tametſi autem verbum aliquod excidat nonnunquam, quo modeſtiæ aliquid præ ſe ferat: vt ſi rogaverit quiſquis, erroris aliquid ſuis in dictis aut ſcriptis deprehenderit, ſe vt moneat: pergratum id ſibi futurum, aut quid eiuſmodi, ſi quando ad experimentum veniendum ſit: iam videre liceat, verba illa non niſi à ſummis labijs profecta fuiſſe, vt vt ſibi forte videatur valde ea ex animo, ac ſerio protuliſſe. Qui porro hunc ſequuti fuerint, ex eo tam ipſi ſibi Deum facient, quam alij fecerant expriore; & qui hoc mirabuntur ſtupore maximo, quaſi cogitari nihil poſſit abſurdius, tandem tamen & ipſi idem facient, aut multo etiam peius: tanti eſt negotij homini cuiq; non aut alium quempiam hominem, aut ſe ipſum Dei in locum collocare: cum tamen nihil minus ſe facere opinetur. Atq; hæc quidem mihi occurrerunt exempla quibus contingere oſtenderem, vt aliud quis ageret, aliud ſibi videretur

tur agere, in alio positam haberet fiduciam, in alio eam se habere sibi persuaderet in dignoscendis suismet cogitationibus, mirum in modum cæcutiens. Atq; haud scio, an aliud quiddam addendum sit, quod illi ipsi qui de Christiana religione differentes sola Dei gratia propter Christum salutem hominibus contingere fatentur: collocanda deinde sua fiducia vix possint à sua dignitate, suisq; meritis oculos deijcere, cuius rei suspicionem illud mihi inijcit: partim, quod naturalis hominis sensus deprimi se ægerrimè patiatur, suæq; laudi, ac gloriæ impensè studeat: partim quod videam, cum tanti sit negotij ad Evangelicam normam citra fucum vitam instituere, adeò procliuem esse hominem ad comminiscendas sanctimonias alias, quibus ipse sibi placeat, vt colligendis (quod paulo ante dicebamus) aliorum peccatis, ijsq; seuero supercilio damnandis, multis, admodumq; verbosis ferendis de Evangelio sermonibus, atque ijs qui paulum de spacio curriculoq; receptæ doctrinæ deflectunt, insolenter tractandis, & in corporis cultus omnis neglectu, & id genus rebus alijs. Nam de Pontificijs qui tot æternæ vitæ lucrifaciendæ rationes excogitaverint, mirũ non est, apud quos palam ea iam invaluisset opi

nio,

nio, quod ſuis bonorum operum meritis ſervari quemlibet oporteret. Quinetiam vehementer ſuſpicor, quamplurimos parum animadvertere, longe aliam eſſe rem de religionis doctrina diſſerere, ac dicere quod fide & gratis obtineatur ſalus: atque ita perſuaſum eſſe, aliud de ſua quenq; ſpe privatim conſtituere, perſuaſumq; habere quod ſibi Deus propter Chriſtum ſua condonet delicta, ac ſe in filium benigne accepturet. Cum fieri abſque dubio poſſit, vt quis vnum quidem pro comperto habeat, ac de eo diſſerere luculenter poſſit: alterum ne ſummis quidem labijs guſtaverit adhuc. Quo fit fortaſſe, vt non pauci circa ſuammet ipſorum fiduciam hallucinentur, eam ſibi fiduciam vendicantes cuius guſtum nullum habent. Atq; vtinam etiam horum non nimis magnus eſſet numerus. Quo minus porro ratione vlla earum quas adhuc recenſuimus hallucinemur, vna propemodum cautio eſt, in quo lubricus ſit error non ſolum non ignorare, verum etiam in promptu, meditatoq; habere. Quapropter haud ſatis fuerit, hæc ſemel didiciſſe: quinimmo nunquam non volutanda animo ſunt: ita, vt hinc ante oculos ſint iſti (occultiſſimi quidem alioqui) ſatanæ laquei, illinc tuum vitæ genus, conditioque, & tu-

um ingenium: tum autem quæ in tempora incideris, vt quicquid est eiusmodi in quo haberer possit pravus hominis sensus quod quærat, quod cupiat, quo oblectetur, quod amet, quod æstimet: etiamsi tibi is esse animus videtur, in quem nihil tale cadere posse putes, alius quo ducaris spiritus, alius scopus in quam tua dirigas consilia: caue tibi blandiare, caue tibi ipse facile fidem habeas, excute ipse te sæpe ac sæpius. Experieris enim non semel, quod iurasses, nihil esse præter spiritum: quidvis fuisse potius quam spiritum: ac si aliter olfacere quicquam potes: veniat tibi in mentem dolosi simulatoris cuiuspiam, aut avari, aut superbi, aut ambitiosi, aut invidi, aut vindictæ cupidi, sed tibi probè noti, ac cogitato ipse tecum, si quod tu meditaris, aut coneris aut facis, id ille fecerit: quam putas eius esse suspicareris mentem, quod consilium, quem sensum? Mox redito ad te, ac perscrutare perquam diligenter tui cordis arcana, num eiusmodi sensus in te vestigium sit vllum, ac si vllum vel leuissimè impressum appareat, caue contemnas: sed perscrutare magis ac magis, invenies enim profectò quod miraturus sis. Quantique faciendum putas Dei gloriam, & optimum ecclesiæ statum, & sempiternæ vitæ

spem

ſpem, tam ſerio in harum rerum omnium verſandum tibi meditatione fuerit.

Qui ſit ſcientes prudenteſq; multi peccent.

Vt autem ſciens, ac prudens in Dei legem committat homo, facit præcipuè deprauata primorum parentum lapſu natura in omnes homines diffuſa, omnibus in rebus diuinæ legi prorſus inimica. Primum etenim haud illi ſatisfacit Dei prouidentia: quippe qui tum parum ſapienter ei facere videatur amplis opibus, atque imperijs ijs largiendis qui nec illis vti, neque hæc regere prudenter poſſint: tum parum iuſtè, qui ſceleſtos homines fortunet, deprimat bonos, eoſq; nefariorum hominum iniurijs expoſitos ſinat, neque vlciſcatur quam primum eis illatas iniurias. Cumque vellet eum Deus ab humilibus huius vitæ rebus ad cœleſtia oculos attollere, atque in cœlo non hic cumulandis ſibi theſauris intentum eſſe: ipſe tamen hic totus hæret: hic commodè ſibi eſſe vellet: hic maximè, atque optimè ſe inſtructum ab ijs rebus quæ non tam animo cerni, quam manu palpari poſſint. Iubet Deus eum ſuas omnes cupiditates abijcere, atque ab ſe evellere: ipſe autem multo mallet eas vel cumulatiſſimè implere. Exigit ab eo Deus in vicinum ſuum charitatem: ipſe ſui charitate metiri omnia multo mallet, ac de vicino haud aliter

liter cogitare, quàm vt eum ſibi ſubijceret, & ad omnia ſua commoda illo, eiuſque rebus omnibus pro animi libidine tanquam rebus ſuis vteretur. Idemque fit in rebus alijs omnibus. Præter autem communis naturæ vitium, eſt etiam ſuum cuique proprium: quod tametſi cum communis naturæ depravatione eſt coniunctum: ideo tamen cuiuſque proprium dici poteſt, quod alij ad alia maiore quadam vi, atque impetu rapi videantur. Quod ſi aliqua virtutis ſemina in homine ſint, vt omnino ſunt: fere videas, qui vnam aliquam participauerit aut alteram, aliarum expertem eſſe. Cuius differentiæ cauſas attigimus alibi, diverſitate eiuſmodi fit, vt ſi quis à rapinis, inhoneſtiſque lucris abſtinuerit, ſuæ nequeat imperare libidini, aut ſi hanc domuerit, avariciæ ſuccumbat: ſi ab hiſce vitijs vtcunque liber fuerit, decipiet eum ſuperbia, aut aliud aliquod vitium. Præterea qui in humili fortuna, in afflictionibus magno fuerit animo, ditatus quum fuerit, timidiuſculum ſe præbeat. Et contra, qui rebus ſecundis multas pietatis ſignificationes dederit: quicquid adverſi imminere videatur, animis concidet, neque defuerit qui aliquandiu quidem validiſſimè pugnet: verum tandem nimis diu durante

conflictu, velut haſtam abijciat. Plurimum eſt etiam in locorum temporumque opportunitatibus poſitum: magnaque vis eſt & irritamentorum, & illiciorum quæ nos modo in hoc, modo in illud facinus aut impellunt, aut attrahunt. Illud autem ad reſiſtendum vitio præter cætera negligentem hominem facit: quod non omnino perſuaſus ſit, tam infenſum eſſe Deum peccato, quam eſt, eumque vere illud vlturum eſſe, aliam vitam præter hanc eſſe reliquam: huius autem nunquam videtur ſibi homo viſurus finem vllum. Videat quotidie efferri multos: recordatur ille quidem mortis, diſſeritque ea de re ſubtiliter admodum, & graviter. Sed eſt tamen ei neſcio quis genius in corde qui ei ita blanditur; nequaquam tam propinquum tuum fuerit tempus: non morieris: creſcat annorum numerus: decreſcant indies magis ac magis vires: neque ille malus genius vnquam deſinit longiorem polliceri vitam: neque homo aures ei patefacere. Videmur nobis quidem multò aliter credere: elegantiſſimaque ea de re noſtra eſt oratio: ſed humano ingenio nihil eſt ex rebus omnibus creditu difficilius. Quare hic laborandum eſt die noctuque, vt tandem frangatur hæc tanta noſtri cordis durities

tities. Quantam autem potissimum re id effecerimus? Certe non alia quàm assidua, maximeque reverenti divinæ legis meditatione, additis ardentissimis ac nunquam intermissis ad Deum precibus. Cumque nunquam tantum nobis immineat periculi, quantum quum secundis vtimur rebus: fit, vt eo etiam tempore potissimum eiusmodi tum meditationibus, tum precibus sit opus. Certè autem nisi cum pia religionis doctrina vitæ coniunxerimus sanctitatem: futurum est vt & doctrinæ cognitio nobis eripiatur, nosq; rursus in seductoris permittamur potestate, qui maxima nostra infamia extremoque exitio nobis, quicquid voluerit, imponat. Ac nisi tenebrarum illarum ex quibus vix dum emersimus, exemplum satis est ad nos deterrendum, equidem quid satis esse possit, non video. Est autem nobis enitendum dum stamus, ne cadamus: si quidem vbi semel refrigere cœperit disciplina, vix fieri poterit, quin sit posterior quæq; dies priore deterior: donec omnis aboleatur Dei timor, omnis pereat pudor, vt tandem vitium virtutis locum obtineat, virtus vitij. 2 Thes. 2.

Sed inter alia quæ hominum mores depravant, nescio an primum locum obtineant mala exempla, omnium quidem, sed eorum

rum præsertim in quos maximè conversi hominem sunt oculi: vt ecclesiasticorum pastorum, aliorumque qui propter aut munera quibus funguntur, aut studia, aut ætatem: adde etiam, si placet, fortunas: sed certè qualemcunque externam dignitatem, seu gravitatem antecedere alios putantur sapientia. Optimum autem remedium ad conservandam morum disciplinam censenda est ecclesiastica censura. Quid ni enim esset, cum absque dubio Dominum habeat authorem? Qua tamen in re cauendum diligenter est, ne quicquam vel immisceat, vel habeat satanas de suo. Ac duplex quidem finis in Domini instituto non obscure cernitur: quorum alterum assequatur siue admonitio fratris, siue censura: nempe, vt aut lucrifacias ipsum fratrem, aut deinceps pro eo habeatur cui cum Dei ecclesia nihil sit commune. Quo loco habebantur olim extranei, & publicani. Itaq; fiat, vt eius dissoluta vita ad Ecclesiæ dedecus, vel doctrinæ diuinitus traditę transferri nequeat. vt nemo putet se imitari eum posse sine suæ salutis contemptu: itaq;, vt nocere ille suo exemplo nequeat, sed prosit potius. Quid porrò harum rerũ gratia fieri Dominus velit, minimè obscurum est: quem enim offenderit frater malo aliquo

Conseruandæ morum puritati vtilis Ecclesiastica Censura.

Matth. 18.

aliquo exemplo, ab illo vult corrigi, remotis arbitris; qui si eum audierit, lucrifactus fuerit: sin minus, vult adhiberi vnum aut alterum testem: si nec illos audierit, vult significari ecclesiæ: quod si tandem neque Ecclesiam audierit, pro extraneo & publicano haberi vult. Quæ quidem sunt eiusmodi, vt si cui vel minimum sit spiritus nihil planius videri possit. Verum inuenisse tamen videtur satanas in scirpo nodum, nam si correptus quispiam negasset se, quod ei obiceretur, admisisse: advocassetque monitor testes quibus præsentibus, sed facti quod obiceretur ignaris, denuo corriperetur, ac ne sic quidem culpam agnouisset, ideoque ad ecclesiam ventum esset, non defuerunt qui talibus testibus conuinci eum vellent. Quod profecto valde mirum est, in cuiusquam potuisse mentem venire: Nam cum reus non neget se correptum: sed illud neget, iustè correptum se fuisse: quis non videat testibus opus esse, qui eius ipsius facti certam habeant scientiam, quod est in controversia: non eius quod nemo neget? Contingit etiam nonnunquam, vt arguatur aliud in quo quicquam esse peccati qui arguitur, non intelligat, ac nisi agnoscat culpam, censura notandum hoc est (quemadmodum loquuntur)

Sed in ea excenda multæ fraudes impuri genij

tur) excommunicandum putent. Quod vlla ratione fieri, equidem non assequor. Ergone cum me peccasse non intelligam, mentiri cogar, linguaque eam culpam agnoscere, quam cor non agnoscat? Neq; satisfit, si eatenus obtemperem monentibus, vt ab eo quod licere negant, abstineam? Quis, quæso, vsus fuerit vnquam in ecclesia simulationis eiusmodi? Si potes, doce me, non fuisse mihi eam rem liberam: sin ea mei est ingenij tarditas, vt assequi id nequeã, vbi tua est charitas qui me ferre infirmum nequeas? Immo etiam quid sibi vult ista peccati agnitio? Quo eam, quæso, iure exigis? Profecto enim Domini verba illa, Si te noluerit audire, non id significare videntur. Si peccatum agnoscere noluerit: sed hoc potius. Si parere, id est si abstinere deinceps ab eo quod reprehenditur, noluerit. Quod cum non recusset facere: quid est quod requiras præterea? Neq; vero ad finem cuius gratia fieri debet admonitio, quicquam facit peccati agnitio illa, dicere forte possis: in quo delinquatur, si fiat, id liberum duci non oportere. Quid tum? An propterea id eũ testari oporteat, qui nondum sit persuasus ipse? Egregium verò testimonium, & dignum cui nemo non fidem adhibeat. Quod si ne hæc quidem ido

nea

nea eſt cauſa propter quam talis exigatur agnitio, quorſum ergo exigitur? Profectò alia non ſupereſt, quam vt correptoris ſit conſultum dignitati: ne ſcilicet videatur fruſtra corripuiſſe, aut vt victoria quoquo modo potiti videantur qui præſunt: atque vt eorum formidabilis reddatur authoritas. Huc enim certè aſpirat hominis ingenium: etiamſi nonnunquam nihil minus videatur ſibi habere in animo. Quicquid ſit, indigna certè eſt Chriſtiana lenitate hæc conſcientiarum carnificina.

Pœnitentia publica nec neceſſaria nec vtilis.

Ac quoniam, ſi peccati eccleſia motum pœnituerit, ei Dominus ignoſci vult: idque faciendum non videtur, niſi pœnitentiæ idoneum extiterit ſignum: hoc ſignum interpretantur plerique omnes, vt culpam publicè deprecetur: & publicam id vocant pœnitentiam. Tantaque veterum fuit ſeveritas, vt aliquos non plenè reſtiterent, niſi ad multos annos in illa pœnitentiæ ſignificatione perſeveraſſent; nonnullis ad vitæ finem vſque indicebatur pœnitentia: in quo videre licet quam benè memores eſſent eius facilitatis ad ignoſcendum quàm præcepiſſet Dominus, qui velit non ſepties tantum, ſed ſeptuagies ſepties peccanti fratri ignoſci, Cum igi

tur tanta illa veterum ſeveritas Domini maxime repugnaret documentis: nobis videndum eſt diligenter, non quod minus, ſed quod nihil omnino illis ſit repugnaturum. Qui autem exploratum habere poſſimus, quod inſtituerimus, nihil ei repugnare? Profecto ita demum, ſi nihil prorſus, ſine quo Domini impleri inſtituta poſſint, inſtituendum putaverimus. Certè autem, vt reſtituatur is qui contemptis non tantum duorum, aut trium fratrum admonitionibus, ſed ipſius etiam eccleſiæ ab re homine Chriſtiano indigna abſtinere noluit: conſtet oportet eccleſiæ, reſipuiſſe eum, atque vt conſtet, publica illa pœnitentia opus eſſe arbitrantur. Sed quid ſi innoteſcere id Eccleſiæ alia quapiam ratione poſſit, eaq; vſitata & divina voce comprobata? Efficietur profecto vt ſignificandæ recipiſcentiæ cauſa neceſſaria iſta publica pœnitentia non ſit. Poteſt autem ei innoteſcere, ſi teſtentur vicini, & qui cum eiecto verſantur, eum non obſcure recipiſcentiam præ ſe ferre, & ſuum factum accuſare. Simulari (inquies) hæc poſſunt. Quid non poſſit ſimulari? Sed quæſo te, qua cum eccleſia rem eſſe vis? Non cum ea in qua aliqua ſit charitas? Non negabis (opinor) at charitas quidem (vt docuimus) non vſq; adeo cau-

ta

ta est,non adeò suspicioſa: quinimmò neſcit malè cogitare:omnia credit,omnia fert: ſed rides tamen adhuc tantam facilitatem, maximeq; ineptam fore arbitraris. Ego verò,ſi quidem meum hoc ſit judicium, quin rideas,non recuſo: verùm charitatem talibus certè notis depictam reliquit Apoſtolus,vel ſpiritus ſanctus potius. Quòd ſi tuum aliud eſt judicium, atque adeò contrarium: à quo id eſſe authore oporteat,etiam me tacente,res ipſa loquitur. Dei profectò ſpiritus ſibi contrarius non eſt. Quod igitur Spiritus ſancti judicio eſt contrarium,à ſatana ſit neceſſe eſt. Sed præterquam quòd reſipiſcentiæ ſignum ſit, aliam afferunt cauſam quidam, quamobrem exigatur publica pœnitentia. Quemadmodum enim, ſi vnum quempiam offenderit quis, non antè offerre ſuum munus debet,quàm reconciliatus ei fuerit: ita, cum vniverſam eccleſiam offenderit, ei ſatisfieri vniverſæ oportere. Atq; hic equidem fateor non gravatè: niſi aliter ſatisfieri poſſit Eccleſiæ. Quippe quæ deponere offenſionem, niſi peccatorem ſupplicem viderit, ægrè poſſit: ipſius peccatoris partes eſſe,vt quacunque ratione mitiget offenſorum animos. Verùm,quemadmodū nemo Chriſtianam lenitatē tribuerit ei qui offenſus à fratre

tre cum fuerit, non ante ignoscere ei possit, quàm viderit ante se humi prostratum, ac supplicem: neque omnino eum facere dixerit quod Christianum hominem decet, cujus ad ignoscendum summa esse debeat facilitas: ita equidem vereor non decere id ecclesiam, in qua tota non cerni eas virtutes quæ in singulis requiruntur membris, profectò minimè laudandum sit. Illic (inquam) docetur qui offendit alterum, quid facere eum oporteat, vt placeat Deo: non agitur de ejus qui offensus fuerit officio, quem ad ignoscendum esse facillimũ oportere, ac nihil minus quàm triumphos animo agitare clarius est, quàm vt testimoniorum citatione sit opus. Ita nondum necessariam vllam videmus istius publicæ pœnitentiæ causam. Sed addat fortè aliquis: vtilem tamen, atque adeò necessariam eam fore, propterea quòd minimè vulgaris pudor cum ea conjunctus esse videatur: vt ea tanquam firmiori quodam freno homines à peccandi cohibeantur licentia. Atqui hîc nihil præter humanum auditur consilium: Dei vox, quæ sola fallere non potest, non auditur: an verò non eadem ratione persuadere volunt Pontifici auricularem suam confessionem? Quamobrem illic eam respuimus? Profectò ea de

de causa, quòd humanis commentis, aut commodorum incommodorumq; supputationibus ejusmodi locum non arbitremur relinqui oportere: taceo, quòd quem non cohibuerit ejectionis cogitatio, is neq; publicæ pœnitentiæ recordatione cohibetur. Age (inquies) non sit illa quidem necessaria: quid inest tamen mali? Respondeo: Etiam si nos non videamus, quid insit mali: non propterea statim sequatur, nihil inesse. Præterea, etsi nihil aliud habeat mali: cum tamen neque instituta divinitùs fuerit, neque vllius divini instituti causa sit necessaria: satis inest mali, quatenus jugum vllum hominibus imponendi authoritatem sibi homines vsurpant, quod solius est Dei: ac timendum est, ne si vel leviſſima quapiam in re sui muneris limites transgressi fuerint, ad majora animum paulatim adjiciant: aut posteris exemplo suo majora aggrediendi sint authores: ita sæpe fit vt qui semel verecundiæ honestatisque leges re vel minimi precii surripienda violaverit, deinde paulatim reddatur magis ac magis audax. Est etiam mihi profectò suspecta publica ista pœnitentia, quòd videatur ad Pharisaicum spiritum alendum nonnihil momenti habere. Inest enim omnino homini à natura elatio quædam animi, qua

afrectet

affectet quisque in alios imperium quoddam,& authoritatem & eminentiam: eaq; de causa pulchrum cuique videtur supplices,ac demisse veniam precantes conspicere. Qua de causa profectò non rarò accidet,vt cùm quis hæc sibi videatur exigere gloriæ Dei causa,privatis aut rationibus aut affectionibus ductus exigat. In summa ei quod præceptum sit, nihil prorsus addendum censeo: sed simpliciter quod Dominus docuit faciendum, vt qui ab ecclesia correptus non obtemperaverit,deinceps illa eum pro suo non agnoscat. Quòd si ille postea pœnitentiæ significationem dederit aliquam: idq; testentur fide digni viri, significatum id ecclesiæ quum fuerit, eodem sit loco,quo erat ante: idq; fiat etiam quam minima verborum pompa.

Sed quas ob causas locus censuræ fuerit? Certè quicquid conspicuo verbi Dei testimonio in homine reprehenditur, nisi quis ab eo abstinere admonitus voluerit, satis causæ ad censuram videtur fore. In quo tamen humanæ imbecillitatis habenda ratio est: quam neminem equidem rectè habiturum putem, nisi qui, cum vero teneatur Deo obtemperandi desiderio,in exploranda etiam assiduè sua ipsius imbecillitate negligens non fuerit: magna hîc cûm charitate,

ritate, tum prudentia est opus, sine quibus hoc in genere nihil fieri rectè potest. Sed miror, cùm vix quicquam sit æquè homine indignum Christiano, atque vt linguæ petulantia alterius obsit, aut insidietur famæ, nullaq; in re peccetur magis: nunquã tamen quenquam hoc nomine censura notatum audiverim: atqui vt nullum aliud ferendum erat vitium: ita neque hoc vllo modo est negligendum, quo infinitæ quotidie excitari soleant rixæ, contentiones & simultates in ecclesia. Sed cum plerunque susurrones isti assentandi artibus multum valeant, sibi eorum qui authoritate aliquid pollent gratiam conciliant: & referendis modò hujus, modò illius peccatis, illisque detestandis, bonam apud eos de se opinionem aucupantur: atque ita sibi consulunt.

Præterea quosnam dicemus ejusmodi subjectos esse censuræ: solam ne promiscuam plebem? Quid si illi quos Dominus Sal terræ appellat, censura digni fuerint? Cum de iis dictum sit, Si sal infatuatum fuerit, ejus deinceps vsum fore nullum, nisi vt abjiciatur, & ab hominibas conculcetur: facilè apparet, eos quoque censuræ subjici: & verò perabsurdum esset, si, cum in pede, aut alia contempta corporis

parte

parte nulla esset labes toleranda, in facie atque ipsis in oculis tolerari eam oportet. Sed quinam fuerint ipsorum censorum censores? Finge enim, vniversum ecclesiasticum senatum infamia laborare: an cogerur ecclesia connivere non eatenus modò, vt patiatur eos sua membra esse, aut haberi: sed etiam vt eorum iniquum ferat dominatum? Certè cum jam illi non praesideant, nisi vt perdant ecclesiam: necesse est fieri posse quod Dominus dicit, vt projiciatur infatuatum sal, & ab hominibus conculcetur. Cumq; ecclesiæ duæ tantum sint partes: vna eorum qui gubernant, altera eorum qui gubernantur: illi profectò non damnabunt se ipsimet: à reliqua igitur ecclesia damnari possint necesse est.

Quin & illud cognoscendum est, cuiusvis ne sit peccantem corripere: an aliqua sit exceptio? Certè autem qui trabem ipse in oculo habet, idoneus qui ex fratris oculo festucam extrahere conetur, non est nisi fortè vt cum se ipse etiam apud fratrem accusaverit, eum ad emendationem vitæ secum hortetur: si enim sequatur sic alterum hortantis non obscura emendatio: adeò non inutilis talis fuerit admonitio, vt fortè alia nulla esse possit accommodatior. Sed nec ille quidem sit idoneus, qui su-

spectus

spectus esse possit peccanti alieni ab se animi: aut qui vlla omnino laboret infamia: quinimmò in eo qui ad alterum corripiendum accedat, bona omnino requiritur opinio: sed præcipuè, vt sit Christianæ charitatis atque mansuetudinis nomine valde commendatus: cui etiam non supercilium, non tetricus severusq; vultus, non tardus incessus, non vllum externum adjumentum, sed conspicua morum sanctitas authoritatis aliquid conciliaverit. Quæ si absint, magis ad irritandos animos, replendamque simultatibus ecclesiam, & muniendam ecclesiasticis pastoribus ad tyrannidem viam hujus disciplinæ vsus fuerit, quàm ad mores emendandos. Quorum tamen abusuum periculum tanti facere non debent magistratus, vt rem ab ipso Domino proculdubiò institutam impediant. Quid enim hoc sit aliud, quàm Dominum quasi accusare imprudentiæ, qui rem vnde plus mali emergere posset, quàm boni instituisset? Vt timeant abiturum valde salutare, atq; adeò necessarium institutum in abusum, magna causa est: atq; in eo sapientissimè quidem fecerint. Sed ejusmodi tamen suspicionis causa non prorsus impedire illud debent: sed vt explorent subinde quàm decenter, quàm sanctè vsurpetur: atque

que vt iniquis temerariisque: quorumcunque resistant conatibus, severitate magna adhibita, inferiorem ne arbitrentur sua dignitate curam: reprimant ipsi tantùm eorum qui suam majorem quàm oportet, authoritatem esse volent insolentiam: & omnia rectè habeant necesse sit. Sed multi magistratus ideo etiam non permittunt hujus disciplinæ vsum, quòd velint ipsi in summa vivere licentia: atq; interim etiam Christianæ pietatis frui nomine, qui divinam iram non effugient. Quicquid enim ex improba falsorum Christianorum vita, quibus absq; disciplinæ vsu perpurgari ecclesia non potest, in Evangelicam veritatem dedecoris exundat, ejus certè ipsi pœnas dabunt. Ac de doctrinæ morumq; depravatione qua omnis Christi regni eversio, regni autem Satanæ constitutio continetur, hactenus dictum sit. Sed quoniam Satanæ haud satis est, si Christi regno eversio suum erigat, nisi suum illud sibi communiat, firmetque: proximo loco quæ sint satanici regni munimenta, dicendum erit.

* * * *
* * *

SATANÆ

SATANÆ STRATAGEMATVM

LIBER SEXTVS.

ILlud conſtat, Chriſti regni inſtaurationem in doctrinæ, hoc eſt, in Evangelicæ veritatis reſtitutione eſſe poſitam: ea enim & oſtendit quid nos velit Deus facere: & partim promiſſis allicit, partim comminationibus impellit ad Deo obtemperandum. Quod vbi fit, ibi Chriſtus regnet, indeque exulet ſatanas, neceſſe eſt. Quare omnia quidem ſatanica regni munimenta eò pertinere par eſt, vt Evangelicæ veritati omnis ſit aditus præcluſus. Proinde ad ejuſmodi conſilium quænam conferre poſſint, inveſtigandum eſt. Ac illud quidem occurrit primùm: quod ſi integrum ſit cuique quàm maximè velit religionem colere, ac tueri, cum maxima ſit ingeniorum judiciorumque diverſitas, fiet, vt opinionum ſententiarumque permagna etiam ſit diverſitas: vtq; nemo non habeat qui ab ſe diſſentiat, ſibiq; contradicat: cumq; nemini propemodum non contradicatur, neceſſe fuerit multos in dubium venire, quid

Opinionum de religione modeſta libertas, regno Satanæ imprimis adverſatur.

potissimum probent, sequantur q;. Qui dubitat autem, is ad veri inquisitionem extimulatur, & multis inquirentibus mirum ni aliquis invenerit. Inventa porrò veritate si differendi sit libertas, facta sententiarum collatione, illa superior evadat, necesse est. Ex quo quidem efficitur, cum opinionum de religione libertate consistere satanæ regnum diu non posse. Quòd si ei libertas non convenit, consequens est, certam aliquam legem convenire quæ libertatem illam coerceat, ac tollat. Ac cum neque prorsus tolli omne religionis nomen queat, & omnes facilè intelligant plus vna veram esse non posse: quæ alia ejusmodi lex fuerit, quam quæ certa quæpiam: sed maximè illa quidem impia, atque detestanda coli jubeatur religio? Quisquis autem contrà vel mutire quid ausus fuerit, in eum atrocissima quæque constituta sint supplicia? Quæcunque autem lex promulganda sit, occasione aliqua est opus: ac quænam occasionem præbere soleant ad tollendam opinionum de religione libertatem, haud difficile admodum sit cognoscere. Sunt enim proculdubio hæc nimis magna dissidentium opinionum multitudo, contentiones, lites, rixæ: quas quidem non tum demùm serit satanas, quum jam depravata

est

est doctrina: sed jam inde ab eo tempore quo integra est ac syncera, sunt enim contentiones & rixæ ad eam depravandum, labefactandumq; via quædam ac ratio: ac tametsi placere satanæ illa instituta nequeunt quæ doctrinam, quum sincera est, depravari non sinunt: at illa certè placent, quæ, tametsi eum quidem in finem excogitata fuerint, potius tamen confirmant, propagantque errores, & sectis occasiones præbent, quàm horum quicquam impediunt. Quænam autem sint ejusmodi, jam demonstratum supra est. Quoniamq; quo plures sunt ii qui in receptam insurgunt doctrinã: & quo magis temerarii, insolentes, morosi, quoque magis absurda sunt quæ afferunt: & quo plus habent authoritatis, magisque iræ, atque indignationi sunt obnoxii qui ecclesiis præsunt, eo impotentius videntur in publicæ quietis turbatores omnia conaturi: quid decernatur, etiam atque etiam videndum est: ne, dum satanæ te resistere pulcherrimè existimas, præter omnem spem ipsius satanæ potius rem agas, qua de re multis verbis Libro tertio disseruimus. Quandoquidem autem ad sciendi cupiditatem natus homo est, valetq; judicio nonnihil, quo non rarò cernere verum possit: possunt autem & sciendi cupiditas, & judi-

cium tum intendi, tum remitti, interest absque dubio satanæ, hęc quam minimum habere virium: ac quoniam à sciendi cupiditate inquisitio proficiscitur: estq; inquisitio ad veri agnitionem perveniendi via: partim quidem haud expedit satanæ (vt dictum est) inquirendi permittere libertatem suo in regno: partim etiam videtur, si tollatur, obfuturum, ferè enim (vt ille ait)

Nitimur in vetitũ semper, cupimusq́, negata

Magnum autem intensumq; desiderium si fuerit, quiescere non possumus, donec impedimentis sublatis, quacunq; ratione omnibus ei satis fecerimus. Quare si sublata inquirendi libertate, intenditur sciendi cupiditas, alia quapiam est opus ratione qua ejusmodi compescatur cupiditas: aut etiam, si fieri possit, omnis tollatur prorsus. Est autem desiderium omne in cogitatione positum. Nemo enim optare quicquam, nisi cogitans, potest. Ergo si possit satanas consequi, vt de religionis veritate cognoscenda ne cogitemus quidem, profecto ne eam optemus, assequutus fuerit. Quoniamque cujuique rei desiderium ex tribus cogitationis quasi partibus constat: quarum prima est, qua cogitamus eam rem bonam esse: altera, qua cogitamus eam

Satagit is vt tollat omne veri inquirendi desiderium.

am abeſſe à nobis: tertia eſt, qua cogitamus fieri poſſe, vt eam aſſequamur: ſi horum vnum deſit, deſiderium ipſum conſiſtere non poſſit. Multò autem minus, ſi deſint duo, aut omnia. Age igitur, ſi perſuaſus ſit quiſpiam, quicquid fecerit Deo placendi deſiderio eorum hortatu quorum videatur populum ad pietatem inſtituere, fore vt id Deus boni conſulat: nam ſi perperam edoctus fuerit, eos daturos pœnas qui docuerint, non ſe: huic quidem haud multum referre videatur, ſive aſpiciat veritatem, ſive minus. Quoniamque ſi cum re quapiam, etiamſi alioqui bona, expetendaque mali aliquid conjunctum eſſe videatur: quantum illud malum fuerit, tanto res illa minoris fit: adeò, vt ſi plus mali habere, quàm boni videatur, non in bonis, ſed in malis eam habiturus ſit: ſi quis primum parùm referre putet, ſive habeat in religionis negotiis veri agnitionem, ſive minus: deinde autem ſimul perſuaſus fuerit, eam ſe agnitionem adipiſci non poſſe, niſi adhibitis maximis laborioſiſſimiſque ſtudiis, ac magnis etiam ſumptibus (quæ videlicet mali rationem obtinent) ea quidem res haud bona quæſitu, ſed malaei videatur. Qui etiam perſuaſus fuerit, haud poſſe ſe vllo modo eam conſequi

ſcientiam, ſive quia non poſſit in eam illa impendere ſtudia quæ videtur requirere, ſive quia deſit ei aut judicium quale videtur opus eſſe, aut ingenii acumen, aut quid aliud: haud magno tenebitur eam inquirendi deſiderio. Qui denique pro certo habet receptam doctrinam veram eſſe, & quicquid ei repugnet falſum: haud ei deeſſe veri in religione cognitio videatur: itaque inquirendam eam non putabit. Quæ perſuaſiones cum ad extinguendum veri inquirendi ſtudium maximam videantur vim habere: vnde illæ oriantur, quibuſque rebus confirmentur, operæprecium fuerit cognoſcere.

Veriſimile eſt, quum populus videt viros eruditos, magniq; nominis de variis religionis punctis haud ſentire eadem, ſed magnas inter eos eſſe lites, ac contentiones, eum in ejuſmodi labi cogitationem, vt arbitretur religionis doctrinam admodum obſcuram, difficilem cognitu, atque incertam eſſe rem, cujuſque veritatis inquirendæ finis ſit nullus: quippe cum non Latinæ non Græcæ, non Hebraicæ linguæ ſcientia, non vlla eruditio alia, non tot expoſitorum qui ſe divinas literas illuſtrare poſſe crediderant, ſcripta, non denique aliud quidquam tantum conferre poſſit ad eorum

rum rerum cognitionem: vt tandem omnis tollatur obscuritas ambiguitasque, ac simul omnes cessent lites: quam quidem perplexitatem & alia quædam adaugent: velut illud, si, cum librorum qui in sacrorum scriptorum explanationem infinitus cernatur numerus, eruditi viri de religione differentes, eorum qui de ea scientia scripserunt sententias citare, atque iis vti quasi testibus quibusdam consueverint. Necesse est enim hujusmodi hinc gigni opinionem, vt nemo quicquam explorati habere posse videatur, nisi qui innumerabiles evoluerit libros, ac de quaque re quæ fuerit præstantissimorum scriptorum sententia, probè teneat. Mirum est autem, quàm multum scripserint quidam: nam solus Origenes sex milia librorum reliquisse dicitur. Augustini tam multa extant etiamnum, vt dubitare quis possit, vtrum hominis ætas iis solis perlegendis suffectura sit: multa etiam reliquerunt Hieronymus, Chrysostomus, & alii: nostraque ætas ita fœcunda est, vt Patribus palmam in eo genere non tam invidere videatur, quàm jam eripuisse. Plerique autem cum desperent se posse tot evolvere volumina: ac multi etiam vnde ea sibi emant, non habeant: cumque absque eorum diligenti

Præcipuè vt reiiciat populus Sacrorum curam & lectionem in Pastores.

lectione proficere se quicquam posse non arbitrentur, quid supereſt, nisi vt omne divinarum rerum studium, omni proficiendi spe sublata, deserant? Qui cum non ideo salutis spem omnem queant abjicere, in eam cogitationem delabantur necesse est: vt arbitrentur haud esse cujuslibet exploratum habere quid credat: sed satis esse si illis obtemperet qui religionis curam habent: quorum periculo futurum sit, sicubi peccatum aliquid fuerit, illorum esse quid populum doceant, videre. Immò verò cum hæc ratio expeditissima esse videatur, & procul ab omni molestia, simul ac periculo, ineptè illi facere videantur qui laboriosis studiis, valdeque molestis, quasi de industria quærant in quo insaniant. Quæ persuasio & ex eo confirmatur magis, quòd quum omnes sacræ lectioni operam navant, siquidem haud omnes eodem præditi esse possunt vel spiritu vel acumine, ne potest quidem omnibus de rebus idem videri, omnib. Neq; verò quia aliquis iudicio parũ valeat, protinus agnoverit se parum videre, vt cedat melius sentiẽti. immò verò vt quisq; minimũ valet ingenio, ita sibi maximè placet: cũq; id quãplurimis vsu veniat, ac sæpissimè, multas oriri cõtroversias oportet non inter eruditos tantùm, sed etiam

etiam inter quoslibet, quarum causa cum Ecclesiasticis pastoribus multæ sint subeundæ molestiæ, accidantq; ea quæ cum cõtroversijs coniuncta ferè esse diximus: iræ videlicet, indignationes, probra, maledicta, ad quærenda remedia quibus omnibus os obstruant, adiguntur pastores. Quo fit, vt cum postea integrum non sit quicquid velis tueri, eo delabantur tandem (quo videlicet aliquam habeant ignorantiæ excusationem) vt arbitrentur, quemadmodum ad solos viros doctissimos, eos videlicet qui ecclesiis præsunt, pertinet, quid tenendum sit, decernere: ita earum rerum studium ad eos solos pertinere. Cui errori adeò sæpe non occurrunt pastores, vt etiam suffragentur maximè, dum ijs victi molestijs quas ex frequentibus controversiis eos alioqui accipere necesse est, audaculorum arrogantiam nimis acerbè retundunt: jubentque cum stomacho aut calceos suere, aut pannum texere, aut venationi indulgere ac quæstiones de religione eis relinquere, quorum omnis sit vita cum libris. Quibus ex obiurgationibus cum aliqua notentur nonnulli ignominia, aut alio etiam aliquo afficiantur incommodo graviore, horum ex exemplo cæteri discunt, haud expedire eiusmodi involui molestijs. Atq; ita ab omni

sacrarum

ſacrarum literarum lectione abſtinere malunt, immo vero etiam ſuis, vt ab ea abſtineant, authores ſunt, ex quo paulo poſt ignoratio rerum omnium conſequatur neceſſe eſt, cumq; ignoratione firmum ac pertinax in ea perſeuerandi propoſitum. Quid tu ergo hic fieri velles? Inquies: certe quidem cum Spiritus ſanctus tot locis ad diuinorum ſcriptorum lectionem, ex æquo hortetur omnes: quicquid eiuſmodi eſt, vt vllum hominum genus inde abducat, dehorteturque, neceſſe eſt à ſatana eſſe, non à Deo: propterea que vitandum. Quare ſi quorum retundenda nimia ſit temeritas: quod qui nihil intelligunt, doctores velint agere atq; omnes præ ſe contemnunt, videndum eſt etiam atq; etiam, quid illi peccent, quidnè tu reprehendas, oportet enim non præcipitem, aut iracundam reprehenſionem eſſe, ſed prudentem. Non peccat autem, ne quidem ſi ſit baiulus, quod ſacra legat ſcripta, quod inquirat certa ſuæ ſalutis fundamenta, quod conferat cum amicis ſiue æqualibus, ſiue etiam ſe doctioribus: quinimmo maximam hinc meretur laudem: & omnes idem vt faciant, hortandi ſunt, ſed nec peccaverit quidem, ſi nondum cognita veritate, probare meliorem noluerit ſententiam, ne ſi magni quidem

nominis

nominis vir de eius teſtetur veritate: quippe cui verbum Dei cui credat, ſit propoſitum, non celebri nomine viri, quin potius inquirendæ erunt ex Dei verbo tam commodæ, tamq; apertæ veri demonſtrationes, vt non poſſit rem non videre, hortandus erit, vt à Deo veri lumen petat: coniungendæq; tuæ ſimul præces, quod ſi parum reverenter, ſi temere, ſi inſolenter hiſce in rebus verſetur, hoc ſolo nomine obiurgandus ſit, ſed ea tamen cautione, atque moderatione, vt eius primum peccata à perſonæ ſeiungas vilitate, atq; vitæ genere: deinde ne nimio obiurgationis rigore tum ipſum, tum æquales eius divini ſtudij deſertores facias, quinimmo ſi videatur populus haud ita multi facere hæc ſtudia, ad ea erit omni ratione inflammendus. Quoniamque omnino duo ſunt incommoda quæ vitare ambo vix, ac ne vix quidem poſſis: ne quod infinitis partibus ſit minus declinare malis, vehementer cavendum eſt. Certè enim ſi vigeant divinarum literarum ſtudia in populo: deeſſe lites controverſiæque non poterunt, nam vt mittam ingeniorum diverſitatem, inæqualem ſpiritualium donorum menſuram, & naturæ vitium illud, quo fit vt ſua cuique plus æquo placeant: quieſcere profecto non poterit ſatanas

nas, quin ſuis emiſſarijs turbare omnia conetur, & eiuſmodi lites non poſſunt non magnas afferre paſtoribus moleſtias. Atque hoc quidem vnum eſt incommodum, ac illud profecto magnum, alterum eſt, quod ſi populus deſeruerit hæc ſtudia, ſoliique Eccleſiaſtici paſtores ea ſibi vendicaverint: paucis illis ſatanæ artibus depravatis, rerum omnium brevi ſequutura ſit depravatio. Hæc igitur datur optio pijs paſtoribus: malint ne illud perpeti quicquid eſt moleſtiæ, vt maneat in populo Dei, eiuſq; legis cognitio: an vt ſuæ conſulant tranquillitati, vtque beatè ſuaviterque vivant, caligini ac tenebris feneſtram aperire, eccleſiæ curam deſerere, omnia ſatanæ dominatui permittere. Tametſi enim quam primum (te videlicet vivo) ſequutura hæc vaſtitas non eſt: certè procul abeſſe non poterit. Quominus autem propter controverſias quæ inter doctiſſimos quoſque de religione ſunt, adeo videatur Evangelium obſcurum, vt rectè id intelligendi ſpes non ſit: primum quidem danda opera eſt, vt aut ſopiantur controverſiæ, aut, quanto minore cum ſtrepitu fieri poteſt, tractentur, qua de re multis verbis ſupra diſſeruimus. Deinde etiam, quia omnino (vt diximus) controverſias eſſe neceſſe eſt, monendus

nendus sæpe est populus de hac necessitate: neque inde capiendam coniecturam obscuritatis, aut incertitudinis doctrinæ, quod inter viros eruditissimos de ea non conveniat: prædictum iam fuisse à Dei filio, quod placuerit cœlesti patri celare arcana sua sapientes, parvulis autem ea patefacere. Quid igitur mirum, si videamus id contingere, quod ipse Dei filius testatus est? An non hinc potius crescere spes debet simplicibus si se Deo permiserint, si eius spiritum imploraverint, fore vt sibi patefiant quæ assequi sapientes nullis queant studijs, nullis humanarum artium adiuti præsidijs? Immo vero sapientes illos ideo ea percipere non posse: quia præsidijs eiusmodi plus satis tribuant? Quod cum ferre Deus non possit: quippe qui sibi acceptam ferri sapientiam omnem velit, non rei cuiquam, eos videndi vi omni privat, vt planè videre nihil possint, an vero non maxima ex parte imperiti homines fuerunt ij qui Christum, quum inter homines versaretur, sequuti sunt? Viri autem docti, quales Pharisæi erant, eum insectati sunt, maximiq; eius extiterunt hostes? Miremur igitur, non videre eos, propterea q; andabatarum more in tenebris pugnare, qui capti sunt oculis? Matth. 11.

Sed

Mos scripta vel Authores citandi, improbandus & periculosus.

Sed de consuetudine scriptorum authoritates citandi quid dicemus? Certè vbi ea invaluerit, necesse est arbitrari homines aliter exploratum esse, quid tenendum de quaq; re sit, non posse, nisi excussis meliorum quorumq; scriptorum sententijs, quo errore implicati qui fuerint, de ijs (nisi omissis rebus omnibus, totos eorum lectioni se tradiderint, qui admodum pauci futuri sunt) quid sperari possit, non video: nisi vt lectionem omnem deserant, in eamque opinionem veniant, vt arbitrentur haud aliorum esse diuina scrutari, quam ecclesiasticorum pastorum. Quare etiam si nihil aliud haberet hæc consuetudo incommodi: tamen hoc solo nomine maximè detestanda videretur. Verum non desunt & aliæ causæ, atq; illæ quidem graviſſimæ, propter quas sit improbanda. Ac primum quidem qui honor scripto Dei verbo habendus erat: dico eum hac consuetudine in expositores transferri propemodum omnem, nam quod quisque persuasum habere debebat, quia ita Dei spiritus scriptum reliquisset, iam persuadetur: quia sic quidem interpretentur, tametsi enim persuasum habet quod scriptum sit, verum esse oportere: non id tamen quod scriptum est, ideo credit, quia ita scriptum sit: id enim

se

se intelligere diffidit: sed quia sic exponant illi quorum acquiescendum authoritati putat, adeo, vt si scripto contraria sit expositio, interpretum sequuturus sit, non scriptam Spiritus sancti sententiam. Quis ergo hic non videat, plus fidei haberi expositoribus quam divinis scriptis? Aut saltem certè tantundem? Idem enim accidat: atq; si ad regem legati alicunde venerint, quorum linguam non intelligat, vt vti oporteat interprete: nam si credit quod dicitur: profecto non quia legati sic referunt, quippe quos non intelligat, credit: sed quia interpres sic eos referre testatur, adeo, vt si interpres perperam exposuerit, interpreti fidem habiturus sit, non legatis: vt interpretis fidei niti regis credulitatem, non legatorum verbis facilè appareat, ac cum scriptorum authoritas firma quædam ac stabilis res non sit: quippe, cum alij alio tempore maiori sint in precio. vt non ita pridem Thomæ Aquinatis summa erat apud omnes authoritas, apud nos nulla est, fiet vt si adepti authoritatem fuerint parum sinceræ doctrinæ homines: eorum testimonio ea credatur divinitus tradita doctrina quæ diuinæ forte ex diametro repugnet, id quod in Romana ecclesia contigisse videmus. Præterea cum testetur Dei filius, patrem

trem ſua arcana non ſapientibus patefacere voluiſſe, ſed parvulis neceſſe eſt etiam quæ ſcripta ſunt, parvulis fuiſſe ſcripta, non ſapientibus. at vero conſuetudine illa fiet, vt ſoli ſapientes intelligere ea poſſe videantur: illi videlicet, qui Domini teſtimonio ſoli intelligere non poſſunt, non quod ſcriptores omnes ex eo ſint ſapientum numero, de quibus intelligit Dominus: ſed tamen vt vt rem accipias: non poteſt inde non gigni opinio ei contraria quam parvuli ex Domini verbis habere debeant. Ad hæc vt optandum eſt, ne vlla oriatur lis, aut controverſia: ita optandum eſt, vt ſi quæ oriantur, ad eas componendum quam expediriſſima ſit via, atqui ſi expoſitorum afferendæ ſint ſententiæ: cum videri poſſint & ipſi multo magis quam Dei ſpiritus pugnantia ponere, ambiguè atque obſcurè loqui, vt ipſorummet expoſitorum alij loci alijs explicandi ſint: quis non videat infinitis partibus prolixiorem fieri viam terminandorum diſſidiorum, quam ſi ſola citentur divina teſtimonia? Hic enim tandem finis ſit aliquis & citandi loca, & ea excutiendi, ac illic nullus omnino eſt finis, an vero non videmus in vnam aliquando quæſtionem conſcriptum maximum volumen, atq; adeo non ſubla-

tas

tas ta nen omnes cavillandi ansas, vt potius latissimus cavillandi campus datus esse videatur? Restituerat Lutherus, alijq; priores Evangelicæ veritatis vindices, pulcherrimam illam, maximeq; necessariam ex solo Dei verbo testimonia petendi consuetudinem: sed quidam alij pulcherrimè se facturos arbitrati, si hostes eorum ipsorum confoderent telis, eo redierunt, vt Patrum authoritatibus omnia denuo replerent, quod vtinam tam secundo fecissent successu, quam bona spe aggressi sunt. Certè cum ante adversarij perangustum in locum cogerentur: vt quo iam se verterent non haberent, hac ratione valde amplum spacium exercendis cavillandi, tergiversandi, eludendique artibus adepti sunt, equidem pernicioſissimam, omninoque fugiendam hanc esse arbitror consuetudinem, auresque assuefaciendas, vt nihil, cui adhibeatur fides, præter sola Dei oracula sacris libris comprehensa agnoscant. Sed quoniam ingeniorum permagna est varietas, longeque maxima naturalis quorundam curiositas, qui nihil cuius non certam se habere putent rationem, persuadere sibi patiantur, quo minus hominibus eiusmodi quicquam conferat ad veri inventionem sua curiositas: aliqua satanico regno provisione

opus est ad hebetandam illis omnem ingenij iudicijque vim. Sanè autem tum quidem obtinet hominis iudicium præcipuè suum robur, quum matura est ætas: quumque ipsum rectis meditationibus cogitationibusq; assuefactum est, nullis contaminatum, antequam ad suam perveniret maturitatem, erroribus, & ab omni animi permotione liberum, contra autem nulla eius est vis in pueritia, neq; etiam sequentibus ætatibus, si pravis assuefactum sit cogitationibus: si præoccupatum fuerit erroribus, quumque animi obnoxium est permotionibus. Ergo si qua sit in populo constituta stabilitaque religio, eaque falsa: cum eam pueri quasi cum nutricis lacte imbibant, quo tempore nullum prorsus est iudicium: posteaque audiant de illa parentes, domesticos, vicinos, omnes denique vno quasi ore loquentes: cum imprimatur teneris animis ea opinio, quod si quis aliter crediderit, certissimè sempiternis inferni ignibus cruciandus sit: eiusmodi præstigia non sinunt crescere iudicium: sed opprimunt, prorsusque interimunt: vt aspicere nullum lumen queat. Itaque neque per se indagare verum, neque si quis patefacere id ei velit, ferri potest. Præter autem eam sic credendi consuetudi-

Quibus artibus firmet Satan in animis vulgi errores.

nem

nem, quæ jam cujuſdam inſtar eſt naturæ facta: illud etiam accedit longe quidem maximum ad veri agnitionem impedimentum: quod ita credidiſſe maiores videantur, quos in errore fuiſſe, ægerrimè perſuadere ſibi omnes patiuntur. atque hæc eiuſmodi quidem ſunt: vt præcaveri niſi doctrinæ conſervatione, non poſſint, tantum ad id quod de maioribus dictum eſt, prodeſſe aliquid poſſit: ſi ſæpe illud inculcetur: perpetuo hoc eſſe obſervandum: vt quid Dei verbum nos doceat inſpiciamus, non quid maiores noſtri crediderint, niſi inquirendi fortè cauſa, quod quum facimus: vbi quid ipſi crediderint, quomodoq; Deum coluerint, invenerimus: haud ibi conſiſtendum eſſe: verum adhuc inquirendum, quo verbi Dei teſtimonio freti ita vel crederent, vel facerent, forte enim ſi cõſiliũ hoc frequentiſſimè inculcatũ fuerit: eius veſtigiũ aliquod manere etiam depravata reliqua doctrina poſſit: vt eo admonitus, aliquis ad veri inquiſitionem excitetur, ſed & eum prava ingeniorum exercitia ad iudiciorum depravationem valeant plurimum: eo quidem pertinet differendi conſuetudo, qua id ait quiſque, vt vincat ipſe, non vt vincat veritas ad ingenij tantum oſtentationem: qualibus ex diſputa-

tionibus propagantur infinitæ lites, depravantur corrumpturque omnes liberales artes, fitque vt tandem quo plus quisque studij ijs perdiscendis insumit: minus acquirat solidæ vllius scientiæ, cui renascenti iam consuetudini, obviam eundem est primo quoque tempore, vix enim vlla maior est pestis.

De animorum motibus qui iudicium depravant, etsi aliquid jam attigimus supra: hoc tamen loco, vbi aliud est propositum, nonnihil agamus rursus oportet, illic enim de ijs agebatur permotionibus quæ à cognita deducere veritate possent: hic de ijs motibus disputatio est, quæ qui in erroribus creverit, eum præbere advenienti veritati, aures non sinunt. Illud constat, hominem eatenus verum amare, atque odisse falsum, vt neque velit alterum pro altero sibi obijci: neque velit vel labi, vel falli, quo fit vt amet eos, quos persuasus sit vera dicere, veraque docere: quos autem credit falsa dicere, aut docere, ab ijs abhorreat, eoque maiore tum odio prosequitur vtrosque quo plus boni aut mali in re qua de agitur, positum esse arbitratur, maius autem bonum sempiterna beatitudine, maiusue malum sempiternis cruciatibus quibus de rebus agitur, quum de religionis

doctrina

doctrina agitur, ne fingi quidem cogitatione vlla potest, quo fit, vt quam doctrinam religionis vt veram amplexus fuerit, eam amet, & eos etiam, qui eam docent, quique ei fauent: odio autem habeat quæcunque ei repugnet, eiusque tum doctores, tum fautores. Quare qui quidem inter errores sit natus: cum eos veritatis loco habeat: non potest eos non amare, ac veritatem, quæ illis repugnat, odisse, ac quanquam si veræ doctrinæ ne vlla quidem reliqua sit memoria, in eam rem, cuius nulla est cogitatio, exerceri odium nullum potest: eius tamen tale iam latet in animo semen: vt quamprimum emergat alicunde veritas, ipsum quoque odium emersurum sit. Quoniamque quo plus bonorum aliqui in re inesse videtur, tanto etiam amatur magis: si dogmata illa, in quibus quis natus fuerit, eiusmodi adipiscendæ æternæ vitæ viam monstrent: vt à voluptatibus non admodum abstrahant: neque sanè ea requirant quæ vlla magna difficultate, molestia vel labore præstentur: hoc est in summa, si eiusmodi invaluerit religio: vt si homini facta potestas fuisset, qualem maximè religionem valet sibi arbitratu suo fingendi: nam eam & Deo ipsi probatum iri, haud dissimilem admodum fabricaturus

fuerit: tanto erit in eius amorem procliuior. Quare minimè mirum est, si homine adeo ægrè patiuntur se à Pontificijs tenebris avelli, tametsi enim Pontificij quædam exigunt, quæ quis faciat invitus: vetet quæ cupiat sibi præmissa (quod fit Decalogi, quem vtcunque adhuc retinent, præceptis) tamen si quis deliquerit, admodum faciles proponunt delicti expiandi rationes, vt frequentem missarum auditionem, earumque emptionem, ad numerum pronunciatis preces quasdam, Pontificiorum diplomatum, quibus minimo precio remittuntur peccata, redemptionem, aliasq; id genus nugas: sed ne hic quidem alia ratione occurri videtur posse: quam si nondum corrupta doctrina quam frequentissimè moneatur populus, Evangelicam legem haud esse talem, quæ humano judicio, atque sensui arrideat: sed maximè repugnare, ea exigere, à quibus maximè abhorreat homo: qualia sunt illa, vt inimicos diligat, sua contemnat, aliena maximè curet, probra, convicia, omneque iniuriæ genus, Christi causa patienter ferat, atque alia eiusmodi. Quoniamque quo vehementius persuasus aliquis est, talium esse quod ei obijcitur, eo minore iudicio expedere, id potest: magisque ab eo abhorret: illud

lud ad firmandum ſtabiliendumque errorem, maximam habuerit vim: ſi eius quæ vera ſit doctrina, aliquis maxime infami nominis hæreticus author putetur fuiſſe, inde enim fiet, vt ſi quis eam rem in controverſiam vocaverit, maximi reus habeatur ſacrilegij, fere enim eiuſmodi eſt hominis ingenium, vt non quid quiſque dixerit, ſed quis dixerit ſpectandum putet, at ea quidem ratione, vix vllum Chriſtianæ doctrinæ punctum, non reijciendum eſſet, vix enim eſt vllum, cuius non hæreticus quiſpiam aſſertor fuerit. Monendus igitur ſæpiſſimè eſt populus: ne curet quis quidque dicat, ſed quid illud ſit, quod dicitur. Etenim vel ſi ſatanas, quod verum ſit aſſeruerit, adhuc manere verum: contra autem, ſi cœleſtis angelus aſſeruerit, quod erat falſum: non propterea fieri poſſe verum.

Indicia falſa & fallacia Religionis veræ falſæve.

Plurimum etiam refert, quum arbitrantur homines ſe indicia tenere, quibus verã religionem à falſa diſcernant: eaq; indicia illorum conveniunt erroribus, ac veritati repugnant, id enim animos in erroribus obfirmat mirum in modum. Primum autem, quod iampridem diximus, fingit ſibi homo Deum, quaſi homo ſit quiſpiam humano ingenio, qui delectetur auro, gemmis, lapil-

lis, sumptuosis apparatibus, quique fabulas & nugas amet, cui placeant magna ac superba ædificia, qui de suo iure dimittere velit nihil: veluti condonandis iniurijs absque compensatione aliqua: atque alia etiam de eo somniat id genus multa. Sed illum ea in re etiam infra hominem ponit: quod cum non credat eum quicquam de suo iure dimittere velle: mirum quas nugas somniet eum boni consulturum, pro rebus infiniti ponderis: dum putat se rebus prorsus nullius precij, ac inanitate ipsa inanioribus peccata compensare posse. Neq; contendo ego sic loqui homines sed tamen si quis eorum observet studia, qua dogmata facile amplectantur, mordicusque retineant: à quibus desiliant, atque abhorreant: comperiet profecto eorum hunc sensum esse, quare depravata religionis doctrina, si quid imaginationibus eiusmodi repugnet: id protinus omnino falsum arbitrantur esse oportere. Secundo vero loco, ex eo conijciunt veritatem doctrinæ, si eam nationis suæ homines videantur diu probasse: præsertim si quos habuit sapientiæ nomine insignes viros: tametsi, quę non habeat? Quicunq; enim vel minimũ inter cæcos videat, oculatissimus videatur, quare quicquid nouitatẽ aliquam redolet, quod

post

poſt receptos errores veritas faciat, neceſſe eſt, id non poteſt non falſum videri: qua ratione fateri oporteret maximè, ex omnibus in veritatis via fuiſſe eos, qui Iovem, Saturnum, aliamq; eorum Deorum turbam coluerunt, quorum religioni quamplurimæ nationes, diutiſſimè adhæſerunt. Sed & religionis cujuſpiam, tum veritatem, tum falſitatem, ex rebus vel ſecundis, vel adverſis metiuntur, quæ eius contingunt cultoribus: ſed ea tamen lege: vt quod in alienam religionem valere volunt, in ſuam valere non patiantur. Quamprimùm enim à religione ſua alienis aut grando aliquid damni intulit, aut quid accidit ejuſmodi: id protinus eorum impietatis certiſſimum eſſe volunt argumentum. Sed ſi idem, aut multo etiam majora perpeſſi ipſi fuerint: jam aut caſu factum eſſe volunt, aut quidvis fateantur potius, quàm divinæ iræ propter vllam impietatem fuiſſe ſignum. Atque eadem quidem etiam æquitate, ex pravis moribus conjecturas ducunt. Nemo enim ex ſuorum flagitiis religionem ſuam in ſuſpicionem adduci vult. Ad alienæ infamiam quibus arbitratur ſufficere. Poſtremò eo etiam ſigno arbitrantur homines, ſe falſam religionem à vera diſcernere, ſi clam doceatur: neque prorſus ineptè.

nam

nam cum furta, adulteria, multaq; alia facinora, non nisi clam admittantur: mirum non est, si etiam ea in doctrina, quæ clam docetur, scelus ali quod inesse videatur: sed tametsi aliquo tempore valere hæc ratio potest: valere tamen semper non potest. Quemadmodum enim, quum magistratus veræ favet religioni, quidquid clam docetur in angulis, aut noctu, necesse est falsum impiumq; esse: ita si ille veritatis sit hostis, mirum non fuerit: si quod palam fieri non licet, clam, ac quasi furtim fiat. An verò olim clam sacrificabatur Iovi, Saturno, Iunoni, aliisq; ejus farinæ Diis? Annon palam (nisi fortè ipsa obstaret religio) eorum sacrificiorum tradebatur ratio? Quid Turcæ? An illi hodie non publicè suos in sua instituunt impietate? An propterea vera illi dicantur docere? Contrà, quid primi Christiani sævientibus in eos tyrannis? non illi noctu & clam precibus ac lectioni persæpe operam navabant? Ideone autem eorum damnanda erat religio? In tempore igitur, antequam subtrahatur veritatis lumen, quàm frequentissimè monendus populus est: ne putet indiciis ab se excogitatis, aut quoquo modo rationis suæ iudicio de doctrinæ cujuspiam, vel veritate rectè posse, vel falsitate judicare: sed vnam

judicii

judicii regulam esse Dei oracula, sa cris literis comprehensa: hæc sola nobis Lydium esse lapidem, quo aurum ab ære discernamus: alium verum indicem esse prorsus nullum, quare hoc præceptum memoriæ mandandum, hoc tradendum liberis, & domi sedenti, & iter facienti, & cubitum ituro, & consurgenti, hoc manui signo aliquo alligandum, hoc in parietibus domus inscribendum: denique semper ante oculos versari oportere, si hujus præcepti semel irrepserit oblivio, fieri non posse quin protinus doctrinæ omnis sequatur depravatio: & ita sequatur, vt postea vix magno conatu adhibito, inventura sit locum veritas. *Deut. 6.*

Ac quoniam etiam cò vehementiora sunt odia, majoreque vi judicium omne opprimunt, quo sæpius irritantur animi, turbanturque: cum non possint odia in piam doctrinam exerceri tum, quum jam sublata est, atque in oblivionem venit, vt odiis assuefiant animi, in falsam aliquam doctrinam exerceantur oportet. Cumque non possit idem populus eandem doctrinam & amare, & odio prosequi, oportebit plures falsas religiones esse, easque diversas: quæ cum coalescere vno in populo vix possint, oportebit etiam diversis eam esse in populis: ita, vt suam quisq; probet: quicquid ab

ea

ea dissidet, improbet, odioque habeat, atq; eos simul qui ab illa quid abhorrent: quare cum secta in sectam odia exerceat, fiet vt vndecunq; veritas illucescat, in eam vndiq; maxima parata sint odia: atque vt cuiusq; impietatis sectatores à sectis aliis excipi soliti erunt, ita excipientur veritatis assertores: ac tanto etiam asperius, quanto improbius tum in eorum odium hominum animos inflammabit satanas. Hac de causa moneri sæpe populum oportet: eatenus quidem odio habendos à vera religione alienos, vt eorum infensi simus impietati, atque actionibus & factis iis quibus aut veritati resistunt, aut quoquomodo in Deum, ejusque ecclesiam sunt injurii. Alioqui adeò non decere nos vllas in eos exercere inimicitias: vt orandum nobis sit pro illis, vtque omni beneficii genere sint nobis ad meliorem mentem provocandi.

Qui ecclesiæ præsunt, quo modo irritentur in veritatis Professores.

Sed cum consultum est satanæ, ita depravari hominum qualiumcunque judicia, atque mutuis inter se odiis exerceri: tum verò maximè consultum est, si hæc in ijs accidant quorum magna sit authoritas: vt in iis qui ecclesiis præsunt, aut qui adhibere vim possunt: vt in magistratibus, potentibusque omnibus. Atque ad ecclesiarum quidem pastores quod attinet, quo

sint

sint in veritatis professores, quandocunque excitetur aliquis; multo acerbiores, irritenturque promptius, plurimum in eo fuerit momenti, si ex depravata doctrina multum illi percipiant commodi ac veneration is in populo: vt quum in controversiam vocatur doctrina, de omni eorum statu lis eis moveri videatur. In magistratibus autem, cæterisque viris potentibus si quid ejusmodi esse possit, optimè quidem agatur cum satana. Sed illud maximè ad ejus rem facit, si persuasi sint ita demùm probatum iri Deo eorum officium, si in iis quæ quid religionem attingunt, ad ecclesiasticorum pastorum nutum, accommodaverint sese, eorumq; arbitratu absq; vlla sua causæ cognitione sanguinem fundere nunquam non parati sint. Atque hæc quidem duo magna sunt satanici regni munimenta: videmus enim vt contra Evangelicam veritatem Romanum pontificem, cardinales, episcopos, monachos, alioſque ejus farinæ homines arment eorum potentia, dignitates, opes, commoda, quæ ex animorum nundinationibus percipere erant soliti: atque vt sæviant in nos eorum facti carnifices magistratus, principes & reges. Idcirco dum aliqua viget pietas, cavendum est populo, ne patiatur pastores suos quovis

Et qui Reipublicæ.

quovis prætextu aliquid instituere nundinationis: ne quidem ita, vt initio ipsi se non immiscean̄t. Futurum est enim, vt instituta quum fuerit, eam postea ad se rapiant: verùm hæc jam nimis sera cautio est, novissimo jam instante die. Sed magistratus qui alioqui, quocunque etiam tempore peccare vel gravissimè possent, monitos esse oportet, ne se faciant ecclesiasticorum pastorum carnifices: verùm sciant, quicquid fecerint, ejus sibi reddendam rationem esse: neq; auditum iri, si causati fuerint, ita sibi persuasum à pastoribus fuisse. Non enim præceptum illis est, vt vlli parerent hominum generi: sed vt legis volumen legerent ipsimet, indeque discerent quid in quaque re factu opus esset. Qua de re pluribus verbis est à nobis suprà disputatum.

Quoniamque haud potest satanæ regnum in tuto esse, nisi aliqua extet ratio qua detegantur, agnoscanturq; quicunque inferendo clam alicui damno sint idonei, velut erroribus patefaciendis, atque aliquo veritatis lumine importando, plurimùm ad id valet, si vna cum erroribus mos invaluerit aliquid ita vulgo faciendi, vt qui id faciant, qui minus haud difficile sit observare: idque sit ejusmodi, vt cum gravi aliqua Dei offensione sit conjunctum. Id genus

nus multa videre est in papatu: est enim ibi primo loco missa tanto in honore, vt nullam arbitrentur præstantiorem sanctimoniam, quàm si quis ei quotidie interfit: itaque nihil tam vsitatum cuiq; est, quam missę interesse: ex quo illud est, quidã quũ occurrit amicus amico, quo quidem tempore celebratur, vt de re quam nemo credatur prætermittere, ita eum interroget, audieritne missam: aut vbi audierit: aut velitne vna secum hoc aut illo in templo audire? Atque hîc quidem, si quis intelligat eam abominandam esse rem, ac satanæ inventum: aut se prodat, aut in suspicionem veniat, necesse est, vt deinceps quicquid dicat, faciat, penè etiam dixerim cogitet, obseruetur diligenter: donec tandem quis sit, compertum habeant. Ita passim erecta sunt simulachra, & Christi cruci affixi, & virginis, & aliæ quas venerari plerique omnes solent: in quo nisi quis communẽ imitetur errorem impietatemq; argumento id fuerit, eum haud sentire de religione cum cæteris. Ita sunt & alia multa: sed præcipuè illud institutum peccata quotannis in sacerdotis aurem exonerandi, qua occasione Põtificii exploratores illi expiscantur quicquid sua interesse arbitrantur. Quod argutissimum fuit inventum ad amplificandum

dum ſtabiliendumque illud Pontificium regnum. Vbi enim ejuſmodi ſint inſtituta, difficillimum eſt veritatem cognitam habere, neque protinus notari, rapiq; ad ſupplicia: aut certè, quod multo fit frequentius, Deum graviter, conſcientiamq; offendere. Itaq; quo minus, ſi fortè (quod avertat Dominus) rurſus aliquid invehatur in eccleſiam errorum, neque deſit ad eos vel invitis obtrudendum tyrannis, ejuſmodi aliquid denuò inſtituat ſatanas, quod ſit ad pios comprehendendos quaſi rete quoddam, aut in quo delinquere timidi in Deum cogantur, etiam atque etiam cavendum eſt. Atque error quidem omnis aut conjunctus eſt cum actione aliqua, vt imaginum cultus: & ne invehatur ratio eos qui ab illis abhorruerint notandi, aliter cavere non poſſis: niſi ne recipiantur ipſi errores, caveris: aut nullam conjunctam habent actionem: atque eos qui deteſtentur, illi alia ratione cognoſci non poterunt: quàm ſi ſua ſe prodiderint confeſſione, aut ſi recuſaverint receptos comprobare errores. Ac poteſt quidem eo ipſo tempore quo puriſſima ſit doctrina ejuſmodi inducimos, qui poſtea illa depravata eundem ſatanæ vſum præbeat ad pios illaqueandos: vt ſi (quod alicubi jam fieri cœptum eſt)

à

à quocunq; exigatur ſuæ fidei confeſſio. Si enim adulteretur paulatim doctrina, moſque ille nihilominus retineatur, fiet vt tanquam nunc deprehendi fortè poſſint ea ratione qui impie quid ſentiant, vt excludantur ab eccleſiæ communione: poſtea ii deprehendantur potius, qui rectè ſenſerint: aut cogantur contra conſcientiam receptos errores, atque ab ſe cognitos ſuo calculo probare.

Neque verò nullam ego fidei confeſſionem recipiendam eſſe dico: ſed talem no lim, qua compellatur quiſquam vllius dogmatis mentionem facere, quod non ſit ex præcipuis Chriſtianæ religionis capitibus, ad ſalutem cognitu neceſſariis. Nam quæcunque extiterit controverſia, recens præſertim: quam ſententiam improbant qui præſunt: niſi quis eam damnet, non recipitur. Equidem de hoc inſtituto ſperare optimè non poſſum: vix enim video quid habere poſſit commodi, incommoda verò multa, ac valde quidem magna olfacere mihi videor. Quid enim quæritur diligenti hac confeſſionum exactione? Nempe vt ſi quiſquam in aliquo ſit errore, cogatur ſe prodere: quid tum vbi cognoveris, quid ea in re vtilitatis fuerit? Plurimum (inquies) ſiquidem erit ejus

Confeſſionũ quæ à ſingulis exiguntur, incommoda multa ac magna.

admonendi locus. Et si resipuerit, fratrem lucrifeceris: si pertinax fuerit, excludetur ab ecclesia, ne alios corrumpat. Atqui vt doceant qui errant, tali instituto nihil opus fuerit. Nam si absit ab ecclesia tyrannis: & si fuerit in pastoribus cum magna mansuetudine atq; humanitate vera conjuncta charitas, & eruditio: qui aliqua in re ab ecclesia dissentient, vltrò prodent sese: accedent, interrogabunt, rem in controversiam vocabunt: sua proferent vel argumenta, vel è divinis literis testimonia. Neq; solutiones à charitate pariter ac solida eruditione profectas recusabunt audire. Et si dextre, humaniter prudenterq; res tractentur, nunquam non vincet veritas. Quòd si occupata jam tyrannis fuerit, talibus quidem institutis ad tyrannidem exercendam, nihil fieri potest aptius, nihil sunt aliud quam meræ conscientiarum lanienæ. Sed quoniam plerunque tyrannis admodum speciosis ornatur titulis: ac sese venditat pro legitima ac salutari ecclesiæ gubernatione, agendum est cum tyrannis tanquam cum talibus quales videri volunt: aut fortè sibi etiam videntur: non enim illi soli sunt tyranni, qui animo ac proposito sunt tyranni: sed illi etiam qui per imprudentiam falsa aliqua boni specie decepti,

fratres

fratres ſuos premunt quovis ſervitutis genere: ac ſua in eo abutuntur authoritate. Age igitur, videtur pernicioſa eſſe in eccleſia ſententiarum libertas: itaque eam eſſe non pateris, conſultumq; arbitraris, diligenter inquirere; ſi qui fortè perperam aliquid ſentiat: vt aut ad veritatis confeſſionem pertrahantur, aut excludantur ab eccleſia: adde, ſi placet, etiam vt vita priventur: atque eam ad rem commoda videtur ratio, vt ejuſmodi exigantur confeſſiones. Veriſimile eſt igitur, ſi quid immineat vel periculi, vel ignominiæ ab eccleſia quavis in re diſſentientibus, pleroſque libenter ſuam celaturos ſententiam. Quare ſi confeſſionem facere poſſint, qua id quod celare cupiunt, non exprimant: ſive nulla ejus rei facta mentione, ſive adhibitis verborum involucris, quibus aliud exprimere videantur, & exprimant, quod voiebas aſſequutus non fuerit, quòd ſi neceſſe ſit id exprimere, tunc ſiquidem dejecto ac timido aliquis fuerit animo, quid fiet? Teſtabitur ſe credere quod re vera non credit, & videtur ſibi aſſentiri falſo dogmati, Deum profectò offendet. Et ſi tanti res non ſit, quin potuerit cum errore illo ſervari: ea conſcientiæ carnificina in ſalutis conjicietur periculum. Multo autem gravius

Opinionum de Religione modeſta libertas, regno Satanæ imprimis adverſatur.

peccatum fuerit, si error quispiam is sit, cui in pastorum gratiam assentitus fuerit, & gravis. Vt si ad magnam pertineat Dei gloriæ imminutionem. Sin magno sit vir animo, ac Dei timore præditus, ille quidem subiturus sit potius periculum omne, quàm mentiturus. Quare si animadvertatur in eam, atque is constanter mortem perpessus fuerit, papè quàm multos faciet discipulos sanguis ille? Sin subduxerit sese, cogaturq; patria, fortè etiam conjuge ac liberis, & bonis suis carere: quæ odia existent in ecclesiam? Quæ jaciet in eos qui præerunt maledicta? Quàm enixè conabitur (asylum aliquod vbi nactus fuerit) suam probare sententiam? Ecclesiæ autem, vnde ejectus fuerit, doctrinam convellere? Ita accedent diversa hominum studia, secta paulatim crescet, pullulabunt errores ijs quibus supra dictum est rationibus, absq; modo: & res inducetur in ecclesiam perniciosissima: summa acerbissimaq; discordia. Compertum est autem, & ipso rerum vsu, & certissimo ejus testimonio qui neq; falli poterat, neque fallere: nullum esse regnum tam firmum, nullam domum tam stabilem, quam non dissidia eversura sint. Ita cum jam inde à primordio ecclesiæ tam multæ, tam frequentes, tam acerbæ in ea

semper

ſemper ſectæ, rixæ, diſcordiæq; fuerint: tandem colla pſa maximæq; luctuoſa ſequutura ruina eſt. Quorum malorum præcipua ac propemodum vna cauſa fuit, quòd propter quamlibet etiam levem diſſenſionem alij alios condemnarant, atq; in ſectas dividerentur. Quare ſi noſtros in eo imitemur majores, quis dubitet vix dum paululum reſtauratæ eccleſiæ denuò ſummum imminere exitium? Præſtat igitur multo, nullis excogitatis aut legibus aut inſtitutis quibus aliquando illaqueari hominum poſſint conſcientiæ: ſimplici fidei confeſſione, quę ſola neceſſaria religionis complectatur capita contentos eſſe: ad alia verò dogmata quod attinet, qui ſua ſponte emergent, prodenturque errores, eos commodis appoſitiſque demonſtrationibus convellere. Cordium arcana Deo permittant paſtores: ne vſurpent ſibi animorum imperium: neque ad leges vllas condendum animum adjiciant. Vnius illud Dei eſt munus qui ſolus certò videre poteſt quæ bona, quæve mala ex quoque inſtituto manare poſſint: homines abſque divini verbi lumine ad ſuam deflectere prudentiam, quin ſumpta ſatanas cœleſtis angeli perſona conſultorem ſe adjungat, ne tantillum quidem poſſunt. Quæ initio ſuggerit

rit ſatanas, quid habeant veneni ſæpe ne oculatiſſimus quidem aliquis animadverterit: ſed, quemadmodum diximus, naſcuntur occaſiones: fitq; indies acceſſio aliqua: vt quam rem initio juraſſes nihil habere poſſe incommodi, ea demum in horrendum aliquod monſtrum evaſura ſit. Si de die in diem oriantur in eccleſia controverſiæ (vt nunquam non oriuntur converſa in curioſitatem pia divinæ legis meditatione) creſcet etiam dogmatum, quæ fidei articulos vocant, numerus. Neq; forte meliorem
2. Theſ. 2. ſemper amplectetur partem eccleſia: quam ob cauſam homines ſoleat Deus *ſeductoris ſpiritus permittere libidini*, eamq; juſtiſſimam, ſalutis videlicet incuriam, eam non deeſſe, certiſſimè videmus propemodum in omnibus. Quidni igitur denuò expectanda ſit vindicta, cæcitas ſcilicet, ac tenebræ? Immò verò quum veniet Dominus humanum genus judicatum, prænunciatũ eſt, vix vllam reliquam fore fidem. Vbi obſervatum fuerit, non paucos poſt editam ſuæ fidei confeſſionem in errores labi, inſtituetur fortè vt ſæpius repetatur: addetur fortè etiam juramentum. Sed quis ſpeciatim, quid excogitaturus ſit ſatanas, divinaverit? Optima omnium cautio eſt, in tẽpore novum, nunciare opus, atque adeò ne

jaciantur

jaciantur fundamenta, prohibere: ſed agè arrideat rationis judicio. At Dei verbum non profertur clarum, & certum. Apageſis igitur cum iſto tuo rationis judicio: ſatanæ inſtrumentum iſtud eſt, ipſaq; pernicies non ad vllum ſalubre conſilium adjumentum: ſed vrges tamen adhuc: Si propter incommoda quæ ex bonorum inſtitutorum accipi abuſu poſſunt, rejicienda ſint, ne æneum quidem ſerpentem fuiſſe in deſerto erigendum, cui poſtea divinos deferre honores populus cœperit: neq; Dominica inſtitui cœna, quæ poſtea in tantam ſit cõverſa abominationem: quod de aliis multis dici eodem modo poſſit. At quis tu es, qui cum Dei factis tua conferre audeas? Sed reſpondeo tamen: Deus quicquid inſtituat, novit quid faciat: quid boni, quid mali ſequuturum inde ſit, exploratum habet. Ac quamobrem tamen hoc aut illud malit, certa illi conſtat ratio. Et omnia illius ſunt, vt jure optimo ſuis rebus ſuo vtatur arbitratu: neq; cuiquam jus, faſue ſit eum interrogandi, quare quicquam faciat: nos autem talpis ſumus cæciores: quibus nec licet de rebus alienis periclitari: neq; aliena in alea audaces eſſe. Immò verò juſſi ſumus noſtro non vti judicio in ijs quæ quoquo modo ad ejus cultum pertinent.

Itaq; ſi nihil aliud ſit peccati, hoc certè fuerit non leve: ſi acquieſcere huic mandato noluerimus, ne cognitis quidem tot ingentibus malis, quæ ſibi poſteriſq; pepererunt majores noſtri: dum inſtituta, ritus, leges excogitandi finem faciunt nunquam. Proinde faceſſat, faceſſat tandem, abeatq; maximum in malum antiquus ille ſerpens, noſtra videlicet ſtultiſſima, ineptiſſima, maximeq; temeraria prudentia. Quæ porrò Chriſtianæ religionis capita neceſſaria ſint cognitu, Secundo libro demonſtratum eſt.

Tandem etiam, ſi non ad tuendum integrum regnum, at ſaltem ad retinendas, quicquid acciderit, reliquias aliquas plurimùm ſatanæ videtur expedire, vt nullam prorſus rem non aliquo modo ſui juris faciat impietatis ei impreſſa nota aliqua, vt quoquo te vertas, verſetur aliquid ante oculos. Vix verbum proferre poſſis, quin conſuetudine corrupta lingua ei quodammodo ſacra faciat, non aqua, non aer, non ipſum tempus ſit, non alia res vlla, in qua ejus regni perpetuò inſigne non maneat aliquod. Neq; cavere, quominus hæc fiant, quiſquam poſſit, niſi in tempore vigilent paſtores, & viri pii, prudentesque alii, ne impetratam veritatis lucem ſibi eripi denuò patiantur.

SATANÆ

SATANÆ STRATAGEMATVM

LIBER SEPTIMVS.

SEd tandem rerum potitus vbi eſt ſatanas, atque omnibus quibus potuit munitionibus ſuum firmauerit regnum, ſic vnde veri vlla illuceſcat ſcintilla, ne penetrare eo poſſit, quibus artibus caveat, quibus repellat infenſiſſimos ſuos hoſtes veri aſſertores, & quæ ſit tamen eius debellandi ars, ſequitur vt diſſeramus. Ac magni quidem negotij non eſt, quem in ſcopum ſatanas mentem, oculos cogitationeſque omnes defixas habeat, cognoſcere. Vellet nimirum receptos errrores omnes in hominum animis firmos hærere. Quod ſi neceſſe ſit aliquos detegi, vt perpauci eſſent qui eos agnoſcerent: tum autem etiam vellet, qui errores innoteſcerent, eorum in locum non veritatem ſuccedere, ſed errores alios, aut divinarum rerum omnium incredulitatem. Quæ credere pios oportet: eorum nihil, aut certè minimum vellet patefieri, & ſi quid patefiat, vt id ad quampauciſſimorum veniret noticiam: vtq; fundamentum

Ne eiiciantur errores, e interi veritas, quo pacto conetur ſatanas.

damentum nanciſcerentur infirmiſſimum, neque poſſit conſiſtere. Cumque detegi neque errores, neque ea quæ credenda ſunt poſſint: niſi ſint & qui detegant,& quibus detegantur: vellet ipſe profecto neminem eſſe neque qui detegere, neque cui detegi quicquam poſſet. Homini autem,vt faciat aliquid, neceſſe eſt ſcilicet eum & poſſe. & velle id facere. Quod ſi aut nequeat, aut nolit, id ille quidem nunquam fecerit: atque vt alterum docere quid poſſis: neceſſe eſt primum vivere te, poſſeq; ibi eſſe vbi ſint qui te audiant: aut poſſe te tua mittere ſcripta quæ vocis ſuppleant officium,ad hæc neceſſe eſt te antè ſcire quod alios ſis docturus: cum nemo poſſit alios quæ ipſe neſciat, docere. Ne ſit omnino quiſquam vllo tempore qui errores, veritatemq; cognitam habeat: aſſequi adverſarius haudquaquam poteſt: multo enim maior eſt divina vis ad docendos quoſcunque vult:quam vt intercedere hoſtis poſſit. Sed conatur ille quidem tamen ea ratione qua depravari,corrumpique religionis doctrinam diximus, ac quanquam nec facere quidem poteſt omnino: ne qui ad pateſciendam veritatem miſſi à Deo fuerint, & vivant, & doceant eos quorum gratia miſſi fuerint: id tamen vt aſſequatur, nihil ſibi reliqui

reliqui facit. Proinde quamprimum cuiuſpiam oculis affuſſiſſe aliquid lucis intelligit, interitum ei quacunque ratione poteſt, machinatur: ſed alia ſi deſit ratio: vt per magiſtratum id perficiat conatur. Opus eſt autem, id vt fiat, eum cognoſci; at qui patefaciendæ veritatis cauſa miſſus fuerit, eum cognoſcere haud fuerit difficile: quippe qui tacere, ac ſuos celare theſauros non poſſit. Quod ſi os aperiat: non deerit qui quamprimum deferat: ſin cautius id fecerit: at certe cum detexerint ea inſtituta quę erunt ad ſatanici regni munimentum (vt diximus) comparata, vt inter Pontificios, niſi interſit miſſis, niſi veneretur imagines, & alijs eiuſmodi indicijs: inter quæ illud haud poſtremum obtinuerit locum: ſi, quo tempore piè ſentientium aliquis ſit numerus, eorum aliquo præſente de ijs tanquam de hæreticis maximis ſit ſermo: multaque per ſummam calumniam in eos dicantur: neq; is ſuos etiam emittere contumeliarum aculeos auditus fuerit: aut certe niſi ad argutiſſimum quodq; maledictum ſuos cum alijs miſcuerit cachinnos: tum verò multo magis, ſi vno verbulo auius fuerit innocentes à calumnijs nonnihil eximere: quaſi vero quum talium fit mentio, nemo non irruere in eos omni debeat maledicti

atq;

atq; iniuriæ genere. Cumq; haud licere poſſit cuiq; de populo manus in aliquem injicere: quorum eſt in facinoroſos homines animadvertere, aut ſpeciatim in hæreticos: per eos id fieri neceſſe eſt. Neque ſane vnquam tanta invaleſcere barbaries feritaſq; poteſt, vt magiſtratibus abſq; vllius cauſæ colore fundere ſanguinem liceat minimè diu alioqui certè regnaturis, quinimmo videri oportet reos alicuius delicti morte digni convictos. At vero ſi ei qui ſeduxiſſe populum dicatur, daretur ſui defendendi copia, cum tanta ſit veritatis vis, quanta eſt: cum impoſturis collata non poſſet non agnoſci, certiſſimumq; ſatanico regno crearetur periculum. Quocirca omni eiuſmodi ſubterfugienda ſatanæ collatio eſt. Sed tamen quominus iniuſtè quicquam fieri videatur, ſatis eſt hæreſeos aut ſectæ componere nomen, aut vetus aliquod vſurpare, idq; damnare, ita Lutherum initio dicebant renovare Iohannis Huſſij & Vicleſi errores. Quiq; Evangelicam amplexi ſunt veritatem, à Luthero Lutherani ſunt poſtea dicti: itaq; quiſquis doceatur Lutheranis dogmatibus fauere, id maiore cauſæ cognitione, quin concremãdus ſit, opus eſſe non videtur, ac quominus curiole inquirat populus, quam iuſta adſit

adsit hoc genus hominum morte multandi causa: immo vero eorum applaudat supplicijs, plurimum ad rem facit: quod secta ista, quam appellant, fœdissimis quibusq; laboret infamijs tamq; malè audiat, vt ne nomen quidem proferre sine stomacho possint. Id vero assequuntur calumniandi artibus. Ita nascentis ecclesiæ tempore dicebantur Christiani noctu convenire, lucernisque extinctis incertæ Veneri fœdissimè indulgere: quæ calumnia in renascentis etiam ecclesiæ Christianos improbissimè renovata est: aliæq; insuper additæ, quod omni libidinis generi habenas prorsus remitterent, quod actionum operumq; differentiam tollerent. Quomodo quisq; viueret, siue ad Dei præceptorum normam aliquis suam componeret vitam, siue quidvis sibi permitteret: perinde esse docerent, ac quibuscunq; rebus possunt, summam nobis conantur invidiam conflare veritatis hostes: qua ab omni inquirendi cogitatione, quæ nam re vera, qualiaque nostra sint dogmata, dimoveant. Atque vbi is sit rerum status, vt qui religionis sibi curam vendicant, ijdem gladio sint armati: quemadmodum sunt Romæ multisque locis alijs: ipsimet in Dei seruos animadvertent. Atque ita animadverterent:

vt

vt, nisi stupor maximus hominum occuparet mentes, facilè apparere possit, quo ducantur spiritu: verum vbi aut rex imperet aliquis, aut quiuis alius magistratus, vt idem fiat, impetrari à magistratibus oportet: sed ita, vt nullus sit causæ dictioni locus: quod vt impetrent, ijsdem calumniandi artibus est opus.

Ne sint vlli qui doceant, calumnijs tales aggrediatur.

Ea est autem calumniatoris ars, vt cum falso accuset quempiam, ita eius apud quem accusat, vtranque occupet aurem, vt accusatus obtinere vllam partem neque at: sed vt si certissima justissimaq; accusatio: ita damnetur, nunquam facta coram æquo iudice dicendi copia. Quod vt contingat, multa concurrant oportet: ipso in calumniatore authoritas magna: in eo apud quem accusant, magna earum rerum de quibus agitur ignoratio: & circa res eas quas plurimi faciat, summa suspicio: in ijs qui accusantur summa inopia, omniumq; contemptus: vt nemo ne vno quidem verbo fauere eis vel dignetur, vel audeat. Calumniatoris authoritas duas habet partes. Vna est, vt ea videatur tum innocentia, tum sanctitate, qui neminem vnquam iniusta gravaturus accusatione esset. Altera est, vt ea videatur sapientia, vt non possit in cognoscendo eius quem accusat crimin

mine hallucinari. Generaliter quemadmodum eaiam improbis ecclesiarum pastoribus accederet authoritas, dictum supra est. Sed eam præcipuè apud principes, alioſque magiſtratus confirmant (vt miſſas faciam aſſentandi, adulandi, & id genus artes alias) ſimulata inſigni ſanctimonia, muneris quod ſibi vſurpant, nomine. Illud conſtat, vt quidque longiſſimè abeſt, ita minime aſpici: procul autem abeſt à principis oculis cuiuſque vita: quippe qui regenda ſuæ amplitudinis mole occupatus, obſervare vt quiſque vivat, quoue ſit ingenio, non poſſit. Neque ſane quicquam dicere poteſt, niſi ex ſuorum relationibus: quibus perſæpe non ſecus atque ipſimet principi fit fucus, multi etiam muneribus gratiaque corrumpuntur. In eccleſiaſticis igitur paſtoribus, eorumque adiutoribus videre princeps poteſt vultum, geſtum, habitum, orationem ad authoritatem, gravitatem, ſanctitatiſque ſimulationem diligentiſſimè compoſitam: nihil præterea. Vt ſceleſtum vllum conſilium latere ſub tam ſpecioſis tegumentis poſſe nullo pacto ſit veriſimile: præſertim ſi princeps ipſe animo ſit candido: vt plerunque ſolent qui præclaris orti ſunt natalibus. Eiuſmodi etiam homines ſatis exploratum habere, quid

verum

verum in religione sit, quid falsum, quid pium quidue impium propter eorum professionem, rem subtilius non excutientibus dubium esse non potest. Eos etiam cuiusque factum antè quam deferant, plenè diligenterque cognoscere propter eam quæ de eorum tum sanctitate, tum sapientia habetur, opinionem, nemo vel tantillum suspicatur. Vt ignari sint principes rerum earum de quibus accusantur Dei serui: ea præcipuè facit opinio, quod ad eos non pertineat religionis cura, ecclesiæque administratio, sed ad ecclesiasticos pastores tantum, ita enim persuasi, neque vllam nauant operam diuinis literis, neq; vllis religionis controversiis audiendis vacare volunt. Sed quicquid persuadent eis pastores, faciendum esse, cum diligenter exequantur, adeo numeris omnibus suum se implere officium arbitrantur, vt quid præterea optes, non sit. Quoq; melius omnia suo calumniatores moderentur arbitratu, nihil minus fecerint vnquam, quam vt regem, aut magistratum alium quempiam ad diuinorum scriptorum lectionem meditationemque hortentur. Suspicioli sunt autem principes potissimum circa fortunarum suarum amplitudinem, dignitatem atque imperium. Quare si quid receptorum errorum

rorum attingatur; id qui ausus sit, protinus defertur, tanquam qui in præsentem reipublicæ statum machinetur aliquid, seditiones motusque cogitet. Ac quominus contempti eiusmodi homines habeant qui suam audire velint causam, eisdem artibus insidiantur principum familiaribus, quibus principibus ipsis. Quapropter cum soli veritatis hostes audiantur, summaque eis adhibeatur fides: tot probris, convicijs, contumeliis, suspicionibus Dei seruos onerant, vt in summum eorum odium atque perniciem, & principes, & totum terrarum orbem inflamment prorsusque in furorem adigant: tantaque calumniæ vis est, vt fidem cogitationemque omnem infinitis partibus vincat. Quid? Cum Christiana religio tam honesta contineat vitæ præcepta: fuerintque primi Christiani moribus sanctissimis, emendatissimisque: quantæ tamen molis fuit obtrudere Rom. imperatorum auribus, fidemque facere, quod Christiani haud seditiosi essent homines, neque vlli flagitiosæ vitæ generi dediti: quinimmo (id quod erant) & principibus obsequentissimi, & vita maximè inculpata? Sed mittamus ea tempora: nimis enim revera abhorrebat à rationis judicio, quod persuadendum illis erat: ho-

minem ſupplicio affectum Dei filium eſſe, atque adeò Deum. Quid noſtra accidit ætate? Sunt iam anni plus minus quadraginta ſeptem, quum cœpit Lutherus contra Romanam eccleſiam docere: eiſdem vtimur Scripturis divinis quibus ipſi Pontificij. Sed contendimus, non doceri in eccleſia illa, eà dogmata quæ ſunt Scripturis ſacris conſignata, ſed quæ illis maximè repugnent. Ad ea provocamus: documenta quæ ipſi ſumma fide digna eſſe, ne audent quidem negare: ad ipſa videlicet Dei oracula, nunquam ceſſarunt noſtri per hoc tempus loqui, clamare, ſcribere, libros edere, & quid non facere? Ipſa etiam experientia docet, vbi receptum ſit Evangelium, ibi eoſdem imperare qui imperabant antè; neque per nos vlla eſt facta mutatio, neq; tentata, immò ne ſomniata quidem: nec dum tamen extrahi ex principum animis potuit hæc calumnia, quod ſeditioſus ſimus populus, principibuſque atque omnibus honeſtis inſtitutis infenſus, multo autem minus aſſequi, vt vel ad eorum ſemel perveniret aures, quid re vera velimus, quid moliamur, quo ſpectemus, quis noſter ſit ſenſus. Calumniæ igitur vi dementati qui cum imperio ſunt, ad eos opprimendos, qui patefacere veritatem volunt, ferun-

feruntur, hic autem vna ſententia, vnumq; iudicium in omnes valet, veritati hæreſeos (vt dixi) imponitur nomen, vt Lutheranæ, aut aliud quodpiam, error veritatis orthodoxæ, aut catholicæ nomen obtinet. Ita, ſi quis ab errore quopiam abhorrere, & veritati favere præſeferat, hic diſputandi non eſt locus. Cum dicto ignes ſunt parati, quoſque nequeunt comprehendere, præ metu eos fuga cogunt ſibi conſulere.

Sunt autem calumniatorum duo genera: vnum eorum quibus ſuuſmet animus teſtatur eos mentiri, ac calumniari: quod genus fuerunt ſenes illi Suſannæ accuſatores, & Ioſephi domina: alterum eſt eorum qui non prorſus ſe calumniari intelligunt: ſimiliterque hallucinantur, vt ij quos diximus ſuaſmet non recte cogitationes, & conſilia intelligere. Hique duas rurſus dividuntur in partes; quidã enim etſi intelligunt illi quidem ſe mentiri, & cavillari aliquid, dignum tamẽ putant eum quẽ accuſant, qui opprimatur: & cùm veris accuſationibus convincere nequeant (quaſi verorum criminũ teſtes deſint tantum) non habent crimini, ſi falſis eum gravent, ac falſis convincant teſtibus. Immo vero videntur ſibi & ſanctè facere, & magna digni laude. Alij, & ſi nõ omnino

nino intelligunt se mentiri quicquam: tamen cum odijs accensi ad accusandum descendant, quia veritatis assertores eorum minuant dignitatem, commoda, lucra: simulatam patefaciant sanctimoniam: fucum sibi ipsi faciunt: vt non videantur sibi suam rem agere, sed Dei. Huius generis necesse est fuisse multos eorum qui Dominum sunt insectati: quippe *qui* (vt ait Apostolus) *si gloriæ Dominum agnovissent: eum cruci affixuri nunquam fuerint.* Illud persuasum habeo: calumniatorum genus hoc, quod vel sibi fucum facit: vt suo genio indulgens Deo sibi videatur immolare: immanitate multis partibus omnes vincere, alij vix videntur tantum amare posse sua commoda, honores, dissolutum vitæ genus: vt qui impedimento in ijs esse eis videntur: quæ odia in eos suscipient non aliquem videantur habitura modum. Sit certè in illis si non humanitatis scintilla, at tandem certè satietas. Hi quo plus vident fusum sanguinis, eo maior eius ardentiorque fit sitis: hic satanas quantus quantus est, patefacit sese. Sint documento recentes Gallici motus, & inaudita post hominum memoriam quam in illis satanas exercuit feritas. Neque vero in solo Iudaico populo tales extiterunt calumniatores qui tã impotenter

impotenter in Prophetas, in Dominum ipsum, inque Apostolos furerent: neque sunt hodie inter solos Pontificios: vix vnquam tam bono loco est ecclesia, quin tales aliquot in sinu alat serpentes tantopere semper non apparet virus: quia non semper aperta est ad omnem sæuitiam via: non semper est ad manum carnifex. Sed tamen cui sunt oculi, ij non difficulter ex vngue (vt dicitur) leonem: in quocunque sit vlla animi elatio, avaricia, suaviusculæ vitæ amor: si coniuncta sit vlla sanctimoniæ opinio: qui quid horum vel summo digito attigerit: experiatur certissimè suos omnem ætatem, omnemque locum habere pharisæos. Quid multis moror. Vix quisquam non suo pectore ipsum gestat Pharisaismum: vt explorare se ipse debeat. immo vero necesse habeat quilibet ne fortè quod in altero abhorret, detestaturque, ipse eodem laboret vitio: alioqui, si non desit occasio, Pharisaismum suum certissimè aliquando proditurus. Quo tempore caruit ecclesia talibus monstris: cum Apostolorum tempore in ipsis piorum cœtibus non deessent? Quidam certè Diotrephes eius farinæ homo, eo etiam opinionis irrepserat, vt Iohannem Apostolorum excludere à cœtu posset: & dubitabimus ætatem om- Ioan 3.

nem ſuos habituram: cum ſuis illa non caruerit? Ne putemus ſolis Iudæis dictum illud verbum: *Væ vobis qui prophetis ſepulchra exædificatis: cum veſtri eos maiores ad necem rapuerint*: dictum eſt enim omnium ætatum hominibus. Semper enim verum & illud verbum eſt.

Sed nemo videt manticæ quod in tergo eſt. Illud autem maximè omnium conantur calumniatores omnes: vt nulla admiſſa cauſæ dictione, ſua ſit inſtar certiſſimæ probationis authoritas, hinc eſt illud: Niſi eſſet hic peccator, nunquam eum ad te adduxiſſemus. &, Eſt nobis lex quæ vt moriatur, exigit, & accuſatores cum ſint, volunt ſimul teſtes eſſe, hunc (inquiunt) offendimus populum ſeducentem.

Sed quominus velit aliquis ea docere, ac patefacere quæ novit, ſi facere quicquam poteſt, facit eorum exemplum quos viderit peſſimè tractatos ſimili de cauſa. Facit etiam altera ex parte eorum commodorum, honorum, aliarumque rerum ratio, quas ineptum hominis ingenium plus æquo æſtimat, ita fit vt quidem mortis periculo perterriti, earumque rerum iacturæ quas nimium amant, id quo donati à Deo ſunt lumine abſcondant: quare qui veritati opprimendæ dant operam, partim exilijs

ilijs, bonorum rereptionibus, ignominijs, sæuissimisque supplicijs metum incutiunt: partim ad impietatem amplissimis præmijs propositis alliciunt: capiuntque vt hamo pisces. Sed tamen qui veri lumine donati fuerint, non tantum vt ipsi videant: sed etiam vt doceant, non facilè patientur se hisce rationibus ab suo abduci munere: nam vt contemnant & terriculamenta illa omnia, & quodcunque impietatis sceleriſque præmium polliceri satanas possit, cogitabunt etiam atque etiam cuius destinati sint militiæ, quanta res sit, quanta, quam certa, & quam etiam diuturna proposita sint præmia. Ita enim secum ratiocinabitur quisque: Eho, quid hic est quod hæreas? quod cunctaris? Non in mentem veniet cuius destinatus sis militiæ? Is nimirum est qui mundum resque omnes tum creauit, tum gubernat infinitis partibus maiore & potentia, & sapientia, & bonitate, quam vt complecti eam vlla possit cogitatio. Quod si ambitiosus es, si honoris cupidus: quid vel fingi possit præclarius: quam tali militare Domino? Quis autem dux belli? Quis nisi vnigenitus Dei filius? Quid est quod optes amplius? Est ne autem de victoria quod dubites? Atqui illa in tui est imperatoris manu, cuius votis re-

ſiſtere poteſt nihil: atque ita nihil vt ne capillus quidem perire tibi poſſit citra eius cui militas voluntatem, capillorum ille tuorum omnium numerum tenet. Quod ſi cadere quoſdam è ſuis patitur, haud id facit exiguo in eos amore, aut incuria: conſtat illi tam ſapientiſſimo, quam noſtrum amantiſſimo iuſtiſſima, graviſſimaq; quamobrem id faciat, cauſa: ſed non deeſt ei ratio, quoniodo quicquid id videatur mali, cumulatiſſimè compenſet, & quamprimum. Qua nam autem re? Non ille quidem aliqua pecuniæ ſumma, aut re alia eiuſmodi brevi peritura, ſed ſempiterna vita, eaq; beatiſſima. Quid ni igitur optimo ſis animo? Ac vide quanam de re certetur: vter videlicet regnare debeat: Deus ne, an Satanas? Sæpe viri fortes patriæ amantes, ne ea in hoſtium veniret poteſtatem fortaſſis etiam nihil peius habitura: vitam ſuam certiſſimis periculis, promptiſſimis expoſuerunt animis. An tu igitur ne ſatanæ hoſti crudeliſſimo ſiue patria, ſiue humanum genus omne ſeruiat, atq; æternum ſeruiat, non ei pari alacritate vitam quæ neceſſitati deberur, donare potius, quam reſeruare naturæ malis? Præmia quæ ſint propoſita, dictum eſt, ſunt autem eiuſmodi vt eorum amplitudinem neminima quidē parte vel expri-

exprimere oratio, vel complecti cogitatio poſſit vlla. Militiæ ſimiliter id genus eſt: vt ſi modò ſapientiſſimo tuo, optimoque parueris imperatori, vel ſi occumbas: tamen non victor eſſe non poſſis. Quid? Annon ipſemet Dei filius ſic olim Satanam è ſuo dejecit regno? Victus, ac neci traditus vicit. Te ne igitur vel pigeat, vel pudeat eadem vti conditione qua ipſe tuus imperator, ac tantus imperator vſus olim fuerit? Sed victoriam præcedunt dedecus, ignominiæ, cruciatus: ita eſt. Sed eo etiam major futura eſt triumphi gloria: cumque illa vnius ſint momenti, hæc perpetua æternaque eſt futura. Sed ad cogitationes ejuſmodi ardentes, aſſiduæque addentur ad Deum preces, quibus invictam hanc aſſequaris animi magnitudinem. Certum eſt enim, contingere eam nemini poſſe, niſi à Deo impetratam. Neque ſanè calumniam ſatanicæ miniſtram ſævitiæ facilius admodum ſit effugere, quàm ipſam vim ferendo, contemnendo, tempus locumq; prudenter patienterque expectando repuleris. Quod ſi ſuppliciorum, ignominiarumve metu perculſus aut perfidiæ captus præmiis ad veritatem reſtituendam quum poſſes, tuam commodare operam recuſaveris, impellentique ſpiritui reſtiteris: væ tibi, quantam

tam gloriam cum quanta judicii ſeveritate commutaveris. Satius fuiſſet multo, in lucem editum te fuiſſe nunquam. Sed ſi ſint qui docere & poſſint alioqui, & velint: ne ſint tamen qui velint audire, multa faciunt. Primum autem illud eſt: quòd ſemel collapſa diſciplina omni homines indulgent ſuo quiſq; genio. Alii voluptates aucupantur: alii congerendis opibus inhiant: alii ad inanis cupiditatem gloriæ accenduntur: atque vt fiat quiſque ſui voti compos, nihil prætermittit: æqui ac iniqui, honeſti turpiſq; ratio eſt nulla. At verò qui ita corruptis ſunt moribus, ad ſanctam piamque omnem monitionem ſurdi fuerint. *Non eſt enim* (inquit Solomon) *ſapientiæ in pravum animum aditus.* Maximo deinde eſt impedimento: quòd in erroribus ſint nati, atque educati. Quod quidem ad naturam ad errores per ſe maximè proclivem cum acceſſerit; fit, vt nihil videatur veritate abſurdius: vtque ferre vera dicentem nequeant. Tum autem accedit opinio quędam: quod in religionis mutatione ſit periculum: tutum autem conſilium, majorum non deſerere veſtigia. Quod abſque dubio perſuaſiſſimum habent ii, qui arbitrantur, ſi vllo tamen in errore verſarentur, id non ſibi, ſed paſtoribus ſuis fore fraudi: quòd

Sed id agit maximopere vt populum in receptis erroribus obſtinatum reddat.

quòd si rebus novis aures patefacerent, seducerenturque: & suam fore culpam, & se daturos pœnas. Quod periculum eò etiam videtur illis majus: quo plus temporis laborum sumptuumq; opus esse ad consequendam divinarum rerum certitudinem opus esse arbitrantur. Accedit illa persuasio: quòd quæ veniunt in controversiam, & aliàs sæpe oppugnata à diversis hæreticis fuerint, optimeque defensa à viris videlicet summa sanctitate, summaq; sapientia præditis, vt jam pro rebus judicatis habeant. Accedit denique illud, quòd in rebus æstimandis ineptissimo suo homines vtantur judicio, atque illis regantur indiciis quæ suprà recensuimus. Non enim probari eis possunt ea dogmata quæ hominis non tantùm judicio, sed etiam votis repugnent maximè. Quæ majorum, multorumq; ætatum, ac nationum damnent judicium: quin etiam plurimorum hominum sapientiæ nomine clarissimorum. Quo in numero fere habentur qui ampla vtuntur fortuna, quosque isti ipsi evehunt, plurimique faciunt: sed ii maximè quibus vetustas authoritatem addiderit. Sed neque vera videri illa possunt dogmata, quæ qui amplectuntur, iis protinus quamplurimæ maximæq; patratæ sint afflictiones: fiantq; (vt quidem videtur)

detur)tam Deo quàm hominibus exosi. Eaq; tandem dogmata quæ non publicè tradantur, sed clam in angulis, ac quasi furtim in hominum aures instillentur: præcludunt etiam veritati aures, quum in nefandum hæreseos nomen, quo est infamata, odiis præoccupati sunt ante, quàm quid dicatur, noverint. Quod quibus rationibus contingat, dictum jam est. Sed & in timore qui ex edictis animadversionibusq; cócipitur eorum, qui cum assentiri rebus novis (vt videntur) voluerint, sævissimis affecti fuerint suppliciis, plurimum est positũ, neq; ea solum ratione quòd præsentem tranquillitatem veri cognitioni gloriæque Dei præferant, sed ideo etiam, vt magis hæreses esse videantur illæ, quas tanta insectantur sævitia. Nam (vt dictum jam est alibi) quod homines nollent, id etiam ægrè sibi persuaderi patiuntur: quoniamq; neq; subire æternam vellent damnationem veritati resistentes, neq; etiam dogmata illa amplecti quæ sibi illicò maximarum calamitatum futura essent causa, nisi eis Deus magnam vim faciat, adduci vt ea vera esse credant, non possunt. Sed illud maximè ex omnibus homines obstinatissimis animis veritati reluctantes, prorsusq; surdos facit: quòd apud eos tam Evangelium, quàm

qui

qui illud profitentur, pessimè audiant. Evangelium quidem, dum hæreseos nomine infamatum alia continere dicitur, quàm revera contineat: veluti omnis libidinis, impuræque vitæ licentiam, aliaque ejusmodi, professores, dum impuræ, omnique vitiorum genere contaminatæ vitæ accusantur, dum dicuntur non eadem sentire omnes, neque convenire inter se, verùm esse quot capita, tot sententias. Sed in eos debacchantur præcipuè qui docendi funguntur munere, quòd sint imperiti, arrogantes, temerarii, animis corruptissimis, quòd non Dei gloriæ studeant, sed omnia humana & divina jura evertere, omnes justi & honesti omnes pudoris leges effringere invidia odioque adducti conentur. Vt de Luthero apud Pontificios fama est, quòd ob id quòd impetrare Cardinalatum (vt vocant) non potuerint, Romanam in ecclesiam insurrexerit: id quod & de quibusdam aliis est dictum. Quæque jaciuntur in eos probra, partim nihil prorsus habent veri, sed per summam excogitantur calumniam, partim etiam habent illa quidem veri aliquid, sed præter quàm quod de suo addunt calumniatores, perperam etiam interpretantur. Nam ad opinionum tantam discrepantiam quod attinet, verum quidē est, inter eos quos impii vno appellant no-

mine quamplurimam esse, multiplicesque dissensiones. Sed quid tamen istud est? Nisi quòd, quam primùm aliquid Evangelicæ veritatis restituitur: vt eam infamem reddat satanas, eique fidem adimat, multas absurdasque hìc illic serit opiniones, lolium scilicet inter frumentum, & multas conflat sectas? Quibus commune aliquod cum Evangelica professione imponit nomen. Quare cum illa quidem opinionum multitudine nihil cum Evangelio est commune, neque ad vllam justam ejus pertinet infamiam: faciat enim Satanas quantam, quamque multiplicem lolii sementem voluerit, nunquam effecerit tamen, quin frumentum sit frumentum. Sed illud tamen & contingere potest, & contingit, vt quanquam aliqui de præcipuis religionis capitibus rectè sentiant, in nonnullis etiam, sed minimè tamen ejus ponderis, errent: alius in alia, itaque etiam inter pios Dei servos aliquid sit dissensionum. Sed quis mirari satis possit? Si sint in vna quapiam civitate viginti, aut triginta hominum milia inter quos de religione summa sit consensio, quinque, aut sex dissidebunt inter se. De tanto illo idem sentientium numero vix vlli erunt sermones: de paucis illis vagabitur fama: atque ita in hominum voculas con-

jicientur

jicientur, vt videatur in ea civitate præter dissensiones esse nihil: vix ex omni civium numero inter duos convenire. Idem accidit de hominum vita: si quo enim in populo qui Evangelium amplexus fuerit, sequuta quidem sit magna morum emendatio: quia tamen adhuc homines sunt homines: fieri non poterit quin nonnunquam ab aliquo crimen admittatur aliquod. Hîc igitur ad pauca quædam crimina notandum adversarii lynceis fuerint oculis, ad videndam illam morum emendationem nullos prorsus oculos habuerint. Ac videtur nescio quo modo ita vsuvenire: vt plerisque in rebus magis animadvertatur quod male fit, quàm quod benè. Reddit aliquis depositum? Honeste cum vicini vxore gerit sese? Dat justam ab se mentibus mensuram? Vix quisquam cuiquam id narrat: nisi magnam aliquam res præ se ferret novitatem. Vt si contenderet quis, non plus decem nummis deberi sibi, neque acceptare plus vellet: alter contenderet se debere quindecim, velletque eum vt acciperet, cogere. Quòd si quis vno verbo alterum attingat: aut quoquo modo (vt fit) lapsus fuerit, protinus volat fama: audiuntur querelæ. Taceo quod vbi populus aliquis Evangelium amplectitur, multi sunt

de

de populo, qui tam amplexi fuissent quàmlibet doctrinam aliam, quàm Evangelicàm: quippe qui religionis nulla tangantur cura. Quare impura sua vita multis maximisque reprehensionibus digna, Evangelio quod magnificis fortè verbis inter pocula, ne dicam inter scorta jactant, infamiæ sunt, ac dedecori. Qui aliquando suæ impietatis ac flagitiorum justas Deo pœnas dabunt. Immò verò non desunt ex talium numero, qui cum re vera religionem nihil curent, simulent tamen impendiò eam se amare: divinis literis multam impendant operam, evadantque divinarum rerum eruditi, disertiq; disputatores: & tandem ad docendi concionandiq; munus præveniant, cumq; (prob nefas) magnum sit cordis ac linguæ dissidium: cum multò aliter doceant & faciant: id videlicet ad maximam revocatur Evangelii infamiam. Mirum est enim, quàm incommodi atque indigni sermones veritatis hostium ac Satanæ opera in vulgus exeant, quamq; hæc nulla conterere possit oblivio. Verùm sint licet simulatores multi, sunt & multi absque dubio, qui ex animo Deum colunt, qui tamen & ipsi non possunt non aliquando humanitùs pati aliquid, quod calumniatoribus susurrandi materiam suppeditet. Qui si ad Evangelii professorum

professorum infamiam eorum ipsorum vti possint testimoniis, dum se (proh dolor) mutuò infamant: id verò ad arcendam, ac procul abigendam veritatem firmissimum sit propugnaculum. Vt autem isti se mutuò infament, ita contingit, quum oritur inter eos (vt diximus) aliquid controversiæ, inter differendum incidunt in ea quæ diximus dudum in disputationibus contingere: commotisque ac perturbatis animis quid faciant non cavent, dum indignationi obsequantur: quod eò accidit magis, quo plus ponderis in controversa re vel vtrique parti, vel saltem alteri videtur. Qualium offendiculorum frequentiora, majoraque habet hæc nostra ætas exempla, quàm vt vel cogitatione complecti aliquis, nisi planè ferreus siccis oculis possit: quippe cum ea nostra sit cæcitas, vt non animadvertamus quàm retardetur hinc Evangelii cursus, aut ea perversitas, vt siquidem id animadvertimus, malimus talia exhibere hostibus nostris spectacula, quibus quidem accidere illis nihil jucundius, nihil optatius posset, quam ea fraudari voluptate quam animorum permotionibus obsequentes percipimus. Neque id fit modò, quum re vera orta est inter aliquos dissensio, verùm accidit etiam nó semel, vt

cum alicujus verba haud commodè accepta fuissent, vt videretur ille aliud velle, quam re vera vellet, excitati in illum sint clamores, ac quanquam is postea millies testatus Deum fuerit, haud se id voluisse, quòd alios offenderet, nihilque novi sensisse se, nihil profuerit, quin omnino eum facere hæreticum pergerent: eique ea tribuere quæ neque dixerit, neque cogitaverit vnquam. Itaque tanquam hæreticum insectati sunt. Exempla nominatim referre, ne cujusquam offendam animum, supersedeo. Horum malorum causa est naturæ morbus, qui ociosus esse in nobis non potest: arrogantia videlicet, ac superbia: arrogantia facit, vt quisque solus sibi sapere videatur, solus oculos, ac mentem habere, solus Deo à secretis fuisse. Superbia facit, vt errasse, aut vel tantillum lapsus esse videri nemo velit.

Monita salubria iis qui veritatem propagare cupiunt.

Sed si sint qui docere veritatem possint, velintq; quis fiet vt occupati satanæ artibus hominum animi audire recusent? Certè cum perversum in animum tectetur (vt diximus) Solomon penetrare sapientiam non posse, perversusq; is sit maximè qui excusso Dei timore omni totum se nequitiæ tradidit, curentur aliquatenus animi ante omnia oportet: id quod fit commemoratione

ne mandatorum Dei, sempiternorumque suppliciorum in transgressores constitutorum: ac talia quidem habuisse Dominicas conciones initia, videre licet: sic enim vulnerati animi admittunt medicum, non solum autem à commemoratione mandatorum, propositæque transgressoribus pœnæ initium faciendum est, sed ostendendum est etiam populo vt transgressus ea sit mandata, vtque sibi iratum Deum habeat: cum enim auditoribus non testari iuusmet non possit animus, rem ita se habere, qui Dei semen fuerint, arrigent profecto aures bonamque de te opinionem concipient. Quidnam autem primò, quid secundò, quid tertiò dicendum sit, vix præscribi, ac ne vix quidem potest. Locus, tempus, occasio docebit: sed ante omnia spiritus. Videtur autem vt quidq; paratissimam habet approbationem, minusque calumniæ obnoxium est, ita primo loco docendum. Vt si antè de fidei justitia egeris, quàm de impietate Missæ, divorum, simulachrorumque cultu, & id genus aliis: cumque eorum in quibus erratur, alia sint doctrinæ quasi partes, alia ad judicium de doctrina pertineant, vt quod non hominibus habenda fides sit, non ex prosperitate, aut calamitatibus, non denique vlla alia ex re-

petendum piæ, aut impiæ religionis judicium, quàm ex ſolis Dei certis, claris, perſpicuiſque oraculis: vtra proponenda ſint antè, haud ſatis apparet. Quæ plus præ ſe ferunt novitatis nonnunquam majorem injiciunt cognoſcendi cupiditatem, nonnunquam etiam prorſum alienant animos. Quæ novitatis habent minimum, initia inſtillantur illa quidem facilius, ſed ferè etiam leviter admodum imprimuntur: niſi fortè continuare opus poſſis, vt indies quaſi adacto cuneo majora addas, ſed & nonnunquam rectè à depulſione calumniæ exordimur: in quo vehementer cavendũ eſt, ne dolori, aut indignationi quid tribuentes non tam repellere injurias, quàm rependere voluiſſe videamur. Decet enim Chriſtianum ſumma lenitas, moderatioq; : ſit ſcopus, non vt reddas cuique pro meritis, ſed hominum animos Domino vt lucrifacias. Ac quo minus quid aut aggrediamur temerè, aut faciamus minus circumſpectè, conſulendus eſt optimus magiſter ſpiritus. Orandus (inquam) aſſiduè eſt Dominus, vt ipſe moneat vbi, quando, & quos aggrediamur, dictet verba, corda aperiat: denique vt ipſe opus, qui ſolus poteſt, conficiat. Atque ne vllo vel ſupplicii, jacturæq; metu, vel cujuſvis incommodi cauſa Evangelium

lium homines aversentur, eisdem sunt hortandi rationibus quibus qui docent, se ipsi communiant, oportet. Videndum est autem etiam atque etiam, vt non tantùm diluantur ea quæ tum in veritatis assertores, tum eorum in doctrinam jaciuntur, verùm multò etiam magis, ne habeant impii quod objiciant verè, aut etiam verisimiliter. Vt non modò absit crimen omne, sed omnis etiam criminis (si fieri possit) suspicio. Proinde cum delictum omne maxima per se dignum animadversione sit, si tamen is illud admiserit qui Evangelicæ veritati nomen dederit, idq; impiorum in conspectu: ita, vt inde occasio eis infamandi detur Evangelii, aut si inde infirmorum offendantur animi, quasi pia sanctaque ea videri dogmata non possint, quorum ita vivant professores: tum verò id Deus abominetur maximè. Quo etiam testimonio gravari magis possit Evangelium, quàm si ii qui eosdem errores, idemq; satanæ regnum oppugnare eisdem telis, ijsdemq; tormentis aggressi sunt, maledictis se mutuò conficiant, alterque alterum vt satanico dementatum spiritu condemnet? An dubitemus eum impetum, eamque acerbitatem qua sic inter se ferociunt quidam, non ab vllo esse Dei spiritu, sed ipso ab satana, vt vel

ipſorummet Evangelii aſſertorum teſtimonio ſanctum Dei damnetur Evangelium? Quibus non lachrymis digna hæc noſtra ſit dementia? Ergone cujus nos tam infenſi, tam acres videri hoſtes volumus, cujus conficiendi, perdendique cauſa tot ſuſcipimus labores, tot nos committimus periculis, tantumque noſtri effundimus ſanguinis, ei deinde vltrò ſuppeditabimus arma quibus tueatur ſeſe, immò etiam quibus nos confodiat? An verò obſcurum hoc eſt? Si Satanæ optio deferenda fuiſſet, vt quod maximè è re ſua fore arbitraretur, quòd maximè optaret, id obtineret: quid optare potuiſſet aliud, quàm vt ſuorum hoſtium cauſa eorundem acerrimo jugularetur teſtimonio? At hoc ipſum fit, impetrat (inquam) Satanas quod maximè ex omnibus habebat in votis, & ab illis ipſis impetrat quibus quis dixerit eum validiores hoſtes, formidabilioreſque vix habuiſſe vnquam. Atque hinc, ſi qua ex re alia, cognoſcere licet qualis quantuſque veterator ſit Satanas, qui talia non tantum moliatur, ſed tanto etiam cum ſucceſſu, ac tam pulchrè perficiat. Verùm quid facias? Et ille tantus veterator eſt, & homo, quiſquis tandem ſit, præ illo non niſi tyrunculus eſt vnquam, vt ſi illius capiatur dolis, mirum admodum

admodum non sit, Sed detectis jam dolis, quid fiet? An nihilominus pergimus Satanæ cauda adblandiri? At verò quod ante incauti fuerat militis, facileque condonandum, jam nequissimi impurissimique proditoris fuerit excusatione prorsus nulla dignum. Verùm ne dubita, non deerunt satanæ doli alii, quibus, nisi caveris, te adhuc sibi obsequentem habeat: suggeret videlicet, turpe fore, si mutato stylo quasi errasse te ante fateri videâre, id haud ex dignitate tui fore officii, decessurum tua de authoritate plurimum, quin etiam dogmatum tuorum fidem titubaturam. Denique actum fore de omni Evangelio, nisi videâre tanquam Deus quispiam nihil non sapientissime fecisse. Sed heus tu, cave tibi in tempore, Satanas (inquam) te rursum suis tentat dolis. Ne erres, vel si mordicus tueri factum tuum pergas, nunquam propterea facias, quin errorem tuum agnoscant omnes ac quo magis tegere cum tua volueris pervicacia, eò conspicuus fiet magis, & fœdus, & invisus: præterquam quod indignationem incurres Dei tantam, vt cum tibi à parva timueris nota, nullis non ignominiis te obruturus vndequaque sit. Discamus ergo tandem aliquãdo majore lenitate prudentiaque in nostris

ſtris verſari controverſiis. Qua de re cum alibi ſatis multa dicta ſint, non erimus hic pluribus moleſti.

Ne ſe mutuò maledictis conficiant.

Ad diluendas calumnias quibus infamari ſolent Evangelii profeſſores, eo quidem nomine, quòd multa eis nefaria, valdeque abſurda tribuantur dogmata, quæ illi nullo pacto agnoſcunt: & illud pertinet, quod jam fieri vbique videmus, vt quælibet aut particularis alicujus loci eccleſia, aut civitas, aut provincia quæ Evangelium fuerit amplexa, & privatim etiam homines nonnulli ſcriptis editis quæ ſit ſuorum dogmatum ſumma teſtentur, eaque ratione impiorum errorum quos nunquam non ſerit ſatanas, ad ſe doceant non pertinere infamiam. Quæ res quàm bene eis cedat, expendendum eſt. Certè quidem adverſarii quòd audiunt confeſſionum nomina, etiamſi in præcipuis religionis capitibus ſumma ſit conſenſio, tamen totidem videri ſectas volunt: faciunt id illi quidem ſuo vitio, nulla juſta cauſa, fateor; ſed colorem tamen habet calumnia. Si vnus Deus eſt, vnus Chriſtus, vnus Baptiſmus, vna fides, quid ſibi volunt (inquiunt) hæc tot confeſſionum nomina? Si eſt inter vos ſententiarum conſenſio, ſi vna fides, qui ſit vt non vna ſit veſtrę omnium fidei confeſſio?

fessio? Ac in veteri quidem Hebræorum ecclesia facta non semel est diuini cultus restitutio, neq; vllius tamen (quod me legisse meminerim) extat mor nostro composita confessionis memoria. Legebatur populo legis volumen, & diruebantur altaria, tollebantur simulacra, abolebantur omnia impietatis vestigia. Hęc erat restituendi cultus formula, vt confessio esset ipsum legis volumen: quam ob rem nos eandem non imitaremur rationem? Qua fiducia volumus nos maiorem nostram esse prudentiam, quam sapientissimorum pariter ac religiosissimorum regum illorum, quorum hoc in genere factum ipse probauit Deus? Nam vt non graventur piæ ecclesiæ à calumniatoribus multorum fœdissimorum errorum infamia, nostris quidem istis confessionibus non assequimur. Calumniantur nos nihilominus, nam hæreticos communi nomine appellant omnes quicunque Romanæ ecclesiæ obedientiam detrectant, itaque quamcunque impietatem secta aliqua defendat, illa ex æquo infamant omnes, quin etiam confingant ipsimet quædam errorum monstra quæ nobis adscribant. Tum autem additur ad calumniam, quod qui Romanã ecclesiã repudiant, in tot sectas sunt diuisi, vt designandis sectis desint nomina.

Ac

Ac quo plures videantur, pro confessionum numero sectarum augent numerum. Ac cum Satanas nihil tantopere cupiat quam vt qui suo illiampliſſimo regno Romanæ ecclesiæ bellum indixerunt, quàm plurimas diuisi esse in factiones, ac sectas videantur, incertis atque inanibus tantum opinionibus quibusdam huc illuc fluctuantes, nihil certi, nihil firmi habentes. Hoc quidem assequimur nostris istis confessionibus, quod eius vehementer faueamus votis: quod probari mihi non posse fateor: nisi enim alioqui præclara insit vtilitas quæpiam, quam profecto videre nondum possum, Satanę consilijs tantulum commodari operæ certè quidem nolim. Si inter quas ecclesias de ijs convenit doctrinæ capitibus quæ sunt ad salutem cognitu necessaria, ea item communem vnam haberent fidei confessionem, vt quam re vera ad vnum pertinent quasi corpus, tam etiam viderentur, non improbarem. Sed cum id non fiat malim nullam esse, quam tot. Est & aliud quiddam quod in confessionibus istis me malè habeat: nam quicquid illis asseritur, in eo iam ei verbo: Si sedenti patefactum quid fuerit, prior taceat, nihil relinquitur loci: neque vero illi: *Prophetiam ne spernite, omnia probate, quod bonum est tenete*

tenete. Quicquid enim ſemel ita ſcriptum ſit, id iam adeo certum, ratum fixumque eſſe volunt, vt potius ipſi Dei verbo quantamcunq; ſint vim illaturi, quàm vt quicquam de eo ſibi extorqueri patiantur, itaq; fit, vt quæ hominum ſunt verba, ſuperiorem Dei verbis adipiſcantur authoritatem. Meo quidem judicio nihil præſtaret, quam vno accurate concinnato fidei Symbolo confeſſiones alias abolere omnes. Certe enim talis eccleſiarum conſenſio multas ſopiret hominum voculas, multa magnaque tolleret offendicula quæ Evangelij curſum retradant mirum in modum.

Extat quidem antiquiſſimum fidei ſymbolum Apoſtolorum titulo, ſed illud ita probant omnes, vt tamen eius vſum non agnoſcant. Eſt enim ſymbolum ſignum bellicum, quod Latinè teſſera dicitur, quo ſocij ab hoſtibus & exploratoribus dignoſcuntur. Quo nomine cum placuerit veteribus breuiſſimam illam fidei confeſſionem appellare, ſatis apparet illos perſimilem voluiſſe eius vſum eſſe, videlicet vt quicunque eam reciperet, reciperetur ipſe, etiamſi alioqui in multis gravibusque verſaretur erroribus, qui reijceret, ipſe etiam reijceretur. Atqui hoc non fit: non enim recipitur quiſquis Symbolum illud profeſ-

ſus

sus fuerit: cumq; id non fiat, apparet id pro symbolo non vsurpari: quare operæpretium fuerit videre, qualem nam esse oporteat confessionem eam, quæ rectè pro fidei symbolo inter Christianos omnes (eos scilicet qui ad Dei ecclesiam quoquo modo pertineat) vsurpari possit.

Optandum fidei symbolum commune & quale.

Ac oportet quidem confessionem eiusmodi esse instar definitionis cuiusdam, quēadmodum enim requiritur, vt definitio neque plura complectatur, neque pauciora quam ipsa quæ definitur res: videlicet vt nihil desit, nihil redundet: ita in fidei symbolo nihil deesse oportet eorū quæ sint ad salutem cognitu necessaria. Nihil etiam contineri debet, absq; cuius cognitione contingere salus possit, etenim si deesset aliquid cognitu necessarium, fieret vt qui Christianus haberi non debeat, neque ecclesiæ Dei membrum, propterea quod profiteretur illud symbolum, haberetur pro Christiano. Sin contineretur symbolo aliquid non necessarium cognitu, vsu venire posset, vt qui confiterentur quæ essent necessaria, & qui cum sua qualicunq; fide salui esse possent, propterea quod non reciperent id absque cuius cognitione contingere salus possit, cum essent pro Christianis & ecclesiæ membris agnoscendi, reijcerentur. At si neque

que desit, neque redundet quicquam, jam neque reijcerentur, nisi qui sint reijciendi, neque recipientur, nisi qui sint recipiendi. Atque ita aptissimum fuerit symbolum quo Christiani à non Christianis discernantur. Quibus ex rebus satis apparet, longe aliam etiam esse rem, fidei confessionem conscribere, quam religionis institutionem aut summam. Institutionem enim qui scribit, is non tantum quæ necessaria sint complecti debet, sed etiam quæcunque vllum habent vsum: in confessione autem scribenda vt nihil quod omnino sit cognitu necessarium prætermittendum est: ita quicquid addatur non necessarium (etiam si alioqui verum ac bonum sit) id ad ecclesiæ diuisionem in sectas pertinet, atque ad discordias & rixas. Qui pacem concordiamq; in ecclesia esse vult, oportet eum rerum necessariarum confessione contentum esse, frustra enim sperauerit aliquis fore vnquam, vt cum Dei ecclesia tam bene agatur, vt de rebus omnibus omnes idem sentiant. Quare vna illa reliqua est concordiæ ratio, si qui necessaria amplectuntur ferant se mutuo, & suas controversias inter se amanter humaniterque vti fratres tractent.

Neque vero satis est, si neque desit quicquam

quam, neque redundet, ſed quæ complé-
ctetur ſymbolum, ea etiam ita expreſſa eſſe
oportet, vt ea neque agnoſcere videri poſ-
ſit is qui non agnouerit, neque videri non
agnoſcere, qui verè agnouerit. Ac videri
quidem poſſit agnoſcere aliquid, qui re
vera id non agnoſceret, ſi quibus verbis id
expreſſum eſſet, ea ipſe alirer intelligeret
quam oporteret. Quemadmodum Ponti-
ficij verbo quidem peccatorum remiſſio-
nem confitentur, ſed cum talem intelligant
peccatorum remiſſionem quæ fiat com-
penſatione meritorum bonorum operum,
quod verbo confitentur, re vera non ag-
noſcunt. Contra autem videri poſſet quis
non agnoſcere aliquid, quod tamen re ve-
ra agnoſceret: ſi verba quibus id eſſet ex-
preſſum, non intelligeret, propterea que
negaret. Cum tamen re ipſa planius expreſſam
non eſſet negaturus. Quid fiat igitur vt
vitetur vtrunque hoc incommodum? E-
quidem ſic vitari poſſe arbitror: Omnino
quædam in fidei confeſſione aſſerenda
ſunt: vt, *vnum ſolum eſſe verum Deum, &
eum quem ille miſit Ieſum Chriſtum*, quæ-
dam negari ſiue damnari poſſunt, quod
fit, ſi quid cum rerum cognitu neceſſariarũ
confeſſione pugnet. Vt ſi negem in lege po-
ſitam eſſe iuſticiam, aut cum Paulo dicam,

ni-

nihil rei cum Christo esse ijs qui in lege positam habuerint justitiam. Caue autem intelligas idem esse pugnare cum re cognitu necessaria, & pugnare cum confessione rei cognitu necessariæ. Cum enim supra vsuvenire posse docuerimus, vt credat aliquis quæ pugnant inter se, neque vera simul esse possunt, non necesse est, si quid pugnet cum re cognitu necessaria, id etiam pugnare cum eiusdem rei confessione. Persuasi autem sumus, quæ cognitu sunt necessaria, ea divinis literis contineri omnia, & ea quidem apertè & perspicuè expressa: vt nemo possit ea nisi occæcatus non intelligere, nam si occæcatus aliquis fuerit, ei nihil satis perspicue dictum esse potest. Quæ cum ita se habeant, nihil mihi consultius videtur, quam vt fidei confessio quæ sit pro symbolo vsurpanda, non solum nihil complectatur non necessarium cognitu, nihil non verissimum, ac certissimum, nihil non divinarum literarum testimonio testatissimum, sed etiam vt nihil complectatur nisi expressum eisdem etiam verbis, & loquendi formulis (quoad eius fieri possit) quibus ipse Dei spiritus est vsus. Quod ipsis in verbis aut syllabis vlla esse religio putanda sit, neque quod quicquam interfit quibus quidque verbis expressum fuerit,

si

si modo & verum sit, & recte intelligatur, sed cum lubricum admodum sit hominis ingenium, qui sæpe certissima exploratissimaque arbitretur ea, nec posse in controversiam adduci quæ postea non modo veniant in controversiam, sed etiam falsa fuisse demonstrentur, ideo consultius esse arbitror in fidei scribenda confessione Spiritus sancti verba retinere, quam vsurpare nostra, ne videlicet nostro indulgentes ingenio aliquid inferamus quod non solum non sit certum, & cognitu necessarium, sed ne verum quidem sit. Deinde etiam si nihil inferatur nisi quod & verum sit, & cognitu necessarium, at fieri poterit vt verba nostra nobis non animadvertentibus aliquid habeant ambigui (vix enim quicquam est persæpe tam difficile quam sensum aliquem ita exprimere, vt non cavillo aliquis relinquatur locus) itaque fiet vt qui sententiam vt est diuinitus expressa, vitro amplecturus fuerat, propterea que recipi ipse debebat, cum aliud quiddam dici suspicetur, nostris verbis expressam reijciat, ideoque ipse etiam immerito reijciatur. Quæ res alicuius sectæ origo sit, atque initium: quibus ex rebus efficitur, vt minimè contemnenda existat causa, quamobrem ipsa Spiritus sancti verba retinean-

neantur: quamobrem autem noſtra malimus vſurpare, vix vlla cauſa eſſe poteſt. Nemo enim non fatetur quæ cognitu ſunt neceſſaria, ea divinis literis clariſſimè aptiſſimeque expreſſa contineri. Non loquor nunc de Pontificijs, quorum omnis fides authoritate nititur Pontificia, ſed de ijs qui verbum Dei volunt ſuæ fidei normam eſſe, præterea nihil. Quid autem velimus nos aliud, quam apertè ac perſpicuè omnia exprimere? Atqui præſtare id poſſumus ſanctæ Scripturæ verbis, quæ clara ac perſpicua eſſe confitemur, ideone forte verbis noſtris vtemur potius, quam ſpiritus ſancti, vt ſophiſtis tergiverſandi cauſas præcidamus? Scilicet Spiritu ſancto nos cautiores ſimus, & quid caullo ſit expoſitũ quid non ſit, melius quam ille videamus. Quæ iſta fuerit temeritas? Cẽſeo igitur quę aſſerenda ſunt vt neceſſaria cognitu, ea eidẽ etiam verbis aſſerenda eſſe quibus divinitus ſunt expreſſa. Quæ vero ſiue reijcienda ſiue damnãda ſunt, ea forte ne exprimi quidem poſſint niſi ijs vtamur verbis, quib. qui illa aſſerunt vtuntur Tantum videndũ eſt quid damnemus: nõ enim quicquid falſum ſit damnandum eſt ea quidem confeſſione qua pro fidei ſymbolo viuri iſmus, alioqui ſi dãnetur error qui errantẽ à regno

Dei non excludat,& propterea quod damnare aliquis eum errorem nolit, ipſum ſymbolum recuſet profiteri,reijciatur,reijcientur qui reijciendi non erant.Sedea tantum ſunt damnanda quæ ita pugnant cum fide rerum cognitu neceſſariaium vt non poſſit aliquis ſimul credere, & in quod oportet credere, & id quod damnatur,quéadmodum non poteſt aliquis iuſtitiam poſitam habere in ſolo Chriſto, & ſimul etiam in lege: quare cum in ſolo Chriſto habere eam poſitam oporteat, recte damnantur ij qui in lege eam collocant. Quicunq; autem error fuerit eiuſmodi,vt non impediat, quominus qui erat ea credat quæ omnino credere oportet,is damnandus nó eſt:alioqui ſymboli verus peribit vſus:quem vt diximus hunc eſſe oportet, vt quiſquis illud receperit, recipiatur & ipſe, quiſquis autẽ recuſauerit illud recipere,ne ipſe quidẽ recipiatur. Atq;vt eo ſigno agnoſcant ſe mutuo quicunq; vllo modo ad eam pertineat Dei eccleſiam,quæ toto terrarum orbe non niſi vna eſt,fuitq; à condito mundo. Iſtis ſic expoſitis ſequitur vt taie aliquod conemur ſymbolum concinnare quale hactenus deſcripſimus,rudi licet Minerua:experiemur tamen, fortè aliquem tandem dabit Dominus qui & expoliat,& abſoluat.

Quæ

Quæ nam habenda cognitu neceſſaria, Secundo libro diſputatum à nobis eſt multis verbis, atque hæc quidem inveniebamus, non plura.

Formula talis ſymboli ex Authoris mente.

1 Quòd vnus ſit verus Deus, & is quem ille miſit Ieſus Chriſtus, & Spiritus ſanctus. Et quod non rectè negatur alius eſſe pater, alius eſſe filius: quia Ieſus Chriſtus vere ſit Dei filius,

2 Quod homo iræ judicioq; Dei ſit obnoxius. Et quod reuiviſcent mortui, iuſti quidem ad ſempiternam beatitudinem, impij vero ad ſempiternos cruciatus.

3 Quod Deus Ieſum Chriſtum filium ſuum in orbem miſerit, qui homo factus propter peccata noſtra mortuus ſit, & propter noſtram iuſtitiam à mortuis excitatus.

4 Quod ſi crediderimus Dei filio, per eius nomen vitam conſequuturi ſimus.

5 Quod non ſit in vllo alio ſalus, non in Beata Virgine, aut Petro, aut Paulo, aut vllo alio ſancto, vel quovis alio nomine. Et quod non ſit juſtitia in lege, neq; in hominum mandatis aut inventis.

6 Quod vnus ſit Baptiſmus in nomine patris, & filij, & Spiritus ſancti.

Proinde hæc forte non incommoda fuerit Symboli formula.

Iohn 11. Vnum ſolum verum Deum novi,& eum quem ille miſit Ieſum Chriſtum, filium eius,& Spiritum ſanctum. Noui Dei legem eſſe illam: Audi Iſrael,Dominus Deus tuus, Deus vnus eſt,&c. Execrabilis eſt quicunq; executus non fuerit omnia quæcunque in lege ſcripta ſunt.

Matth.20. 2 Tim.4. Ioan. 5. Credo futuram mortuorum reſurrectionem,& judicatum iri vivos& mortuos,qui rectè fecerint,in vitam æternam ituros:qui autem iniq; egerint,ad ſupplicium.

Et cum ego in peccatis conceptus, & natura iræ filius contra Dei legem graviter commiſerim, agnoſco me Dei iudicio obnoxium,atq; æternæ mortis reum eſſe.

Verum cum ſtatuto tempore Deus filium ſuum Ieſum Chriſtum in mundum miſerit,qui homo factus *propter peccata noſtra*
Rom. 4. *mortuus eſt, & propter noſtram iuſtitiam revixit*,qui nos à peccatis noſtris ſuo ſanguine abluit, per quem peccatorum venia nunciatur,nec eſt in vllo alio ſalus, nec vllum aliud nomen eſt ſub cœlo hominibus datum per quod ſervandi ſimus, confido me per illius nomen & gratiam vitam conſequuturum.

Agnoſco vnum baptiſmum, in nomine patris,& filij & Spiritus ſancti. Si cui ita placeat,addi poterit eorum errorum condem-

demnatio quæ cum ſupra ſcripta fide pugnant, hoc modo: Reijcio eorum ſententiam qui negant alium eſſe filium, & alium eſſe patrem. Confiteor enim Ieſum Chriſtum verè filium Dei eſſe.

Iuſtitiam poſitam non habeo in lege, neque in hominum mandatis, aut inventis, ſed in ſolo Chriſto. Neq; ſpero me ſalvum fore per beatam virginem, aut vllum ſanctum, vel quodcunq; aliud nomen, ſed per ſolum Chriſtum. Sin placet hæc omitti, poterit quicunq; ſymbolum profiteatur, præſertim vbi aliqua ſit ſuſpicio, interrogari, itane agnoſcat patrem & filium, & ſic de quacunque re alia de qua ſuſpicio ſit vlla, nequis verba amplexus, rem quæ verbis ſignificatur, neget, in quo tamen (vt verus retineatur ſymboli vſus) cauendum erit, ne quis interrogando præter ſincerum ſymboli ſenſum, quicquam exigat.

Certè autem ſi qua concinnari huiuſmodi poſſet fidei confeſſio quæ omnibus ad vniuerſam Dei eccleſiam pertinentibus ita ſatisfaceret, vt putarent eam pro ſymbolo eſſe vſurpandam, & ea contentos omnes eſſe debere, neq; plurium rerum confeſſionem eſſe exigendam, eſſet eius vtilitas omni opinione maior. Etenim ſi quis rectè rem

expendat, aut hæc est concordiæ inter Christianos ratio, aut prorsus nulla est. Nam quamdiu volet vnusquisq; suum iudicium de rebus omnibus cæteris credendi normam esse, ac legem cui non parere non liceat, necesse fuerit pene dixerim omnes omnibus esse hæreticos: vt sectarum, rixarum, clamorum, simultatum modus futurus sit nullus. Quod si semel persuasi homines essent quicunq; symbolum illud profiterentur (quæcunq; reliquæ essent controversiæ) esse eos nihilominus pro Christianis, & fratribus amplectendos, communia esse cum illis nihilominus sacrorum iura, magna spes esset fore, vt & ipsæ quoque controversiæ multo maiore tractarentur æquanimitate. Quin etiam vt sublatis simultatibus inter eos tandem conveniret atq; ita adversarijs omnis præcideretur calumniandi occasio: quod vt aliquando contingat, summis precibus est à Deo contendendum.

Hæc nos pijs quibusq; ingenijs piè sancteq; considerandà proponimus, si quis hac in re plus aliquid viderit quam nobis hactenus Dominus patefecerit, eum rogatum volumus etiam atq; etiam, ne in tanti momenti suũ occultare velit talentum, atq; interim quicquid in nobis desideret, pi-

um

um certe conatum noſtrum ne inique interpretetur.

Sed quominus aliquot detectis patefactiſque erroribus cæteri etiam patefiant, id ita poteſt contingere: nam niſi qui primus aliquam cœpit lucem aſpicere, errores omnes animadvertit, quinimmo aliquot quaſi vera dogmata ſemel approbavit, magni fuerit negotij, vt eos idem poſtea animadvertat, præſertim à quoquam admonitus. Cauſæ ſunt eædem quas paulo ante dicebamus, nimis magna ſui opinio, & animi elatio: illa facit vt quantulumcunque aliquis videat, illico omnia ſe vidiſſe facilè ſibi perſuadeat, vt expertus eſt ſuum judicium aliquot in rebus rectum fuiſſe, ita ſibi perſuadet id fuiſſe in omnibus ac quicquid in buccam, eſſe oraculum: hac autem fit, vt nemo qui modo aliquid de ſe ſibi perſuadet, videri velit aut erraſſe, aut non omnia vidiſſe: quare ſi quid ſemel aſſeruerit, ægrè adduci poteſt vt id ab alio præſertim admonitus retractet, ſed neque vt patiatur id conuelli. Quodque invitus eſſet facturus, ne intelligere quidem facile poteſt iuſtam, quamobrem id faciat, eſſe cauſam. Quare vt nollet falſa eſſe quæ aſſeruit, ita falſa eſſe perſuaderi non poteſt. Facit etiam animi nimia elatio quæ cum natu-

turæ morbo est coniuncta, vt nemo laudi socios facilè admittat. Ex quo fit, vt si quis ea velit attingere quæ primis prætermiserit aut suo calculo comprobarit, vt si fame confecto panis frustrum quod nactus fuerit: ereptum veniat quis, ita in eum excandescat. Ac quemadmodum illi ipsi qui primi profligandis erroribus navarunt operam, quominus alius in eo genere præterea attingat quicquam, sunt impedimento, ita sint quicunque primos illos doctores habuerint: illis enim ex hominibus cum sibi deos fecerint, arbitrantur quod illi ignoraverint, scire posse neminem. Itaque si quis vel tantillum de spacio curriculoque per eos trito deflexerit, adeo non præbent aures, vt ei vehementer succenseant: id vero contingit multo magis illis in rebus in quibus vera sententia insignis cuiuspiam hæreseos nomine infamis fuerit, neque meliore eam loco primi illi habuerint. Ita enim error adeo stabilitur, vt iam convelli nulla ratione posse videatur: cui & illud potest accedere, si qui, cum tentaverint errores eiusmodi impugnare, aut id fecerunt absurdis ineptisque allatis rationibus, aut ferunt aliorum errorum nomine infames, aut in eorum errorum locum non veritatẽ, sed errores alios, forteq;

fœdi-

fœdiores ſubſtituere voluerunt. Quiſquis enim res eaſdem aggredi voluerit, nemo fuerit, quin primo quoque verbo compertum ſibi habere videatur, & quali ſpiritu hominem eum eſſe oporteat, nimirum impio, maximeque ſacrilego: & quò tendat, quid ſibi velit: quid dicturus ſit, & quid poſſit etiam dicere: Itaque omnino ſurda fuerit aure, multo autem id fiat magis, quo plures quid ejuſmodi tentaverint, & pluries: & quo moroſioribus, magiſque perditis viſi fuerint moribus qui id tentaverunt. Sanè quæ viderentur homines à nimia tum ſuæ ſapientiæ fiducia, tum animi elatione ad modeſtiam æquanimitatemque, revocare poſſe, ſed & quæ diſſolvere poſſent nimiam illam de quibuſvis hominibus opinionem, de iis dictum jam eſt à nobis alibi. Tantùm ii ſunt monendi, quibus poſt primos Deus patefecerit quid, vt ad ea in medium afferenda magna vtantur dexteritate, ne inſolenter alios impetant, quaſi crimini dantes, quòd non omnia viderint, ne maligne quid voluiſſe vel tegere, vel depravare privatis vllis adductos rationibus interpretentur. Non decet Chriſtianum hominem ſuſpicioſus animus, neq; verò in eos ingratus per quos Deus eccleſiæ ſuæ magnũ aliquod contulerit beneficium: neque

quæ primo quoque verbo jactent habere se quæ patefaciant novo admodum, quæ nemo antè animadverterit, aut in quibus magni viri graviter hallucinati fuerint, aut verbis aliis ejusmodi ineptiant. In quo equidem vehementer quorundam requiro prudẽtiam, quorum cum alicubi minimum haberet sententia novitatis, tamen vt alio remi genere allato, sic novitatis nomine hominum animos percellere voluerunt; quo & varias in se tragœdias excitarunt, & Dei ecclesiam vehementer perturbarunt: quæ vitari mala fortè poterant, si quid modò adhibitum dexteritatis fuisset.

Sed quibus rationibus diximus veteres errores constabiliri posse maximè, eæ sint necne consideratione vlla dignæ, piis prudentibusque animis expendendum relinquimus. Quid enim hîc dicemus? Si quid ejusmodi de errore quopiam factum fuerit, nihilne id habiturum fuisse momenti ad eum magis ac magis confirmandum? Nemo opinor dixerit. Quid igitur? Non fuisse videlicet Satanæ tantum ingenii, vt in tempore quum per hominum ignorantiam licebat, aut per occupatos jam superstitionibus animos, multas vehementer pias sententias fœdissimarum, maximeq; execrandarum hæresum opinione infamaret?

Et

Et vt excitaret mox audaces arrogantesq;, sed nullo sano judicio homines diversis etiam temporibus, qui erroribus malè oppugnatis turpiter victi magis ac magis eos in hominum animis constabilirent? Nisi defuit ingenium, audacia (opinor) defuit aut animus? Quòd si nihil horum defuit, tentasse id eum non vna in re, neque semel, atque etiam perfeciſſe qui non suspicabitur, quid movere ei suspicionem possit, equidem non intelligo. Sin vt quid ejusmodi suspicemur, magna causa est, quacunque in re quis patefactum sibi aliquid dicat, quamobrem indicta causa damnandus sit, etiamsi ea de re multa sint hæresum nomina, multos absurdè, impieque multa dixisse constet, ac sæpius, non video. Satis in tempore damnari quisque poterit, vbi plenè diligenterque auditus fuerit, vbi ad vnguem rationum examinata momenta fuerint. Atque hinc quidem solui illa quæstio videtur posse: qua quærebatur, vtrum audiendus esset is, qui in qua ecclesia communis esset restituta prophetia, quæ sententia fuisset semel aut iterum rejecta, de ea quis habere se diceret, quæ in medium afferret nondum expensa ante: nisi enim audiendus sit, quomodo perpetuò locus fuerit verbo illi, quòd si sedenti patefactũ

quid

quid fuerit, prior taceat? Et illi, *spiritum nolite extinguere, prophetias ne spernite, omnia probate, quod bonum est tenete?* Quid enim jam tractare possumus, quod non tractatum sit prius? Illud non dico ferendum, vt quis eadem de re iisdem sive testimoniis, sive rationibus perpetuò obtundere velit ecclesiam, & ei molestus esse.

Sed ex eo etiam fieri potest, vt maneant errorum atque superstitionum reliquiæ, quòd quo tempore aliqua facienda sit divini cultus, piorumq; dogmatum restitutio arbitrentur non statim initio restitui omnia posse, sed primum ea tollenda esse in quibus insignis aliqua sit impietas, interjecto deinde tempore aliquo minore impedimento integram institui posse restitutionem. Evētus enim multis locis docuit, plus esse difficultatis postea in tollēdis reliquiis, quàm fuerit initio in tollendis præcipuis erroribus: vt quum eò veniendum est præstet multo, eadem opera omnia corrigere. Tam conatur enim Satanas omnibus quibus potest, cum artibus, tum viribus qualemcunque impedire restitutionem, quàm plenam, atque integram.

Vt errorum fiat commutatio non cum veritate, sed cum aliis erroribus, eisdem vitur contingere posse rationibus quibus

diximus

diximus ex controversiis errores crescere. Sed vt ab erroribus ad omnium rerum incredulitatem veniatur, primùm quidem occasionem præbent, ac præcipuam tot de religione (vt jam supra monuimus) lites, ac controversiæ. Eadem olim causa cum inter philosophos nulla non de re essent lites, & rixæ, ac probabiliter in vtramque partem de omni re disputaretur, non defuerunt magni nominis philosophi qui omnia contenderent in opinionibus esse posita, certam autem scientiam vllius rei esse nullam. Accedit autem etiam impura flagitiosaque fermè omnium cuiuscunq; religionis hominum vita. Sic enim argumentantur quidam, probandam eam religionem non esse quæ suos professores bonos non reddat, cumq; nulla eorũ judicio id præstet, ex æquo omnes contemnunt: sed ita quidem argumẽtari solent qui in libidines, turpesq; ac flagitiosas cupiditates cum suas cogitationes omnes abjecerint, id quærunt, vt omni conscientiæ aculeo qui voluptatum vehementer minuere sensum soleat, aliquando liberentur, possintq, solutiore animo genio indulgere: quodq; magnopere esse vellent, facillimè etiam sibi esse persuadent. Sed non paucos etiam illud eò adducit, quòd quicquid de religione persuasum

ſuaſum habent, ideo credunt, quod de iis quos ſequuntur doctoribus optimè ſentiant: eos autem qui contraria docent eſſe valdè improbos putant, & ignaros. Mutata enim de ſuis doctoribus opinione (quod nonnunquam leviſſima de cauſa poteſt fieri) omnis eorum fides, tanquam vitiato fundamento ædificium, corruit. Idque eo etiam acciderit facilius, quo majorem de ſuis doctoribus opinionem habuerint. Ita autem vſuvenit, vt ſi quiſpiam bona fide Chriſtiani hominis deſcribat vitam, quàm abſolutum omnibus numeris ſuum depingit exemplar, tam integra ipſum eſſe vitæ ſanctitate qui eum audiunt ſomnient, neque vllam in eo humanæ imbecillitatis ne quidem ſæpe admoniti habere rationem volunt, neque conſiderare, quàm facilius ſit veram ſanctimoniam verbis, quàm factis exprimere. Proinde quicquid audierint, obſeruauerintque eiuſmodi repugnans ſomnio, omnem viro illi protinus fidem abrogant: cumque redire ad vetereserrores nequeant, neque quicquam melius, quod ſequantur, videant, reliquũ eſt, vt religionis cogitationem abijciant omnem, idque tantum ſimulandum putent, quod ad conciliandos ſibi eorum animos à quibus bene ſibi ſperare poſſe videantur, ſit aptiſſimum:

quo

quo hominum genere nihil fieri potest pernitiosius. Vitandæ igitur sunt maximè contentionum, rixarumque plenæ controversiæ, ac non minus etiam cavendum est, ne impuræ dissolutæque vitæ, & à pietatis professione alienæ exemplis à veritate hominum alienemus animos alioqui horrendissimas daturi pœnas. Sed mouendi ijdem sunt sæpe, non defigendos in homines oculos, non statuendam eorum vitæ integritatem pro fidei fundamento, sæpe simulatam esse hominum pietatem, sæpe instabilem, quin etiam humanæ naturæ imbecillitatem esse tantam, vt tametsi de religione ac de moribus sanctissimè disserere quis possit, neq; simulata Deum colat fide: tamen nimiam sanctimoniæ opinionem non possit diu sustinere. Quod abundè vnum Dauidis docere exemplum potest: taceo multas iniquas interpretationes quibus sæpe gravantur Satanæ industria sancti viri, qua re Dei oraculis initi fidem oportere; id si fit, vt vt se gerant homines, eam firmam, stabilemque fore: si in homines defixi oculi fuerint, certissimè quamprimum collapsuram.

At vero si erroribus veritatis succedat cognitio, hanc cognitionem firmam, stabilemq; esse non sinit primum, si fructus non extent,

extent. Solet enim Deus de ingratis pœnas sumere; pœnaque persæpe est, sua dona quasi repetere. Ac cernitur quidem hæc ingratitudo tum adversis temporibus, sævientibus veritatis hostibus, tum rebus pacatis, & tranquillis: adversis quidem temporibus, quum quis ne jacturam faciat bonorum, aut carere cogatur patria, lectissimæ conjugis consuetudine, dulcissimorumque liberorum amplexibus, aut etiam corpus ignibus cremandum permittere, fœdissimaq; (vulgi opinione) notari ignominia. Quam ei patefecit Deus veritatem, eam non audet agnoscere, neque cuiquam impartit, pluris videlicet faciens hujus vitæ commoda, quàm Dei gloriam. Rebus tranquillis cernitur ingratitudo, quum insolescimus, genioq; indulgemus, & in hujus vitæ commoda, delitias, beatitudinem, omnia nostra studia, conatus, rationesq; conferimus, divini autem cultus cogitationi vix locus aliquis ac interdum ne vix quidem relinquitur. Quod ne accidat, frequenti commemoratione divinæ iræ absterrendi sunt hominum animi, exemplaq; vastitatum quas, ut vindicaret Deus sui contemptum: atq; oblivionem sæpe fecit, afferenda sunt. Idem autem etiam parùm diuturna est sinceræ divinæ legis cognitio, quòd quàm primum aliquid

aliquid adeptus est populus lucis, eædem nascuntur occasiones quibus diximus jamdudum ad piæ, sanctæque doctrinæ depravationem viam patefieri. Sed quoniam eo loco dixeramus magna ex parte ecclesiæ ministrorum, pastorumq; insolentiam, morositatem, iras, causam esse eorum errorum qui ex contentionibus nascerentur, crescerentque, ne cui fortè videatur non posse, quo tempore nihil videre est in Dei ecclesia præter afflictiones, insectationes, ignominias, rerumque omnium inopiam, in ministros ea posse cadere, ne quæso obliviscatur, qua tempestate ambierit Diotrephes in Christiano cœtu principem locum, neq; in eo Iohanni Apostolo pateretur locum esse, ac operæprecium quidem est considerare quàm bellè fucatam oportuerit illius hominis esse sanctimoniam, cui Domini Apostolum oporteret cedere.

Novi quidem errores qui in veterum succedunt locum, aut iidem propemodum sunt, specie tantùm mutata, aut sunt omnino alii, hujus generis fortassis ille fuit, quod Romanus pontifex peccata condonandi potestatem sibi vendicaverit: illius autem, quòd in locum tot Deorum successerint sancti viri, quos postquã excesserunt ex hac

vita Pontificis authoritate in ſanctorum numerum relatos venerantur, nomina ſunt mutata, & ſacrorum ritus, cætera manent eadem. Appellant quidem non Deos, ſed ſanctos, verùm reipſa Deorum habent loco: quin etiam qui latinam linguam ad antiquum candorem, proprietatemque limare voluerunt, dicturi de quopiam quod in ſanctorum numerum eſſet relatus, in Deorum numerum relatum dixerunt, quod de Franciſco, qui Franciſcanæ ſectæ nomen dedit, in Veneta ſua hiſtoria ſcriptum reliquit Petrus Bembus. Inter majora ſacrilegia quorum nomine merito à nobis accuſatur Romanus Pontifex, eſt, quòd ſibi poteſtatem vendicaverit augendi Chriſtianorum dogmatum numerum, & hominibus vt ea crederent, religionem injiciendi. At ſunt hodie in nonnullis perpurgatis cœtibus qui idem jus verbo quidem non ſibi tribuunt, ſed re ipſa id ſibi arrogare non animadvertunt. Oriuntur enim controverſiæ: ipſi quam ſententiam valere oporteat, definiunt: ac tametſi nunquam ea doctrinæ capita inter præcipua illa connumerata fuerunt quæ omnino certa, fixaq; eſſe oporteat penes eos qui ſalutis ſibi eſſe velint ſpem, tamen quiſquis eorum ſententiæ acquieſcere nolit, ac ſubſcribere, eum rejiciunt

jiciunt, ac tanquam hæreticum insectantur, quid quæso hoc est? Quo hæc tendunt? Quid sibi volunt? Vidimus etiam alicubi ecclesiasticæ disciplinæ causa peccata non publica deprecari coactos nondum Evangelica regula vti præfractos cœtu motos. Quid & hoc rei est? Si in consuetudinem, moremq; abierit hoc exemplum, præ tali, leviſſimum jugum erat auricularis, quam vocant, confessio. Hei quàm vereor, nisi cavent pastores, ac prudenter quid faciant, expendunt, ne, qui satanæ regnum funditus everſum cupiunt maxime, per eosdem ipsos satanas aut idem regnum restauret, aut novi cujuspiam fundamenta ponat. Quid dico autem ponat? Immò verò ne posuerit jam, dum volunt homines sua vti prudentia & suis etiam animorum motibus nonnihil tribuunt. Scrutamini quæso diligenter, quæ fuerint Pontificii regni quasi incunabula, à quibus initiis, qui ritus, quæ leges, quæ instituta, quæ tyrannides profectæ fuerint, quàm bellè fucatos quæq; res prætextus habuerit, & quo tandem evaserit: nolite committere vt, cum tot, ac tam magna sint ante oculos exempla, non saltem aliorum malo moniti profeciſſe vos nonnihil, ac prudentiores facti esse videamini.

SATANÆ STRATAGEMATVM

LIBER OCTAVVS.

QVænam esset ad eum quem consiliorum suorum omnium finem sibi Satanas proposuisset, perveniendi via, cum hactenus disputatum sit, tantum illud supereſt, vt de ipso harum rerum omnium inventore, artifice, atq; effectore satana disseramus, de quo minimè quidem tam plena historia literis est prodita, quam curiosa nostra optarent ingenia. Tantum colligere licet, conditum eum fuisse præstantissima quadam natura, & excellentissimis donis ornatum, verùm cum illis abuteretur ad summam superbiam, de cœlo deturbatum, ac præstantissima illa dona justissimo, ac maximè tremendo Dei judicio in summam ei conversa nequitiam, qua illud sibi sumeret, vt Deo in rebus omnibus quantum facere, enitiq; posset, adversaretur. Nec verò vnus est ejus generis genius, sed permagna multitudo, quorum caput princepsque est satanas. Si quidem ex viro quodam in Gadarenorum agro vnam dæmoniorum legionem

legionem ejectam fuisse litteris proditum est, ideoque dicitur *æternus ignis diabolo angelisq; eius paratus fuisse.* Esse autem satanam veteratorem maximum, immanissimumque humani generis hostem, clarius est in sacris literis, quàm vt demonstratione indigere vlla videatur. Ex quo illud facilè efficitur quod initio diximus, quicquid est ejusmodi, vt si id fecerint, dixerint, cogitaverint homines, ad ejus conatus conferre aliquid possit, id vt fiat, dicatur, cogiteturque eum semper conaturum. Ac tametsi eius rei gratia cum hominum animis negotium ei sit oportet, vt fucum faciat, vt illudat, vt persuadeat, vt inflammet, vt spe, timoreque afficiat, quo pacto hæc ille faciat, non est instituti nostri subtilius philosophari. Illud constat eum impellere homines, vt ea faciant, quæ ipse cupit, nemini parcere, neminem esse à quo ille sibi timeat, aut quem vereatur, quantacunq; sit vel sapientia, vel sanctitate, vel authoritate, quippe qui ne ipsum quidem Dei filium aggredi dubitaverit. Neque verò quos pertentat, sic aggreditur omnes, immò neque minimam quidem vix eorum partem, vt videri possit, neque etiam eos alloquitur quasi aliud quiddā ab illis velit. Tametsi enim de

Luc. 8.

Satan versutissimus, indefessus insidiator, dolos suo, ajiu colit.

Iuda ſcriptum eſt, quod *Satanas ei cogitationem iniecisſet Domini prodendi*, non tamen ſcriptum eſt, eum ita conveniſſe Iudam, vt cerni poſſet, eumque ad id hortatum fuiſſe. Quinimmò cum Satanas ſit ſpiritus, haud aliter agere cum hominum animis videtur, atque ipſe Dei ſpiritus, is enim ita movet, afficitq; animos, vt tamen non animadvertant eſſe aliud quiddam, quod ſe veluti alloquatur: immò non aliter eis videntur, quàm ſuæ cogitationes. Niſi quatenus quiſpiam edoctus, quid præſtare homo poſſit, quid minus, ſi videat cogitationes admodum pias, ac ſanctas eſſe, Spiritui ſancto eas tribui oportere, non ſibi, intelligit, ſed ad id etiam ita interpretandum ab ipſo adiutus ſpiritu. Quare quancunque cogitationem & Satanas injiciat, idem prorſus homini videtur, ſe videlicet eſſe, qui ita cogitet, tantum ſi admodum ſceleſtam animadvertat eam eſſe cogitationem, ejus operum non prorſus ignarus eam ab illo eſſe ſuſpicetur. Fortè etiam non omnis prava cogitatio, pravumq; conſilium ad ſatanam anthorem referendum ſit, cum ſuapte natura homo etiam nunquam non & malè cogitet, & malè faciat nullo addito ſtimulo, eademq; prorſus ſectetur quæ eum ſectari maximè vult Satanas. Tantum illud intereſt

intereſt, quod homo tenetur neſcio quo ſalutis deſiderio. Satanas nihil ei minus cupit, quàm ſalutem: homini plerunq; accidit quod Medea de ſe dicit:

----Video meliora, probóq́;
Deteriora ſequor.

Satanas voluntate ac propoſito Deo adverſatur. Homo præſentem captat voluptatem, rebus movetur præſentibus. Satanas ad quæ hominem impellit, ea ſæpe certo conſilio in valde remotum finem confert. Itaque fit, vt Satanas hominem adducat nonnunquam, vt faciat quæ ei minime jucunda ſint factu: velutî vt ſe verberibus cædat, vt nudis pedibus longum aliquod iter conficiat, vt ſibi ſæpe inediam, aliaque indicat id genus incommoda in quibus ad ſalutem multum ei perſuaſerit eſſe præſidii; & homo etiam multa perpetrat mala ipſo (vt veriſimile eſt) Satana invito. Veluti ſi magni nominis vir, idemque magnus errorum, impietatiſque patronus in tale aliquod labatur ſcelus cujus cauſa ejus nominis atque autoritatis jacturam faciat, atque hominibus oculos aperiendi, atque impoſturas cognoſcendi occaſionem præbeat. Alioqui hominis ac Satanæ inſtinctus tam ſunt inter ſe ſimiles, vt non magis ſit lac lacti. Sed & erroribus eſt homo

ſua ſponte obnoxius, etiam ſi Satanæ ad eum fallendum nulla accedat opera. Quare cum ſimillimæ ſint inter ſe & propriæ hominis cogitationes, & illæ quæ à ſatana ſũt, eo difficilius eſt homini ſatanam in ſuo corde (vt ita dicam) loquentem agnoſcere. Neque ſanè vllum eſt operæ pretium ſubtilius rationem vllam indagare, quę hominis ſunt ab iis quæ ſunt ſatanæ diſcernendi, dum conſtet quid bonum ſit, vt ſequamur, quid malum, vt declinemus. Quòd ſi fortè Satanæ tribuerimus quod hominis fuerit, aut homini quod fuerit Satanæ, minimè magnus fuerit error. Immo verò videre eſt, rem eandem fuiſſe modò homini modò Satanę tributam: quòd factum eſt à Petro Apoſtolo, quum Ananiam reprehenderet qui ſpiritui ſancto mentitus eſſet verum agri quem vendidiſſet pretium. Primò enim ſic ait: *Quare adduxit te Satanas, vt ſpiritui ſancto mentiretis?* Deinde ſic rurſus, *Quid ita rem deſignaſti iſtiuſmodi?* Et vxorem etiam ita increpat: *Quid ita conſpiraſtis vt domini ſpiritum tentaretis?* Illud maximè ad rem facit, quod Satanas hominibus cogitationes injiciat. Quemadmodum de Anania modo dictum eſt, ita de Iuda eſt ſcriptum, quòd *mentẽ ei iniecisſet Satanas, vt Ieſum proderet*, & quòd *Satanas ex hominum cordibus*

Act. 5.

dibus Dei verbum excutiat. Cum ergo ea sit Satanæ cum homine agendi ratio, vt cum eo agere possit illo non animadvertente, mirabiles hinc eum opportunitates ad illum mille modis aggrediendum, expugnandumq; habere necesse est. Etenim si te conveniat homo quispiam, ac malum det consilium, vel fucum faciat semel aut iterum; is si redierit, vt adhuc fraude quapiam te captet, etiam si specioso aliquo prætextu, cum iam hominis tibi suspectum sit ingenium, ac voluntas, non patieris tibi imponi. Sed cum possit Satanas eo quo dictum est modo accedere, etiam si hodie terrimum aliquod, planeq; impium obiecerit consilium, vt vnde sit latere non possit, quin idem possit cras redire, & te alio callidiore aggredi id nullo fuerit impedimento. Non enim ideo cauere tibi ab eo possis consilio, quia eius tibi suspectus sit author, quippe qui non alium eius agnoscas authorem, quam te ipsum. Ex quo licet colligere, neminem esse quem non Satanas quacunq; ratione aggrediatur. Cum enim vllum eius factum impedimento alij esse nequeat, quacunque sit aliquis, siue sapientia, siue sanctitate, experietur profecto nihilominus possit ne aut ineptissimum pertrahere in errorem, aut ad scelestissi-

leſtiſſimum aliquod, maximeque ſacrilegium facinus impellere nulla perſonæ ratione habita: etenim ſi confecerit, amplum aſſequutus fuerit triumphum, ſin irritus euaſerit conatus, nihilo ſibi difficiliorem reddiderit eum calidiori conſilio fallendi rationem, vt à rebus minimis ducto initio paulatim ad maiora perveniat. Neque refert qua primum ratione aliquem aggrediatur: ſi quidem cui occultus poſuerit inſidias, eius ſæpe animum etiam quaſi ficta depoſita perſona & ſua palam aſſumpta magno aliquo facinore explorauerit, quod fecit cum ipſo Dei filio, apud quem cum calidis tentatiunculis nihil profeciſſet, non dubitauit ſe prodere, ac dicere, ſi proſtratus me colueris, hæc omnia tua fient. Sin aperto incipit Marte, ne id quidem (vt diximus) impedit, quin poſtea etiam experiatur inſidias. Ac quemadmodum & aperto pugnat Marte, & occultiſſimas collocat inſidias, ita dubitandum non eſt, quin conſilijs vtatur etiam neque prorſus apertis, neque occultis admodum. Veriſimile tamen eſt, quibus cum calliditate maxima intelligit ſibi opus eſſe ad iacienda magna cuiuſpiam molis fundamenta, eos aperto Marte plurimum exerceri, vt cum vniuerſam belli rationem in conflictibus illis poſitam eſſe arbitrentur

Nunquam non mali aliquid molitur aperte vel ſubdole.

arbitrentur, ad declinandas occultas insidias incautiores reddantur, quod si perpendisset is qui præstantissimi cuiusdam viri nuper descripsit vitam, nõ tam forte audacter pronunciasset, satanam nunquam potuisse in illum impetum facere, quin graui quopiam accepto vulnere pedẽ referre coactus fuisset. Eadem autem ratione fit, vt quo minus eisdem de rebus aliud, atque aliud conetur suadere: nihil ei sit impedimento, quare vt ad facinus impellat aliquod, extenuabit rem, in memoriam rediget (sed valde alieno quidem loco) quanta Dei sit in parcendo facilitas, atque clementia, aut eum talia non curare persuadebit. Facinore admisso eius prorsus contraria fuerit oratio, nam & ipsam rem miris exaggerabit modis, & omnia ponet ante oculos diuinę severitatis, vindictęq; exempla, ac tandem ad summam desperationem hominem adiget, ideoq; non agnoscatur dolus, quod cuius ea sit oratio non appareat, sed suas homo esse arbitratur cogitationes, forte cum istæ prioribus sint contrariæ, illas satanæ, has vero sibi tribuerit. Cum autem satanas sit spiritus, neque vllius sit materiæ pondere grauatus, nullis poterit laboribus fatigari, non eum æstus, non frigoris attingunt iniuriæ, non enim capit somnus, non obliuio

livio, ex quo intelligere licet inceſſanter eum in nos moliri aliquid. Ac quicquid moliatur, id aut per ſe facit, aut per alios, perſe facere dicimus quicquid vel ipſe tenebrarum rex facit, vel quilibet alius impurus genius, minus enim difficile nobis eſſet differentias eiuſmodi cognoſcere, per alios autem illa intelligimus eum facere ad quæ hominum vtitur opera, quaſi inſtrumentorum quorundam. Ac quicquid per ſe faciat, aut ſuam retinet perſonam, vt quum dei filio dixit, ſi proſtratus me colueris hæc omnia tua fient, aut mentitur perſonam cœleſtis angeli, vt quum ad ea hortatur quibus ad inuehendam in dei eccleſiam impietatem aliquam aditum ſibi patefaciat, eaque tegit admodum fucato, ſanctoque prætextu, atque hinc abſque dubio fuit magna ex parte illa maiorum noſtrorum tanta in eccleſias, ac cœnobia liberalitas, nam ſuppeditatis ijs qui ſoli ſibi omnem religionis curam vendicarunt ad omnem luxum opibus, atque inſtrumentis, ſequuta deinde eſt & doctrinæ, & bonorum morum omnium corruptio. Quæ per alios tentat, ab ipſo tamen initium habeant neceſſe eſt, initiumque hoc ſimiliter facit aut ſua retenta, aut aliena ſumpta perſona, ac quanquã omnia cum omnibus experitur,

Pietatis ſpeciẽ laruamq́, ſæpenumero indait.

experitur, plerunque tamen ſuam retinet cum deploratæ impietatis hominibus quos ad omne flagitij genus obſequentiſſimos ſibi eſſe expertus ſit. Cum ijs in quibus aliquod ſit pietatis ſtudium diſſimulat, pietatiſque ſpecie omnia conatur: illos ſui ſtudioſos facit: penituſq; obcœcat, ſpes oſtentans maximas, ampliſſima proponens præmia pro cuius ingenio, alios enim ambitioſos honorum onerat titulis: alios obruit opum affluentia: alios rebus alijs ſibi divincit. Hoſce autem paſcit cum rebus ex parte eiſdem, tum vero etiam opinione rerum ab ſe præclarè geſtarum. Intelligere autem eum hominum cogitationes aliter quam coniecturis ab ijs quæ homo facit, dicitque, & quæ ei contingunt ductis: non equidem contenderim, cum ſcriptum ſit: ſolum Deum hominum ſcrutari corda. Verum enimuero neceſſe eſt ſaltem capiendis coniecturis eiuſmodi, ac cognoſcendis hominum ingenijs omni opinione maiorem illius eſſe perſpicaciam, etenim ſi homo perſæpe aliquo ingenio, nonnulloque etiam rerum vſu edoctus, ſi cum altero perpaucorum dierum conſuetudo interceſſerit, quis ſit hominis ſenſus, quæ mens: quo ſpectet: quibus delectetur rebus, quibus offendatur, diſcit.

Quid

Quid faciat Satanas tam diu in hac versatus palestra, tantusque veterator? Esse autem præter modum magnam eam vim qua (nisi eum Deus cohibeat) imponit Satanas, ex eo cognoscere licet, quod duarum cogitationum maximè coniunctarum alteram inijcere homini possit: alteram ei tegere. Etenim quæ duæ cogitationes coniunctiores esse possent illis, vt quæ Dei sint oracula, quod ijs prædicitur omnino futurum, & quin id contingat, nulla humana vi, aut consilio fieri posse? At potuit tamen Satanæ opera vnum sine altero in Herodis cogitationem cadere. Vatum enim oraculis de Regis Israeli promissi natiuitate fidem adhibet: propterea quæ à Principibus sacerdotum, scribisque scisciatur quo esset loco nasciturus: simulque tantum irrita illa posset facere, ei machinatur mortem: ac ne effugere posset calli:do illo maximeque crudeli vtitur consilio, vt mittat qui infantes omnes bimos, eoq; minores Bethlehem atque in illius finibus conquisitos interficerent. Nisi enim hoc Satanæ fuit opus, nullum certè fuerit. At quale tamen hoc est fascinum? Vt quia in vatum essent prædictionibus Iudæis regem nasciturum esse: persuasum habeat ita fore: & vbi, & quando nasciturus esset ex prædictionibus

onibus eiſdem ſe poſse cognoſcere: ſed poſſe etiam ſe eludere eas prædictiones, Deique impedire, atque irritum reddere propoſitum? Non eſt hoc vehementer mirum? Ex quo conijcere licet, perinde facere Satanam in hominum animis: ac ſi, vt impedias, ne quiſpiam aliquid videat: inter ipſum eamque rem interponas aliquid, aut teipſum: aut quoquo modo legas eam. Atque vt videat, quod eum videre velis, id illi ante oculos ponas: vt videlicet, quum cupit Satanas à cogitatione aliqua hominem abducere: illum alijs, atque alijs occupet: neque illi in eam mentis oculos conijciendi vllum vacuum relinquat tempus, quæ vero cogitationes ad ſuum faciunt inſtitutum eas illi paſſim obijciat. Ac quod immaniſſimus iſte humani generis hoſtis neminem dubitet aggredi: nemini dubitet inſidias ſtruere: demonſtratum eſt filij Dei teſtimonio, à quo vt ſe coleret, petere non eſt veritus: ſed quibuſcum conficere aliquid poſſit, haud abſurde quis dubitauerit. Dixerit enim, cum illis eum operam perdere qui Deum verentur: atque in illo ſuam poſitam ſpem habent. Quod eatenus quidem verum eſſe neceſſe eſt: vt non poſſit Satanas vllum Dei propoſitum irritum reddere: neque ſanè facere, Quin Deus ſua cumula-

Quo fuco ſanctiſſimis viris nonnun quam impo nit.

cumulatissimè impleat erga eos qui sibi fidunt, promissa. Verum quin ad multa tum faciendum: tum dicendum impellat: non vsque adeo est certum, vnde fuerunt enim prima illa Antichristiani regni fundamenta? Cuius opera Evangelium pristinum suum amisit nitorem? Quis tantum hominibus conciliauit authoritatem: vt iam Deorum quorundam essent instar? Nulla ne hic Satanæ fuit opera? Immo vero cuius nisi Satanæ? Attamen quid de ijs dicemus hominibus omnibus qui eam in rem quatemcunq; contulerunt operam non vllo pravo consilio, sed tantum bona quadam spe: quod rectè, sancteque se facere arbitrarentur, quodq; consilia sua magno cuipiam ecclesiæ bono fore iudicarent? Neminem ne eorum vlla fuisse pietate? Vllo Dei timore? Neminem ex Dei delectorum numero? At cuius antiquorum patrum non aliquid extitit eam in rem operæ? Dum enim (vt Apostoli more loquar) super fundamentum Christum ædificarent, tametsi fœnum, ac stipulas in opus conijcerent: nihil id impediebat quominus possent & sancti viri esse, & ex Dei delectorum numero. Sed fœni tamen stipularumque tantum est allatum vt in vniverso ædificio præter fœnum & stipulas nihil esse cœperit, cumque talem

talem res exitum vt haberet, à talibus etiam initijs exordiri necesse esset: negari non potest quin cui exitus tribuitur, eidem tribuenda sint initia. Et illud etiam Petri ab recta Evangelij semita diverticulum cuius causa obiurgatus à Paulo fuit: nihilne redolet Satanæ spiritum? Immo vero non ipse Dominus Apostolis suis dixit: Satanam defixos in eos habere oculos, vt vehementer exagitaret, eisque fidem omnem excuteret? Quod etiam quin confecerit parum abfuit. Et quum negavit sibi cum Iesu quicquam esse rei: non ei ad id Satanam consultorem fuisse arbitremur? Tum certè fuisse non est dubium: quum Dominum à subeunda morte dehortaretur. Quibus ex rebus omnibus certa duci coniectura potest: Satanam vel cum sanctissimis hominibus conficere multa, non quidem vt eos perdat: sed certe vt ad plurimorum perditionem aditum patefaciat. Quod ipsum tamen non fit absq; summa Dei providentia. Vt inde paretur in ingratos, maximorumque eius donorum contemptores vindicta: errorum videlicet tenebræ maximæ: & pijs, quominus cum mundo pereant, valde necessaria afflictionum exercitia. Itaq; fit vt sæpe etiam sanctissimi viri præter omnem opinionem, Satanæ suam locent operam: e-

iusque sint quasi ministri atque instrumenta quædam. Quoniamque quo eminentiorem in Dei Ecclesia locum obtinuerit quispiam: si ei Satanas fucum facere possit, si eum aliquatenus flectere: eo ampliorem inde capit fructum: credibile est etiam hic eum summa omnia facere: vt tales viros in aliquas passim alliciat insidias. Neque tamen vlque adeo cum magnis viris occupatur: quin etiam obscurissimi cuiusque meminerit, instar videlicet diligentissimi patrisfamilias: qui ita res curet magnas: vt ne minimas quidem negligat.

Non tantum autem occupatur Satanas inflectendis ad sua vota ijs quibus dictum est modis hominum animis: immo vero & alia eius multo diversa sunt opera, ignē de cœlo detrahit ad perdendum Iobi oues, famulosque: magnam illam ventorum vim concitat, qua domus vbi eiusdē filij filiæque convivabantur, euertitur, illiq; pereunt omnes: ac eum ipsum deniq; grauissimo excruciat morbo. Sed & magna edit miracula, si quidē eius opera Pharaonis Magi Moysis imitantur miracula propemodum omnia, & de Antichristo quod prædictum est: eum huius opera miraculis clarum fore. Ex quibus omnibus conijcere licet

Iob. 1.

2 Thes. 2.

cet quantum ille possit in rebus etiam alijs quamplurimis: appellatur autem etiam *Princeps huius mundi:* quod frustra fieri non potest, immo vero conijcere inde licet: cum opes, honores, dignitates, res mundanæ appellentur: eas ipsius arbitrio dispensari magna ex parte.

Cum igitur tantas Satanas opportunitates habeat, quantas diximus: quicquid eius interest siue credi, siue fieri: vt faciat, credaturve dat operam, si falsis opus est rationibus: eas suppeditat modo per se, modo per alios. Si miraculis est opus: aut ea edit, aut edita fuisse multis dolis persuadit. Si ad rei valde absurdæ credulitatem quadam rerum serie est opus: vt à leuibus erroribus facto initio eo quasi per gradus quosdam hominum ducantur animi: facit id ingeniosissime. Cumque aliquid credi possit & falso, & quia ita se habeat: si ita expediat: dabit operam, vt habeat se ad eum modum. Quare cum ei expediat maximè: vt qui vera de religione docet, credatur aliquo turpi contaminatus scelere: atque ita authoritatis omnis iacturam faciat: collocabit ei insidiarum genus omne, vt incidat in aliquod, ipseque habeat de quo triumphet, sin id nõ potest: subornabit qui calumnijs hominis impetat famam: & si per

aliquem labefactare eam possit qui eadem dicatur profiteri dogmata: nihil fuerit optatius. Quare eos qui evangelicam professionem profitentur veritatem omni studio inter se committere cõabitur, aliquas ferat cõtroversias, lites, discordias, rixas, denique odia, quibus fiat: vt se mutuo maledictis lacerent. Atq; vbi expertus fuerit se iam veritati frustra te sistere: ad divinas literas ea incitabit ingenia in quibus olfecerit minimum esse pietatis, proposita videlicet spe magni honoris, nominis, celebritatis, & plurimorum commodorum. Eis fauebit quantum poterit, vt magnam in opinionem veniant, ac demum ecclesiastica consequantur munera, vt cum postea in aliqua eos flagitia impulerit, idque palam fiat: infamia inde notetur veritas: ac minus postea fidem inveniat: cum vulgo illa multi iactent: heu, siccine eos vivere qui quasi ex Deorum immortalium concilio ad religionis, & morum instaurationem missi videri volunt? Hæc igitur patrare illis magistris dicemus? Hæc eorum noua, ac recondita quam tanto venditant supercilio sapientia? Si opes, honores, commoda, aut contra, inopia, ignominia, incommoda, afflictiones præstringere hominum oculos possunt: præsto sunt. Si spes, metus, ira, amicitiæ, inimicitiæ

micitiæ adiumento sint futuræ: earum illi nunquam desunt semina. Si qua opus est consuetudine: occasiones excogitat, quibus veluti necessitatem eius imponat aliquam: authoresque subornat, & valde speciosos addit colores.

Occasiones rei iuxta vndequaq; arripit.

Arripit vero vndecunq; Satanas ad sua instituta occasiones, si quis enim imperitus, ineptusq; sit, quascunq; voluerit fabulas, illi persuadebit, cumq; ineptissimis repleuerit erroribus, persuadet excellenti aliqua donatum esse sapientia, eoq; nomine illi attollit animos, facitq, insolentem arrogantem, temerarium, si sit eruditus, adauget illi suæ eruditionis opinionem mirum in modum vt se solum scire aliquid sibi persuadeat, vt præ se contemnat omnes, neq; ferre possit. Si callido quispiam sit ingenio, parumq; religioso, eo commodissime vtitur emissario, atq; impostore ad omnia, fucis, impostoris rixis, ac incendijs implendium. Si quis veri donatus sit cognitione, ac pietate aliqua, subijcit eum quantum potest contumelijs, hominumq; contemptui, vt nemo eius verba, documentaque vel floci faciat. Sin impedire non potest quin ei habeatur fides, dabit operam vt de eo omnia hominum sit opinio vtq; prorsus Dei habeant loco. si populus sacrorum librorum de-

deſeruerit lectionem: excutit illi omnem Dei timorem: allicet paulatim ad voluptates, ad luxum, ad vitæ licentiam, omne libidinum genus, denique ad beluinam quandam vivendi conſuetudinem. Si colet ea ſtudia: lites, diſcordias, & alia omnia quæ diximus inde ſerit mala, quum labefactare non poteſt doctrinam: machinas admovet moribus: aut ſi hic fruſtra laboret: doctrinam impetit. Plerunque autem ſimul molitur vtrunque perſpecta hominum ſocordia magnos conatur progreſſus facere: ſi paulo offendat cautiores: cœleſtis cuiuſpiam atque inſignis angeli perſonam ſumet, inflammabit hominum animos nimium ſanctis (vt ſic loquar) cogitationibus, quibus videlicet præfixos diuinæ diſciplinæ terminos tranſgrediantur. Exempli gratia, cum nihil ſit præclarius, quam paratum eſſe quotieſcunque gloriæ Dei poſtulaverit ratio, atq; ad id impellat Deus: mortem in Evangelicæ veritatis teſtimonium oppetere: ambitioſum alicui talis mortis deſiderium iniecerit: vt ea ratione nomen ſuum memoriæ hominum commendet ſempiternæ. Nam talis quidem mortis deſiderio diu flagraſſe dicitur Origenes: & vltro eũ occaſiones captaſſe. Quod quidem vix eſt vt potuerit ab vllo bono

profi-

proficiſci ſpiritu, cum videamus ne ipſum quidem Dei filium ad ſuppiicium ſuum maiores attuliſſe animos, quàm opus eſſet. Quippe qui orauerit etiam patrem vt (ſi fieri poſſet) declinare id liceret: ſed vt eius tamen, non ſuæ ſatisfieret voluntati, Ex quo apparet id mortis genus horrori ei fuiſſe etiam tantum abeſt, vt ad id cupidius ferretur, niſi quatenus & patri erat obſequentiſſimus, & noſtram ſitiebat ſalutem, Quod cum ita ſit: qui fieri poteſt, vt præſentiore fuerit vel Origenes, vel quiſpiam alius animo: quàm ipſemet Dei filius? Vix igitur carere deſiderium eiuſmodi aliqua temeritate poterat, & nimia eaque inani tui confidentia: quod accidere etiam potuit ipſo (quomodo fieri potuiſſe pluribus exemplis alibi docuimus) minime animadvertente. Magna martyrum præconia (vtamur enim nunc quidem vſitato iam hoc verbo) eàque gloria quæ ſupplicio propter Chriſti nomen affectos ſequebatur: hominum non nihil titillabat animos. Ad eundem pertinet authorem tanta illa, quam diximus, veterum in eccleſiaſticis cenſuris ſeueritas: quæ tantum epiſcopis conciliavit venerationis, atque authoritatis: vt eiſdem ad dominatum in populum atque ipſos etiam in reges aditum patefecerit.

rit, fieri etiam potest vt Satanas sanctis faveat cogitationibus,& quasi calcaria currēti equo addat: vt opportune mox ad insidias perducat. Quod fecit cum vt se viri potentes, ipsiq; etiam reges aliquando improbis subijcerent pastoribus: viris pijs quidem illis ac sanctis summam conciliaret venerationem, cuius postea, vt diximus alibi, hæredes essent successores, qui a maiorum sanctitate paulatim cum degenerent: tandem authoribus illa in bonorum oppressionem, tyrannidemq; verteretur, & quum, vt simulatores episcopatus aliquando ambirent, extimularet opulentos homines ad exercendam in episcopos qui donata pauperibus destribuerent, summam liberalitatem & mox (vt ad successores perveniret) in ipsas etiam ecclesias, quæ quanta fuit astutia? aut quis talem liberalitatem initio suspectam habere potuisset? Nunc autem quo res evaserit videmus. Sic, vt persuaderit in ciborum discrimine pietatem esse: persuasit primum castigandum esse corpus eorum ciborum abstinentia qui illud multum nutrirent admodumque validum redderent: atque illorum vsu qui extenuarent, eneruarentque; sic illud spiritui, rectæque rationi obsequentius futurum: sic Dei præceptis obtemperari

ri facilius posse: cum deinde causa quamobrem id fieret in oblivionem venisse: maneret autem mos certis diebus à certis cibis abstinendi: facile fuit pietatis opinionem ejusmodi abstinentiæ appingere.

Sed hujus quidem veteratoris summa cernitur astutia, calliditasque in serendis litibus, ac dissidiis: eò enim quum ventum est: vt jam ex hominum manibus excutere sacros libros nequeat: & accendit eos insatiabili quadam omnia (ea etiam quorum nullus sit vsus) sciendi siti: & quotidie scrupulos injicit, ac quemcunque injecerit scrupulum: persuadet etiam quantum potest, ejus rei veritatem omnino cognitu esse necessariam, atque vtramcunque in partem inclinaverit judicium: sequitur vt persuadeat etiam qui ea in re aberret, salutis esse participem non posse. Itaque ejus esse officii, quod ei Deus patefecerit, id vt aliis etiam patefaciat: cumque Satanas eadem de re alia aliis persuadeat: hinc sunt controversiæ, ex quibus quominus vlla sequatur veri coguitio, sed potius tenebræ offundantur hominum oculis, eæq; indies majores: vtque oriantur inde discordiæ, dissidia, rixæ: & vt se mutuis lacerent injuriis: neq; vili concordiæ spei relinquant locum: in sui quemque admirationem

Sũmã autẽ veteratoris huius studiam, lites serere ac dissidia.

tionem ducit quantam potest maximam: adeo, vt sibi quisque deus esse quidam videatur, à quo fas sit omnis, vivendi, credendique acceperе leges. Id quod hominis ingenio sui plus satis amanti aliud est nihil: quàm currenti equo addere calcaria. A nimia verò quam quisque de se opinionem habet homo, oritur temeritas: qua fit, vt quicquid in buccam venerit, effutiat: quicquid occurrerit nullo adhibito diligentiori examine pro certo statuat. Idq; tanquam oraculum quoddam pronunciet, ac quo confidentiora elicere callidissimus hostis verba potest: eò præclarius secum agi putat. Sic enim (vt alibi dictum est) videatur nisi magno cum dedecore retractationi nullus prorsus relictus locus, & si quis se objiciat: tantam confidentiam summa etiam insolentia eo quicunque sit, contemnendo sequatur oportet. Ac quo melius assequatur quod vult: vt par est odisse falsa quælibet dogmata, eaque conatu omni delere: ita conatur ille persuadere maximo dignos odio esse, atq; execratione quicunque tueri falsum aliquod velint dogma, & quisquis ex animo deum colat: ab eo exigi, vt talia suscipiat odia: homines ejusmodi tam factis, quam verbis accipiendos esse quam durissimè. Si quis in ecclesia pastoris

ris obtineat locum, aut doctoris, & si qua sit hominis existimatio: ob oculos ei ponit muneris dignitatem, qua eum veneratione colore quemque deceat, cujusq; officium esse, vt ei fidem habeat: neque litem ei movendam putet: qui secus fecerit, eum impudenter, arroganterque facere: ea ratione sacri ministerii everti, & conculcari dignitatem. Qui id tentet: perinde facere, ac si Deum ipsum de suo solio conetur dejicere. Si quod ejus verbum habeatur falsum: omnem religionis fidem concidere oportere, ac simul Christianam funditus everti rempublicam non secus ac si is esset vnicum quo ea niteretur, staretq; fundamentum: ac Deus ejus curam omnem abjeciisset. Qui nullo tali fungetur munere, ejus subjiciet cogitationi: scientiam non esse cum vllis conjunctam muneribus: neq; positam in vulgi judicio, quod sæpe ineptissimos quosdam valde suspiciat, ac miretur: eum etiam si tanta non polleat authoritate, scientia tamen antecedere: quare nisi cùm eo æquali omnibus in rebus vtatur jure sive ecclesiasticus pastor, sive doctor: id ei tanquam magnam aliquam depinget insolentiam, ac superbiam: quin etiam tyrannidem minimè ferendam: rem autem vehementer sanctam, ac magna dignam

laude

laude fore: ſi quis ſe objiciat: ac tales conetur tyrannides evertere. Itaque vna manu (quod proverbio dicitur) ignem adferens, altera ſtramen, vbicunque poteſt, quam maxima facit incendia: ac quominus vnquam reſtinguantur, materiam addere nunquam ceſſat. Aquam hoc eſt, humanum, lene, prudenſque ingenium quodcunque arcet ab incendiis quantum poteſt, ne quid opis afferat ad ea compeſcendum: ſed illud fiat potius quod dicit Ennius:

Spernitur orator bonus, horridus miles amatur.

Ita furore inflammati animi omnia faciunt, dicuntque temerè, inconſideratè, inſolenter, ſuperbè: ac tam multa interſerunt extra cauſam: vt vix centeſimum quodque verbum ad rem faciat. Quicquid ſemel pronunciatum fuerit, nunquam patitur execrabilis iſte hoſtis (ſi modo impedire poſſit) retractari: exigendis autem retractionibus facit quàm maximè poteſt rigidos: nihil pronunciatur integrum: nulla eſt audiendi patientia. Ex quo fit vt inter ſe non intelligant: vtque ſæpe de alliis interrogati, de cæpis reſpondeant. Quapropter alius alii ea tribuit quæ neque dixit, neque fortè cogitavit vnquam: quibus de cauſis

fis quid alius in alium machinetur, nulla exprimere poſſit oratio. Nunquam tam turbatus eſt Septentrionalis Oceanus, quin multo turbulentior nonnunquam eccleſiæ ſtatus videatur. Hic videmus fratrum noſtrorum alios crudeliſſimis ſubjici cruciatibus, alios nequiſſimo hoſti cedere; & præ metu in Dei dedecus, opprobriumque quicquid illi collibuerit facere: illic audimus & tympana, & tubarum clangorem, & bellicis tormentis edita tonitrua, & ſæviſſimas in noſtrum ſanguinem, noſtraque viſcera ſe mutuo cohortantium voces. Fit ante oculos noſtros horrenda noſtrorum cædes: non ætati, non ſexui parcitur; quæruntur ad necem, vel ipſi nondum in lucem editi partus, & multas in partes diſcerpuntur. Quid nos interim? Hæc ſcilicet nihil nos movent: ſed egregiè litigamus, contendimus, rixamur. laciuntur vltro citroq; contumeliæ, maledicta, probra petulantiſſimè ita dehoneſtatur indies magis, ac magis cõmunis cauſa, atrociora indies concitamus in nos odia: & communi hoſti ferrum quod in noſmetipſos aliquando ſtringat, exacuimus: ac ligna illi quibus noſtramet incendat corpora, ſuppeditamus. Ac tantus eſt artifex Satanas: vt neminẽ ſinat intelligere

in

in ſe quicquam eſſe culpæ: in adverſarium quiſque ſuum crimen rejicit, extra omnem culpam, cauſamque ponit. Magna mihi copia eſſet commemorandi quæ videre, audireque eſt quotidie, multis profectò digna lachrymis. Verum ne cujuſquam incurram offenſionem, ideoq; minus fructuoſa apud eum noſtra ſit oratio: nominatim ea recenſere ſuperſedeo. Sed mirum in modum me affecit quod accidit non ita pridem civili bello ex religionis controverſiis miſerè flagrante Gallia. Editus eſt libellus quo omnes propemodum quotquot in Evangelii reſtitutione aliquid ſibi nominis pepererunt, adeò contumelioſis indigniſq; fœdabantur nominibus: vt clementius multò excipi à Pontificiis ſoleant: & erat tamen libelli author qui earundem partium diu fuiſſet habitus. Hem (inquam) hominum amentiam: ſiccine illic tam miſerè flagrare omnia inteſtino bello: nos autem hîc tam turpiter, tamq; indignè abuti otio? Sed hominem ita obcæcaverat ira: vt quid faceret, & quàm jucundum ſpectaculum Satanæ pararet oculis, animadvertere non poſſet: & qui refellere nihil poſſunt niſi primo quoque verbo contumeliarum aculeis pugnant, diſcere ne quidem ſæpiſſime experti nequeunt: tali ex ſemente non niſi

talem

talem esse messem expectandam.

Talem igitur cum habeamus hostem, cujus fallendi artes tam sint occultæ, variæ, multiplices, vafræ: cujus tam diuturna sit exercitatio: cujus jucundissima, suavissimaque sit quies (dum aliqua re nobis incommodet) nunquam quiescere: quid nos faciemus? Dabimus nos somno, ac desidiæ? Non circumspiciemus? Non cavebimus nobis? Blandietur quisque sibi: vt putet aliis quidem ineptis hominibus cavendum: eos vt vigilent monendos: se prudentiorem jam factum, quàm vt possit amplius vllas allici in insidias? Atqui hoc est omnium quæ ille conatur summum. Quin etiam rarò frustra, vt homines (eos præsertim qui authoritate valent, quorumq; in prudentia vigilantiaque sita esse ecclesiæ videatur salus omnis) in talem de se adducat opinionem. Ego verò certissimè persuasum habeo vt quisque à Satanæ laqueis longissimè se abesse sibi persuadet: ita eum illis esse proximum. Quid dico proximum? Immo eum illis jam quàm arctissimè constrictum teneri. Scilicet tyrunculus cui cum callidissimo veterano sit negocium, non in maximo semper versaretur periculo: sis enim tanta prudentia, sagacitate, sapientia, rerum vsu: vt omnes homines facilè antecedas.

Excutienda ergo securitas, arma induenda contra hostem tam vafrem, tam varium.

Quid

Quid adhuc præ illo fueris niſi novus miles? Quòd eò ſanè à me non dicitur: quia ad ejus actus, doloſque declinandum nihil ſpei relictum videri velim. Eſt omnino ſpes: & illa quidem certiſſima: ſed quibus? Profectò non ſuæ nitentibus prudentiæ, aut ſagacitati, neque ſecuris, oſcitantibus, ſibiq; non caventibus: aut iis qui quali cum hoſte res ſit non conſiderant: propterea que contemnunt: ſed iis qui, cum pericula probè comperta habeant, pro periculorum magnitudine idonea ad reſiſtendum, hoſtemque repellendum arma ſibi comparant quæ arma pulchrè deſcribit Paulus. Vult enim *lumbos Chriſtiani militis cinctos eſſe balteo veritatis*, quo requirere videtur ſinceritatis amantem animum, à quo omnis abſit hypocriſis, ſive ſimulatio, & fucus: & qui ſeriò ad pugnam ſe comparet: vult *pectus armatum thorace iuſtitiæ*: vt bona adſit conſcientia: quòd quicquid facit, id ad Dei gloriam collatum velit, nec ſuis id ſe metiri vel commodis, vel incommodis, vel vllis aliis rationibus ipſe ſibi ſit teſtis: vult *pedes indutos calceis Evangelij pacis*: vt diſcat ſpinas ignominiarum contemnere, atque obliviſci: neq; ad vllas vlciſcendas injurias animum adjiciat: ſed potius ita ſe comparet: vt cuiq; pro malo bonum paratus

tus sit reddere. *Latus tegit clypeo fidei*: quo intrepidè ignita iniquissimi hostis vel potentiæ, vel summæ ad fallendum calliditatis animum despondeat: sed certò statuat se sub eo militare imperatore, qui necessario tempore destituturus se non sit: quinimmo idoneo consilio, atque satis firmis viribus communiturus: ei esse curæ se: illi ad & ab omnibus satanæ dolis, insultibus, conatibusque servandum satis esse sapientiæ, viriumque: quamobrem quod trepidet nihil esse, *armat caput salutis galea*, vt prementibus afflictionibus salutis eum consoletur expectatio: quippe in qua tot tantaque insint bona: vt ne minima quidem parte ea vlla assequi possit cogitatio. Manum denique armat gladio spiritus (hoc est) Dei verbo, quo & hostis ictus citra offensam accipiat, & ipsum hostem vulneret, ac planè conficiat. Sed quominus loco eius fiduciæ quam sic armatus in Deo positam habere debet, ignava vlla securitas ejus in animum irrepat: preces vult addi, atque ejusmodi quidem preces quæ ab animo proficiscantur & periculorum non inepto æstimatore, & suæ imbecillitatis conscio, & divinorum promissorum memore. Cum precibus conjungit vigilantiam: quo admonet ita expectandum à Deo opem: vt

te interim circumſpicere oporteat: obſervare ſatanæ ingenium, vt nunquam non ob oculos habeas quis ſis, quod tuum ſit munus, quis rerum ſtatus, quæ tempora, denique qua parte quoquo tempore, ac momento agredi te ſatanas poſſit. Non quo in tua iſta vigilantia tuam poſitam ſpem habeas ex ſatanæ inſidiis elabendi: ſed meminiſſe nos oportet ita promiſſam eſſe nobis divinam opem: vt velit tamen eam nos non dormitantes, ſed vigilantes ab ſe expectare. Sic pius ille agricola à Dei quidem liberalitate, ac providentia meſſem expectat: ſed interim non dat ſe deſidiæ: quin potius fundum colit: & cum fide ſuum conjungit ſudorem. Addit poſtremò Apoſtolus etiam perſeverantiam. Etenim cum ab iſto hoſte nullum ſit tempus, nullum momentum periculo vacuum, nulla vnquam pax, nullæ induciæ: quis quæſo aut exuere ſe poſſe arma, aut de excubandi ſollicitudine remittere vel tantillum poſſe abſque ſummo, certiſſimoque periculo ſperaverit?

Hæc ſunt quæ in præſentia de ſatanæ dicere potuimus ſtratagematib. Quibus etſi multo plura addi potuiſſe non negamus: videtur tamen quę patefacta per nos à Deo ſunt (quo nomine immortales tunt ei gratiæ habendæ)

bendæ) tot ac tanta: & ratio ad illa declinandum adjecta ejuſmodi. vt ſi quis non tantum ſemel ea percurrerit, ſed ſæpe diligenterque perlegerit, memoriæ mandaverit, ac frequenti cum meditatione, tum verò obſervatione, exercitatione, atq; vſu familiaria ſibi reddiderit: facilè intellecturus ſit: ad ſuſtinendam hanc pugnam artis ſibi acceſſiſſe plurimum, ac prudentiæ. Vt ſive tenebras offundere conetur ſatanas Evangelio: ſive mores corrumpere: ſive novæ cujuſpiam tyrannidis fundamenta jacere: ſiue ejuſdem Evangelii remorari curſum: quid moliatur facilè poſſis olfacere: & qua ratione ejus frangi conſilia poſſint, videre. Expendendum eſt autem etiam atque etiam: quàm horrendæ ſint iſtæ clades: illatæ Evangelio tenebræ, ejus curſus retardatio, morum corruptio, eccleſiaſtica tyrannis, conſcientiarumque carnificina. Succurrat enim nobis Iſraeliticus populus, ſed præcipuè Phariſæorum, Scribarum, Sacerdotumque inaudita cœcitas, quibus non clariſſimæ vatum prædictiones, non tot tantaq; miracula ad eum ipſum agnoſcendum quem tanto expectarant deſiderio, aperire oculos potuerint. Eſt ante oculos Pontificium regnum. Infelix populus quos, aut quales nactus eſt paſto-

res? Quibus ſuam credit ſalutem? quos errare credit non poſſe? Quæ commenta, quæ ſomnia, quas nugas paſſus eſt ſibi Evangelii obtrudi loco? Quàm fœdam, quã abominandam, quam exitioſam patitur ſui exerceri mercaturam? Vt emat pro medicamento venenum, pro ſalute damnationem pro vita mortem eamq; ſempiternam? colit pro Deo aurum, argentum, ligna, lapides, atq; alia ineptiſſima ſuæ amentiæ inventa. Cumq; Apoſtoli vno propemodum momento Evangelium per totum terrarum orbem diffuderint, ad idem reſtituendum quandiu, ac quam parvo cum fructu laboratum eſt? Ad garrulitatem, ad cõtentiones, ad pugnas ſatis multi ſunt inſtructi: ſed veræ pietatis non tam multa apparent exempla ad nos conſolandum, & exhilerandum, quam extent impietatis ad copioſiſſimas nobis lachrimas (niſi prorſus lapidei eſſemus) exprimendum. Hæc aſſiduè meditari omnes qui Chriſtum amant decet: ſed eos præcipuè, qui eccleſiæ tractãt gubernacula: ne qua fortè fiat ratione, vt imprudentes immaniſſimo huic hoſti ad ſua patranda facinora ſuam locent operam. Væ miſero cui quidem id acciderit: etenim ſi *ei qui fratrem ſuum fatuum appellaverit, ſempiterni ignis pœna eſt propoſita:*

ſi

si praestaret cuilibet molari lapide de collo apenso in mare mergi: quam quenquam vel minimum eorum qui Christo fidem adhibent, offendere: & si pro scelerum, criminumque magnitudine daturus quisque est pœnas: cum dictum sit oppidis quibusdam in quibus absq; fructu multa fuissent edita miracula, fore, *vt in die iudicii cum Tiro, Sidone, ac Sodoma mitius agatur quam cum illis*: quas pœnas manere putemus eos qui cum Satana in plurimorum populorum perniciem, inq; Christi regni desolationem conspiraverint? Vide quid interfit: appelles ne tantum fratrem tuum fatuum: an vitam ei auferas, neq; hanc modo temporariam, sed æternam: neq; vni solum homini, sed multis: neq; etiam multis solum hominibus, sed multis populis. Neque vero te excusauerit quod ignoranter feceris: cum potueris traditis tibi dei oraculis quibus quid te sequi, quid cavere oporteret monereris, non ignorare. Si inquam pro tam leui delicto subeunda æterni ignis est pœna: quid pro hoc fiet tam immani facinore? Vide quid hoc rei sit: ex maximis, ac supra omnem humanam cogitationem positis dei laudibus vix vllam nominare maiorem possumus: quam quod pro redemptione nostri ipsum filium suum morti tradiderit.

Quale porro eius factum fuerit, qui cuiuſquam perniciei vllam præbuerit cauſam, quam ve apud deum detestandum? Væ igitur vobis qui inanem captantes auram, vt ſiue ingenio, ſiue eruditione valere aliquid videamini, aut importuna curioſitate adducti controverſias, lites rixaſq; ſerendi finem nunquam facitis. Væ vobis qui, vt veſtris indulgeatis odijs, inuidiæ, emulationi, veſtræq; ſeruiatis exiſtimationi neſcia cui: lites non modo non compeſcitis, ſedatiſue: ſed etiam irritatis magis ac magis animos, eaſq; ſic immortales redditis. Væ vobis qui ſiue animi prauitate, ſiue etiam incuria ad tanti momenti res tractandas nullam affertis reuerentiam: neq; quid faciatis, expenditis: atq; ita offendiculis repletis omnia. Væ vobis qui defixis in veſtram tantum dignitatem, exiſtimationem, vulgi de vobis opinionem oculis, vt Deorum quorundam locum apud homines obtineatis, fratres veſtros contemptui habetis, affligitijs, opprimitis, atque in eorum conſcientis dominium quoddam vobis vſurpatis: atq; ita ſatanico regno muros circunducitis: & propugnacula exædificatis: væ (inquam) vobis, væ, væ: quam horrenda vos manent in die illa ſupplicia. Neq; verò hæc dico nunc ſolis Romanis Pontificibus, Cardinalibus

libus, eiuſq; ordinis hominibus, quid enim eſſet aliud, quam operam & oleum perdere? Illis dico quos auribus adhuc eſſe præditos ſpero, quibus audiant: qui cum Chriſtum ament: merè callidis oppugnantur ab Satana inſidijs: vt eorum nihil tale ſibi perſuadentium ad ſuos conatus vtatur opera, caueat ſibi quiſq; non Romæ primum natus Papatus eſt: ſed iam inde à primis parentibus ducit originem, nemo eſt noſtrum, qui non ſuum in pectore Papatum geſtet prima quaq; occaſione certiſſimè eum proditurus, niſi magna prudentia ſe ipſe exploraverit, ac ſibi planè vim fecerit, intelligant quibus ſunt aures. Væ miſero illi cui contigerit, maximam cernere damnatorum hominum turbam ad quorum perniciem qualemcunq; ipſe, vel ignarus operam contulerit: præſertim ne admonitus quidem ſibi caverit, qui quæſo poterit Dominici vultus ſeveritatem ſumma cum maieſtate coniunctam ferre? Qui tum animus erit? Quæ mens? Qui ſenſus? Item fratres valeant ambitiones, fumi, iræ, ſimultates, lites, diſcordiæ, aliæque affectiones omnes, ſit noſtrum omnium vnum cor, vnaque voluntas, ſit vnus omnium noſtrum ſcopus Chriſtus, eiuſq; nomini, gloria, excutiamus aliquando eum iugum per

quem

quem fit, quominus cernere quę nobis collocatæ ſint inſidiæ poſſimus. Neq; vero applaudat ſibi aliquis: iam ſe in portu nauigare, iam ſe extra omne eſſe poſitum periculum: huiuſmodi exhortationes alijs fore vtiles, repeto enim quod paulo ante dixeram, qui ita ſecum ratiocinetur: quiſquis tandem ſit, eum aut laqueo eſſe proximũ, aut artiſſime iam conſtrictum teneri. Satanæ ſcilicet illa eſt oratio qua ſecurum, inepteq; confidentem reddat hominem, cuius mos eſt: tum maximè polliceri pacem: quum nihil minus eſt quam pax. Caue tibi (inquam) caue immo vero cum, qui nobis propoſitus ſit hoſtes, noverimus: induamus quæ modo diximus arma, præcipuaq; illa noſtra ſit cautio, vt vereri nunquam deſinamus, quin immo, quo maiores in illum progreſſus feciſſe videbimur: eo cauendum nobis ab illo magis eſſe certo ſtatuamus, quo fiat vt neq; ceſſemus vnquam à Deo precibus contendere, vt nobis laqueos oſtendat, ſed cuiq; (inquam) ſuos: non tantum qui vicino ſint poſiti, eſt enim ſic precandi neceſſitas omni prorſus fide maior.

FINIS.

IACOBVS ACONTIVS IOHANNI WOLFIO TIGVRINO. S.P.D.

QVòd lucubrationum tuarum editionem nequaquam tibi præcipitandam putes: quin potius Horatii consilio nonum vt in annum premantur suadentis, parendum: ego verò mi Wolfi pudorem in eo prudentiamq; vehementer laudo tuam. Quid? Ergo ne tanto eruditissimorum hominum quibus hoc seculum floret, theatro nihil commovebimur? Cujus id esset frontis? Sed vt sapienter est ab eodem Horatio dictum:

Est modus in rebus, sunt certi denique fines:
Quos vltra citraq; nequit consistere rectũ.

Vt enim faciendum non est, vt edas: quæ, si limam adhibueris, politiora possis reddere: ita neque premenda nimis diu sunt, quæ & aliis fructum, & tibi laudem possint parere. Ac tametsi facilius multò eam in partem peccatur: vt nimis facilè, ac repentè sibi placeant: esse tamen & in partem contrariam,

si nunquam tibi placeas, peccato locum, vel ex eo cogi oscere licet: quòd si majores nostri nimium verecundi, cautique esse voluissent: nulla nobis monumenta suæ reliquissent industriæ. Itaque nos pro tam culto seculo, rude, agreste, ac rerum omnium ignarum haberemus. Sed illud in primis laudo: quòd omne scribendi edendique consilium non inanis auræ cupidine, sed publicæ vtilitatis ac Dei gloriæ ratione gubernari velis. Pleriq; præter laudem nihil spectare in scribendo videntur. Ex quibus tamen qui saltem intelligunt qualibus nam scriptis laus debeatur aliqua, taliaq; elaborare student: ferri vtcunque possent: non aliter atque ii, qui pro patria fortiter illi quidem pugnant, non tamen patriæ causa, sed suæ gloriæ. Sed quid iis facies, qui cum ipsum scribere, qualecunq; sit, laudi ducant: nihil in scribendo propositum habere præ se ferunt quàm vt scribant? Miraris, opinor, ejusmodi vllos esse: & meritò. Quid enim ineptius? Sed vnde nobis indies tanta scriptorum turba, eorum qui cum nihil de suo quod proferant habeant, præter fortè inanes nugas quasdam, aut deliria: tantùm hinc inde suffurantur & res & verba ex quibus suos conflent libros? Neq; interim quicquam ita aut exprimant, aut comprobant, aut collocant: vt non multò malis

apud

apud eos vnde ſit depromptum legere. Etenim nullam ad rem ingenioſi ſunt, præterquam ad ſpecioſos titulos excogitandum: quibus ex hominum manibus bonos libros extorqueant: ac ſuos eorum loco obtrudant. Et tam ſtolidum eſt vulgus: vt, quos expuere debuiſſet, & ſuſpiciat nonnunquam, & celebret. Sed iſtos ſanè mittamus: quippe qui pro merito tractari non niſi prolixa poſſent invectiva. Illud potius videamus: qua ratione nos in eo genere declinaturi omnem culpam ſimus. Quid enim ſi ſolam quidem vtilitatem publicam ſpectemus: ſed (vt ferè fit) nobis plus æquo noſtra placeant? An putas impunè laturos? Quo nam autem tandem pacto ſtatuere poſſis tuum de tuo judicio rectum eſſe judicium? Cum tam multi in eo errent: qua ratione te non errare intelliges? Ardua res eſt; ac neſcio an vlla magis: amicis, inquies, plus de me credam quàm mihi: at verò id multò eſt dictu facilius, quàm factu: ſed facturus ſanè ſis: quid ſi amici parum ſinceri ſint, vt nolint: aut nimis verecundi, vt non audeant quod ſentiunt proferre? quid ſi fuerint aliis in rebus (quod plerunq; accidit) occupati: vt quod oportebat cenſuræ tempus dare nequeant? Sed mitte hæc omnia: quid denique ſi ne illi quidem judicio ſatis valeant? Dices, non niſi probatiſſi-

mos quoſq; adhibebo. Cujus judicio probatiſſimos? Vulgi ne? Minimè præclarum tu quidem authorem narras. An tuo? Atqui vt certus eſſe poſſis, te in eo haud errare: conſtare tibi oportet rectum eſſe judicium tuũ. Quod ſi fiat: jam alieno opus non habes: ſed certè & ſi multi judicium ſibi tribuunt: quibus nullum eſt: quibus tamen revera eſt, intelligant etiam ſibi eſſe, neceſſe eſt. Sive de illo agas judicio quod naturæ adſcribitur, multarumque rerum cognitioni atque vſui: ſive de illo quod à divino proficiſcitur afflatu. Quemadmodum vt multi exiſtant, qui in quibus errant, ea ſe ſcire falſo ſibi perſuadeant: qui tum revera ſciat aliquid: id ſe ſcire non poteſt non intelligere. Neque enim ſcire diceretur vnquam: niſi ſe ſcire intelligeret. Itaq; periculum non eſt ne ſi judicio valeas: eo te falsò uti vere opineris. Sed contrà, ſi careas: ne illud tibi adſcribas. Ineptè autem faciet qui cum per ſe certò intelligere poſſit vtilem ſe operam ſcribendo aut navaſſe, aut navare poſſe: judicem adire alium velit. An verò qui veritatis Evangelicæ ex Pontificis tenebris in lucem vindicandi Principes fuere: ſi plus cuiquam credendum quàm ſibi cenſuiſſent: Romanæ ſe oppoſuiſſent eccleſiæ? Interfuit igitur plurimum Chriſtianæ reipublicæ eos, cum rectè judicarent,

carent, aliorum non pluris facere judicium, quàm ſuum: neque ſanè expectare, dum ad ſcribendum hortatu cuiuſquam impellerentur, ſed eos ad id ſua ſponte excitari. Quandoquidem autem in eam partem frequentiſſimus eſt error: vt multum ſe videre arbitrentur qui nihil aut parum vident: ſintque etiam quidem judiciorum quaſi gradus: vt de quibuſdam rectè judicare multi valeant: de aliis non ita multi: de nonnullis perpauci tantum quidam: atque ita fit plerunque vt non eum quem debet ſibi vendicet quiſque locum: optimum mea quidem ſententia conſilium fuerit, ſi vnuſquiſque ſuum aliquando vehementer ſuſpectum judicium habuerit. Non vt animum deſpondeat: ſed vt diligenter exploret ſuas vires: & quantum audere poſſit compertum tandem habeat. Quoniamq; ſenſim irrepere in hominum parum attendentium animos ſtulta ſolet confidentia: eaque vbi invaluit, præſertim ſi popularis aliqua nonnihil aſpiret aura, diffidentiæ locum relinquit nullum: illa vna ratione videntur ad modeſtiam revocari omnes poſſe: ſi tantùm inſpiciant quàm magnus fuerit in omni ætate numerus eorum, qui cũ ſibi de ſe ſumma omnia promiſiſſent, ridiculi tamen præter modum evaſerint. Quid enim hinc ſequitur aliud: quàm conjunctum

cum hominis natura esse, vt sibi, suisque plus æquo faveat? Quisquis ergo hominem se esse meminit: ei simul in mentem veniat: & si animadvertere non potest quibus in rebus, aut quo pacto nimia ineptiat confidentia: & se tamen ejusmodi esse morbo obnoxium. Itaque placent tibi fortasse ingenii tui fœtus? At quamplurimis placuerunt sui, qui tamen probari aliis nequiverunt: quid si idipsum contingat tibi? Cavendum est ergo primùm te tibi tui ipsius amor non satis rectè judicare de tuis permittat (id quod suscepta sæpe obtrectatoris persona, atque ad vnguem examinatis singulis assequere) tum autem operæ precium sanè fuerit certò aliquo signo semel quale tuum sit & ingenium, & judicium cognoscere: & quantum ei tributurus rectè sis videre. Ac quandoquidem & tu prolixas à me requiris epistolas: & cum conjunctissimo amico vel nugari persæpe dulce est: quæ nam indicia colligere hactenus hunc in vsum potuerim, exponam. In primis autem intelligentis judicii illa certa videtur esse nota: si multa tibi in mentem sua sponte indies veniant, quæ cum summorum hominum judicio congruere postea deprehendas. Etenim statuere non possis rectè illos vsus fuisse judicio: quin idem de te statuas. Firmi est etiam judicii signum: si propositis

positis eisdem rationibus atque de integro expensis præjudiciis, pertinacia, animique affectionibus omnibus valere jussis: idem semper judices. Qui enim eadem de re aliud atque aliud judicet nulla nova adductus ratione: sed ideo quòd ratio eadem modò plus, modò minus habere ponderis videatur: eum sæpe errare certum est. Subtilis autem judicii qui fuerit sæpe errare? At verò magnum infirmi judicii argumentum est: si, quas res aliquando maximè certas habueris, in iis postea errasse te toto cœlo deprehendas: & si id accidat frequentius. Sic etiam nihil tua sponte animadvertere, nihil judicare posse: nisi semper quos sequaris habeas: ingenii est valde imbecilli, & qui de rebus multis contra judicat quàm quos mirata est ætas omnis: necesse est eum judicio esse aut divino fortè quopiam, aut certè nullo. Hisce argumentis si quis ingenii, judiciique sui vim diligenter diuque exploraverit: næ ille à scopo haud longè aberraverit. Sed alia est adhuc adhibenda cautio: vt quam audax sis, aut quàm timidus natura expendas. Audacia enim plus æquo tibi tribuere conabitur: pudor autem minus. Quocirca ad certius faciendum judicium addēda sunt experimenta: quæ tuam de te opinionem aut non æquabunt, aut fortè superabunt etiam

tiam: itaq; animos aut addent, aut cohibebunt. Cognitis ingenii viribus alia sequitur consultatio explicatu minimè facilis: quam absoluta esse oporteat ea quæ in publicum emittas. Nam si numeris omnibus esse arbitreris oportere: nemo quicquam rectè edet vnquam. Apparet ergo ea quoque edi licere: in quibus quod desiderent, sit aliquid. Ac, ne nimis longum faciam, mea quidem hæc est sententia: vt quam in ætatem incideris, videas: & quid suscipias: cujusque rei gratia: hoc est qua nam magna vtilitatis spe adductus, expendas etiam atque etiam. Quæ literis mandavit Iohannes Hus si ætatem qua floruit respicias, planè aurea sunt: si cum nostrorum hominum monumentis conferas, nullius sunt pretii. Ergo talia ætate illa emittere omni fuit laude dignum: hodie verò edere etiam paulò meliora magnæ fuerit insciticæ. In occasionibus etiam multum admodum est positum. Sit enim locus aliquis pertractatus quidem jam optimè: sed non sit ex iis quos maximè oportebat, qui legat: sit autem spes novo aliquo scripto ad lectionem allicicndi: nec authore etiam minus bono scripto id tentaveris, non modò sine reprehensione justa, sed etiam cum laude aliqua. Neque enim verè dici possis actum agere. Sunt etiam quæ inculcari ad importunitatem

tunitatem vsq; expediat, quo in genere si quid non prorsus invita (quod aiunt) Minerua aggressus fueris: iure tibi laus debeatur aliqua, pertinere autem huc videntur exhortationes ad pietatem, ad officium, & vitiorum reprehensiones, at quæstionum dogmatumq; tractationes aliam habere rationem videntur, vt non nisi elaboratissimus gratiam invenire possit,

Scriptus & à tergo necdum finitus Orestes.

Istis porro atque alijs id genus omnibus perpensis: si fuerit aliquid in quod vtilem conferre posse operam videare: expectandos qui tibi stimulos addant, non existimo. An vero non satis magnus esse debet stimulus bono cuique publicæ vtilitatis ratio? Quin immo ne expectari quidē velim, dum tale argumentum offeret sese: verum studiose inquiri, ac periculum fieri. Facilissimè si quidem patet diuinarum rerum (vt intra hos me fines contineam) tractatio, argumenta sunt multa & varia: fine tractationum diuersi. Est enim doctrina de fide, de moribus, de ceremonijs, de politia: collapsa erant omnia, nihil non occuparant tenebræ. Hic igitur vehemēter vtilis fuerit inquirit.o: satis ne ad vnguem restituta in integrū omnia fuerint: an vero sit adhuc reliquum aliquid veterum errorum, & quid. Cuius diligentiæ

gentiæ non aliam equidem existimem esse rationem: atque eam ipsam qua hactenus tot, tantæque ac tam densæ fugatæ sunt tenebræ: si ad ipsam diuinæ vocis normam exigantur omnia, non aliter quam si nihil non suspectum habeas, ne quidem syllabam. Huiusmodi autem inquisitionis si nullus alius sit fructus: hic certè maximus fuerit: exploratum semel habere errorum in ecclesia nihil prorsus esse reliquum, atq; id assequi, nisi qua diximus ad inquirendum via ingressus nunquam poteris. Constat etiam cum aliis agendum esse: ad quos respectum habere, atq; inde tractandi rationem ducere videtur oportere, nam & rudibus suæ quædam tribuendæ sunt scriptiones: aliæ verò eruditis, quorum hi quidem totos se diuinis tradiderunt: illi alia colunt studia. Atq; hi rursus omnes partim sua sponte sequuntur docentem: partim reluctantur: vt sit eis vis inferenda, pleriq; errore ducti resistunt: nonnulli affectionibus, aut rationibus nescio quibus seruientes. Sunt autem diuinorum librorum interpretationes, explicationes, paraphrases: sunt vniuersæ doctrinæ, atq; etiam singularum quæstionum tractationes: sunt exhortationes, oriuntur errores noui in ecclesia, & quasi reuiuiscunt veteres: vt sint profligādi, irrepunt praui mores modo in populum vniuersum

niuersum, modò in pastores, modò in hoc, modò in illud hominum genus: qui oratione castigandi sunt: alias blandè, alias seueritate adhibita: prout res tempusque postulare videatur. In summa tot sunt scriptionum genera quibus opus habet ecclesia: vt enumerari omnia vix, ac ne vix quidem possint. Ita autem facillimè quid te aggredi potissimum expediat, intelliges: si scriptionum genera hęc animo repetens, & in singulis subsistens nonnihil, quæ in quoq; inesse oporteat, hoc est, qui rerũ delectus, quæ tractandi ratio, quæ prudentia, quod artificium expẽderis, tum autem videndum erit, quid extet: quid desiderari posse videatur. De vno genere si dixero: promptum erit quid de omnibus velim intelligere. Quædam sunt scripta quibus errantes nobisque aduersarios ad veri conamur agnitionem pertrahere, primum itaq; illud certum est: qualibuscunque tandem rationibus vtare, qui eas non expẽderint, apud eos nihil habituras ponderis, perturbatum autem animum siue ira, siue odio, ad rationum momenta recte expendendum idoneum nequaquam esse. Quæcunq; igitur iram aut odium mouere possunt, cauenda omnino sunt, quæ vero ad emolliendos animos pertinent, studiose adhibenda. Ex quo intelligitur criminationis atque conuitij

vitij genus omne instituto esse maximè adversarium, illud etiam irritare adversarium solet mirum in modum: si videri velis in cõtroversia esse quæ non sint: vt si tribuas ei quæ neq; dicit, neq; sentit, id quod accidere sæpe solet: quum quod ex illius dicto quopiam, quamlibet rectè, colligimus: id eum dicere asserimus: vt cum dicimus Pontificios Papam pro suo deo colere, aut plus Papæ quam Deo credere. Atq; illud eo pertineret iam si vt amplior sit redarguendi copia aliter eorum interpretemur verba, quam ipsi velint, sed & si erroris magnitudinem turpitudinemq; intempestiuè exaggeres: quo minus agnoscere errorem possit, efficeris: atque ita infensum, pertinacemq; reddideris, præstiterit ergo excusare potius initio: re autem demonstrata, si tam apertis ac certis rationibus admonitum non resipiscere turpe supra modum fore ostendas, ab re non fuerit. Quoniamque scripti eiusmodi duæ præcipuæ sunt partes: vna, vt adversariorum argumenta refellas: altera vt tua confirmes, illaque aut nulla sunt, aut falsa, aut infirma: cavendum est ne confutandi confundatur ratio: dandaque opera vt aduersarios quamminimè offendamus, itaque argumentum nullum si fuerit, neque videatur esse: non intelligere te dices quid eo efficiatur, simili addita

addita ratiocinatione cuius conſtet falſam eſſe concluſionem, ſi videatur, nec ſit, non protinus fallacias, ac dolos clamabimus: ſed commoda ſolutione modeſtè vtemur, ſi falſum: non inſultabimus odioſe: ſed ſatis fuerit teſtimonia comiter requirere, ſi infirmum erit: fatebimur coniecturam aliquam afferri: ſed multo eſſe certiora argumenta contrariam in partem oſtendemus. Sunt enim qui egregiæ ſuas ſe tueri partes arbitrãtur: ſi nullum adverſarij verbum reprehenſione carere vel grauiſſima paſſi fuerint, atque ita conſequuntur, nimiũ videndo prorſus nihil vt videant, quoniamque perſuaſionis (inveteratæ præſertim) incredibilis quædam vis eſt: illud pro certo eſt ſtatuendum: niſi firmiſſima quæque intulerimus, eademq; maximè perſpicua fecerimus: inanem operam noſtram omnem futuram, in quo dupliciter peccatur: aut enim non ſatis certa notaque ad noſtra confirmandum ſumimus: aut ex ijs quæ ſumuntur, non ſatis apparet effici id quod volumus, itaque & demonſtrandi initium à rebus adeo firmis perſpicuiſq; vt negare ea adverſarius non poſſit, faciendum eſt: & ita coniungi cum re quæ in controverſiam venerit oportet: vt appertiſſimè appareat, ijs potius & hanc ſequi neceſſario, quoniamque omnino plus virium

virium eſt in vna firma ſolidaq; demonſtratione: quàm in ſexcentis probabilibus argumentationibus: nolim ſcriptorem curare admodum, quam multis argumentis oppugnaret adverſarium, ſed quam validis, malimque idem telum ſi valde ſit acutum alia videlicet atque alia verborum forma (quod commodè ingenioſa oratorum arte fit) vibrari: quàm magno numero ſomnum ne quid aliud dicam, induci. Explicanda vero ſunt omnia quanta maxima fieri poteſt perſpicuitate.

Hoc ergo in genere ſi explorare libeat relictum nec ne ſit quod agas: id ego hoc faciendum ratione putem: requiritur prudentia in rebus ſic tractandis, vt adverſariorum animum emollias potius, quam vt magis ac magis exacerbes, in quonam igitur ex omni ſcriptorum numero eiuſmodi elucet prudentia? In M: Tullio nimirum ac Demoſthene, quibus ſæpe magnorum virorum atque ipſius populi confutandæ ſententiæ fuerunt quorum tamen animos à ſe alienatos minimè volebant, qua igitur dexteritate illi vſi ſunt (& ſi in rebus valde iliis quidem diverſis) vide an eam imitati fuerint iſtis in controverſijs noſtri. Quanquam ſi Pauli obſerues ea in re lenitatem: alios ad imitandũ vt tibi proponas, nihil opus fuerit, pũgit

ille

ille quidem nonnunquam: ſed mox vulnus ita oblinit: vt reprehenſo talem caſtigationem inuidere poſſis: ad captandam autem ſummam benevolentiam nedum offenſionem omnem declinandam efficacius fieri poſſe videatur nihil, ſed genus hoc prudentiæ non tam induſtria imitari, quam nunquam intermiſſis precibus à Deo impetrari oportet: quippe cuius vna ſit magiſtra divina quædam charitas. Requiritur etiam maximum atque adeo violentum quoddam argumentorum robur? In quibus ergo eiuſmodi cernitur maximè? Certè ſi res ipſas ſpectes, in Mathematicis: ſi rationem, argumenta ipſa validiſſimè torquendi, in oratoribus eiſdem. Age igitur, confer cum Mathematicis noſtros, illos videas ſuas demonſtrationes à pronuntiatis tam certis atque notis exordiri: vt imperium audire pudeat, tum autem ea tali contexunt ordine: vt neque medium vllum tranſiliant: neque ignotiori priorem vnquam locum tribuant, itaque fit vt tam proſtremis aſſenſum accommodare quam primis neceſſe habeas, noſtri neque exoriuntur ſæpe vnde oportebat: & ita media tranſiliunt: vt quo pacto poſteriora cum primis cohæreant: non facilè appareat, quo fit plerunq; vt aſſenſum non niſi à ſuis extorqueant, ſæpe etiam quæ firmiſ-

ſima

sima habent suæ causæ adiumenta: ea innue-
re potius videntur, quàm explicare. Orato-
res illi contrà: in quibus multũ spei habent:
in ijs diu commorantur, atque ad ea in audi-
entium animis penitus infigendum nihil
sibi reliqui faciunt, sic perspicuitas ad earum
exigenda est tractationum exemplum, quæ
maximam vnquam sunt adeptæ. Ac ne ab-
surdè videamus sacris in rebus demonstra-
tiones quales Mathematicorum sunt requi-
rere: quid velimus planius faciendum est,
equidem initia alia ne optanda quidem exi-
stimo: quam certissimam primum diuino-
rum librorum fidem: proximè autem loca
illa quorum adeo aperta atque simplex sit
interpretatio vt de ea nulla oriri possit con-
trouersia. Sed neque sanus opinor quisquam
duo illa reiecerit disciplinarum omnium cõ-
munia: Vnumquodq; aut esse aut non esse:
nihil simul esse & non esse: quæq; necessario
ex ijs sequuntur, vt pugnantibus inter se in-
terpretationibus locus esse nunquam possit.
Quod si alioqui vt demonstrationes nostræ
ab ijs quæ suo in genere maximè sint certa
atq; perspicua initium ducant, nuiloq; præ-
termisso medio, neq; turbato ordine ad id
quod agitur perveniant contendimus: quis
nisi maximè iniquus atque planè stupidus
æstimator reprehenderit? Hoc igitur pacto

excutienda

excutienda esse scriptorum genera singula existimo: videndumq; (vt dixi) quid in quoque præstitum hactenus fuerit: quid nostræ posterorumq; relictum industriæ: ac demum cogitandum: quid tibi de te polliceri habeas, quod si diligenter feceris: non deerit (mihi crede) in quo maximo cum fructu tuam ponas operam. At summa omnia in quoq; genere cum requiras: quis præstare se posse speret? Inquies. Quid? An aliud sibi proponerit sagitarius quo collinearet: quam medium scopum? Aliud est enim quid coneris statuere: aliud, quantulumcunq; consequi potueris, vtrum evulgandum illud sit, deliberare, illic enim nisi tibi absolutissimum quod sit, proposueris: ne illud quidem quod potuisses, assequere, hic non tam quantum à profecto procul absis videndum est: quam quantum remp. tua scriptione iuveris: vt si res cognitu valdè vtilis fuerit, tuque multo meliorem in eam quam quisquam alius operam collocaueris: aut cum nemo attigerit antè: tu primus lucis aliquid attuleris: tametsi enim multa desiderentur adhuc, quæ vires tuas forte superent: nisi tamen exire in publicum patiare: animi fuerit (me quidem iudice) nimium aut timidi, aut elati: sed certe reip. non nimium amantis. Tantum illud canendum est: ne, cum maiora forte

possis: ideo non præstes: quòd conatus non fueris: sed imprimis Deo authore tentanda omnia sunt, ab illo & consilium, & successus incessanter est petendus, sine quo certum est futurum: vt quo plurimum prodesse ecclesiæ speraverimus: eo turbaturi eam simus maximè. Cæterum necessaria est omninò in aggrediendo magna quædam, sed minimè illa tamen præceptis audacia: vt summa omnia tibi proponas: nihilque prætermittas, quantum facere, enitique possis, quin tandem assequare, in quo Zeuxis memorabilis imitanda est industria: qui Crotoniatis Helenam forma vndequaque perfectissima effecturus, cum non omnia ex quibus constaret excellens illa quam quærebat muliebris pulchritudinis forma, in vno se reperire posse corpore speraret: quinque formosissimas delegit virgines: vt quod in quaque excelleret maximè, id ipse in suum transferre exemplar conaretur, atque ita opus perfecit omni laude maius. Idem ego lucubrantibus aliquid faciendum censeo: vt quæ in quoque scriptore maximè laudentur: ea sibi ad imitandum audacter proponant, req; semel ad calcem producta, videndum est quid assecutus fueris: quid desijt: quid etiã corrigere te posse speres, atq; id tentandum est

eſt pluries, interpoſito præſertim à prima ſcriptione tempore aliquo: vt quaſi non iam tua, ſed aliena perlegentis iudicio vti liceat ſaniore, exiſtunt tamen eiuſmodi etiam quædam ingenia: vt quantumcunq; poſſunt, id prima quaque ſcriptione aſſequantur: quæ quo magis expolire deinde opus conantur: eo rudius reddunt, vt dicere poſſis horum limam opus facere mallei, maleumque limæ. Sunt autem id genus homines mirè prompti: ſed iudicij expertes: verborum redundant copia: vt quis vno pede ſtans (quēadmodum de ſe iocatur quidam, quem tamen vel hoc ipſo, quod de ſuis ſcriptis rectè iudicet, horum in numero non pono) tres conflaturus ſit libellos: ſed quam ſucci plenos, noli quærere. Huic hominum generi quæ præcepta dem, equidem non habeo, nam cum iudicio careant: præceptis cum iudicio vti nunquam poterunt, cui vero iudicij ineſt aliquid: eum â lambendo ſuo fœtu deſiſtere nimis cito nolim. Suadeo etiam vt amicos conſulas: ſed ita, vt haud plurimum tamen in ijs poſitum ſpei habeas, ferè enim aut verentur ne offendant ſincere monitum: aut raptim ita percurrunt: vt quæ nota digna ſint, animadvertere non ſatis poſſint. Ad extremum tua depoſita & iudicis ſumpta perſona, ſed eius qui ad vnam Dei glo-

riam ſenſumque ſuas omnes conferat cogitationes, expendendum eſt etiam atque etiam: tantus ne fore videatur operis (ſi exeat) fructus, quale illiudcunque tandem fuerit: vt quod tempus eius dandum lectioni erit, non melius collocaturi plerique ſint. in quo illa erunt cogitanda: hinc quidem quid complectatur libet, & quam bene: & quanti ea res ſit: illinc autem quæ ferè ſint in manibus, & quam multa. Hæc omnia ſi ſpectarentur: & ſi demum ſubduceretur ad hunc modum ratio: primum quidem multi nihil ederent, deinde etiam quidam haud quaquam librorum montes neſcio quos molirentur, atque ita pro tam multis libris panciores quidem, ſed multis partibus pretioſiores haberemus. Volumus omnes omnia vtinam ſatis bene ſinguli ſingula aut certè pauca poſſemus, ſed quorſum hæc tam multa? Scilicet vt plane intelligeremus quatenus tibi ſim author, & vt ſcribas: & vt evulges, equidem non dubito (quo es ingenio, atq; vt es ab optimarum diſciplinarum cognitione inſtructus) quin ſi vires intenderis prælarum aliquid elaboraturus ſis. Pauca conare: ſed vt perficias, ad nimis multa, ſi ſapis, animum non adijcies. De tuo Euangelico præcone: locus eſt haud ita à multis pertractatus, nec ſcio à quo tam luculenter,

ac

ac plenè: vt non arbitrer tui lectioni perhonestum locum relictum, atque eiusmodi est etiam: vt oportune, importune, inculcari eum identidem oporteat, quare interfuisse ecclesiæ illum edi, nihil equidē dubito, quod vnum ego iudicare possum. Cæterum potueris ne, si summum adhibuisses conatum absolutiorem emittere: id (vt ego quidem sentio) tui est vnius cognoscere, & si qui potuisset oratio in eruditorum hominum cœtu habita, multis (vt fit) flagitantibus amicis deberi, vt lima ne desiderari quidem iure videatur.

Sed quòd me, quod in alium statuerim iure vt vtar, quasi pilam scitissimè tu quidē retorquens, mones: id verò est eiusmodi: vt æquius fieri posse videatur nihil. Itaque nostri vicissim otij reddenda tibi ratio fuerit aliqua. Post illud tempus quo excidit nobis inchoatum illud de methodo opusculum, scis me bis sedem ac locum mutasse. Argentoratum primo deinde in Angliam: vbi adeo frequentes incidunt mihi à studijs auocationes: vt quantum promoueam profectò pœniteat. Causæ ferè leues sunt: sed quibus non parere non possum, interim tamen conscriptam iandudum à nobis nostrate lingua muniendorum oppidorum artem latinam fecimus. Sed versio novum pene o-

pus fuit, quæ mihi ſcriptio nequaquam facilis extitit, qui primus (quod ſciam) hanc rationem arte complecti auſus fuerim, mitto difficultatem noua inventa latinis verbis exprimendi, homini præſertim qui bona vitæ parte inter Bartoli, Baldi, & eius ferinæ hominum ſordes conſumpta, multiſque annis aulicæ vitæ, ſed minimè tamen otioſæ datis, ſerò admodum ad politiores muſas acceſſerit. Quod addam operi iam non habeo, ſed quominus edam cauſis impedior quibuſdam, quas commemorare hic nihil eſt opus. Vt autem, quicquid eſt operæ id iſtam in artem conferrem: ex parte priuatis ſum rationibus adductus, etenim in hoc voluntario meo exilio inopiam vtcunq; ſublevat: & otij ad alia ſtudia ſuppeditat nonnihil, impetrato mihi ab huius ſapientiſſimæ atq; optimæ Reginæ liberalitate honeſto ſtipendio. Tandem etiam animum ad perficiendam vel potius de nouo inchoandam ſuſceptam olim de Dialectica ſcriptionem adieci, rem ſane difficilem ac faſtidij plenam: ſed tamen ni fallor vehementer neceſſariam, videtur enim quæ adhuc extat vtilitates nequaquam præſtare tantas, quantas & pollicetur: & præſtare videtur poſſe: ſi tandem aliquando, veram eius aſpicere effigiem ſuũ illud exẽplar quod ipſa in natura eſt impreſ-

ſum

ſum ad vium referentem licuerit. Quanquam autem minimè prolixa futura eſt ſcriptio, multo tamen opus habet tempore: tum propter rei difficultatem: tum etiam propter eas quas mihi ipſe indixi leges. Video quid ſuſceperim: rem videlicet à ſexcentis tractatam, vt niſi conſpicuus extiterit laboris noſtri fructus: nemini non ſtomachum tanquam ſæpe recocta crambe moturi ſimus. Intelligo etiam me in ſeculum incidiſſe cultum præter modum, nec tam certè vereor tam eorum qui regnare nunc videntur iudicia: quam exorientem quandam ſeculi adhuc paulo cultioris lucem pertimeſco, etſi enim multos habuit habetque ætas noſtra viros præſtantes: adhuc tamen videre videor neſcio quid magis futurum. Vt alia prætream: ſtupore affecerunt me non ita pridem Dialogi decem de hiſtoria, & nuperrime totidem de Rhetorica noſtrate lingua à Franciſco Patritio homine (vt audio) Dalmata conſcripti. Quid quæris? Nihil hercle eſt propius quam vt omnes iam Platones atque Ariſtoteles contemnam, acumen eſt incredibile: iudicium politiſſimum, lepore ita condit omnia: vt ſatietatem afferre prolixitas nulla poſſe videatur, magna audet: ſed ita præſtat, vt ſi multo maiora polliceatur facile ſit fidem habiturus. Accedit ad iſti-

us adeo præstantis ingenij summam commendationem: quod amplissimos suos thesauros neque tegere avare, neque ostentare ambitiosè: sed liberalissimè, modestissimeque expositos communibus omnium bonorum ingeniorum commodis velle videatur, adeo aperto ac perspicuo vtitur docendi genere. Equidem serio dico: ex ijs quæ videre licuit, ita conijcio: effecturum eum, si vixerit aliquandiu (vix enim virilem ingressus est ætatem) vt quod invideat seculum nostrum antiquitati ingeniorum quidem præstantia habiturum non sit, eriget mihi crede in spem suo exemplo multorum animos, fore vt si graviter contenderint, multo pleniorem firmioremq; assequantur rerum quarum libet cognitionem, quam posse iam quisquam videbatur, quin etiam (nisi ego male ex vngue leonem) expeditissimam ad id monstrabit viam, denumque multa post secula intermissum disputandi genus quoddam revocabit & subtile prætermodum, & accuratum, quod si acciderit: equidem multorum librorum vitæ qui nunc magno sunt in pretio timeo vehementer. Neq; tamen nó intelligo fore vt de Patritij toto disputandi genere plerique longè aliter iudicent, ac nos facimus: & pueriles tantum argutiolas esse cavillentur. Sed ij quod telum in Patritium

iecerint

jecerint: eodem sciant se per ejus latus Platonem, cui is se quam simillimum esse voluit, sauciaturos. Non enim si puerum refert Patritius, dum fortè prolixius inquirit quid sit historia: tueri Plato nomen suum potest: qui haud minus prolixe definitionem & sophistæ, & regis investigat. Nam si quid interest inter hunc & illum, hoc interest: quòd Plato persæpe eum quem redarguit, respondere facit: quomodo nemo nisi valde ineptus responderit. Patritius ea tantùm refellit: quę etiam mediocri quodam acumine prudentiaque præditis excidere potuerint. Ex quo, si non alius, hic certe maximus percipi fructus potest, quod sic palàm fiat: quantis in tenebris versari necesse sit eos qui omnibus in rebus tantùm pingui quadam vtendum putant Minerua. Deinde Plato sub Socratis persona tantum redarguit: vix vnquam astruere quicquam videtur. Patritius falsas destruit opiniones, vt sustituat stabiliatque veras. Idq; facit vsqueadeò accurate: vt ne impudẽtissimo quidem callidissimoq; sophistę vllum dicturus sis relictum cauillandi locum. Puerile autẽ si quis appellare illud disputandi genus velit: quod imitari, ne si maximo quidem conatu enitatur, valeat: quoque efficacissime debelletur error, asseratur veritas: eam ego vocem audacter non pueri solùm

lùm, sed planè dementis, aut certè vehementer maligni esse hominis dixerim. Hæc igitur me ratio multò cunctantiorem videlicet in scribendo facit: ne edam aliquando: cujus me statim pœniteat. Sed opus tamen sic vrgeo: vt nullam diem abire patiar sine linea. Cæterum quid pollicear nondum habeo, vt nunc quidem est: nobis ac Musis canimus. Quòd si quid assecuti esse videbimur. Non invidebimus vtilitati publicæ. Illud exploratum habeo: saltem certè mihi conatum hunc supra modum vtilem futurum.

Habes mi Wolfi adeo verbosam epistolam: vt posthac nihil minus imperaturum te mihi suspicer, quàm prolixitatem. Res autem attigi eiusmodi, quæ justum potius volumen quàm epistolam requirerent. Itaque vel hinc satis futurum est materiæ de qua sæpe inter nos per literas colloquamur. Interim me, quod facis, ama. Ioannem Frisium quæso, & Iosiam Simlerum saluta meis verbis diligenter: quos ego viros propter summam humanitatem ingeniiq; & doctrinæ elegantiam, plurimi facio. Vale.

Londini XII Kal. Decemb.

MD.LXII.

INDEX RERVM
præcipuarum quæ ſingulis Libris continentur.

Lib. I.

Non diſputant homines hodiè ſed rixantur, digladiantur, ferviđè, maledicè. p. 18
In controverſiis tractandis ſumma lenitas ac manſuetudo neceſſaria. 26
Nonnulla ſcimus in ſacris Scripturis, plura opinamur, 33
Divino verbo ſoli, ſpiritui, precibus inſiſtendum. 35
A curioſis quæſtionibus abſtine, ſectare vtiles, quales, quaq́, vtraq́. 44

Lib. II.

In magni momenti controverſiis æſtus Satanæ. 56
Ad odia, arrogantiam, convitia ſtimulat, 57
Erroris author tractandus leniter & amicè. 61
In obiurgationibus abſit acerbitas omnis. 70
Seductor quo pacto ſanandus. 73
Argumentis ad hominem & rem idoneis. 77
Sed id ſemper age vt vincat (non tua opinatio ſed veritas. 85
Diſputationem ingreſſurus ſuperbiam pelle, indue modeſtiam. 91

Lib.

Lib. III.

Authoritate, & primæ Ecclesiæ. 101
Cavendum autem ne temerè damnetur sive dogma sive homo. ib. & 142
Distinguenda sedulò capita fidei, necessaria & certa, à controversiis. 102
Dogmata ritè & cum iudicio ponderanda. 106
Et trutina hic vtere soli Dei verbo. ib.
De cognitu creditúq; neeessarijs. 109. & 116
De ijs quæ ex principijs consequuntur. 112
In cæteris concordiam fraternam cole. 131
Secundo, magistratus. 145
Controversia religionis, an gladio dirimenda, aut accersendus carnifex ad errantes. 146
Parabola de zizanijs excutitur. 151
Cerè telum vnum vnicumq; confodiendis hæresibus, Dei verbum. 170
Non sit magistratus minister alienæ libidinis seu furoris. 171
Palinodiæ suppliciorum metu non extorquendæ. 176

Lib. IV.

Depravatur nonnunquam doctrina, nemine animadvertente. 180
Causa mutationis illius partim in doctrina ipsa, partim in mutationis modo quæ paulatim sensimq; fit, sine sensu. 182

Aliquando

Aliquando in ijs qui docent ob magnam eruditionis & ſanctitatis famam. 191
Aliquando eorum qui docentur in curia ſive inſcitia. 197
Cautiones ad puritatem doctrinæ conſervandam. 200
Ipſis ſcripturæ verbis phaſibuſq; anxiæ inhærendum. ib.
Libertas prophetandi modeſta & moderata huic rei vtiliſſima. 203
Sed abſit contendendi libido, verecundè modeſteq; agire oportet. 210
Conciliorum authoritas, an ſumma, irrefragabilis. 213

LIB. V.

SAnctimoniæ fingendæ artificia. 222
Quidam vt ſe ſanctos ſimulent rigidè tétricéq; alios cenſent, damnantq;. 227
Pleriq; ipſi ſibi vana pietatis ſpecie illudunt. 237
Quum ſummi viri multoties hic fallunt ſe, ſuū cauſam agunt quum Dei ſe agere putant. 240
Adeo efferveſcunt, ſi quis ſibi auſit contradicere. 7. ibib.
Ad convitia promptiſſimi, in iis facundi. 244
Ficta plurimorum in Deum fiducia, ac etiam gratitudo. 256

Suo acumini, ingenio, laboribus, magis quàm Deo fidunt. 260
Qui fit vt scientes prudentesq; multi peccent. 274
Conservandæ morum puritati vtilis Ecclesiastica censura. 278
Sed in ea exercenda multæ fraudes impuri genii. 279
Pœnitentia publica nec necessaria, nec vtilis. 281

Lib. VI.

OOpinionum de religione modesta libertas regno Satanæ inprimis adversatur. 225
Satagit is vt tollat omne veri inquirendi desiderium. 294
Præcipuè vt reijciat populus sacrorum curam & lectionem in pastores. 297
Mos, scripta vel authores citandi improbandus & periculosus. 304
Quibus artibus firmet Satan in animis vulgi errores. 308
Indicia falsa & fallacia religionis veræ falsæve. 313
Qui Ecclesiæ præsunt quomodo irritentur in veritatis professores. 318
Et qui reipublicæ. 319
Confessionum, quæ à singulis exiguntur incommoda multa & magna. 323

Lib. VII.

NE eiciantur errores, ne intret veritas quo pacto conetur Satanas. 331
Ne sint vlli qui doceant, calumniis tales aggrediatur. 336
Tum supplicijs metum incutit, aut spem alit, allicitq; præmijs. 344
Quæ omnia facilè contemnet vir sanctus. 345
Sed id agit maximoperè, vt populum in receptis erroribus obstinatum reddat. 348
Monita salubria iis qui veritatem propagare cupiunt. 356
Ne se mutuo maledictis conficiant. 362
De publicis Ecclesiarum confessionibus quid sentiendum. 364
Optandum fidei symbolum commune & quale. 366
Formula talis symboli ex authoris mente. 373

Lib. VIII.

SAtan versatissimus, indefessus insidiator, dolos suos æstu colit. 391
Nunquam non mali aliquid molitur aperte vel subdolè. 396
Pietatis speciem larvamq; sæpe induit. 398
Quo fuco sanctissimis viris nonnunquam imponit. 401
Ita vt imprudentes Satanæ aliquando suam locent

locent operam. 40
Eminentes præcipue aut vero crimine macu
lat, aut calumniis. 40
Occasiones rei suæ undequaq; arripit. 40
Summum autem veteratoris huius studium
lites serere ac dissidia. 41
Excutienda ergo securitas, arma induend.
contra hostem tam vafrum, tã varium. 41

FINIS.